

**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

**KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK:
ELAZIĞ YILDIZBAĞLARI MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Abdulahap YOĞUNLU

DANIŞMAN: Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Malatya, 2014

**KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK:
ELAZIĞ YILDIZBAĞLARI MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Abdulahap YOĞUNLU

**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

DANIŞMAN: Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ

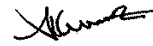
İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin Sosyoloji Anabilim Dalı İçin Öngördüğü **Yüksek Lisans Tezi** Olarak Hazırlanmıştır.

Malatya, 2014

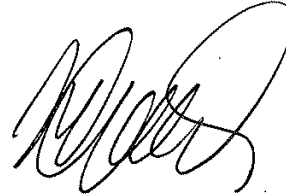
KABUL VE ONAY

Abdulahap YOĞUNLU tarafından hazırlanan “Kentleşme Sürecinde Alevilik: Elazığ Yıldızbağları Mahallesi Örneği” başlıklı bu çalışma, 13 / 03 / 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ

Üye: Prof. Dr. Hüsniye CANBAY TATAR

Üye: Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ (Tez Danışmanı)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../ .../ 2014

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/ 03 / 2014

Abdolvahap YOĞUNLU

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ 'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK: ELAZIĞ YILDIZBAĞLARI MAHALLESİ ÖRNEĞİ”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

/ / 2014
Abdulahap YOĞUNLU

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Elazığ'da yoğun olarak Tuncelili Alevilerin ikamet ettiği Yıldızbağları Mahallesinin, kentleşme sürecindeki sosyal ve kültürel olarak dönüşümünü, mahallenin ilde yer alan diğer kent alanlarına bütünleşmesini; Alevilik kurumlarının kentleşme sürecindeki dönüşümlerinin sosyolojik olarak tahlilini amaçlamaktadır. Çalışmada, ilk önce araştırmanın konusu, amacı, metodu ve alanı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Daha sonra, çalışmanın iki temel değişkeni olan Kentleşme ve Alevilik ile ilgili bazı kavramlar, mahallede elde edilen bulgular ışığında sosyolojik olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada, bizlere zaman ayıran, soruları içtenlikle cevaplandıran, bize evlerini açan mahalle sakinlerine teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca çalışmanın başından sonuna kadar, mahalledeki çoğu ziyaretimizde bizlere refakat eden, sevgili Ferhat MENGÜÇ, Vural BALIK ve Murat YILMAZ'a; çalışmanın şekil olarak oluşmasına yardımcı olan ve her zaman çalışma için olumlu önerilerde bulunan sevgili dostum Muhsin SOYUDOĞAN'a şükranlarımı sunuyorum. Çalışmanın başından beri, her daim beni motive eden, çalışmanın bulgularını heyecan ile dinleyen, çok değerli eşim Sibel YOĞUNLU'ya sonsuz teşekkür ediyorum. Çalışmanın başlangıcından bugüne, deneyimi, yönlendirici fikirleri ile sürekli yanımda olan, yapıcı eleştirileri ile çalışmanın olgunlaşmasını sağlayan, fikir ve yorumlarıyla çalışmaya katkıda bulunan değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ'e desteklerinden ötürü sonsuz şükranlarımı sunmak istiyorum.

Abdolvahap YOĞUNLU

Malatya, Mart, 2014

ÖZET**KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK:
ELAZIĞ YILDIZBAĞLARI MAHALLESİ ÖRNEĞİ****İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü****Yüksek Lisans Tezi****Mart, 2014****Abdulahap YOĞUNLU****Danışman: Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ**

Geride bıraktığımız son yüzyıl içinde, Türkiye, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal hayatın her alanında, görece hızlı bir dönüşüme sahne olmuştur. Bu dönüşüm, daha önce toplum tarafından sorgusuz referans olarak kabul edilen birçok yapının değişmesine neden olmuş; toplum için önemli olan birçok sosyal ve geleneksel kurum, yerini modern devletin örgütlediği hukuki yapılara bırakmıştır. Bu dönüşüm mekânsal olarak kentten kıra doğru olmuştur. Bir başka ifade ile modern devlet belirlediği birçok enstrüman ile tertiplelediği dönüşümü kentlerde kitlesel olarak gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu bakımdan Türkiye’de ‘kentleşme’ ve ‘kentlileşme’ kavramları neredeyse, ‘batılılaşıma’, ve ‘modernleşme’ kavramlarına denk anlamlara gelmektedir. Ülke tarihine bakıldığında, 1900’lü yılların ortalarına doğru değişik nedenlere bağlı olarak kırları terk eden kitleler, kentlerin farklı mekânlarında birikmiştir. Özellikle büyük kentlerin bazı mekânları, uzun süreler kırsal hayatın içinden doğmuş bir takım sosyal ve kültürel kurumun etkili olduğu alanlara dönüşmüştür. Bu mekânları paylaşan topluluklar zamanla, kentin diğer mekânları ile kurdukları münasebetlerin de etkisiyle, kırdan daha kapsamlı işlevlere sahip bazı sosyal ve kültürel kurumları, kentte yeniden tanımlayıp; işlevlerini dar bir çerçeveye indirgemişlerdir. Kırdan sosyal düzeni belirleyici işleve sahip Alevilik kurumları, kentleşme ile birlikte yerini modern hukuki kurumlara bırakmaya başlamıştır. Kırdan sahip oldukları sosyal, kültürel ve ekonomik statüleri, kent mekânlarında zayıflayan bu kurumlar, neredeyse sadece dini işlevleri olan kurumlara dönüşmüştür.

Bu çalışma, bu türden sosyolojik bir süreci, nüfusun büyük bir çoğunluğu Sünni bir itikata sahip olan Elazığ şehrinde, Tunceli'den göç etmiş Aleviler'in yoğun bir şekilde yaşadığı Yıldızbağları Mahallesi'nde ortaya koymaktadır. Yıldızbağları Mahallesi örneğinde, genelde kentleşmenin Alevilik kurumlarında meydana getirdiği değişiklikler, özelde ise şehrin genelinden farklı sosyolojik özelliklere sahip bir mahallenin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel unsurları ve kentin diğer mekânları ile münasebetleri, bir analize tabi tutulmuştur. Kentleşme ile birlikte, mahallenin bu özelliklerini anlamak, genel olarak 'Alevilik' ve 'siyasal Alevilik' kavramları ile ilgili önemli bulgular sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, kentleşme, kentleşme, Alevilik, Siyasal Alevilik, Bektaşilik, Tunceli Aleviliği, Dedelik.

ABSTRACT**ALEVISM IN THE PROCESS OF URBANIZATION:
A CASE STUDY OF YILDIZBAĞLARI NEIGHBORHOOD OF ELAZIĞ****Inonu University Social Sciences Institute,****Master's Thesis****March, 2014****Abdulahap YOĞUNLU****Advisor: Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ**

In the last one and half century, Turkey has undergone a tremendous transformation in every aspect of social, cultural, economic and political life. This transformation led to change in many structures which were formerly adopted unquestioned and many social and traditional institutions that were seen as important in public replaced by legal structures organized by modern state. This transformation spatially took place in the direction of urban to rural. In another word, modern state began to implement this transformation by employing many instruments massively in cities. In this sense, the terms 'urbanization' and 'urbanizing' come to mean 'modernization' and 'westernization' in Turkey. Begin with 1950'es masses started to leave rural due to various reasons and congregated in different urban areas. Especially some districts in big cities became areas where many social and cultural institutions born in rural life functioned effectively for a long time. People who shared these places, as a result of networks built with other districts, redefined these structures, which had extensive functions in rural, and reduced their functions into a narrow frame in urban. The Alevi institutions that arranged the social order in the rural began to be replaced by modern legal institutions with the process of urbanization. The social, cultural and economic statuses these institutions had in rural began to weaken in urban, and they turned almost solely into religious ones.

This study analyses a similar process in Yıldızbağlar neighborhood, which was densely populated by Alevis who have been migrated from Tunceli, of Elazığ, a city that mostly dwelled by believers of Sunni faith. In this case study of Yıldızbağları neighborhood, the changing effects of the urbanization on the Alevi institutions in general, and the social, political, economic and cultural elements of a neighborhood that occupies quite a distinct place, in terms of sociological aspects, as well as their networks with other neighborhoods, in particular are tried to be tracked. Understanding these aspects of this neighborhood together with urbanization will provide important insights about concepts of ‘Alevism’ and ‘political Alevism.’

Keywords: Urban, Urbanization, Urbanizing, Alevism, Political Alevism, Bektaşism, Alevism of Tunceli, Dedeship institution

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
BİLDİRİM	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiii
TABLO, HARİTA VE ŞEKİL LİSTESİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Metodu	3
1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı	5
1.3. Araştırmanın Varsayımları	7
1.4. Araştırmada Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması	9
1.5. Araştırma Alanının Sosyal Yapısı	12
1.5.1. Elazığ İlinin Tarihi ve Kültürel Özellikleri.....	12
1.5.2. Yıldızbağları Mahallesi.....	17
1.5.3. Örneklem Grubunun Sosyo-Kültürel Özellikleri.....	22
2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	25
2.1. Kent Kavramı	25
2.2. Kentleşme Kavramı	31
2.3. Kentlileşme Kavramı.....	37
2.4. Gecekondulaşma	42
2.5. Kentleşme Sürecinde Mahalle Sakinlerinin Elazığ Kent Mekânları ile İlgili Algıları.....	46
2.5.1. Mahalle Algıları: Yıldızbağları Mahallesi Farklı Kılan Hususlar	46
2.5.2. Hozat Garajı.....	50
2.6. Kentleşme Sürecinde Mahalle Sakinlerinin Ekonomik İlişkilerinin Tahlili ...	53
2.7. Kentleşme Sürecinin Mahalle Sakinlerinin Sosyal ilişkilerine Etkisi.....	56
2.8. Mahalle Sakinlerinin Belediye Hizmetleri ile İlgili Algıları	64

3. KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK.....	67
3.1. Alevilik ile İlgili Bazı Kavramların Tahlili	67
3.1.1. Alevilik Tanımları.....	67
3.1.2. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi	71
3.1.3. Anadolu Aleviliği	75
3.1.4. Bektaşilik	78
3.1.5. Tunceli Aleviliği Kavramının İzahı	80
3.2. KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK İNANIŞININ BAZI TEMEL DİNİ KURUMLARI VE UYGULAMALARI.....	86
3.2.1. Alevilik-Bektaşilikte Cem Kavramı	86
3.2.2. Musahiplik	92
3.2.3. Dedelik.....	95
3.2.4. Düşkünlük.....	98
3.2.5. Oruç İbadetinin İdrak Ediliş Tarzı.....	100
3.3. Geleneksel Alevilik	104
3.3.1. Gelenek Kavramının izahı	104
3.3.2. Aleviliğin Geleneksel Olarak İdrak Ediliş Tarzı	108
3.4. Muhalefet Aracı Olarak Alevilik.....	112
3.4.1. İdeoloji Kavramının İzahı	113
3.4.2. Aleviliğin İdeolojik Olarak İdrak Ediliş Tarzı.....	117
3.4.3. Yıldızbağları Mahallesi İdeolojik Alevilik Algısı	124
5. KENTLEŞME SÜRECİNDE YILDIZBAĞLARI MAHALLESİ'NDE BAZI KAVRAMLARIN İDRAK EDİLİŞ TARZLARI	128
5.1. Aidiyet ve Kimlik Algılamaları	128
5.2. Etnik Kimlik Algıları	134
5.3. Siyasi Kimlikleri Algılayış Tarzları.....	137
5.4. Memleket Algıları.....	141
SONUÇ.....	144
KAYNAKLAR	151
A-YAZILI KAYNAKÇA.....	151
KİTAPLAR.....	151
MAKALELER.....	156

SÖZLÜKLER	159
RAPORLAR VE YILLIKLAR	160
TEZLER.....	160
B- İNTERNET KAYNAKLARI.....	163
C- SÖZLÜ KAYNAKÇA	165
EK-1: GÖRÜŞME SORULARI	167

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

A.g.e. : Adı Geçen Eser

A .g. m: Adı Geçen Makale

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

Çev.: Çeviren

FKA: Fırat Kalkınma Ajansı

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

KUZKA: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

SEGE: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TKP: Türkiye Komünist Partisi

Vb: Ve benzeri

YY: Yüzyıl

TABLO, HARİTA VE ŞEKİL LİSTESİ**Şekiller**

Şekil 1: Türkiye’de Cazibe Merkezleri, 2011	14
Şekil 2: Elazığ’da İkamet Eden Göçmenlerin Nüfusa Kayıtlı Oldukları İllere Göre Dağılımı	15
Şekil 3: Elazığ Şehir Planı	16
Şekil 4: Elazığ Yıldızbağları Mahallesinin Uydudan Görünüşü	18
Şekil 5: Yıldızbağları Mahalesi Sokakları	20
Şekil 6: Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	23
Şekil 7: Meslek Dağılımı	23

Tablolar

Tablo 1: Mahallenin Model Şahsiyet Olarak Kabul Ettiği Kişilerin Listesi.....	1337
---	------

1. GİRİŞ

Uygarlık tarihinin neredeyse her döneminde, insanların çeşitli sebeplerle belirli bir alanda kümeleşmeleri ve ortak bir yaşam tarzı ortaya çıkarmaları sonucu şekillenen kentsel mekânlar, sosyal, kültürel, tarihi ve ekonomik dinamikleri içeren birçok ayrıntı gizler. Bu ayrıntılar, dışarıdan bakıldığında homojen bir yapıya sahipmiş gibi görünen kentin, aslında birbirinden çok farklı, kimi zaman birbirini iten, heterojen yapılardan meydana geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu farklılıkların fiziki sınırları, birbirine asgari düzeyde benzeyenleri mekânsal olarak ortak bir paydada buluşturan, diğer yandan farklı olanları uzaklaştıran kent mahallelerinin sınırları ile birebir örtüşür. Bu durum, sadece Türkiye'ye özgü bir olgu değildir. Dünyanın hemen her şehrinde, benzer şekilde, mahallelerin, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda birbirine benzer geçmişleri ya da deneyimleri paylaşan insanlardan oluştuğu görülmektedir. Bazı mahalleler, kişilerin gelir durumlarına göre şekillenirken; bazıları, ortak sosyal ve kültürel değerlerin paylaşıldığı mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu şekilde, farklılık ve benzerlik karşıtlığı üzerinden tanımlanan mahallelerin, birer 'mikro mahalle kimliği' üretmeleri de doğal olarak birçok şehrin kaçınılmaz birer gerçeği haline gelmektedir. Bireyin sosyalleşmesinde aile ile birlikte önemli bir etken olan sosyal çevrenin¹ kuralları ve içeriği de bu mahallelerde belirginleşmektedir. Birey bu mekânlarda kendisine model olarak birçok toplumsal rol edinmektedir.² Bu anlamda bireylerin, kentlerin kalabalık ya da تنها sokaklarında dolaşırken, mahallelerinin kendilerine empoze ettiği bazı rolleri oynadığı söylenebilir.

1950'li yıllarda bir ivme kazanan kentlere doğru göçle birlikte, Anadolu kırlarında yer alan birçok aile, şehirlere doğru göç etmiştir. Kültürel, sosyal ve ekonomik olarak birbirine benzeyen birden fazla köy veya ilçeden müteşekkil mahalleler, kentlerin özellikle dış çevresine konumlanmaya başladı. Bu mahallelerde

¹ Giddens, Anthony: *Sociology*, 3rd Edition, Polity Press, Cambridge, 1997 s. 24-30.

² Feldman, Robert S. : *Elements Of Psychology* , International Edition, Mc Graw-Hill Book comany, Amherst, 1992, s. 370-371.

yaşayan bireylerin kent mekânlarıyla temasları artıkça, sahip oldukları birçok kültürel yapı da zamanla dönüşüme uğramaya başladı. Tesiri her topluluk için aynı olmamakla birlikte, kentlerde meydana gelen bu kültürel değişim, birçok yönden toplulukları belli bir şekle girmeleri için zorlamıştır. Modern sosyal ve kültürel yapı, bireylerin kırdaki edindiği kültürel unsurları terk etmelerini gerektiren bir ortam oluşturmuştur. Ancak bireyler terkedilen unsurların yerine daha iyi kültürel unsurlar koymakta güçlük çekmişlerdir.³ Kültürel yapı, siyasal geçmiş ve sosyal kurumlar, kimi zaman katalizör, kimi zaman koruyucu bir zırh görevi görerek, bu dönüşümün farklı gruplara farklı derecelerde tesir etmesine vesile olmuştur.

1960'lı yıllardan itibaren, oluşmaya başlayan Yıldızbağları Mahallesi, zamanla Elazığ'da küçük bir Tunceli mekânına adeta dönüşmüştür. Elazığ'ın Sünni diğer mahallerine nazaran, mahallede farklı hayat tarzları dikkat çekmektedir. Bireylerin inançları ve devletle yaşamış oldukları tarihi deneyimleri, Elazığ'ın genel eğilimleri düşünüldüğünde, mahallede daha farklı bir siyasi atmosferin baskın olmasına neden olmuştur. Ülkenin günlük siyasetinin de etkisiyle Yıldızbağları Mahallesi ve diğer mahalleler arasında zaman zaman gerginlikler dahi yaşanmıştır. Bu gerginliklerin, mahallenin kendi içine kapanmasına ve bireylerin kentin diğer mekânlarına yönelik duydukları güvensizliklerinin daha da artmasına neden olduğu söylenebilir. Ancak kentin büyümesi, mahalledeki ikinci ve üçüncü kuşağın sosyal ve ekonomik nedenlerle kentin diğer mekânlarındaki başka mahalleliler ile münasebetleri, mahalledeki bireylerin sosyal ve kültürel olarak dönüşmesine neden olduğu ifade edilebilir. Kırdaki birey ve toplum için önemli roller üstlenen inanç kurumları, kente uyum sürecinde temel işlevlerini yitirmeye başlamışlardır. Alevilik kurumları, ülkenin birçok kentinde görüldüğü gibi, Elazığ'da da kendi cemaati nezdinde itibar kaybetmeye başlamış; sosyal düzen ile ilgili birçok rolünü başka resmi kurumlara devretmiştir.

Yıldızbağları Mahallesi'nde ikamet eden bireylerle yapılan mülâkatlara dayanan bu çalışma, kentleşmenin Alevilik kurum ve yapılarında meydana getirdiği

³ Turhan, Mümtaz: Kültür Değişimleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2010, s. 202-205.

değişim ve dönüşümlerin sosyolojik tahlilini hedeflemektedir. Ayrıca mahalle sakinlerinin kentin diğer mahallelerine olan bakış açıları, yerel yönetim algıları, Elazığ kent mekânları ile ilgili görüşleri, Elazığ kenti ile bütünleşme süreçleri, bu çalışma ile değerlendirilecektir.

1.1. Araştırmanın Metodu

“Metot, bilinmeyen bir şeyi bulup meydana çıkarmak veya bilinen bir şeyi başkalarına gösterip ispat etmek için düşünceleri iyi bir şekilde sıralamak ve kullanmak sanatı olarak tanımlanır.⁴ Bir başka ifadeyle “metot” kelimesi, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-sonuç ilişkilerini ve mümkün olduğu durumlarda, bu ilişkilerin temelinde yatan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelir.”⁵ En geniş manasıyla “metot, bizi gerçeğe götüren yoldur” aynı zamanda metot, zihinsel bir süreçtir. Metodolojik olarak betimsel olan Din sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda veri toplama tekniği olarak mülakat ve katılımcı gözlem kullanılmaktadır.⁶

Bir araştırmanın metodu; araştırmacının amacını gerçekleştirebilmek için kullandığı genel yaklaşımı ifade etmektedir.⁷ Araştırma, Kentleşme sürecinin Yıldızbağları Mahallesindeki Aleviliğe tesirini çeşitli değişkenlere göre sosyolojik değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Kentleşme nedeniyle mahalledeki din algılarındaki dönüşümlerin anlaşılması için en uygun metodun, mahalledeki bireylerin doğrudan tecrübelerinin elde edilmesi yolunun kullanılması doğru olacaktır.⁸ Bu nedenle, çalışmada “Nitel” araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, yapılandırılmamış gözlem, yapılandırılmamış mülakat ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik

⁴ Arslantürk, Zeki: Araştırma Metod ve Teknikleri, M.Ü.İ.F.Yay., İstanbul 1995, s. 47.

⁵ Bilgiseven, Amiran Kurtkan: Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul 1982, s. 3.

⁶ Dönmez, Mehmet: Bulgaristan Türklerinde Alevilik-Bektaşılık Akkadınlar Örneği, Gazi Kitapevi Yay. , Ankara, 2012, s. 6.

⁷ Türkdoğan, Orhan: Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 30

⁸ Türkdoğan, Orhan : Bilimsel Araştırmalar Metodolojisi, İstanbul, 2000, s. 169.

nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.⁹ Ayrıca insanların sosyal dünyayı nasıl algıladığını, deneyimlediğini, yorumladığını ve ürettiğini anlamayı amaçlayan nitel araştırmalar, izlenen tutum ve stratejileri kapsayan bir kavramdır¹⁰. Dolayısıyla Nitel araştırmalar, ele alınan olgunun karmaşıklığını ve bütünlüğünü gösterme, sosyal aktörlerin eylemlerinin arkasındaki nedenleri anlama ve yorumlama amacını taşır.

Çalışmada, ilk önce konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taraması yapılmıştır. Sonra alanda verilerin toplanması amacıyla “Derinlemesine Mülakat” ve “Katılımcı Gözlem” teknikleri kullanılmıştır. Katılımcı gözlem, araştırmacının gözlemediği topluluğa belirli bir ölçüde dâhil olduğu, araştırma konusunu incelediği kültürün içine katılarak içeriden gözlemediği gözlem türüdür. Katılımcı gözlem, toplanan verilerin niteliğini artırdığı gibi, bu verilerin daha nitelikli bir şekilde yorumlanmasını da sağlar, bu nedenle hem bir veri toplama aracı hem de analitik bir araç olarak kabul edilmektedir.¹¹ Çalışmada, mahallenin özelliklerini en iyi yansıtan, bizlere en etkin ve verimli veriyi sağlayacak olan örneklem seçimine dikkat edilerek, kartopu veya zincirleme örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Kartopu örnekleme seçim tekniği, evren hakkındaki bilgilerin noksan olduğu ve evreni oluşturan fertlere ulaşmanın zor olduğu durumlarda kullanılan bir tekniktir.¹² Araştırma belirli ve bilindik bir mahallede yapılmasına karşın, mahalledeki bireylerin araştırmaya katılmayı ret ettikleri ve kimliklerini gizledikleri görülmüştür. Araştırmada bilgilerine başvuracağımız fertlerin evlerine kabul edilmemizi, kahvehanelerinde mülakat yapabilmemizi, daha önce tanıdığımız kişilerin yardımı ve yönlendirmesi sağlayabilmiştir. Bu çerçevede daha sonra ulaşılan kişiler araştırmamız ile ilgili bilgi sahibi oldukları için ve bizleri araştırma ile ilgili diğer kişilere ulaşabilmemiz sağlamıştır. Kartopu tekniği, kullanılarak mahallede, araştırmaya katılmayı ret eden kişiler ile görüşme imkanı bulunmuş ve mülakatlara katılan bireylerin, mahalle

⁹ Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan : Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin, 2005, s. 39.

¹⁰ Sandelowski, M: Qualitative Research. İçinde: L. Beck. A. Bryman ve L. T. Futing, **The Encycloedia of Social Science Research Methods**, Sage Publications, 2004, s. 564-566.

¹¹ De Walt: Participant Observation Guide for Fieldworkers. Alta Mira Pu b. 2001, s. 8

¹² Göncü Temmuz, Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1609, Eskişehir, 2012, s.156.

dışında gelen bizlere karşı olan tutumlarını olumlu şekilde etkilemiştir. Ayrıca mahallede halkın içine girerek, yorumladığımız bilgileri sınaama olanağını bulduk. Yine mahalle ile ilgili, bilgi ve algıların öğrenilmesi için, internetteki sosyal forumlar, sosyal medya, mahalle dışında yaşayan diğer bireyler ile görüşmeler, çalışmada ikincil kaynaklar olarak kullanılmıştır.

1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Toplumunu anlamak, toplumu oluşturan yapıların detaylı ve derinlemesine incelenmesiyle mümkündür. Bu sebeple birçok araştırmacı ve akademisyen Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamak ve açıklamak için önemli birer toplumsal yapı örneği olan "Alevîlik-Bektaşılık" olgularını anlamaya dönük çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar, birçok yerde homojen veya heterojen cemaatler halinde algılanan Alevilik inancını anlamaya çalışmış ve bu inancın Sosyolojik içeriğini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Bu alanda çalışmalar yapılsa da yetersizdir; ya da sadece kavramları betimlemeyip sayısal veriler içeren ve de daha çok kaynak taramaya yönelik çalışmalardır. Oysa Türkiye coğrafyasının önemli bir kültürel yapısı olan Alevîlik-Bektaşılık değer ve inançları, dolayısıyla cemaatlerin sosyolojik içerikleri, tecrübe edildiği ortamda, doğrudan gözlemlenmeye çalışılmalıdır.¹³

Sosyo-kültürel yapılarda, din kurumu önemli bir güce sahiptir. Din ayrıca, sosyo-kültürel yapıda kontrol kurumlarından biridir. Bu nedenle dinin toplumu hem denetlediği, hem de yönlendirdiği ifade edilebilir. Alevilik, inanç sistemi olmakla birlikte, bu inanç sisteminin oluşturduğu kendine özgü sosyo-kültürel yapılardan söz edilebilir. Bu sebeple Alevilik, sosyo-kültürel yapıyı denetlemekte ve de yönlendirmektedir.¹⁴ Sosyal ve kültürel yapılar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip Aleviliğin, bu yapılar üzerindeki tesiri kentleşme sürecinde, çeşitli sebepler ile azalmaktadır. Kentleşme sürecine ayak uydurmaya çalışan bireyler gibi, kırdan daha tesirli işlevlere sahip dini kurumların, kent alanlarında ve yeni sosyal ilişkiler

¹³ Dönmez, Mehmet: "Sosyal Bütünleşme Açısından Alevilik: Malatya Uygulaması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2003 s. 2-3.

¹⁴ Engin, İsmail: Akçeniz Tahtacılarında Dinin ve Dini Örgütlenmenin Günlük Yaşama Etkisi, H.Ü. Sos.Bil.Enst., Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 3.

içerisinde, bir dönüşüme maruz kalmakta oldukları söylenebilir. Bu etkenlere bağlı olarak araştırmamız, kentleşme sürecinde Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin sosyal ve kültürel dönüşümlerini izah etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye’de Kent Sosyolojisi alanında yapılan birçok çalışma özellikle Türkiye’deki kırdan-kente doğru olan göçün etkileri ile kır göçleri nedeniyle kent alanlarında oluşan gecekondulaşmayı anlamayı hedefleyen çalışmalardır.¹⁵ *Kentleşme Sürecinde Alevilik: Elazığ Yıldızbağları Mahallesi Örneği* adlı çalışma, son 50 yıl içerisinde, Tunceli kırlarından, Elazığ’da sosyolojik olarak gecekondu mahallesi içeriğinde olan Yıldızbağları’na göç eden insanların, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik kurumları ile ilgili münasebetlerini betimlenmeyi amaçlamaktadır. Araştırma alanının Elazığ’da bulunmasına rağmen, mahalle sakinlerinin Tuncelili olması hasebiyle, tali olarak Tunceli’nin sosyal ve kültürel yapıları da araştırmaya konu edilecektir.

Araştırmamız, Alevi inancının kentteki yansımaları açısından sosyolojik veriler sunmayı amaçlamaktadır. Tunceli kökenli Alevilerin kırdan gelen geleneklerinin kentteki dönüşümleri, bu dönüşümlere karşı duran geleneksel mezhep yapılarını muhafaza etmek için oluşturulan, mahalle baskıları, mahallenin kadın-erkek rolleri, akrabalık ilişkileri, kentteki ortak mekânları, boş zaman faaliyetleri, kimlik algılamaları, dini ritüelleri, sosyal dayanışmaları, inanç kurumlarının kentteki yeni işlevleri ile ilgili yeni Sosyolojik bilgiler sağlayacaktır. Yıldızbağları Mahallesi ile ilgili edinilebilecek bilgiler, diğer şehirlerdeki Tunceli Alevilerini anlamada faydalı olacaktır. Tunceli’den göç eden Alevlerinin oluşturduğu Yıldızbağları Mahallesinin şehrin diğer sosyal alanlarıyla ilişkisi, Kent Sosyolojisinin kavram ve olguları ile değerlendirilecektir.

Aleviliği, sadece bir inanç ve ritüeller dizisi olarak anlamaktan ziyade, bir toplumsal olgu olarak, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapılarla olan ilişkisini katılımcı gözlem ve mülakata dayalı bir metot ile anlamaya çalışmak, Aleviliğin

¹⁵ Yanık, Celalettin: “Kent Sosyolojisi Alanında Yapılan Tezlerin Değerlendirilmesi.” **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2011, 2(1): s, 93-107.

toplumdaki içeriğinin dinamik olarak anlaşılması için önemli olacaktır.¹⁶ Zira Alevilik ritüelleri ve de din anlayışları da toplumsal geçiş ve dönüşümlerden etkilenmekte, kırdan-kente, kuşaktan-kuşağa farklılaşmaktadır. Tüm bunların ışığında, Türkiye'nin hemen hemen her coğrafyasında farklı sosyolojik ve siyasi yapıların etkisiyle Alevilik idrak tarzları dönüşüme uğrayan kentli Aleviler, Yıldızbağları Mahallesi örneğinde uygulanacak nitel bir araştırma ile derinlemesine incelenecektir.

Son olarak, Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin kentleşme sürecinden nasıl etkilendikleri, Alevilik yapı ve kurumlarının bu süreçteki dönüşümleri, Kentleşme sürecinin Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin mensubu oldukları Alevilik inancını nasıl dönüştürdüğü, araştırmamızda tahlil edilmesi hedeflenen konulardır. Yine, Yıldızbağları Mahallesinde ikamet edenlerin Sosyolojik içeriklerini anlamayı amaçlayan çalışma, Elazığ'daki Tunceli'yi ve Tuncelilileri ilin kentleşme sürecinde anlamaya çalışacaktır. Bu bağlamda, araştırma genellikle bir inanç grubu olarak toplumda dışlandığını iddia eden veya kimliklerini gizlemek durumunda kalan Alevilerin; Sünni bir kentteki sosyal ve kültürel ilişkilerini, bakış açılarını, siyasal tutumlarını, ekonomik davranışlarını kentleşme olgusu ile birlikte değerlendirecektir.

1.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırma, var olan durumu belirlemeye yönelik ilişkisel tarama modeline göre düzenlenmiş betimsel bir çalışmadır.¹⁷ Temel hipotezimiz; “kentleşme olgusu, Alevi cemaati üyelerince ne kadar içselleştirilirse; Aleviliğin kurumsal işlevleri ve pratikleri o kadar zayıflamış olacaktır”. Kırdan kente göç edenlerin kentleşme süreci ile ilgili iki temel bakış bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisinde, kentleşme, kırdan gelenlerin “kendi halk kültürünü bir kenara bıraktığı, kent alışkanlık ve değerlerini kazandığı bir süreç” olarak kabul edilmekte iken ikinci görüşe göre, kentleşme, “kentin kırsallaşması ya da ‘köylüleşmesi’ süreci” olarak

¹⁶ Dönmez, Mehmet, A.g.e. , s, 5-6.

¹⁷ Bal, Hüseyin: Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No: 20, Fen Edebiyat Fakültesi, Isparta, 2001, s. 63-65.

kabul edilmektedir.¹⁸ Kökleri kırdan olan Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin, bazı mekânlar ve durumlarda, kendi halk kültürlerini bir kenara bırakıp; kentin alışkanlık ve değerlerini kazanarak farklı sosyolojik içeriklerde kentlileştikleri söylenebilir.

Diğer bazı hipotetik önermelerimiz şu şekilde olacaktır: Kentleşme olgusu ne kadar içselleştirilirse, Alevi cemaatin, fert üzerine yaptığı geleneksel etki ve sosyal kontrol o kadar azalır. Bireyin kentteki yaşam süresi ile Cem ibadetlerine katılma arasında ters bir orantı vardır. Yıldızbağları'ndaki Aleviler Tuncelili olmayan Alevi cemaatlere kendilerini Sünnilerden daha yakın hissederler.

Araştırmaya başlamadan önce bazı ön bilgilerimiz mevcuttur. Bu bilgi, konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan çıkan sonuçlardır.

Bu noktada araştırmamızın varsayımları şunlar olacaktır;

- Mahallede homojen bir Alevilik inancı yoktur.
- Kentleşme ile birlikte, Alevilik Kurumları kentte etkisini kaybetmektedir.
- Mahalle dışardan homojen olarak görünürken, içeride heterojen özellikler taşımaktadır.
- Mahalle sakinleri mahallelerinin Elazığ'ın diğer mahallelerinden farklı olduğunu düşünmektedirler.
- Kentleşme ile birlikte sosyal kontrol mekanizması zayıflamakta ve sosyal kontrolün azalması fertlerin Alevilik inanç ve uygulamalarına olan bağlarını olumsuz etkilemektedir.
- Kentleşme ile birlikte geleneksel Alevilik algısı zayıflamakta ve ideolojik Alevilik algısı özellikle gençler içinde güçlenmektedir.
- Kentleşme ile birlikte mahallede Tunceli Aleviliği, dönüşmektedir
- Mezhepsel yakınlık bazı iktisadi ilişkilerinde birincil gerekliliği olarak kabul edilmez.

¹⁸ Karpaz, H. Kemal: *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, Çev: Abdülkerim Sönmez, Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s. 62.

- Kentte doğan ve büyüyen gençlerin Alevi ritüellerine katılımları azdır.
- Geleneksel Alevi yapıların kentteki otoriteleri ve meşruiyetleri zayıflamaktadır.
- Mahalledeki üçüncü nesil, ikinci ve birinci nesle nazaran, Elazığ'ın diğer mekânlarında ikamet eden kişilere karşı daha az güvensizlik hissi taşımaktadır.
- Kentin belli sosyal mekânlarını Tuncelili Aleviler daha fazla kullanmaktadırlar.

1.4. Araştırmada Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması

Sosyal Bilimlerde verilerin elde edilmesi ve yorumlanması hususunda çeşitli metotlar kullanılmaktadır. Çalışmamızda “Nitel Araştırma” yöntemi kullanılacaktır. Bu alandaki araştırmalarda, çalışılan olay ve olgular, kendi ortamları içinde analiz edilmekte ve araştırmacı bu olay ve olguları ayrıntılı biçimde derinlemesine açıklamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır.¹⁹ Bu yöntem yorumlamacı yaklaşıma dayanır. Araştırmacı, araştırma sürecine aktif olarak dâhil olur ve sosyal eylemlerin sosyal yapı ve kurumlarla olan ilişkisini anlamaya çalışır. Sosyal olaylar olarak, din olaylarını araştıran Din Sosyolojisi de nitel araştırma tekniklerine sıklıkla başvurmaktadır.²⁰ Şayet araştırmacı, herhangi bir ortamda meydana gelen davranış ile ilgili, ayrıntılı, kapsamlı ve zamana yayılmış bir resim elde etmek maksadını güdüyorsa, gözlem yöntemini kullanır²¹. Araştırmada Katılımlı Gözlem yöntemi kullanılmış ve araştırmanın evreni belli aralıklar ile ziyaret edilmiştir.

Nitel çalışmalarda, yöntemden çok çalışılan durum öne çıkarken; genellemeler yerine derinlemesine betimlemeler ve araştırılan konunun niteliğine bağlı olarak yorumlar mevzu bahistir.²² Nitel yaklaşımda, empatik nitelik önemli bir işleve sahiptir. Nitel araştırmalarda “Tümevarım” ilkesi benimsenir, araştırma

¹⁹ Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan: A.g.e, s. 10.

²⁰ Ünver, Günay: Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 61.

²¹ Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan : A.g.e., s. 12-14

²² Akyüz, Niyazi, Gürsoy, Şahin, Çapcıoğlu, İhsan: “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, (2006-2009), 1-3, (1-6), s. 93-94.

'hipotezle' başlamaz, alanda elde edilen verilerin çözümlenmesinden sonra "Hipotez" geliştirilir²³. Ancak neticede gayemiz bazı sosyal olguların bazı sosyal ortamlarda nasıl değiştiğini sınınamaktır. Bundan dolayı araştırmaya başlamadan önce bir sosyal olgunun bağımlı değişkenliğinde (Kentleşme), bir diğer sosyal olgunun (Alevilik) nasıl değişeceğini açıklamaya çalışmak temel maksadımız olacaktır.

Çalışmamız süresince, mahallede toplam 13'ü kadın toplam 40 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatta toplam 34 başlıklı soru kullanılmış ve her soru başlığı altında diğer tali sorularla, katılımcıların görüşleri en kapsamlı şekilde alınmaya çalışılmıştır. Bir mülakatın uygulanışı ortalama 1 saat sürmüştür. Mülakat soru kâğıdı öncelikle katılımcılara okutulmuştur. Mülakat kâğıdına isim ve soy isim katılımcıların isteğine göre yazılmıştır.

Mülakatlar öncesi söz konusu mahalle ile ilgili, sosyal, demografik ve ekonomik kaynaklar incelenmiş ve mahalle ile ilgili bilgiler tedarik edilmiştir. Yine mülakat öncesi, soruların kapsayıcı olması ve mülakatta kullanılan yöntemlerin sağlıklı belirlenmesi amacıyla mahallede bazı ön gözlem ve görüşmeler yapılmıştır. Mülakat soru envanteri oluştururken mahalleyi iyi bilen kişiler ile ön görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca mahallenin Elazığ kentleşmesindeki yerinin tespiti için hazırlanan bazı sorularla ilgili olarak Elazığ'da diğer mahallelerde yaşayan Elazıglıların, mülki idare amirlerinin ve mahalle muhtarının görüşleri alınmıştır. Araştırma esnasında katılımcılardan bazı soru önerileri gelmiş ve uygun bulunan sorular mülakat soru envanterine eklenmiştir.

Mülakatlar, daha önce mahallede tanıdığımız kişiler ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerin ışığında başlamıştır. Mülakata katılacak kişilerin, sorulara cevap vermeden önce kaygılandıkları, tereddüt ettikleri görülmüştür. Özellikle 1990'lı yıllarda mahalleye göç eden kişilerin, araştırmanın kendilerini fişlemeye yönelik olabileceği endişelerinin olduğu yönünde tepkiler alınmıştır. Mahallede bulunan Cemevinde çalışanların, bu gibi araştırmalara alışmış

²³ Sandelowski, M: A.g.e. , s. 564-566.

oldukları, mülakata katılmakta endişe duymadıkları tespit edilmiştir. Alevilik ile ilgili bilgilerin sorulması, özellikle kalabalık ortamlarda, kişilerde bilgilerinin sınındığı hissini oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Alevilik ile ilgili bazı bilgileri bilememe korkusu, etraftan tepki alma endişesi, mülakata katılmayı engelleyen diğer etkenlerdendir. Mahalle kahvelerinde ve Hozat Garajında bulunan kafelerde yapılan mülakatlarda zorluklar yaşanmıştır. Mülakat süresinin uzun olması nedeniyle boş zamanlarını sorulara harcamak istemedikleri görülmüştür.

Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgular betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Bu analiz türünde doğrudan alıntılar kullanılmakta, neden sonuç ilişkileri belirlenmekte, temalar ile ilişkilendirilmekte ve daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmaktadır.²⁴ Bu şekilde araştırma alanından elde edilen verileri daha yakından incelenme imkânı bulunmuş ve değerlendirilmiştir. Mülakatlar ve gözlemlerin sonuçlarını daha iyi aktarabilmek için doğrudan alıntılar sıklıkla kullanılmıştır. Araştırmanın kavramların birbiriyle olan ilişkilerini göstermek maksadıyla varsayımlardan sonuçlara nasıl ulaşıldığı, araştırmada açık bir biçimde sunulmuştur. Bu nedenle çalışmada elde edilen veriler yorumlanırken, alandan elde edilen verilerden doğrudan yararlanılmıştır.

Çalışmada ilk önce araştırmada tahlil edilen kavramlar teorik olarak açıklanmış, sonra alandan elde edilen bulgular ışığında değerlendirilmiştir. Öncelikle araştırmada edinilen nicel veriler, tablo ve grafiklerle verilerek, araştırmanın örnekleme, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, medeni durum gibi değişkenler ile belirtilmiştir. Daha sonra mülakat sorularında hazırlanan soru başlıkları, çalışmada kullanılan kavramlar ile bir araya getirilerek tek tek değerlendirilmiş ve mülakatta elde edilen veriler referans edilerek, betimlemeler yapılmıştır.

²⁴ Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan: A.g.e., s. 30-38.

1.5. Araştırma Alanının Sosyal Yapısı

1.5.1. Elazığ İlinin Tarihi ve Kültürel Özellikleri

Elazığ, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümünde yer alan ve 19. yüzyıl sonlarında Elazığ ovası üzerinde kurulmuş planlı bir şehirdir. Batısında Malatya, doğusunda Bingöl, kuzeyinde Tunceli, kuzeybatısında Erzincan, güneyinde ise Diyarbakır illeri ile komşu olan Elazığ, 8.455 km²'si kara, 858 km²'si doğal göl ve su alanları olmak üzere toplam 9.313 km² yüzölçümü sahip olup deniz seviyesinden yüksekliği 1.067 metredir.

Elazığ, antikçağa kadar uzanan tarihinde, sırasıyla, Hurri, Hitit, Med, Pers, Sasani, Bizans, Arap ve Türk kültür ve medeniyetine ev sahipliği yapmıştır.²⁵ İlin tarihi yerleşim merkezi olan Harput, uzun bir dönem bir kalekent olarak kalmış; Türklerin şehri ele geçirmeleri ile birlikte etrafına doğru genişleyen bir şehir vasfına bürünmüştür. Harput, sırasıyla Çubukoğulları, Artuklular, Şelçuklular, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve Osmanlı Devleti tarafından idare edilmiştir. Tarihi boyunca birçok kültürü bir arada barındırmış bir kent olma özelliğini taşıyan Harput, Osmanlı Devleti'nin önemli bir sancağı olarak da bu özelliğini korumuştur. . Şehir merkezi 1834 yılında şehrin hemen güneyinde bulunan, o zamanlar 'mezra' olarak vasıflandırılan, ovaya taşınmıştır. Halk arasında 'Aşağı Şehir' olarak adlandırılan kentin yeni adı Sultan Abdullaziz'in oluşturduğu şehir anlamına gelen "Ma'muratü'l-Aziz" olmuştur. Daha sonraki süreçte yeni şehrin ismi, 1930'lu yılların ortalarına kadar "Elaziz", ya da "Elazık" olarak telaffuz edilir olmuş; 10 Aralık 1937 yılında da Bakanlar Kurulunun aldığı karar ile Elazığ olarak belirlenmiştir.²⁶

2012 yılı *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)* sonuçlarına göre Elazığ ilinin nüfusu, 562.703 olarak tespit edilmiştir. Nüfusun 347.857'si Elazığ merkezde ikamet ederken, 214.846'sı ilçe, belde ve köylerde yaşamaktadır. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Merkez, Kovancılar ve Karakoçan'dır.

²⁵ Elazığ İl Yıllığı, Ankara 1992, s. 21.

²⁶ Elazığ İl Yıllığı, Ankara 1992, s. 24

Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi Merkez, nüfus ve yüzölçümü bakımından en küçük ilçesi Ağın'dır. Elazığ'da ilçe sayısı 11, belediye sayısı 26 ve köy sayısı 546'dır.²⁷ Elazığ 'da 0-15 yaş arasındakilerin toplam nüfusa oranı %25,9 iken, 15-64 yaş arasındakilerin oranı %66,6; 64 yaşından büyük olanların oranı ise %5,5'tir. Net göç hızı -‰ 3,8, yıllık nüfus artışı ise ‰ 5,7 olan Elazığ, dışarıya göç veriyor olmasına rağmen nüfusu artan bir ilimizdir.²⁸

Kalkınma Bakanlığı'nın 2011 *Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi*'ne (SEGE) göre Elazığ 81 il içerisinde 39. sırada olup; sağlık ve eğitim alanında, yer aldığı bölgenin üstünde istatistiklere sahiptir. İlde 1132 doktorun görev aldığı, toplam 3024 yatak kapasiteli 13 hastane bulunmaktadır. 495 adet yaygın ve örgün eğitim veren kurumun bulunduğu ilde, okuma yazma oranı %94'tür.²⁹

1964 yılında yapımına başlanan Keban Barajı Elazığ'ın kentleşme oranını etkileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapımı tamamlandığı 1975 yılına gelindiğinde 159 köy, 54 mezra ve 11 mahalle tamamen ya da kısmen sular altında kalmıştır. Sular altında kalan bu alanlardan göç eden nüfus kitlelerinin bir kısmı Bursa ve Diyarbakır gibi illere dağılmış; çok önemli bir kısmı da Elazığ şehir merkezine yerleşmeyi tercih etmiştir. Keban Barajı aynı şekilde komşu Tunceli ilinde de bir nüfus hareketine neden olmuş; baraj altında kalan Pertek ve Çemişgezek ilçelerine bağlı köylerden göç edenlerin önemli bir kısmı yine Elazığ şehir merkezine yerleşmiş veya yerleştirilmiştir.³⁰ Bu olayın şehirdeki en net yansıması devletin bu göçlere yönelik istimlak ettiği alanda oluşturduğu '1800 Evler Mahallesi'dir. Coğrafi anlamda bölgedeki avantajlı konumunun yanında ülkenin en önemli kalkınma hamlelerinden biri olarak gösterilen Keban Barajı'nın yapımı, ilin bölgede bir cazibe merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1970'li yıllarda hazırlamış olduğu Türkiye'nin 7 metropolitan ilinin belirlendiği

²⁷ TUIK, 2012

²⁸ TUIK, 2010

²⁹ <http://www.elazig.gov.tr/dn-content/download/Sayilarla-elazig-mart-2012.pdf>, (11.01.2013)

³⁰ Koçköprü, Ahmet: Elazığ İlinin Cumhuriyet Döneminde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişimi ve Bu Gelişimde Mülki İdare Amirlerinin Rolü (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, 2005, Elazığ) s. 12-50.

raporunda, Elazığ bu seçkin illerden birisi olarak belirlenmiştir.³¹ Bu algıya paralel olarak devlet, bir anlamda doğunun başlangıcı, batının bittiği bu şehirde, 8 adet bölge müdürlüğü açmak suretiyle, bürokrasisini oluşturmuş; kendine görece daha güvenli olan bu şehirden doğuya açılma imkânı yaratmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı bazı kriterleri esas alarak 2011 yılında Malatya, Elazığ, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Samsun, Trabzon, Konya, Kayseri ve Sivas'tan oluşan 12 ili "Cazibe Merkezi" olarak belirlemiştir.³²

Şekil 1: Türkiye’de Cazibe Merkezleri, 2011

Kaynak: Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Özellikle doğu illeri arasından seçilen cazibe merkezleri, büyük oranda sağlanacak kamu yatırımları ile bölgeler arası gelişmişlik farklarını önlemeye yönelik olarak tasarlanmıştır.³³ Buna göre, Malatya ve Elazığ civarlarında bulunan Tunceli, Bingöl, Diyarbakır ve Muş illerinden gerçekleşen göçün, doğudan batı illerine

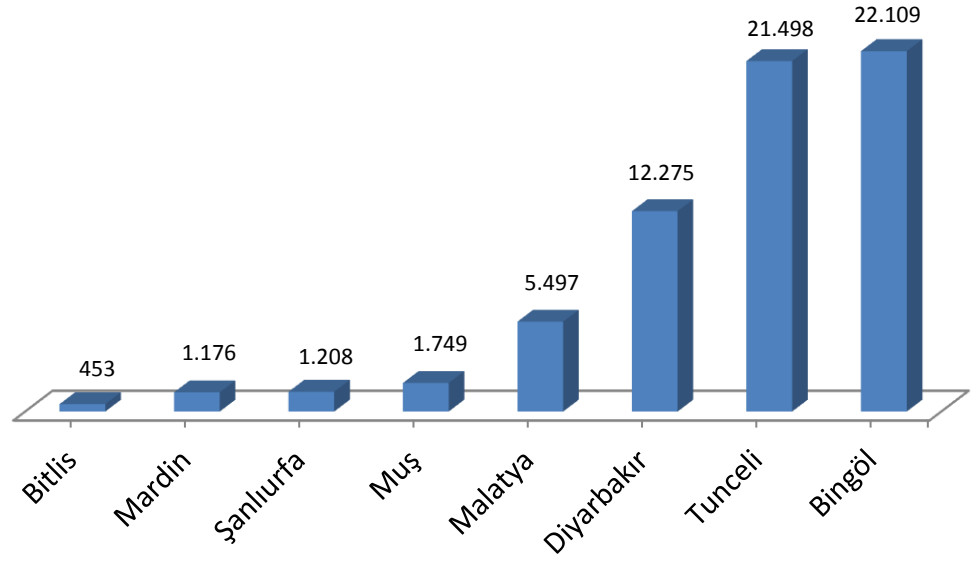
³¹ http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/elazig_yatirim_firsatlari.pdf Erişim: 20.01.2013

³² DPT, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı.

³³ http://kuzka.gov.tr/ContentDownload/HP8R2Cazibe_Merkezleri_Raporu.pdf Erişim: 22.01.2013

yönelmesini engelleyecek bir tampon bölge olarak tasarlanmıştır. Bu politikanın somut sonucunun 2012 ADNKS verilerine yansıdığını görmek mümkündür.

Şekil 2: Elazığ'da İkamet Eden Göçmenlerin Nüfusa Kayıtlı Oldukları İllere Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2012 ADNKS Verileri

Tabloya göre, Elazığ'ın 22.109 kişi ile Bingöl'den, onun ardından 21.498 kişi ile Tunceli'den en çok göç aldığı ortaya çıkmaktadır. Göç eden nüfusun ikinci ve sonraki kuşaklarının Elazığ ili nüfusuna kayıt edildikleri düşünüldüğünde göçmen nüfusun yukarıdaki tabloda gösterilen rakamların çok daha üstünde olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle Elazığ'da bulunan Tuncelili sayısının da verilen bu sayının üzerinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Tunceli merkez nüfusu 31.469 olduğu düşünülürse, Tunceli merkezde bulunan Tuncelililer kadar, hatta daha fazla, Tuncelili göçmenin Elazığ'da ikamet ettiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bunun tabii bir sonucu olarak Elazığ'da bulunan toplam 38 mahalleden Fevzi Çakmak, Esentepe ve Yıldızbağları Mahallelerinin neredeyse tamamının Tuncelili göçmenlerin yoğunlaştığı mahalleler olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Elazığ Şehir Planı

Kaynak: Elazığ Valiliği

1950’li yıllarda başlayan kentlere göç Keban Barajının yapımı ile hızlanmış ve şehir merkezine kırsal yaşam tarzına sahip insanlar yerleşmiştir.³⁴ Şehir merkezinde, Türkmen gelenek ve göreneklere ile şekillenmiş Harput Kültürü egemen durumdaydı. İlin farklı yerlerindeki köylerinden gelenler zamanla bu kent kültürüne uyum sağlamış ve bu kültürü özümsemişlerdir. İlin farklı alanlarında gelen birçok kişinin Harput ağızıyla konuşması, düğünlerinde Harput folklorunun yaygın olması, yemek kültüründe Harput Mutfağının kullanılması; bu durumun en önemli göstergesidir.³⁵

Elazığ nüfusunun önemli bir kısmı İslam’ın Hanefi mezhebi mensuplarından oluşmaktadır. Bunun yanında özellikle doğu ilçeleri olan

³⁴ Er, Mine: Elazığ’da Nazar ile İlgili İşlemlerin Sosyolojik Tetkiki, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Elazığ, 2005, s. 8-12.

³⁵ http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/guler_harput.pdf Erişim: 16.12.2012

Kovancılar, Palu, Karakoçan ilçeleri Şafi mezhebin baskın olduğu yerlerdir. Bu Sünni ağırlıklı nüfusun yanında, Elazığ sınırları içerisinde, 15'i karışık olmak üzere, 61 adet Alevilerin yaşadığı köy de bulunmaktadır.³⁶ Özellikle ilin Kuzova Bölgesinde yerleşen Alevilerin kurdukları en önemli köylerden biri Sün Köyüdür. Alevilerin bu varlığı neticesinde 16. Yüzyıl Safevi hükümdarı Şah İsmail, Şiilik propagandası için stratejik yerler arasında değerlendirilen, Harput bölgesine önemli halifelerinden Nur Ali Halife'yi göndermiştir.³⁷ Günümüzde Sün Köyü, Elazığ ve çevresinde yaşayan birçok Alevi için hala önemini korumaktadır.

1.5.2. Yıldızbağları Mahallesi

Türkiye'deki kentleşmeye paralel olarak 1950'li yıllardan itibaren Elazığ'da da şehir nüfusu hızlı bir artış seyrine girmiş; bunun neticesinde de 1950'de 9 adet olan mahalle sayısı, 1965'e gelindiğinde 14'e, 1985'te 28'e, 2007'de ise 32'ye ve 2013 yılı itibariyle 38'e yükselmiştir.³⁸ Kentleşmenin bu seyrine bağlı olarak Rızaiye Mahallesi'nin bir parçası olan Yıldızbağları, 1968 yılında müstakil bir mahalle konumuna gelmiştir.³⁹ İlin özellikle Kuzey-Doğu kesimine kurulan Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanesi (eski Devlet Hastanesi), Harput Devlet Hastanesi (eski Sigorta Hastanesi), Elazığ Cüzam Hastanesi, Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi gibi sağlık tesisleri ilin Kuzey alanının büyümesine ve hareketlenmesine neden olmuştur. Ancak Yıldızbağları'nın esas büyümesi bu tesislerin getirdiği gelişmeden çok, 1960'lı yıllardan itibaren başlayan ve 1990'lı yıllarda Tunceli'de meydana gelen terör olayları neticesinde önemli boyutlara ulaşan göç nedeniyle olmuştur.

³⁶<http://www.aleviform.com/showthread.php/45327-Elaz%C4%B1%C4%9F-Alevi-K%C3%B6yleri-listesi> Erişim: 22. 02. 2013

³⁷ Subgurluoğlu, İshak: *Harput Yollarında*, C. 2. İstanbul, 1961, s134-136.

³⁸ Karakaş, Erdal: "Şehir Nüfusunun Dağılımında Sosyal ve Ekonomik Faktörlerin Etkisi, Elazığ Örneği", *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2010, V. 5, N. 3, P. 240-254.

³⁹ Karakaş, Erdal: "Elazığ Kentinin Gelişimi" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 9, Sayı. 1, 1999, Elazığ, s. 129-154 .

Şekil 4: Elazığ Yıldızbağları Mahallesinin Uydudan Görünüşü

Kaynak: Google Maps

Yıldızbağları, Harput'un hemen yakınında olması nedeniyle, Harput'un köylerinden kente yerleşen ailelerin ilk durak noktaları olmuş. Bu alanın kent merkezine uzak olması, Harput çevresinden göç eden ailelerin kırsal alanda yürüttükleri faaliyetleri devam ettirmesine olanak vermiştir. Daha sonraları mahalle, başta Keban Barajının yapımı olmak üzere, çeşitli sosyo-ekonomik ve siyasi nedenlerle Tunceli'den ayrılan ailelerin yerleştiği ve yoğunlaştığı bir mekâna dönüşmüştür. Harputlu eski sakinlerin birçoğu, ekonomik durumlarının iyileşmesi, Tuncelililerin yoğunlaşması ve de gün geçtikçe mahallenin bir Alevi mahallesine dönüşmesi nedenleriyle daha güneydeki Çarşı, Rızaiye, Yenimahalle ve İzzet Paşa mahallelerine taşınmışlardır. Günümüzde mahallede ikamet eden sadece 4 Harputlu aile kalmıştır.⁴⁰

⁴⁰ Hıdır ÇELİK, yaş 48, Yıldızbağları Muhtarı, Emekli İşçi.

Günümüzde, mahalle nüfusunun %90'ını, başta Hozat ve Ovacık olmak üzere, Nazımiye, Pülümür ve Pertek ilçelerinden göç etmiş aileler oluşturmaktadır⁴¹. Mahallede, söz konusu 4 Harputlu aile dışında, Palulu, Bingöllü ve Pertekli bazı Sünni aileler de ikamet etmektedir. Mahalle muhtarı ile yapılan görüşme neticesinde, mahallenin nüfusunun 10.000 civarında olduğu, mahallenin özellikle 1990'lı yılların ortasında büyük bir göç aldığını ve bu göç neticesinde mahallede sosyal ve siyasi önemli değişiklikler meydana geldiği anlaşılmaktadır⁴². 1990'lı yıllarda Tunceli'de yaşanan olaylar, ilin birçok köyünün terkedilmesine neden olmuştur. Özellikle Hozat ve Ovacık'taki köylerden göç eden ailelerin büyük bir kısmı Yıldızbağları Mahallesi'ne yerleşmiştir. Bu sosyal hareketlilik, mahalleyi birçok boyutta bir dönüşüme uğratmış, Alevilik algısının siyasileşmesini ve ideolojik temellerde idrak edilmesini hızlandırmış ve mahalleyi siyasi temayül olarak Elazığ'ın diğer mahallelerinden farklılaştırmıştır.

52 sokaktan oluşan Yıldızbağları Mahallesi çoğunluğu, bir-iki katlı bahçeli, müstakil konutlardan oluşmaktadır. Elazığ Belediyesi'nden edindiğimiz bilgilere göre, mahallede toplam 797 bina ve 2006 adet daire bulunmaktadır.⁴³ Mahallede toplam 13 adet kamu binası bulunmaktadır, kamu yapılarının üçü okul, ikisi de hastanedir. Mahallede bir adet özel hastane, otel ve cemevi bulunmaktadır. Mahallede camii mevcut değildir. Mahallede bulunan 56 özel işyerinin birçoğu kıraathane, bakkal dükkânı ve lokantalardan oluşmaktadır. Mahallenin hepsi imarlıdır. Belediye verilerine göre mahallede 2012 yılında, sadece 17 yeni inşaat bulunurken, bu sayı Abdullahpaşa Mahallesi'nde 311, Cumhuriyet Mahallesi'nde 280, Ataşehir Mahallesi'nde ise 257'dir. Mahallede kiralar 250 ile 400 lira arasında değişmektedir. Mahalle sakinleri ve internetten edinilen bilgiye göre benzer standartlara sahip bir dairenin fiyatı Cumhuriyet Mahallesi'nde (Bahçelievler) 180 bin lira civarında iken, Yıldızbağları Mahallesi'nde 130 bin lira civarındadır.⁴⁴

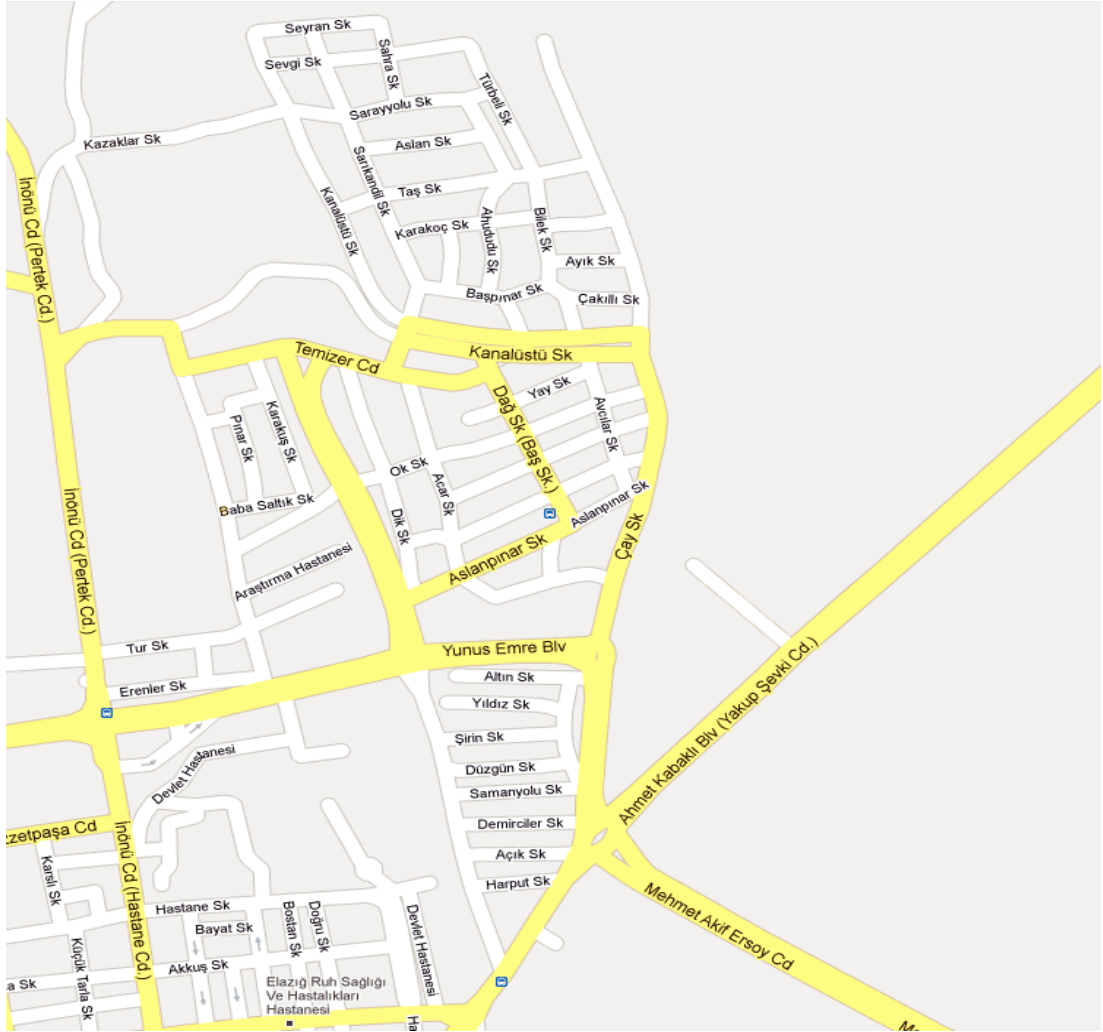
⁴¹ Hıdır ÇELİK, yaş 48, Yıldızbağları Muhtarı, Emekli İşçi.

⁴² Hıdır ÇELİK, yaş 48, Yıldızbağları Muhtarı, Emekli İşçi.

⁴³ Elazığ Belediyesi, İmar Müdürü ile görüşme: 15.03.2012

⁴⁴ www.sahibinden.com Erişim: 23. 01. 2013

Şekil 5: Yıldızbağları Mahallesi Sokakları

Kaynak: Google Maps

Sosyo-ekonomik bakımdan değerlendirildiğinde Yıldızbağları Mahallesi'nin gelir seviyesi düşük olan ailelerin ikamet ettiği bir mahalle olduğu görülür. Mahalle sakinlerinin genellikle nitelsiz işlerde çalıştığı görülür. 2007 yılında Mamurat'ül Aziz Vakfı'nın, AB tarafından da desteklenen "Elâzığ Yoksulluk Haritası" adlı projesi münasebetiyle, 6.964 aile ile ilgili yürütmüş olduğu çalışmada, 482 yoksul

hanenin bulunduğu Yıldızbağları Mahallesi'nin Elazığ'ın en yoksul mahallelerinden biri olduğu tespit edilmiştir.⁴⁵

Mahallenin güven ve suç algısı, oturlan mahalleye göre ciddi anlamda farklılıklar göstermektedir. Mahalle sakinleri mahalleyi güvenli olarak nitelemekte ve mahallede özellikle, hırsızlık, tecavüz gibi yüz kızartıcı suçların neredeyse hiç işlenmediğini belirtmektedirler. Mahalleyi dışarıdan değerlendiren Elazıglılar ise, mahalleye tek başlarına gündüz bile giremediklerini belirtmekte ve mahallenin özellikle devlete karşı işlenen siyasi suçlar dolayısıyla tümüyle suç potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedirler. Elazığ'ın suç dağılımını ve özelliklerini ortaya çıkarmaya çalışan bir bilimsel çalışmada; 2001 yılı karakol suç verilerine göre Elazığ'daki toplam 348 hırsızlık vakasının yalnızca 7'sinin Yıldızbağları Mahallesi'nde gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu sayı ilin toplam vaka sayısının %2'sine karşılık gelmektedir.⁴⁶

Yıldızbağları Mahallesi ile ilgili internetten yapılan araştırmada; mahalle ile ilgili facebook'ta toplam 18 grup sayfası açılmıştır ve bu sayfaların toplam 103 tane takipçisi bulunmaktadır. Yine arama motorunda mahalle ile ilgili yapılan aramalarda, mahallede bulunan cemevinde Muharrem ayında verilen Aşure etkinliği, belediye başkanının mahalleyi ziyaret etmesi, mahallenin doğal gaz sorunu, 22 Ekim 2011 yılında şehit cenazeleri sonucu, bazı kişilerin Hozat Garajı yakınındaki Barış ve Demokrasi Parti (BDP) binasını taşlamaları, 1 adet konut satışı ile ilgili reklam yer almaktadır⁴⁷.

⁴⁵ Yaşar, M. Ruhat: "Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi." **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** *Fırat University Journal of Social Science* Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 249-264, ELAZIĞ-2009, S. 25-256.

⁴⁶ Karakaş, Erdal: "Elazığ Şehrinde Hırsızlık Suç Dağılışı ve Özellikleri." **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** *Fırat University Journal of Social Science* Cilt: 14, Sayı: 1, Sayfa: 19-37, Elazığ, 2004, s. 20-26.

⁴⁷ <https://www.google.com.tr/#q=y%C4%B1ld%C4%B1zba%C4%9Flar%C4%B1+mahallesi>, Erişim: 11. 06. 2013.

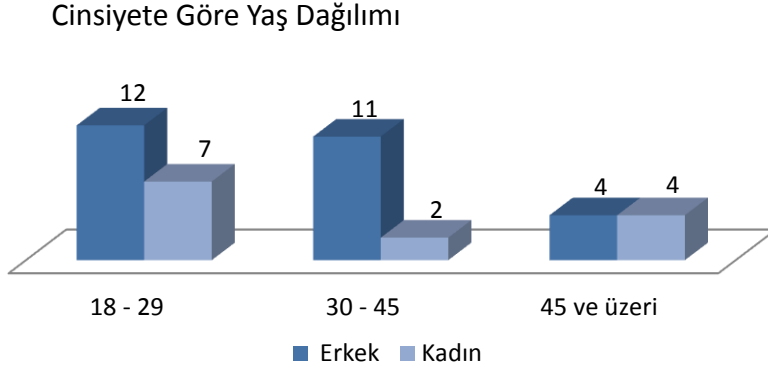
1.5.3. Örneklem Grubunun Sosyo-Kültürel Özellikleri

Araştırmada, tahlil edilen büyük grubun bütün özelliklerini temsil eden bir parçasının belirli kurallara uyularak seçilmesi manasına gelen örnekleme metodu kullanılmıştır. Zira geniş bir topluluğu ilgilendiren bir meselenin, insanların hepsiyle görüşmek olanaklı olmadığından, bütünü temsil eden bir örnek üzerinde araştırılması zorunlu olmaktadır.⁴⁸ Araştırmadaki ana gaye geçerli ve doğru verilere ulaşılabilecek örneklemin belirlenmesidir. Araştırmanın evreni Elazığ Yıldızbağları Mahallesi sakinleridir. Araştırma evreninin tam temsilini sağlamak amacıyla seçilen örneklem grup, yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi değişkenler göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Belli aralıklar ile yapılan mahalle ziyaretlerinde 13'ü kadın, 27'si erkek toplam 40 kişi ile mülakat yapılmıştır. Görüşmelere katılan kişilerin yaşları incelendiğinde, katılımcıların neredeyse yarısının 18-29 yaş aralığında olduğu görülür. Mahallenin özellikle 1990'lı yıllarda büyük bir göç aldığı düşünüldüğünde, görüşmecilerin önemli bir kısmının ilk sosyalleşme süreçlerine Yıldızbağları Mahallesinde başlamış olabilecekleri söylenebilir. Görüşmelere, 30-45 yaşları arasında toplam 13 kişi katılmıştır. Mahalleye göç ettikleri zaman düşünüldüğünde, bu yaş aralığındaki kişilerin en az 20 yıldır Elazığ'da ikamet ettiklerini söyleyebiliriz. Son olarak, 45 yaş üzeri grubundan toplam 8 kişi ile görüşülmüştür. Bu yaş grubunda yer alan kadınların Elazığ'ın diğer kent alanları ile deneyimlerinin çok az olduğu ve mahalleye yakın olan birkaç Sünni esnaf dışında Alevi olmayan kişiler ile hemen hemen hiç temaslarının olmadıkları tespit edilmiştir. Aynı yaş grubundaki erkeklerin çalışma hayatına aktif olarak katıldıkları ve emekliliklerinde boş zamanlarını şehrin diğer alanlarında değerlendirdiklerini mülakatlarda vurgulamaktadırlar.

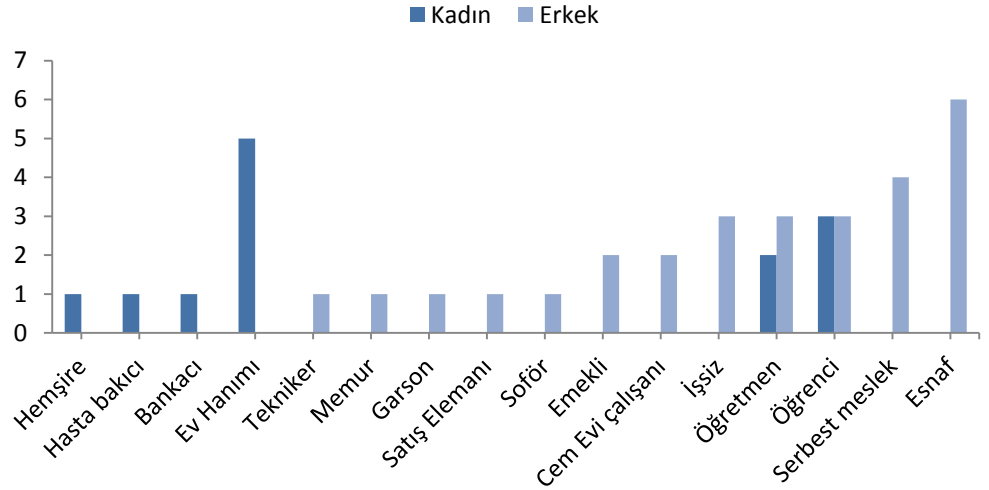
⁴⁸ Bilgiseven, Amiran Kurtkan : A.g.e, s. 203.

Şekil 6: Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Çalışma vesilesiyle 15 farklı meslekten katılımcıya ulaşıldı. Katılımcılardan 3'ü işsiz olduklarını beyan etmiş ve işsizlerden biri üniversite mezunudur.

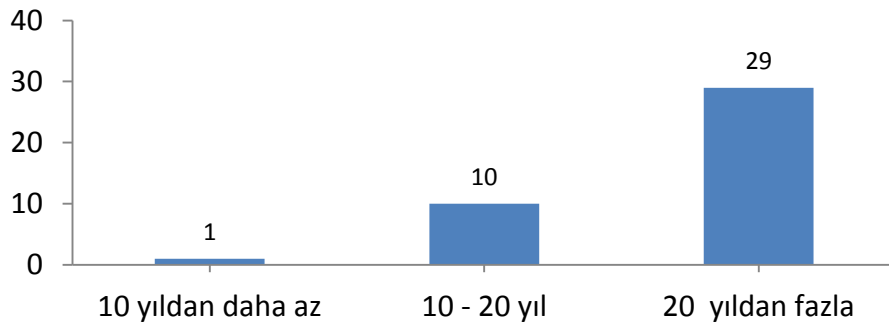
Şekil 7: Meslek Dağılımı

Mülakata katılımda, katılımcılara isim belirtmenin kendi isteklerine bırakıldığı belirtildi. 18-29 yaş aralığında bulunan 19 katılımcının 6'sı isimlerini belirtmeyi sakıncalı bularak isimlerini vermemişlerdir. Bu kişilere nedeni sorulduğunda, Alevi, Tuncelili ve Kürt kimliklerinin kendileri için çoğu zaman sorun yarattığını, bu kimlikleri kimi zaman saklamak zorunda kaldıklarını belirtilmişlerdir.

Mahalle, genel olarak Tunceli göçmenleri tarafından oluşturulmuştur. Mahalle 1950’li yıllardan itibaren Tuncelili göçü almaya başlamış ve 1980’li yılların sonuna kadar Elazığ’a olan göçün, en önemli bir nedeni ekonomik koşullar olmuştur. Ancak 1980’li yılların sonundan başlayarak, Tunceli köyleri, köy sakinleri için güvenli alanlar olmaktan çıkmıştır. 1990-1997 yıllarında mahalleye göç ettiklerini belirten katılımcıların hemen hepsi, Hozat ve Ovacığa bağlı köylerini kendi arzuları dışında terk etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. 1990’lı yıllarda mahalleye göç edenlerin diğer katılımcılara nazaran daha politik olduğu ve Elazığ’a uyumlarının daha az olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 8: Mahallede Yaşama Süreleri

Görüşme sorularıyla eğitilmiş insanların muhatap olması gerektiği kanısını yıkmak için katılımcıların eğitim durumlarını ortaya koyabilecek doğrudan bir soru sormaktan özellikle kaçınılmıştır. Bunun yerine, eğitim durumu verisi, mesleğe yönelik ve diğer soruların arasına sıkıştırılmış tali sorular ile elde edilmiştir. Görüşmeye katılan 13 kadından 5’i üniversite mezunu, 4’ü lise mezunu, 2’si ilk veya ortaokul mezunu ve 2 tanesi okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyenler 55 yaş üzeri grubuna dâhil kadınlardır. Mahallede doğan ve ilkökul düzeyine gelen kız ve erkek çocuklarının hepsi okula gönderilmekte ve okul teşvik edilmektedir. Görüşmeye katılan erkeklerin hepsi okuma yazma bilmekte ve en az ilkökul diploması bulunmaktadır. Erkeklerin 10’u üniversite mezunu, 8’i lise mezunu ve 9 tanesi ilkökul veya ortaokul mezunudur. Eğitim seviyesi yükseldikçe, Tunceli kimliğinin biraz daha güçlendiği görülmüş ve eğitimin mahalledekileri Elazığlı sosyalleşmesinden uzaklaştırdığı tespit edilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Araştırmanın iki temel değişkeni olan Kentleşme ve Alevilik olguları, teorik açıklamalar ile alanda elde edilen bulgular ilişkilendirilerek sosyolojik olarak değerlendirilecektir. Araştırmada öne çıkan kavramlar, teorik olarak tartışıldıktan sonra, kavramlar ile ilgili Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin algıları, alanda elde edilen veriler ve teorik yaklaşımlar ile ilişkilendirilerek yorumlanacaktır.

2.1. Kent Kavramı

Kent kavramından ne anlaşılması gerektiği doğru şekilde ortaya konulmadan, kente bağlı bir süreci içeren kentleşmeyi anlamak zordur⁴⁹. Kent kavramı, bir toplumsal olgu olarak, tarifi birçok değişkene göre yapılabildiği için, gerek bürokratik yapılar, gerek bu konuyla ilgili Sosyal Bilimciler kentin muhtelif tanımlarını yapmışlardır. Çalışmamız, kenti toplumsal ilişkiler, kültürel yapı, sosyal sınıf ve tabakalar ile ilgili kavramlar ile ilgili olduğu için, çalışmada kenti idari yapı, nüfus yoğunluğu, fiziksel büyüklük, iktisadi ilişkiler gibi temeller ile tarif eden tanımlar kısaca verilecektir.

Her tanım kentin var oluşunu bazı sosyal temellere dayandırıp; kavramı “kır” olgusunun değilinde açıklanmaya çalışmıştır. Tüm bunlara rağmen, kentle ilgilenen tüm uzman ve bilim adamlarının kenti tarif etmek için üzerinde uzlaştığı bazı kavramlar vardır. Sosyolojik olarak, kenti toplumsal diğer mekânlardan ayıran en önemli değişken insan ilişkilerinin kentte kısmen veya tümünden farklılaşmasıdır. Bu değişim, İbn-i Haldun tarafından da fark edilmiş ve kenti kırdan farklılaştıran en belirleyici özellik olarak vurgulanmıştır. “Asabiyet” kavramı ile kentleri tarife etmeye çalışan İbn-i Haldun, kentin sunduğu bollukların ve rahatlığın, “asabiyeti” yani dayanışmayı gevşettiğinin belirtmiştir.⁵⁰ Aynı şekilde, Tönnies, Durkheim, gibi modernitenin ilk sosyologları da kenti, dayanışma ve sosyal örgütlenme

⁴⁹ Korkmaz, Abdullah: Şehirleşme ve Suç, (Yayınlamamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988, s. 57.

⁵⁰ Kızılcılık Sezgin ve Erjem Yaşar (Hazırlayanlar): *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Konya, 1992, s. 246.

kavramlarıyla anlamaya çalışmışlardır. Şöyle ki, kentteki işbölümü, üretim tarzları ve ilişkileri, hayat tarzları, uzmanlaşma, sosyal örgütlenme, hukuk anlayışı, nüfus yoğunluğu, toplumsal heterojenlik kent tanımlarında görebileceğimiz en sık müşterek değişkenlerdir.

Bir başka ifadeyle kent, bir toplumsal kümenin ürünü olmayı sembolize etmektedir. Kent bu açıdan canlı bir varlık değil, toplumsal bir varlığın kendi yapısını denetlemek ve ayakta tutmak üzere kullandığı araçlardan biridir.⁵¹ Ayrıca kent davranış ve değerler sisteminin süreç içinde ananevi davranış ve ilişkilerin yerini alması olarak ifade edilebilir⁵². Yine sosyal açıdan kent, insanların karşılıklı ilişki içerisine girdikleri ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde değişimin itici gücünü sağlayan, sevgimize, nefretimize, enerjimize, başıboşluğumuza ve hazırlıklarımıza anlam kazandıran, her birimizin en iyi ve en kötü yanını ortaya çıkaran bir yerleşim birimidir. Buna ilaveten, toplum dışına itilenlerin, sapkınların, hippilerin ve dolayısıyla dil, din, ırk, yaş, cinsiyet, yöre, kültür farklılıklarının yoğun bir şekilde bulunduğu merkezlerdir⁵³ şeklindeki ifade, kent tanımını çok kesin olarak ortaya koymaktadır.

Diğer yandan sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında kent, sosyal hayatın mesleklere, işbölümüne, farklı kültür gruplarına göre organize edildiği; kurumlaşmaların yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bütün bir günlük yaşamı etkilediği yerleşme merkezi olarak tanımlanabilir.⁵⁴ Ayrıca kent, tarımsal olmayan üretimin egemen olduğu, hem tarımsal hem tarım dışı üretimin, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, örgütlenme, bütünleşme, ayrı cinstenlik derecelerinin yüksek düzeyde bulunduğu yoğun bir nüfus odağı olarak da tanımlanmıştır.⁵⁵ Ayrıca kentin kullanılan ölçüte bağlı olarak çeşitli tanımları yapılmaktadır.⁵⁶ Kent

⁵¹ H. Laborit: “İnsan ve Kent”, Çev: Onaran, Bartan, Paye Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 21-27.

⁵² Korkmaz, Abdullah: A. g.e. , s. 57.

⁵³ W. S. Lim: “Planlı Bir Kentsel Çevreye Doğru”, Yerleşim ve Çevre Bilim Sorunları, Kuram ve Uygulama, Uluslararası Sos. Bir. Der. Seçmeler iki, *Türk Sos. Bil. Der.* Ankara, 1984, s. 129.

⁵⁴ Keleş Ruşen, A. Ünsal: Kent ve Sosyal Şiddet, A. Ü. S. B. F Yay. , Ankara, 1982, s. 2.

⁵⁵ Onat, Ümit: Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci, T. C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara, 1993, s. 1.

⁵⁶ Canpolat Hasan: Türk Belediye Sisteminde Ölçek ve Model Sorunu, Yayımlanmış Doktora Tezi, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği, yayın No:17, Ankara, 2002, s. 5.

tanımlamasında nüfus ölçütü göz önünde bulundurulduğunda, belirli bir nüfus düzeyini aşmış yerleşimlere kent adı verilebilmektedir. Nüfusa göre tasnif ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Belçika’da 5.000, İsviçre’de 10.000, Hollanda’da 20.000, nüfuslu yerleşmeler kent olarak kabul edilmektedir. ABD istatistikleri de 2.500’den fazla olan yerleşimleri kent birimi olarak saymaktadır.⁵⁷ Türkiye’de ise Köy Kanunu nüfus ilkesine göre bir ayırım yapmakta, “Nüfusu 2.000’den aşağı yurtlara köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000’den çok nüfuslu olanlara şehir denir” demektedir.⁵⁸

Kent kavramı yerine “şehir” kavramını kullanan Eyüp İspir, şehrin tanımı için değişik kriterlerin kullanıldığını belirtmektedir. İspir, Kamu Yönetimi açısından, “yerleşme alanını idari statüsü”; istatistik için “nüfus yoğunluğu ve nüfus birleşimi” ve sosyoloji için Sosyolojik kuralların” şehir tarifleri için temel alındığını belirtir. Şehrin, Türkiye ve Dünyada idari ve sosyal kriterini açıkladıktan sonra, kenti şöyle tanımlar; “ insan ilişkileri bakımından ancak belirli bir nüfusa sahip toplumlarda karşılaşılması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı; her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanıdır”.⁵⁹ Bu tanımda ise kent kavramı yerine “şehir” kavramının kullanılması ile kent olgusunun, Türk toplumundaki yansıması olan “şehir” özgünlüğünün yakalanmış olmasıdır. Aslında, kentlerin her toplum ve coğrafyada farklı toplumsal öğeler kombinasyonu oluşturduğunu görmemek imkânsızdır. Bu nedenle, küreselleşme veya modernitenin toplumların bireysel tüketimlerini homojenleştirme uğraşları bile kentlerdeki kültürel özgünlüğün kaybolmasına neden olamamıştır. Zira şehirlerin fiziki görünümleri zaman geçtikçe birbirine benzese de, toplumsal dokusu, mimarisi, cemaat ve cemiyet bütünleşmeleri birbirinden halen farklıdır. Tokyo ile Meksiko City nüfus ve fiziki olarak birbirine benzese de her iki şehrin, uydu kentleri, gecekondu alanları, şehirdeki ekonomik ilişkiler vb. birbirinden farklılaşır.

⁵⁷ Yıldırım, Aziz: Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2004, s. 10.

⁵⁸ Resmi Gazete: - 7.4.1924 tarih ve 68 sayılı- 442 sayılı Köy Kanunu, md.1

⁵⁹ İspir, Eyüp: Şehirleşme ve Meseleleri, Ocak Yay. , Ankara, 1986, s. 5-8.

Maunier, aynı kültürel ve sosyal özelliklere sahip sosyal gruplarda meydana gelen basit yerleşme gruplarıyla heterojen grupları içine alan karışık yerleşme gruplarını birbirinden ayırmıştır ve böylece kentleri, nüfuslarına göre görece daha dar bir yerleşme alanı içinde, aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubu olarak tarif etmiştir.⁶⁰ Farklı sosyal ve kültürel grupların ikamet ettiği bu alanlar, nüfusuna göre dar bir alana yerleşme yoğunlaştığı için, sosyal münasebetlerin ve etkileşimlerin daha kolay gerçekleştiği alanlardır. Ancak, şehirlerde her ne kadar heterojen sosyal grup içerikleri mevcut olsa da, şehirlerin bazı mahalleleri, ekonomik sınıf, kültürel geçmiş ve geleneksel cemaatler bakımından homojen sosyal grupların kümelandikleri alanlar olabilmektedir.

Chicago Okulu olarak bilinen ekolün temsilcileri olan Park ve Burgess'in 1920'lerde "kent ekolojisi" kavramını kullanarak, kenti tanımlamaya çalışmışlardır. Çevrebilimi yaklaşımıyla kent ekseninde yapılan araştırmalar, nüfusun mekânsal dağılımına odaklanmıştır. Kentin farklı mahallelerinin oluşumunun bitki ve hayvan ekolojisinden ödünç alınan kavramlarla açıklanmasını Park'ın sözleriyle özetlemek gerekirse; kent, biyolojik çevrede yaşanan doğal sürece benzer şekilde mahallelere ayrılmıştır ve kentin mahalleleri, kendi bölgesinde yaşamaya en uygun olan bireyleri seçen ayırıştırıcı bir işleve sahiptir.⁶¹ Ekolojik teoriler olarak da adlandırılan bu teorilerde, genel olarak, kentin bir merkezden çevreye doğru yayılan doğal alanlar şeklinde farklılaştığı kabul edilmiştir.⁶² Ekolojik teoriyi ortaya atanlar, kentin büyümesiyle birlikte oturma yerleri ve kurumların merkezden uzaklaşarak çevreye doğru yayıldığını, bu yayılma sonucunda şehrin dış bölgelerinde ikinci dereceden iç merkezlerinin kurulduğunu göstermiş oldukları için, merkezden uzaklaşma sürecinin rolüne dikkat çekmişlerdir.⁶³

İnsan çevrebilimcilerinin, canlı olanı, yaşamakta olanı gerçeğe en yakın şekilde gösterebilecekleri çeşitli haritalar geliştirilebileceğini savunan Louis Wirth,

⁶⁰ Canbay Tatar, Hüsnüye: A.g.e. , s. 79-81.

⁶¹ Park, H Robert E: Human Communities, Glencoe, The Free Press, 1952, s. 79.

⁶² Korkmaz, Abdullah: A.g.e, s. 40.

⁶³ Sezal, İhsan: Şehirleşme, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s. 44.

kenti bir yaşam tarzı olarak tanımlamaktadır. Louis Wirth, kenti toplumsal düzen boyutuyla ilgisi olmayan nüfus yoğunluğu, yerleşmenin büyüklüğü ve heterojenlik gibi üç teme unsura göre tanımlamaktadır.⁶⁴ Wirth'e göre kent, göreceli olarak büyük, yoğun ve toplumsal olarak heterojen fertlerin devamlı yerleşmesidir. Aynı zamanda kent, maddi bir olgu olmaktan ziyade toplumsal bir olgudur. Bu bakımdan kenti sadece fiziki mekânı içerisindeki fiziki yapısı ile tanımlamak doğru olmayacaktır. Yine bu mekânın idari, yasal sınırları ile de sınırlama kentin kültürel ve sosyal yapılarını değerlendirmeyi engelleyecektir. Louis Wirth kentteki nüfusun büyük, yoğun ve heterojen olması gibi durumlar insanlar arasında kişisiz bir ilişkinin oluşmasına sebep olduğunu belirtir. Ayrıca kent ortamındaki insan sayısının çok büyük, yoğun ve her bakımdan çeşitli olması dolayısıyla, insanlar arasındaki fiziki ilişkilerin kırdakine göre çok daha yakın ama toplumsal ilişkilerin kırdakinin aksine uzak gerçekleştiğini vurgular.⁶⁵ Bu noktada kent toplumu, nesiller boyu, bir arada oturan fertlerin ve üzerinde hemfikir olunan değerler sisteminin bulunduğu, içsel dayanışması yüksek, kırsal toplumla tam karşıtlık içindedir.⁶⁶ Kentin nüfus yoğunluğu, karmaşık yapılar, fizik olarak birbirlerine yakın olsalar da, insanların birbirlerini tanımlarını zorlaştırır. Bu bakımdan fertler aynı sosyal özelliklere sahip olsalar bile, kentin kalabalık yapısında birbirleri ile sosyal münasebetleri kırdaki gibi yakın ve yoğun olmaz.

Darwinci “yaşam ağı” kavramından esinlenen Ekolojik teori, bir biyotik düzenin birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı gruplar arasında, yarışma, egemenlik kurma ve ötekilerini yerini alma yollarıyla meydana geldiği savını savunur. Bu yarışmada her bir taraf kentin belirli bir bölgesine hakim olur, burada önce dikey apartmanlaşma olarak genişler. Hakimiyet için o bölge yeterli olmayınca işlevsel farklılaşmayla kentin başka bölgelerine sıçrar. Kentin mekânsal gelişmesini de teorileştirdikleri “kent” başlıklı çalışmalarında Park ve Burgess'e göre kent, iç içe

⁶⁴ Wirth, Louis, Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20.Yüzyıl Kenti İçinde, (Der. ve Çev. Bülent DURU/ Aytan ALKAN), İmge Kitapevi, Ankara, 2002, s. 77-105.

⁶⁵ Açıkgöz, Özkan, *Şehir, Şehir Toplumu Ve Şehir Sosyolojisi*, **İstanbul Journal of Sociological Studies**, 35. Sayı, s. 57-83, 2007, s. 62-73.

⁶⁶ Topal, Kadir: “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.6, S.1, s.276-294.

geçmiş dairesel halkalar veya bölgeler şeklinde genişler. Her bir halka organizasyon ve reorganizasyon sürecindedir ve bir biriyle yarışan ekonomik ve sosyal çevreleri barındırır.⁶⁷ Burgess geliştirdiği kent tipinde şehir tek merkez çevresinde çeşitli işlevler içeren bölgeler veya halkalardan oluşur. En içteki merkez bölge veya halka merkezi iş ve ticaret bölgesidir. Bunu saran geçiş bölgesi olup, toptancılık ve hafif imalat bölgesi olarak değerlendirilebilir. Bir sonraki halka işçiler ait ikamet alanlarıdır. Bunu izleyen ağır sanayi bölgesi ve son halkada ise banliyöler bulunmaktadır. Bu kent tipinde bölgeler, merkezi halkalar şeklinde kuşatır ve bu sebeple bu isimle ifade edilir.⁶⁸

Kente ilişkin muhtelif tarifler incelendiğinde bunlardan bazılarının kentin yönetsel sınırlarını, bazıları ise nüfusunu, ekonomik yada sosyolojik yönünü bir kriter olarak ele aldıkları görülmektedir.⁶⁹ Ancak kentin bütün boyutları ile anlaşılması için, farklı sosyal disiplinlerden yararlanılması gerekir. Kentleşme Sürecinde Alevilik: Elazığ Yıldızbağları Mahallesi Örneği başlıklı çalışmada, mahalle sakinlerinin kent ile ilgili algılarının anlaşılması amacıyla mahalle sakinlerine bazı sorular yöneltilmiştir. Gerek hazırlanan soru kâğıdındaki sorular gerekse, sohbetlerde, katılımcılardan kent tarifleri alınmaya çalışılmıştır. Mahalle sakinleri kenti, geldikleri köylerinin karşıtı olarak, tarif ettikleri görülmüştür. Özellikle sosyal ilişkiler, aile yapısı, komşuluk, sosyal dayanışma gibi kavramlara göre kent tanımlanmıştır. Kentte, “insanların geçim zorluğu içerisinde olduğunu” belirten Hıdır AĞGÜL, bu sebeple kırdaki sürdürülen birçok sosyal ilişkinin, akrabalık ilişkilerin kentte sürmediğini belirtmişlerdir. Özellikle kentte iktisadi koşulların değişmesi, birçok tüketim malının metalaşması, emeğin ücretlendirilmesi, mahalledeki kenti tarifte önemli bir yer tutmaktadır. Bu iktisadi koşulların, sosyal dayanışmayı zayıflattığı belirtilmektedir. İsmi vermek istemeyen bir katılımcı “ eskiden insanlar birbirlerine bedava yardım ederdi, şimdi musluğun bozulsa para ile tamir ettiriyorsun” diyerek, kentteki metalaşmayı belirtmektedir.

⁶⁷ Kurtoğlu, Ayça: Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, (Editörler: Yıldız Ecevit, Nadide Kırkmer), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, 2011, Eskişehir.

⁶⁸ Sezal, İhsan, A.g.e, s.44.

⁶⁹ Keleş, Ruşen: Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 7. Baskı, Ankara, Nisan 2002, s. 97.

Ayrıca, Wirth'in belirttiği gibi insanların kentlerde fiziksel olarak yakın ama toplumsal olarak birbirlerine daha mesafeli oldukları, araştırmada ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, Elazığ'ın diğer mahallerinde yaşayan Sünniler ile kent merkezinde çok yakın olmalarına rağmen, çok fazla ilişki kuramadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum kendi mahallerinde ikamet eden fertler için de geçerlidir. Bazı katılımcılar, aynı mahallede yaşamalarına rağmen, anne ve babalarını bile bazen iki-üç haftaya bir ziyaret edebildiklerini belirtmişlerdir. Kentin heterojen olma özeliği, farklı kültürel yapı, dini cemaat, mezhep, dünya görüşü, meslekler, iktisadi yapılar gibi unsurlarda ortaya çıkmaktadır. Mahalle mezhep ve göç edilen yer olarak homojen görünse de; kentteki mevcut yaşam şekilleri, bakış açıları, gelir durumları, siyasi görüşleri, sosyal konumları açısından heterojen bir karakterdedir.

Tüm bunların ışığında, kent, paylaşılan alana göre yüksek bir nüfus yoğunluğunun, organik bir bağımlılıkla örgütlenmesi, içerdiği üretim ilişkileri ve hayat tarzı bakımından kendilerini kırdan farklılaştıran, fiziksel yakınlıklara rağmen mesafeli sosyal ilişkilerin yoğunlaştığı, mahallelerinde çeşitli sosyal ve iktisadi tabakalaşmaları içeren sosyal mekanlar olarak tanımlanabilir. Çalışma, Elazığ kentinin bir mahallesini sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasal olarak anlamayı amaçladığı için, kenti nüfus, idari yapı, fiziksel genişlik ve büyüklük ile tarif eden tanımlardan ziyade, kentin sosyolojik içeriklerini kapsayan, kentin heterojen sosyal kategorilerini temel alan, toplumsal ilişkileri ve kültürel yapıları içeren Maunier ve Wirth'in kent tanımlarını esas alacaktır.

2.2. Kentleşme Kavramı

Kent kavramı değişik bakış açılarına göre tarif edildikten sonra, kentleşme kavramının anlaşılması gerekmektedir. Genellikle kent ve kentleşme kavramları bir birine karıştırılmaktadır. İki farklı kavram olmalarına rağmen, kent sürecinin, hem dinamik hem de statik yapı ve anlamlarının anlaşılması açısından iki kavramın

birlikte düşünülmesi gerekir.⁷⁰ Kent bütün tanımları ile bir sosyolojik oluşumu bütün yapı ve kurumları ile betimlerken, kentleşme devam eden bir süreci ifade etmektedir.

Başka bir şekilde ifade edilirse, kırsal yapıda yaşanan hızlı nüfus artışı ve toprağın parçalanması, kent de çekiciliği ile birleşerek hızlı bir kentleşme sürecini yaşanmasını gerekli kılmaktadır. Kentleşme üzerinde çalışan araştırmacılar, farklı yaklaşımlarla konuyu ele aldıklarından, tanımlamalar da çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan birisi teknolojik ölçüte dayalı olarak, Ozankaya tarafından şöyle tanımlanmaktadır: “Kentleşme tarım dışı etkinliklerin özellikle sanayileşmenin gelişmesi sonucu nüfusun kentlerde toplanması ve kentsel alanların genişleme sürecidir” şeklindedir.⁷¹ Kentleşmeyi demografik ölçütü ön planda tutarak tanımlamaya çalışanlara göre kentleşme, kent olarak kabul edilen yerleşim birimlerinin sayıca artışı olarak nitelendirilmektedir. Gökçe’ye göre kentleşme: “Belirli bir zaman aralığında şehir olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfus artışı ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişmeyi belirleyen süreçtir.”⁷² Bu tanımlamada Gökçe, kentleşmeyi nüfus artışına bağlı sayısal ölçütlere göre değerlendirmektedir. Aynı zamanda, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişmeyi belirleyen bir süreç olarak da kentleşme bu tanım içerisinde yer almaktadır.

Endüstrileşme ile birlikte toplumsal yapı ve kurumlar hissedilir derecede bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm gerek nicelik gerekse nitelik olarak kentleri ve sakinlerini etkilemiş, önemli farklar oluşturmuştur. Bu farkların en önemlisi kullanılan enerji türünün organik enerjiden mekanik enerjiye dönüşmesidir. Bu değişmeler, iktisadi ve sosyal olarak kentleri bir çekim merkezi haline getirmiş ve kentlerin çok kısa zaman içinde hızlı bir nüfus ile kalabalıklaşmasına neden olmuştur.⁷³ Bu yönelmenin en önemli nedeni, sanayinin emek talebinin artması ve kırdaki insanların işsizleşerek şehirlere göçmeye mecbur kalmalarıdır. Nüfusun bu suni yoğunlaşması, kentlerde birçok sosyal, kültürel, iktisadi sorunu beraberinde getirmiştir, dolayısıyla kentleşme hızlanırken, kentlilerin sorunları derinleşmiş, bu da

⁷⁰ Erkan, Rüstem: Kentleşme ve Sosyal Değişme, Bilim Adamı Yayınları, Ankara 2010, s. 19.

⁷¹ Ozankaya, Özer: *Toplumbilim Terimler Sözlüğü*, T. D. K. Yayınları, Ankara, 1975. s. 63.

⁷² Gökçe Birsen: *Gecekondu Gençliği*, Hacettepe Üniv. Yay. , Ank., 1977, s. 8.

⁷³ Canbay Tatar, Hüsniye: A.g.e. , s. 79-81.

birçok hükümeti bu sorunlara çözüm önerileri geliştirmek zorunda bırakmıştır. Bu bağlamda kentleşmenin sadece bir nüfus yoğunlaşması ve kent sayısının artması süreci olarak tanımlanması, olayın sosyolojik boyutlarını ihmal etme anlamına gelecektir. Bu bakımdan kentleşme tarifleri ve tahlilleri, demografik, kültürel, sosyal, iktisadi bir temel üzerine bina edilmeli ve bu değişkenlerden hiçbiri bu süreci anlamada göz ardı edilmemelidir.⁷⁴

Nitekim kentleşmenin, sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin sonucunda ortaya çıktığı yerleşim yerlerinde ve toplumsal yaşamdaki yapısal dönüşümü meydana getirdiği savunulmaktadır.⁷⁵ Bu bağlamda, kentleşme bir kültür değişimi olarak da kabul edilebilir. Ruşen Keleş, Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını birlikte kapsayan şekilde yapılan tanımı; “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumsal yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci” şeklindedir.⁷⁶ Keleş’in kentleşme tanımını demografik, sosyal, kültürel ve ekonomik bir dönüşümü içermektedir. Bu dönüşüm, aslında ekonomik ve sosyal olarak “kırsal” çekiciliğini kaybetmesi sonucu, kentlerin yerleşim için çekici bir hal alması ile devam eden bir süreçtir. Tarihin her döneminde, bu çekiciliğin ve iticiliğin tecrübe edilmesine neden olan çeşitli etmenler vardır. Sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel faktörler insanları şehirlerde yaşamaya meyletmiş, tarihin her döneminde bunun hızı farklı olmuştur.

Modern anlamda Kentleşme Sanayi Devriminin ve bu devrimle birlikte gelişen sanayileşme sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan kentleşme, modernleşmenin ve onun sosyal, iktisadi ve kültürel yapılarının en görünür biçimidir. Çünkü daha önceleri dünyanın tüm bölgelerinde nüfusun büyük bir çoğunluğu, kırsal topluluklarda ve köylerde yaşıyordu. Sanayi Devrimi, kentsel alanlarda geniş işçi kitleleri için büyük bir talep yarattı. Böylece kırsal alanlardan kentsel alanlara büyük bir nüfus akımı oluştu. Bu süreç kentlerin nüfusunu artırırken, zamanın yeni

⁷⁴ Canbay Tatar, Hüsnüye: A.g.e. , s. 80.

⁷⁵ Erkan, Rüstem: A.g.e, s. 19-20.

⁷⁶ Keleş, Ruşen: A.g.e, s. 22.

kentleşme özgünlüğünü oluşturdu. Sanayileşmenin başlamasıyla kentleşme sanayi öncesindekinden ayrı olarak yönetsel ve dinsel merkezin çevresinden ziyade, ticaret ve sanayi merkezi çevresinde gelişmiştir. Kentleşme ve sanayileşmenin bir birlerini karşılıklı olarak geliştirdiği görüşü hakimdir. Buna rağmen sanayileşmenin kentleşmeyi hemen etkisi altına aldığını söylemek zordur. İngiltere de sanayileşmenin etkisinin 18. yüzyılın 2. yarısında etkisini göstermesi buna bir örnektir⁷⁷. Bu nedenler sanayileşme kentleşmenin oluşmasına ve hızlanmasına önemli bir etken olsa da, tek başına ve eş zamanlı olarak gelişen süreçler olarak telakki etmek tam doğru olmayacaktır.

Teknolojik gelişmeler, kırsal alanlarında tarım faaliyetlerinde gerekli emeğin yerine ikame edilerek, kırsal alanda çoğu zaman geçimlik işler yapan insanları kentlere hareket etmesine neden olmuştur. Teknolojik değişimler, gelişen her bölgenin sosyal yapısındaki değişimlerle birlikte meydana gelir ve önceki dönemden daha hızlı hareketliliğe neden olur. İktisatçılar bu hareketliliğin, kentleşmenin tabiatında var olan arz ve talebin bir işlevi olarak kavramlaştırılır⁷⁸. Bir başka değişle teknolojik gelişmeler ve sanayileşme ile kentlerde emek talebinin artması, kentleşmenin günümüzde seyrini belirlemiştir. Kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade eden kentleşme, kente doğru olan nüfus hareketleri dışında iktisadi, fiziksel, sosyal ve kültürel yapıda sürekli bir değişimin ifadesi ve aynı zamanda devam eden bir süreci karşılamaktadır. Kente doğru olan nüfus hareketlerinin ve ekonomik, fiziksel, sosyal ve kültürel yapıda sürekli ve dengeli bir değişim düzenli kentleşmeyi ifade etmektedir.⁷⁹

Aynı zamanda, kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını birlikte kapsayan şekilde yapılan şu tanımını vermek mümkündür. “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumsal yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü

⁷⁷ Korkmaz, Abdullah: A.g.e. , s. 19-20.

⁷⁸ Korkmaz Abdullah: A.g.e, s. 21.

⁷⁹ Demirci Bekir: Türkiye’de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri, , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2008, Afyon, s. 7.

ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci” şeklindedir.⁸⁰

Louis Wirth, modern dünya için kullanılabilen 'kentleşmenin derecesi, tam olarak ve geçerli bir biçimde, kentlerde yaşayan toplam nüfusun oranı ile ölçülmenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Wirth, kentlerin toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki tesirleri, kentli nüfusun oranının göstereceği etkiden daha büyük olduğunu belirtmekte; kentin sadece, günümüz insanına daha büyük bir nispette iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer olmadığını ifade etmektedir. Wirth'e göre kentler aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezlerdir.⁸¹

Wirth kentleşmenin sadece modern kapitalizme ve sanayileşmeye bağlamanın hatalı olduğunu ifade etmektedir. Günümüzde, kentlerin yükselişi, şüphesiz, modern makine teknolojisinin, büyük çaplı üretimin ve kapitalist girişimin ortaya çıkışından bağımsız değildir. Fakat modern öncesi kentlerin, günümüzün büyük kentlerinden farklı bir tarzda sanayi öncesi ve kapitalizm öncesi düzen meydana gelmeleri, gelişmelerine rağmen, bu modern öncesi yerleşim yerlerini kent olarak tarif etmemek doğru olmayacaktır.⁸² Ayrıca ülkemizdeki kentleşme, sanayileşme hızı ile paralel gitmemiş bir süreçtir. Kentleşme süreci Türkiye’de büyük oranda göç ile şekillenir ve bu hareketliğin teme nedeni sadece sanayileşmeye bağlamak, bütünü tama olarak görmemize neden olabilir. Nitekim Elazığ Yıldızbağları Mahallesi'ne gelen Tunceliler, Elazığ’daki sanayi tesislerinde çalışmak nedeniyle köylerini terk etmemişlerdir. Mahalle sakinlerinin Elazığ’a yerleşmesinin, sosyal, siyasal ve iktisadi boyutları vardır.

Elazığ’ kentleşmesine bakarsak, ildeki kentleşmenin sanayileşmekten çok, devletin belirlediği politikalara bağlı olarak geliştiğinde söz edilebilir. 1960’lı yıllarında sonunda inşasına başlanan Keban Barajı nedeniyle köylerini terk etmek

⁸⁰ Keleş, Ruşen: A.g.e, s. 22.

⁸¹ Wirth, Louis, A.g.e, s. 78.

⁸² Wirth, Louis, A.g.e, s. 83-86.

zorunda kalan insanların Elazığ şehir merkezine yerleştiği görülür. Yine birçok bölge müdürlüğünün, Elazığ'da konumlandırılması, Elazığ'a birçok yerden memurun yerleşmesine neden olmuştur. Yine terör nedeniyle, 1990'lı yıllarda, Bingöl, Diyarbakır, Tunceli ve Elazığ'ın bazı ilçelerinde Elazığ'a göçler olmuştur. Elazığ kentleşmesi ve kentinin oluşması devlet politikaları ile şekillenmiştir. Şehrin Harput'tan bugünkü yerine taşınması da devlet politikası ile ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, sanayileşme birçok yer için kentleşmenin önemli bir etkeni olmasına rağmen, Elazığ kentleşmesinde önemli bir paya sahip değildir.

Yıldızbağları Mahallesi, kentleşme sürecinden, sosyal, kültürel, siyasi ve iktisadi olarak etkilenmektedir. Kentleşme ile birlikte, eğitim, iletişim araçları, ulaşım imkanları, kurumsallaşma, kentteki sosyal ve iktisadi rekabet gibi vasıtalar, mahalleyi bir çok anlamda bir dönüşüme zorlamaktadır. Geleneksel ve dini kurumlar, sosyal ve iktisadi ilişkiler, dünya görüşleri, hayat tarzları, bireylerin değerleri kentleşme sürecinde başka noktalara gelmektedir. Kentleşme bahsi geçen yapıları, değiştirmekte, dönüştürmekte, bu yapıları yeni anlamlar yüklemektedir. Bu süreçte işlevsiz kalan bazı kurum ve yapılar kaybolmaktadır. Mahallede yapılan gözlem ve görüşmelerde, kentleşmenin birçok yapıda dönüşümlere neden olduğu ifade edilmiştir. Çalışma, kentleşme sürecinde "Alevilik" olgusunu anlamayı amaçladığı için, çalışmanın diğer kısımlarında Alevilik Kurumları, mahallenin bazı sosyal içerikleri kentleşme ekseninde irdelenecektir.

Sonuç olarak kentleşmenin birçok botu bulunmaktadır ve diğer sosyal meselelerde olduğu gibi, kentleşmeyi tek nedene bağlayarak açıklamak, kentleşmenin bütünüyle anlaşılmasına engel teşkil edebilir. Kentleşme bir süreç olarak, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal olarak bir dönüşüm süreci olarak da tarif edilebilir. Bu sürecin doğru yürütülmesi, toplumda olası istenmeyen sonuçların çıkması için önemli bir önlem olabilir. Günümüz toplumu kentlerde yaşayan bir topluma doğru gitmektedir. Bu hızlı kentleşmenin, sadece bir nüfus yoğunlaşması, nüfusun bir yerde birikmesi olarak algılamak, kentleşmeyi eksik değerlendirmek anlamına gelecektir. Kentleşme, aynı zamanda toplumsal olarak farklı içerikteki kategorileri, toplumsal yapıları, kurumları dönüştürmektedir. Bu nedenle, bir başka ifadeyle, kırdan mevcut yapıların kente taşınması ve yeniden anlam kazanmasıdır. Bu

yeni anlamları anlamak için kenti oluşturan heterojen yapıların, sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasal kurumlarının, toplumsal ilişkilerin analizi ile mümkün olacağı söylenebilir. Bu bağlamda, ülkelerin insan kaynağının en önemli mekânlarını oluşturan kentler ve bu kentlerin geçirdiği sosyal, kültürel ve ekonomik süreç, iyi tahlil edilmeli ve doğru şekilde planlanmalıdır.

2.3. Kentleşme Kavramı

Kent, sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş fiziki çevreyi ifade etmez, aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerinde etki eden yeni, değişik bir sosyal düzeni ifade eder.⁸³ Kentleşme, kentli diyebileceğimiz bir yaşam tarzını oluşturur. Nüfusun ölçeği, yoğunluğu, heterojenliği, sosyal ilişkinin içeriği ve derece sıklığı, sebebiyle sanayileşmeyi ve bizatihi insan tabiatını tayin eder. Yani sosyal yapıyı belirler.⁸⁴ Sosyolojik anlamda kentleşme, “dar mekânlı bir topluluk hayatından, geniş mekânlı bir toplum yaşamına geçiş ve bu ikinci yaşama biçimine göre yeni sosyal ilişkiler ve bunun gerektirdiği yeni örgütlenmeler içine girmesidir.”⁸⁵

Ayrıca, göç olgusu temel alınarak kentleşme kavramı açıklanmaya çalışılır. Bireyin ya da topluluğun kente gelmeden önce sahip olduğu kültürel ve sosyal değerler ve davranış ve tutumlarının, kente dönüşüm süreci de ayrıca kentleşme kavramını karşılar. Nitekim kentleşme bireyin, kentteki mevcut sosyal, kültürel, iktisadi yapı ve örgütlemeler içerisinde kültürlenmesi veya yeniden sosyalleşmesi olarak da tarif edilebilir. Ancak, kentleşme dönüşümü her zaman kolayca ve hızlıca gerçekleşmeyebilir. Birey, kentin üretim biçimleri içinde hayatını idame etmek için kentin birçok mekânını tüketip, kentli ilişkilere girebilmesine rağmen, kolayca kentleşmeye bilir. Birey pragmatik olarak, emeğini satıp para kazandığı ve yaşamak zorunda olduğu yer olarak algıladığı kenti, gelip geçici bir yerleşim alanı olarak da değerlendirebilir. Bu durumlarda, bireyler hâlâ kendilerini

⁸³ Kıray, Mübeccel: Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Ankara, 1982, s. 167.

⁸⁴ Sezal, İhsan: A.g.e, s. 23.

⁸⁵ Erkan Rüstem: A.g.e, s. 21.

buldukları yere değil, geldikleri yere ait hissederler. Kentleşmenin belki de en önemli kıstası, bulunduğu kente kendini ait hissetmek, o kentin kimliğini edinmektir.

Kentsel yaşam deneyimi içinde elde edilen kültür birikimi⁸⁶ olarak nitelendirirken, kentleşme bir anlamda toplum üyelerinin örgütler yoluyla formel yaşama alışmaları birey-örgüt ilişkisinin yerini örgüt-örgüt ilişkisinin alması, böylece bireyin, diğer ölçütler karşısında güçlenmesi, bireylerin örgütsel yaşamın gerektirdiği bilgi ve becerilerle (mal ve hizmet, üretim teknikleri) donanması ve kente özgü ilke, değer ve amaçları benimsemiş olması durum olarak da tanımlanmaktadır.⁸⁷ Kentleşme boyutu içerisinde değerlendirilmesi gereken kentleşme, geleneksel toplum yaşantısından çıkan, eski değer ve normların, gelenek ve göreneklerin hâkim olduğu, nüfusu seyrek ve homojen olan kırsal alan bireyini bir değişikliğe zorlayarak yeni davranışlar geliştirme ve benimsetme sürecini ifade etmektedir. Dolayısıyla kentleşme, yeni mekânsal zorunluluğun ve yaşama şeklinin kendi iç dinamiğiyle davranış, usul ve yöntemleri belirler.

Kentleşme, ekonomik ve sosyal olmak üzere iki ana boyutludur. Ekonomik bakımdan kentleşme kişinin geçimini tamamen kente ve kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal bakımdan kentleşme ise kente özgü tavır ve davranış biçimlerini benimsenmesi ile gerçekleşir.⁸⁸ Ancak bireyler, kente özgü olan bu ekonomik ve sosyal davranışları her zaman gerçekleştiremeye bilirler. Kente gelen birey, belki de uzun bir zaman daha geçimlik birçok ihtiyacını geldiği yerden temin eder. Birçok tüketim mamulü hâlâ metalaşmamış olabilir. Birey birçok şeyi pazardan metalaşmış şekilde edinmez ve ayrı tüketimini yine geleneksel tutumlara göre yapabilir. Herhangi bir tüketim malı satın alçağında, rasyonel olandan ziyade, geleneksel kimlikleri ve de cemaati ona referans olabilir. Sosyal olarak da aynı uyumsuzluk gözlemlenebilir. Ancak bu uyumsuzluklar ve kentteki alanlar ve ilişkiler

⁸⁶Tatlidil, Ercan: “Hızlı Kentleşmenin Eğitim Politikalarına Etkisi”, *Toplum ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, T. C. Başbakanlık D. İ. E. Yay. , Ankara, 1997, s. 559.

⁸⁷ Erol, Metin: “Kentsel Bütünleşme Üzerine Köy-Kent Farklılaşması ve Aile Kurumunun Etkileri: Sivas Örneği”, *Toplum ve Göç*, II. Ulusal, Sosyoloji Kongresi, T. C. Başbakanlık D. İ. E. Yay. , Ankara, 1997, s. 342.

⁸⁸ Adıyaman, Kadriye: Kentleşme Sürecinde Türkiye ve Kent Kimliği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2008, s. 27.

paylaşıldıkça kentlilik lehine zamanla giderilir. Daha çok ikinci ve üçüncü kuşakta tam bir kentlilik görülebilir.

Yıldızbağları Mahallesi sakinleri ile yapılan görüşmelerde, fertlerin kendilerini köydeki yaşamlarından nasıl farklı gördükleri, köyde yaşayanlar ile aralarında ne gibi farklılıkların olduğu soruldu. Sorulara verilen cevapların, özellikle yaşa göre farklılık arz ettiği tespit edilmiştir. Yaşı ilerlemiş kişilerin, bu soruyu daha iyi anladıkları; köylü ve kentli yaşam pratiklerini daha ayrıntılı ve farklı verebildikleri görülmüştür. Bu durumun en önemli sebebi, bu bireylerin, köy ile ilgili tecrübelerinin olması ve hayatlarının bir kısmını köyde geçirmeleridir. Bazı gençler bu soruyu çoğu zaman yanlış anladıkları görülmüştür. Bu soru ilk anlamda bazı gençlere, kendilerini köyde yaşayanlardan farklı görmelerinin, köyde yaşayanları hakir görme olarak algılanmıştır. Ancak yaşam tecrübesi, sosyal ilişkiler, hayat tarzı gibi değişkenlerin farkı olarak soru tekrar sorulduğunda, soru anlaşılmıştır. Ancak gençlerin köy yaşamı ile ilgili kapsamlı bilgileri olmadığı için, bu soruya net cevaplar verilmemiştir.

Yaşı ilerlemiş kişiler, köyde yaşayanların daha samimi, dürüst, cana yakın, olduğunu; şehirlilerin ilişkilerinde daha mesafeli, faydacı olduğunu ifade etmişlerdir. 58 yaşındaki erkek bir katılımcı, “eskiden şehirli olmayı, evde ekmek yapmayı, çarşıdan alan” olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Yine İsmi vermek istemeyen, 51 yaşındaki bir ev hanımı, “ şehirlileri giyim kuşamları ve konuştukları dil, eğitimi olmaya göre ayırdıklarını” belirtmişlerdir. Gençler, eğitim, kitle iletişim araçları, diğer kent mekanları ile sürekli münasebetleri, farklı yerlerden edindikleri arkadaşlarından dolayı, kentleşme bakımından herhangi farklı bir uyum sorunu yaşamaktadırlar. Zira gençlerin büyük bir çoğunluğu, mahallede ilk sosyalleşme evrelerini geçirmişlerdir. Kendilerini, aşiretleri, ilçeleri veya köyleri referansında değil, siyasi kimlikleri, üniversiteleri, Alevi kimlikleri referansında tanımlamaktadırlar. Kent yaşamı, kentin mekanlarında çok fazla münasebette bulunulmazsa bile, fertleri etkiler ve kentlileştirir. Bu durum mahallede yaşlı ilerlemiş kadınlar için söylenebilir. Genelde evde ve mahallede günlerini geçiren bu kadınların, şehrin diğer toplumsal mekanlarında fazla bulunmazlar. Ancak, kendileri kendilerini köylerinden farklı gördüklerini ifade etmişlerdir. Özellikle kentte

akrabalık ilişkilerinin köydekenden farklı olduğunu belirten bir katılımcı, “şehirde arkadaşların akrabaların yerini aldığını” ifade etmiştir.

Kentleşme ferdi kente sosyal ve psikolojik olarak uyum süreci olarak tanımlanabilir. Birey bazı ortam ve davranış tarzları ile kentleşme sürecine dahil olur. Ayrıca bazı araçlar ferdi kentleşmeye zorlar. Bu araçlardan en önemlisi eğitimidir. Mahallede bir ilköğretim ve bir lise mevcuttur. Mahalledeki bireylerin çoğu mahalledeki ilköğretimde okula başlamaktadırlar. Ancak 8.sınıf sonrasında, öğrenciler aldıkları puana göre, Anadolu Liselerine devam ediyorlar. Mahallede bulunan lise Anadolu Lisesi statüsündedir, ancak puanları düşük olduğundan bazı başarılı öğrenciler tarafından tercih edilmemektedir. Mahalle dışındaki okullar, bireyleri Elazığ’ın diğer mahallerinde yaşayan kişiler ile fiziki ve sosyal olarak yakın ilişki kurmasına neden olur. Bazı bireylerin mahalle dışındaki ilk arkadaşlıkları okullarda başlar. Hatta bazı kişilerin Sünni biriyle arkadaşlıkları okulda başlar. Ferhat MENGÜÇ, “eskiden okullarda Yıldızbağları Mahallerinden gidenlerin, sadece kendi aralarında arkadaşlık kurmayı tercih ettiklerini” belirtmiştir. Ancak okul ortamının başka mahalleden öğrencileri tanımalarına imkan verdiği bazı katılımcılar tarafından ifade edildi. Okul ayrıca, kentli insanın giyim kuşamını, görgüsünü, kamu ile bireyin ilişkilerini öğretmesi bakımından kentleşmede önemli bir işleve sahiptir.

Kitle iletişim araçları, kırdan kente gelenlerin sosyalleşmesinde, kente uyumunda önemli bir rol oynar. Birey kentli bireyleri televizyonda izler, kentli aileleri takip eder. Ayrıca internet, bireylere kolay şekilde bilgiye ulaşmasına imkan verir. Özellikle sosyal medya, kenarda kalmış bazı mahallerin kendilerini ifade etme imkanı vermektedir. Facebook’ta Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin üye olduğu 18 grup bulunmakta, bu gruplar özellikle gençler tarafından kullanılmaktadır. Mahallede özellikle gençlerin internet kullanımı, mahalledeki günlük hayat aktivitelerini etkilediği belirtilmektedir. Mahalle kahvesinde yapılan görüşmelerde, internet çıktıktan sonra, kahveye gelen gençlerin sayısının önemli ölçüde azaldığı belirtilmiştir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kır ile kent arasındaki sosyal mesafeyi de daraltmaktadır. Mahalledeki gençler artık, köyde yaşayanlarında internet vasıtasıyla, her şeye rahat ulaşabildiğini ve internette kendini ifade ettiğini belirtmiştir.

Mahalle sakinlerinin hemen hepsinin köyleri ile ilişkileri kalmamıştır. Köyden tedarik ettikleri, gıda maddeleri ayrıca bulunmamaktadır. Yemeklerde tükettikleri alışkanlıklarının bir kısmı köylerindeki alışkanlıkları ile aynıdır. Örneğin, çökelek, tereyağı, peynir, kavurma gibi gıdalar kahvaltıda hala en çok sevilen ve tüketilen gıda maddeleridir. Köylerden farklı olarak bu gıda maddelerinin hemen hepsi satın alınarak temin edilmektedir. Mahallede ahırlı evler bulunmaktadır. Bu ahırlarda insanların eskiden genellikle, geçimlik ürünler elde etmek için inek beslemektedir. Ancak zaman içinde bu ailelerin sayısının azaldığı hatta kalmadığı ifade edilmektedir. Mahallede zamanla giyim kuşam bakımından değişiklikler olduğu ifade edilmiştir. Yaşı ilerlemiş kişiler, kendilerinin de giyim kuşam olarak önceki nesillerden ve de köydeki bireylerden farklı olduğunu belirtmişlerdir. Gençlerin giyim kuşamının özellikle çok değiştiğini, kentteki giyim kuşam ile paralellik gösterdiği görülmüştür.

Kentleşmenin bir diğer belirtisi, mahalle sakinlerinin kamu kurumları ile ilgili işlerinde ortaya çıkmaktadır. Bireyler kentleşme sürecinde birçok işlerini resmi kurumlar ve hukuk çerçevesine göre yapmaktadır. Bireyler arasında anlaşmazlıkların, bireyler tarafından çözüme ulaştırılma oranları her geçen gün azalmaktadır. Anlaşmazlıklar, artık polise aksettirilmekte veya mahkemelerde büyük oranda çözülmektedir. Ayrıca eskiden, yakından, akrabadan, musahipten veya komşudan alınan borç yerine, bireyler bankadan kredi kullanmaktadırlar. Görüşme sırasında yapılan sohbette bir katılımcı, “şu an mahalleye çıksan 5 lira borç bulamazsın” diyerek bu durumu açıklamıştır.

“Kentleşme”, bir toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme süreci, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma biçimidir. Bu süreç bireyin kentin birçok kurum ve oluşumu ile olan münasebetleri artıkaçı hızlanmaktadır. Ancak bireyin geldiği yerle hâlâ ekonomik ve sosyal olarak ilişkilerini sürdürmesi, bu süreci yavaşlatır ve kent ile bütünleşmesine engel olur. Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin geldikleri köyler ile ekonomik ve sosyal ilişkileri zamanla zayıflamıştır. Özellikle 1990’lı yıllardaki terör nedeniyle bireylerin köyleri ile olan irtibatları zayıflamıştır. Bu durum mahalle sakinlerinin, kentteki kurum ve yapılar ile olan ilişkilerini geliştirmiş ve kırdı edinilen sosyal

örgütlenme ve sosyal ilişkilerin kente uyum sürecinde sürdürülmemesine sebep olmuştur. Kentleşme aynı zamanda bir kültür değişmesi ve bireyin yeniden sosyalleşmesidir. Birey kentin fiziksel ve kültürel yapılarını öğrenir ve tarzları onlara göre yeni davranış ve tutumlar geliştirir.

“Kentleşme, bilginin edinmesi, sorgulanması, benimsenmesi, geçmişin olumlu değerlerine sahip çıkılması, bu değerlerden akıllıca ve eleştirel bir yaklaşımla yararlanılması, bugünkü durumun ve koşulların doğru olarak değerlendirilmesi bağlamında, kenti kent olarak algılama, kent mekânını deneyimleme ve onun bütünleşme sürecidir.”⁸⁹ Yıldızbağları Mahallesi, kırdan gelen bazı değer ve uygulamalar, kente uyum sürecinde, yerini yeni değer ve uygulamalara bırakmaktadır. Mahalle sakinleri mental olarak artık kentte yaşadıklarının farkında olmaları, üretim tarzlarının değişmesi, kentteki ekonomik koşullar ve hayatta kalma mücadelesi bu dönüşümleri zorunlu kılmıştır. Ayrıca mahalle sakinlerinin, kentin diğer mekanları ile etkileşimleri, kurumsallaşma, eğitim, kitle iletişim araçları kente uyumu kolaylaştıran ve tesis eden vasıtalar konumundadır.

Bunlara ek olarak, kentleşme, kentin kompleks, kafa karıştırıcı, zor yapılarını öğretmeyi ve içleştirmeyi ön gördüğü için, bireyin bu öğrenmeyi gerçekleştirecek kadar hazır bulunurluğu da önemlidir. Şayet birey, kent yaşamından önce devletin resmi eğitim sürecine dâhil olduysa, kentleşme zaten başlamış olur. Ulus devletlerin resmi eğitim yoluyla bireyin doğru bir ulus mensubuna ya da vatandaşa dönüştürme çabası, kentleşme sürecini hızlandıran bir etkidir. Bu bağlamda, eğitilmiş birey kentleşme sürecini çok daha hızlı özümseyebilir diyebiliriz. Fakat eğitim seviyesi düştükçe kente uyum ve kentleşme süreci uzar.

2.4. Gecekondulaşma

Türkiye Kentleşmesinde önemli bir olgu olan gecekondu kavramı, Türkiye’de kır kökenli grupların kent ile tanıştıkları ilk alanlar olmuşlardır. Kent ile kır hayat tarzlarının geçiş mekânları olan gecekondu, kırdaki homojen toplumsal

⁸⁹ Erkan Rüstem: A.g.e. , s. 22.

yapıların şehirlerin en kenarında tekrar inşa edildikleri alanlardır. Türkiye’de II. Dünya Savaşı yıllarında kırdan kente olan göç neticesinde, göç edenler konut ihtiyacından dolayı oluşan gecekondu alanları, İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi metropollere özgü bir olgu iken, 1980’li yıllardan sonra başta Bursa, Mersin, Gaziantep, Konya, Diyarbakır olmak üzere ülkenin birçok şehrinin gerçeği haline gelmiştir.

Büyük kentlerin çevresinde nüfusun yoğunlaşması, başka bir ifadeyle, kentsel nüfusun ve faaliyetlerin kentin kenarlarına ve uç alanlarına yerleşmesi olarak tarif edilen “banliyöleşme” ülkemizdeki gecekondu alanlarını açıklamak için kullanılan bir kavramdır⁹⁰. Ancak bu kavram kentlerin uzak kenarlarında oluşturulmuş, görece yüksek gelirli kişilerin yaşadığı uydu kentleri de kapsadığı için, tam olarak gecekondu kavramını karşılamaz.

Gecekondu, belirli toplumsal normlar ve standartlar dâhilinde, konut sorununu çözemeyen düşük gelirli grupların konut ihtiyaçlarını giderme yoludur.⁹¹ Konut ihtiyacını giderme şekli olarak kentlerin kenarlarında, kendine has bir mimari ile ortaya çıkan gececondulaşmanın Türkiye’de yaygınlaşmasının ve hızlı bir şekilde artmasının en önemli nedenlerinden biri kırdan kentlere doğru olan göç neticesinde şehirlerde meydana gelen nüfus fazlalığının, kentlerdeki konut talebini karşılayacak düzeyin altında kalmasıdır. 1950’li yıllardan itibaren çekici olan kentlere yığılan nüfus, iktisadi ve sosyal olarak hayatlarını kentlerde idame edebilecek imkânlarla sahip olamamış ve konut sorunu kısa zamanda, az bir maliyete ve pratik bir yöntem olan gececondularla çözülmeye çalışılmıştır. Bu yöntem legal bir zeminde gerçekleşmemesine rağmen çoğu zaman siyasi kaygılar bu temayülü görmezden gelip, gececonduların oluşumuna karşı önlem alınmamasına neden olmuştur.

Büyük kentlerin etrafını saran gecekondu alanları ayrıca ülkenin değişik bölgelerindeki kırsal nüfusu kentlerde aynı mahallelerde kümeleştirmiştir. Ülkenin kendi toplumsal yapılarına uyan bir sosyal dayanışma pratikleriyle oluşan bu

⁹⁰ Demir, Erol: “Banliyöleşme ve Kent İçi Göç”, Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kong., Mersin-1996, s. 163.

⁹¹ Dalgıç, Duygu: Kentleşme Sürecinde Gecekondu, İstanbul, 1996, s. 13.

kümelenmeler, hemen her şeyin metalaştığı ve emeğin ücretlendirildiği kentlerde, düşük gelirli olan göçmenler için kentlerde yaşamlarını sürdürebilme yöntemi haline dönüşmüştür. Gelişmekte olan ülkelere kırdan kente doğru olan göç, çoğunlukla gecekondu alanlarına yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle gecekondu mahallerinin oluştuğu zamanlar ile kırdan kente yoğun göçün yaşandığı tarihler birbiri ile örtüşmektedir. Bu nedenle gecekondu-göç ilişkisi bir nevi kent içerisindeki kıra ait sosyal yapılar ile kentleşme ilişkisini de açıklamaktadır⁹²

Gecekondu mahallerine göç edenler, yeni mekanlarında gelirleri değişmemesine rağmen, kendilerini daha yoksul hissetmektedirler. Bunun en önemli nedeni, gelir bakımından referans aldıkları grubun değişmesidir. Zira köylerinde kendilerini, görece yoksul hissedebilecekleri sosyal tabakalar daha azdır.⁹³ Ancak kenttin sosyal tabakalaşma anlamında heterojen yapısı, gecekonduya yaşayan bireye daha yoksul olduğu hissini verir. Yıldızbağları mahallesinde yapılan görüşmelerde, mahalle sakinleri kendilerini yoksul olarak nitelemişlerdir. Mülakatlara katılanların hemen hepsi, mahallenin yoksul bir mahalle olduğunu belirtmişlerdir.

Yıldızbağları Mahallesindeki fertler, mahallerinin kesinlikle bir gecekondu mahallesi olmadığını ifade etmişlerdir. Mahalle sakinleri, bu durumu, konutların imarlı, tapulu ve ruhsatlı olmalarına bağladıkları görülür. Gecekondu olarak özellikle Zafran Mahallesi örnek verilir. Zafran Mahallesindeki evlerin devlet arazilerine, herhangi bir izin alınmadan yapıldığı gerekçesi mahallenin gecekondu olduğunun gerekçesi olarak gösterilir. Ancak Yıldızbağları, Tunceli kırlarından göç edenlerin, kent hayatına başladıkları, kentin kenarında kalan bir bölgesi olması ve mahalleye göç edenlerin kırdan taşıdıkları sosyal kültürel ve bazı ekonomik öğeleri mahallede sürdürüyor olmaları, Yıldızbağları Mahallesi, şeklen olmasa da sosyolojik olarak bir gecekondu mahallesi olarak değerlendirilebileceğini gösterir.

⁹² Türkdoğan, Orhan; Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1974, s. 4.

⁹³ Canbay, Tatar, Hüsnüye: Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme Münasebeti (Malatya Uygulaması), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya, Malatya, 1996, s.93.

Mahallede sosyal dayanışmanın kentleşmenin ve kentlileşmenin tesiri artıkça azalmaktadır. Ancak Elazığ'ın yeni gelişmekte olan, görece üst gelir gruplarının ikamet ettiği mahallere nazaran, mahallede sosyal dayanışma, kırdaki kadar olmazsa da, önemini korumaktadır. Katılımcılar, sosyal dayanışmayı kendi mahallerini köyleri ile karşılaştırıp açıkladıklarında, sosyal dayanışmanın tümüyle bitiğini ifade etmektedirler. Ancak sosyal dayanışma kentin diğer mahalleleri ile mukayese edilerek açıklandığında, mahalleyi diğer mahallelerden farklılaştıran bir olgu olarak belirtmişlerdir. Diğer bir ifade mahallede kent için yeterli ama köylerin hayli uzağında bir sosyal dayanışmanın olduğu söylenebilir. Sosyal dayanışmanın, mahallede devam etmesinin nedeni, insanların hemşehri, akrabalık, etnik köken, inanç grubu gibi sosyal ağları kullanarak mahalleye göç etmeleri ve mahalleyi tercih etmeleri gösterilebilir. Bu sosyal ağ, gecekondü mahallerini diğer mahallelerden ayıran önemli bir yapıdır. Bu bakımdan, Elazığ'da son zamanlarda gelişen Cumhuriyet ve Ataşehir Mahallerinde, Yıldızbağları Mahalesindeki gibi benzer bir kümelenme bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, kırsal bölgelerden büyük kentlere göç edenler belirli fiziksel çevrelerde kümelenmesi ve böylece inançları, değerleri ve tutumları ile hayat tarzları yönünden birbirine benzeyen insanların meydana getirdiği toplumsal çevre, aynı zamanda yan kültür anlamını da oluşturur.⁹⁴ Özellikle hemşehri gruplarının oluşturduğu mahalleler kırdan göçenlerin kentteki ilk durakları olmuş ve kentteki bütün sosyal ve ekonomik ilişkiler bu sosyal şebeke üzerinde yürümüştür. Bu noktada, değişik nedenlerle kentlere göç etmiş topluluklar, gecekonduda kümelenirken, sosyal dayanışma içerisine girebilecekleri ve kendileri ile aynı kültürel geçmişe sahip toplulukları tercih etmişlerdir. Bu tercihler, kentlerin kenar semtlerinde Anadolu'nun farklı toplumsal yerleşim alanlarının mikro mekânlarını oluştururken, diğer yandan bu mekânlar, Türkiye'de sosyal ve kültürel dönüşümün meydana geldiği en önemli alanlar olmuşlardır. Bu alanlarda geleneksel kültürel yapılar, kentlerde yeni karşılaşılan sosyal kurumlar ve ilişkiler içerisinde evrilmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır. Bu anlamda gecekondü alanları kırdan göç eden insanların

⁹⁴ Tatlıdil, Ercan; Kentleşme ve Gecekondü, İzmir, 1985, s. 23.

sahip oldukları mevcut kimliklerini ve sosyal referanslarını yeniden tanımladıkları yerler olmuştur.

2.5. Kentleşme Sürecinde Mahalle Sakinlerinin Elazığ Kent Mekânları ile İlgili Algıları

Mahalle sakinlerinin kentsel mekanları ilgi algıların tahlili amacıyla katılımcılara birtakım sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların kendi mahallerini nasıl algıladıkları, mahalle tanımları, Yıldızbağları Mahallesi diğer mahallerden farklı kılan hususlar, Hozat Garajı, teorik yaklaşımlar ile ilişkilendirilerek değerlendirilecektir.

2.5.1. Mahalle Algıları: Yıldızbağları Mahallesi Farklı Kılan Hususlar

Mahalle kavramı değişik açılardan ifade edilebilecek bir kavramdır. Bu nedenle her disiplin, farklı değişkenlere göre mahalleyi değişik bir şekilde tarif edebilir. Ayrıca mahallenin hangi amaca yönelik ifade edileceği de “mahalle” tanımlarında önem arz etmektedir. Örneğin, kentsel planlama, idari ve yönetsel sınıflandırma, sağlık bilimlerine yöre mekânsal ayırım ve nostaljik olarak özel bir mekânı hikayeleştirme amacıyla mahalle tanımları yapılabilir.⁹⁵ Mahalle, “bir yere inmek, konmak, yerleşmek” anlamına gelen Arapça “hall” kökünden türetilmiş bir mekan ismidir. Türkçe ’de kelimeye kaynaklık eden mahal sözcüğü; yer, yöre, mevzi anlamına gelmektedir.⁹⁶ Bir mekan ismi olarak “mahalle” sürekli veya geçici ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade etmek için ayrıca kullanılmaktadır.⁹⁷ Yine mahalle bir kentin veya kasabanın en küçük fiziksel

⁹⁵Gürsakal, Necmi: Bursa'nın Tarihi Mahalleleri II, Hocataşkın, Kurtoğlu, Meydancık, Namazgah, Yeşil, Editör: Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu , Prof. Dr. Necmi Gürsakal , Aziz Elbas, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2011, s. 4-5.

⁹⁶ Türkçe Sözlük, s. 1484.

⁹⁷ Yel, A. M. ve Küçükaşçı M. S: “Mahalle”. **İslam Ansiklopedisi**. Cilt 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, Ankara, s. 323.

parçasını; sosyal olarak bir yerde oturan ve aralarında örgütsel ilişkiler bulunan bir topluluğu anlatmak amacıyla kullanılır.⁹⁸

Çalışma kentleşme sürecinde Elazığ Yıldızbağları Mahallesi'nde meydana gelen sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal dönüşümlerini irdeleyeceği için, mahalle kavramının sosyolojik anlamına yoğunlaşacaktır. Mekân olgusu fiziksel gerçekliğinden öte, bireylerin ona yükledikleri anlam ve değerler⁹⁹ bakımından ele almak ve mekanın bireyin sosyalleşmesinde ve bireyin sosyal kimliğinin oluşmasında önemli bir değişken olarak değerlendirmek gerekir. Bu anlamda, mahalleri sadece belirli bir yığınının kümelendiği fiziki ve idari olarak mekanlar kabul etmek, sosyal ve kültürel öğelerin ihmal edilmesine neden olacaktır. Tüm bunların ışığında, sosyolojik olarak mahalle, bireylerin mekan olarak fiziki ve idari anlamların ötesinde manalar yüklediği, bireyin sosyalleşmesinde ve sosyal kimliklerinde önemli bir rolü olan, dışarıdan homojen sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi özelliklere sahip görünmesine karşın; içeride heterojen ayrıntılar barındıran, kenti oluşturan toplumsal kesitler olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, Yıldızbağları Mahallesi'nin, mahalle algılarının tahlili için, mahalle sakinlerinin "mahalle" tanımları, kendi mahallerini farklı kılan hususları, mahallenin bir mekan olarak farklı anlamlar taşıyıp taşımadığı, bireylerin mahalle kimlikleri ile ilgili sorular sorulmuştur.

Mahalle sakinlerinin Yıldızbağları mahallesini kentin diğer mahallerinden farklı kılan öğeler katılımcılara sorulmuştur. Katılımcılar kendi mahallelerini birçok yönden diğer mahallelerden farklı görmektedirler. Bu farklılıklarının ana eksenini mahallenin sahip olduğu homojen toplumsal yapısı oluşturmaktadır. Mahalle daha önce belirtildiği üzere Ovacık ve Hozat'ın köylerinden göç eden ailelerden oluşmuştur. Göç edenlerin, kentin kuzey tarafında konumlanması, mahallede kırsal

⁹⁸ Şahin, Musa, Işık, Esra: Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 30. Sayı, s. 221-230, Kütahya, 2011, s. 222.

⁹⁹ Kalaycıoğlu, Sibel, Duduhacıoğlu, Başak, Karaçalı, Halil, Beyaz, Dilek: **Mekanda Değişimin Algılanması: Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşümü**, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009, "Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar", Adnan Menderes Üniversitesi, 2009, Aydın, s. 900.

toplumsal bazı özelliklerin hâlâ devam etmesine neden olmuştur. Bu özelliklerin başında sosyal dayanışma gelmektedir. Bu nedenle katılımcılar, mahalleyi farklı kılan unsurlar ile ilgili soruyu genellikle sosyal dayanışma olarak cevaplamışlardır. Sosyal dayanışma, özellikle hastalık, yoksulluk, ölüm gibi durumlarda birbirine destek vermek olarak anlaşılmaktadır. Kentleşme artıkça mahallelerde yaşayan insanlar arasında sosyal münasebetlerin azalması kaçınılmazdır. Yıldızbağları Mahallesi, mahallenin apartmanlar ile dolmaması ve mahallede genellikle bahçeli müstakil konutların bulunması bu ilişkilerin hâlâ devam etmesine neden olmuştur.¹⁰⁰ Yıldızbağları Mahallesinin hemen batısında bulunan Fevzi Çakmak Mahallesinde aynı şey söz konusu değildir. Fevzi Çakmak Mahallesinde ikamet edenlerin hemen hemen hepsinin Tuncelili Aleviler olmasına karşın, sosyal dayanışma bakımından Yıldızbağları'ndan farklılaşmasının öncelikli nedeni, mahallede yoğunlukla apartmanların bulunmasıdır.¹⁰¹

Katılımcılara ayrıca mahallenin, genellikle yoksulların yaşadığı bir alan olarak diğer mahallelerden farklılaştığını dile getirmişlerdir. 1990'lı yıllarda köylerini terk etmek zorunda kalanların yerleştiği bir alan olan mahallede dikey sosyal hareketliğinin tek yolu eğitimidir. Genellikle, memur, işçi, asgari ücret ile çalışanlardan oluşan ailelerin çocukları, eğitim yolu ile görece daha yüksek bir sosyal katmana yükselme yolunu seçmektedirler. Aileler kız ve erkek çocuklarını ayırmadan eğitim imkânı tanımaktadır. Bu bakımdan Yıldızbağları Mahallesi, Elazığ'daki diğer göç ile oluşan mahallelerden ayrılmaktır.

Mahalle, siyasi görüş olarak da diğer mahallelerden farklı bir konumdadır. Katılımcılar, mahallenin sol görüşlü insanlardan oluştuğunu ifade ederek, mahallenin bu özelliği dolayısıyla yeterince hizmet almadığını belirtmektedirler. Mahallenin diğer mahallelerden daha çağdaş, modern ve özgür olduğunu belirten katılımcılar, mahallede, laik görüşün hâkim olmasından dolayı kimsenin dinine ve yaşam tarzına müdahale edilmediği vurgulamışlardır.¹⁰² Kadınlar kendi mahalleleri dışında, kendilerini baskı altında hissettiklerini ve rahat davranamadıklarını ifade ederek,

¹⁰⁰ İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen

¹⁰¹ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen

¹⁰² Sevda AY, 27 yaş, Bankacı

kendi mahalleleri dışında yaşamalarının kendi hayatlarını zorlaştıracağını düşündüklerini belirtmişlerdir.¹⁰³

“Yeni bir ev alsanız hangi mahallede aldırınız?” sorusuna, 31 katılımcı tercihlerinin kesinlikle yine Yıldızbağları Mahallesi olacağını belirtmişleridir. Kalan 11 katılımcının 5 tanesi yeni evini Bahçelievler Mahallesi alacağını belirtmiştir. Geri kalan 2 kişi evini Fevzi Çakmak Mahallesi almayı düşünürken, diğer katılımcılar Abdullahpaşa ve Hilalkent mahallelerini tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Mahalle dışındaki herhangi bir mahallede ikamet etmek, mahalle sakinleri için çeşitli zorlukları beraberinde getireceği ifade edilmiştir. Bu zorlukların başında Alevi kimliği gelmektedir. Özellikler Ramazan ayında başka mahallelerde ikamet etmenin kendileri için önemli zorluklarının olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kadınlar giyimlerinin başka mahallelerde sorun olacağını ve kendilerini sosyal olarak baskı altında hissedeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca başka mahalleye taşınmak, şu anki mahallelerinde var olan sosyal ilişkilerden uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Akrabalarından ve komşularından ayrılmak ayrıca katılımcılar için Yıldızbağlar’ından farklı bir mahalleye yerleşmenin önündeki en önemli etkenlerdendir¹⁰⁴.

Sonuç olarak mahalle sakinleri yaşadıkları mahalleyi, şehrin diğer mahallerinden, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal olarak farklı görmektedirler. Bu farklılıklar, mahalle sakinlerinin kendi hayat tarzlarını “rahatça” yaşamaları bakımından kendilerine imkan tanımaktadır. Günlük hayat nedeniyle, her ne kadar şehrin diğer mekanları, tüketilse de, mahalle sakinlerinin kendilerini özgür hissettikleri mekan kendi mahalleridir. Bireyler için, mahalle mekanı kent içinde bir mahremiyet alanı algısında idrak edilmektedir. Mahalle kentteki kendilerine ait “evleri” olarak da ifade edilebilir. Ancak bu çıkarımı bütün mahalleler için yapmak mümkün değildir. Sonradan oluşmuş ve özellikle üs-orta gelirli ailelerin ikamet ettiği mahalleler, sadece evlerinin bulunduğu bir resmi adres içeriğindedir. Bu mahallede ikamet eden bireyler, mahalle esnafından alışveriş yapmaz, çoğu zaman esnaf zaten

¹⁰³ Serap KAYA, 23 yaş, Öğrenci

¹⁰⁴ Hüseyin TAŞ, 46 yaş, İşsiz; Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı; Hıdır Gülerdoğan; 62 yaş, Emekli Öğretmen; İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Öğretmen

farklı bir mahalle de ikamet eder, çocuklarını farklı yerdeki okullara gönderir, yan komşu ile bile sosyal münasebetleri bulunmaz. Konutlar otel gibi kullanılmakta ve mahalle kimliği ve aidiyeti bu bireyler de bulunmamaktadır. Ancak Yıldızbağları gibi göç ile oluşmuş, düşük gelirli ve homojen bir sosyo-kültürel içeriğe sahip mahallerde bireyler, mahalleyi idari ve fiziki bir mekan algısının ötesinde önemsemektedirler.

2.5.2. Hozat Garajı

Manuel Castells'e göre "mekan yalnızca toplumsal yapının açılımının sonucu olmayıp, üzerinde bir toplumun özgüllük kazandığı tarihsel bir araya gelişin somut ifadesi, kendini belli edişi" olarak tarif eder. Bu süreç içinde, mekan yeni biçimler ve işlevler kazanırken, toplumsal anlamında da değişimler izlenir. Bu tür birbirini izleyiş, tek yönlü bir ilişki olmaktan çok karşılıklı bir ilişkiyi, bağdaşan unsurlara ek olarak birbiri önüne geçen öğeleri de içeren bir ilişkiyi anlatmaktadır. İnsanlar birbirleriyle mekana bir biçim, işlev ve toplumsal bir anlam kazandıran ilişkiler içindedirler.¹⁰⁵ Elazığ kent merkezinde bulunan Hozat Garajı, Castells'in belirttiği gibi, Tuncelililerin uğrak mekanı olmasının ötesinde anlam ve özgüllükler kazanarak, Elazığ'daki Tuncelililer için tarihi bir araya gelme mekanı olarak simgelenmiştir. Mekanın bu şekilde anlamlandırılması, toplumsal ilişkiler ile geçmişten günümüze yeniden üretilmiştir.

Hozat Garajı, Elazığ Yıldızbağları Mahallesinin, kent merkezindeki sosyal ve kültürel kent alanıdır. Toplumsal olayların analizine mekânsal bakış açısıyla yaklaşan Chicago Okulu, kent sosyolojisi alanında sosyo-mekânsal bir bakış açısı geliştirmişlerdir.¹⁰⁶ Chicago Okulunun en önemli temsilcisi olan Park'a göre kentler, planlama veya özel bir amaç için tarım sonucu oluşan mekanlardan ziyade, doğal bir süreçte oluşmaktadır. Bu doğal süreçte en güçlüler merkeze hakim bir mekanda yer alırken güçsüz olanlar ise kent merkezinin arka taraflarında kalan bir sosyal ortamı

¹⁰⁵ Keskinok, H. Çağatay: **Kentsel Mekan Yaklaşımlarına Bir Örnek: Castell**, ODTÜ MFD, (8:1) 67-75, Ankara, 1988, s. 67-67.

¹⁰⁶ Güneş, Fatma (Editör): **Kent Sosyolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2978, Eskişehir, 2013, s. 59-63.

mekan haline getirirler. Hozat Garajı, kendilerini görece güçsüz ve zayıf hisseden Tuncelili Alevilerin, Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin, kent merkezine yakın bir köşede edindikleri bir sosyo-kültürel mekândır. Bu ortamda, Tuncelili Alevilerin, yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, müzik ve kültürel aktivitelerine uygun mekanlar; siyasal ve sivil oluşumlar, kafeler, ticari işletmeler bulunur.

Henri Lefebvre, mekanın, ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne olmadığını ifade etmektedir. Lefebvre'ye göre, mekân toplumsal bir üründür ve her üretim biçimi kendi mekânını üretmektedir. Mekânın üretim sürecinde yaratılan yeni mekânlar aynı zamanda yeni toplumsal ilişkiler meydana getirmektedir. Bu tanımla ideoloji ve mekan arasında bir ilişki kuran Lefebvre, bir mekanın ideolojisi olduğunu iddia etmektedir. Hozat Garajı, Elazığ kent merkezinde ayrıca bir ideolojik mekan olarak algılanmaktadır. Bu mekanda, özellikle “sol” politikaları savunan partilerin temsilcilikleri vardır. Ayrıca sol görüşlü insanlar Elazığ kent merkezinde toplanma yeri olarak bu mekanı tercih eder.

Hozat Garajı, Elazığ kent merkezinde bulunmaktadır. Elazığ'dan Hozat, Pertek ve Tunceli merkeze giden yolcu minibüslerinin hareket noktasıdır. 1950'li yıllarda Hozat'tan gelen vasıtalar buradan yolcu aldıkları için geçmişten günümüze kadar bu alanın ismi Hozat Garajı olarak kalmıştır. Ancak, zamanla Hozat Garajı Tuncelili yolcuların Tunceli'ye gitmek için kullandığı alanın ötesine geçerek farklı işlev ve anlamlar kazanmıştır. Garajın etrafındaki kent alanları Tuncelili insanların yoğunluğundan dolayı, Tunceli kültürüne göre şekillenmiş ve Elazığ kent merkezinde Tuncelililerin kullandığı bir merkez haline gelmiştir. Bu alanda, genellikle Tuncelili esnaflar tarafından Tunceli'den gelen, ışkın, gullik, Tunceli Dağ Sarımsağı, Kınkor Mantarı gibi özgün ürünlerin satışı mevcuttur. Bu alan Elazığ kent merkezinin diğer alanlarından sosyolojik olarak belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Hozat Garajı civarında, sol partilerin temsilcilikleri, genellikle Tuncelililerin veya sol görüşlü Elazıglıların gittiği kafeler, birahaneler, içkili restoranlar bulunmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Oktay AKTAŞ, 27 yaş, Tekniker; Sevda AY, 27 yaş, Bankacı; Cemal, 21 yaş, Öğrenci; Öner BULUT, 36 yaş, Lokanta Sahibi; Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi, Çağdaş YETİŞ, 36 yaş, Garson.

Hozat Garajı, görüşmeye katılan birçok katılımcının da belirttiği gibi, Tuncelili Alevilerin kendi kültürlerine göre şekillendirdikleri bir alandır.¹⁰⁸ Ancak Hozat Garajı diye tarif edilen yerlerde, kadın çalıştıran içkili restoran, pavyon ve birahanelerin bulunması, birçok Tuncelili tarafından yadırganmakta hatta bu kümelenmenin bilinçli olarak yapıldığı iddia edilmektedir.¹⁰⁹ Her ne kadar bu mekânların müşterilerinin çoğu Sünni Elazıglı olsa da, Elazığ'da bu mekânlar Tuncelili kimliği ile özdeşleşmektedir. İçkili eğlence merkezlerinin Hozat Garajında yoğunlaşmasının en önemli nedeni, alkol tüketiminin Alevilerde Sünniler kadar toplumsal ve dini olarak yasaklanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle alkol tüketecek olan Sünni Elazıglılar, kendi sosyal çevrelerinin sosyal baskısından uzak bir şekilde Hozat Garajında rahatlıkla alkol tüketebilmektedirler. Bu temayül ülke genelinde Türkü Bar konseptinde kendini göstermektedir. Büyük şehirlerde türkü barların çoğunda Alevi deyişleri çalınmakta ve algı olarak Alevi mekânları olarak bilinmektedir.

Araştırmada, katılımcıların birçoğu Hozat Garajını kendileri için Elazığ kent merkezinde en güvende hissettikleri alan olarak nitelmişlerdir. Kentin birçok yerinde kendilerini güvende hissetmediklerini belirten katılımcılar, kent merkezinde kendilerini en rahat hissettikleri yerin Hozat Garajı olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle Ramazan ayında, Elazığ'ın başka yerlerinde yemek yiyemediklerini, sigara içemediklerini, ancak Hozat Garajı civarında bu şekilde bir sorunun olmadığı ayrıca belirtilmiştir. Hozat Garajının Alevileri için bir özgürlük alanı olduğunu belirten katılımcılar, bu özgürlük alanının Ramazan ayında Sünnilere de hizmet verdiğini vurgulamaktadırlar. Ramazan ayında oruç tutmayan Sünniler, özellikle kapalı alanlara getirilen sigara yasağından sonra, Hozat Garajına gelip sigara içmektedirler.

Hozat Garajı civarında, özellikle Tuncelili Alevilerin gittiği kafeler bulunmaktadır. Bu kafelerde, Alevi ve Kürtçe Müzikler çalınmakta ve sol görüşlü sanatçıların imza günleri ve konserleri tertip edilmektedir. Bu bakımdan Elazığ'da

¹⁰⁸ İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi; Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi; Ferhat GÖKTAŞ, 37 yaş, İşletmeci.

¹⁰⁹ Gülsüm DAĞ, 32 yaş, Hasta Bakıcı; İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Öğretmen; Anıl FIRAT, 25 yaş, Öğrenci.

genel olarak kabul gören müzik ve edebiyat türlerinden farklılık arz eden bu kafeler, farklı sanatsal etkinliklerin düzenlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Mülakatlarda katılımcılar bu civardaki kafeleri, kendi hayat tarzlarına uygun olmasından, kafelerde kendilerini rahat ve güvende hissetmelerinden, bu mekânlarda kendilerine benzeyen insanların olmasından dolayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kadın katılımcılar, bu tarz kafelerde kendilerini baskı altında hissetmediklerini belirtmişlerdir. Yine Sünni Elazığlıların bu kafelere gelerek, Elazığ içinde farklı bir ortam yakaladıkları ve kendilerini daha özgür hissettikleri katılımcılar tarafından dile getirilmiştir¹¹⁰.

2.6. Kentleşme Sürecinde Mahalle Sakinlerinin Ekonomik İlişkilerinin Tahlili

Robert Redfield modernleşme sürecini kır toplumundan kentsel topluma geçiş olarak değerlendirmiştir.¹¹¹ Bu nedenle kentsel alanlarda, fertlerin sosyal ilişkileri, ekonomik davranışları, hayat tarzları ve değerleri modern yapıların referansında dönüşüme maruz kalmaktadır. Kırdan kente gelen bireyler, geleneksel yapılardan modern ve dünyevi yapılar içerisinde yeni normlar ile şekillenmiş bir sosyal düzene ayak uydurmak zorundadırlar. Weber gibi bazı Sosyologlar, bu düzende bireylerin zihinsel olarak da değişmesi gerektiğini belirtir. Birey kentsel mekanlarda oluşmuş yaşam ağında, rasyonel tutumlar geliştirip, bu yapıya göre davranış ve pratikler üretmelidir.

Weber'e göre, rasyonalizmin bir anlamı soyut, kuramsal düşünebilmek, diğer anlamı ise pragmatik bir gaye, mevcut olanak ve seçeneklerden en doğrularını tercih ederek metodik bir şekilde varmaktır. Yani, bir hedefe varmak için gelenek ve karizma duygudaşlığının etkisinden kurtulup pragmatik ve akli yöntemler kullanabilmek olduğunu savunmaktadır.¹¹² Zihniyetin rasyonelleşmesi, bir başka ifadeyle "iktisadileşmesi" kavramı, tutum ve davranışlarda daha önce egemen olan geleneksel motiflerin yerine; tutum ve davranışlarda duygusallıktan uzak, mantıklı ve

¹¹⁰ Murat KARATAŞ, 22 yaş, Öğrenci; Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci; Duygu YALÇIN, 21 yaş, Öğrenci

¹¹¹ Yörükcan, Ayda: Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s. 54.

¹¹² Özyurt, Cevat: Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Cilt 10 Sayı 18 Aralık 2007 ss.111-126, s. 114-121

hesaplı olmayı içeren rasyonelliğin başat olarak kabul edilmesi olarak ifade edilebilir.¹¹³ Sabri ÜLGNER'e göre "Rasyonalizm", gelenekle bütün bağlarını koparıp her şeyi aklın denetimine ve hesapçı mantığına uyduran ve bütün bir medeniyet dünyasına damgasını vuran temel bir anlayıştır. Bu anlayış bilim, sanat, mimari, eğitim, müzik ve hukuk gibi din ile iktisadî dünya ve buna benzer yapıları kendi süzgecinden geçirip bir çizgide toplar.¹¹⁴

İktisadî hayattaki metodik¹¹⁵ yaşantının en ciddi etkisi ve yansıması, maliyet minimizasyonu ve kâr maximizasyonunda gerçekleşiyor. Bu alanda fertler matematikten ileri derecede yararlanmaktadır. Nitekim iktisat bilimindeki *Marjinalizm* hareketi bu ruhun tipik bir yansıması olarak kabul edilebilir. Mutlu olmak için zevk almak ya da üründen sağlanan hazzı en yüksek dereceye çıkarmak gerektiği düşüncesi, ekonomik rasyonalizmin yönettiği bireysel seçim mantığı olarak çıkarıcılık ve faydacılık hedeflerin temel dayanağı haline gelmiştir. Fayda maksimizasyonu amacının yanında para peşinde koşma ve yüksek kazanç sağlama emeli, ekonomi biliminin ilgi odağı haline gelen bireyin rasyonel seçim eğilimi matematiksel hesaplamalar¹¹⁶, bireylerin kentteki iktisadi ilişkilerinde önemli yer tutar.

Kentli insanı sosyal psikolojik olarak çözümleyen Simmel, kentli insanın hızlı karar vermek durumunda olduğunu ve bunun için kalbiyle değil zihniyle tepki verdiğini savunur. Bu şekilde kentli birey, zekâ, ruhsal alanda meydana gelebilecek gerilimlerden kurtulmuş olur. Kent hayatının karmaşıklığı ve baskısı karşısında kentli bireyler öznel hayatlarını korumak için rasyonelliği kullanır. Simmel, kent, zekânın olduğu kadar, "para ekonomisi"nin de egemen olduğu bir mekan olarak tarif eder.

¹¹³ Torun, İshak: Max Weber'e Göre İktisadi Zihniyetin Rasyonalizasyonu, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 8(15), 15-34, 2008, s. 17-34.

¹¹⁴ Ülgener, Sabri: *Zihniyet ve Din*, İstanbul: Der Yayınları, 1991, İstanbul, 1991, s. 17.

¹¹⁵ Metodik kavramı hedefe ulaşmak için gelenek ve karizma duygudaşlığının tesirinden kurtulup, pragmatik ve akli yöntemleri kullanmak anlamında kullanılmıştır.

¹¹⁶ Akalın, Kürşat Haldun, *Ekonomik Rasyonalizmin Dinsel Güdüsü Dünyevi Asketikizmden Bireysel Seçim Mantığı Çıkar Uyumuna ve En Yüksek Faydaya Geçiş*, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 62, sayı 2, ss. 305-354, 2012, İstanbul, s. 352-353 <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatmecmua/article/view/21664/20415>, Erişim: 09/ 01/ 2014

Para ekonomisi ve zekânın birbirine paralel yapılar olduğunu belirtir. Para insanlar arasındaki mesafeyi eşitleyen ve insanları nesneleştiren bir araçtır. Parasal ilişkiden dolayı, birey kent mekanlarındaki birey, çoğu zaman, Kaça?/Kaç para, Ne kadar gibi soruları sıklıkla sorar. Kır alanlarının tersine neredeyse her şey metalaştığı için, bireyin hayatı, kent mekanlarında sürekli paranın vermiş olduğu sayılar ile doludur. ¹¹⁷ Dakiklik”, “hesaplanabilirlik” ve “tamlik” kentsel varoluş tarzının karmaşıklığının ve yaygınlığının zorla kabul ettirdiği fenomenlerdir. Bu nedenler ile kentli birey, ekonomik ilişkilerini, kırdaki geleneksel yapıların belirleyiciliğinden çıkarıp, modernizmin “rasyonalite” kavramının belirleyiciliğinde gerçekleştirir.

Mahalle sakinleri alışverişlerini çoğunlukla mahalle dışında gerçekleştirmektedirler. Mahallede, daha çok günlük tüketilebilecek ekmek, yoğurt, yumurta, sebze ve meyve, alkollü içecekleri satın almaktadırlar. Dayanıklı tüketim malları, kent merkezinde, daha büyük mağazalarda satın alınmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin önemli bir kısmının uzlaştığı en önemli nokta, yüksek bir gelire sahip olmadıklarından dolayı, tüketimlerinde çok dikkatli olmaları gerektiğidir. İsmi vermek istemeyen 28 yaşındaki memur, her ayın kendileri için hesap yapmak ile geçtiğini belirterek, bu durumdan dolayı, kent merkezindeki mağazalarda alışveriş yapmaktan çok, fiyat araştırması veya fiyat sormak için dolaştığını belirtmiştir.

Günlük gıda vb. ürünler mahalle bakkallarında karşılanırken, tekstil, züccaciye, elektronik vb. ürünler mahalle dışından tedarik edilmektedir. Bu ürünler satın alınırken mal sahibinin Alevi olmasından çok, malın kalitesi ve fiyatı daha önemlidir. Alışverişlerde mal sahibinin Alevi olmasına özellikle dikkat edenlerin sayısı 40 kişiden 7 kişidir. Kalan 33 kişi, mal ve hizmet satın alırken kesinlikle mal sahibinin Alevi olmasına dikkat etmediklerini belirtmişlerdir. Alışverişlerini genellikle çarşı merkezinde gerçekleştirdiklerini belirten katılımcıların, tüketimlerinde mantıklı olmaya dikkat ettikleri görülür. İsmi vermek istemeyen, 28 yaşındaki öğretmen, satıcının Tunceli veya Alevi olmasının “ kendi ceplerine para girmesi anlamına gelmediğini” bu nedenle “ isterse ne olursa olsun, kim ucuz ve

¹¹⁷ Özyurt, Cevat: A.g. m, s. 114-115

kaliteli satarsa ondan” alırım diye cevaplamıştır. Bu cevaptan da anlaşılacağı gibi, kent hayatında bireyler, minimum maliyet ile maksimum faydayı elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Ancak kalite ve fiyat eşit olduğunda, Tuncelili hemşehrini tercih ederim diyenlerin sayısı da fazladır.

Sonuç olarak, Yıldızbağları Mahallesi’nde, kentleşme sürecine girmiş mahalle sakinleri, ekonomik davranışlarında rasyonel tercihler yapmaya çabıtmaktadırlar. Bir başka ifadeyle, ekonomik kararlarına duygularından çok mantıklarını kullanarak sürekli bir son birim yararı hesabı yaparak ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Ancak bu rasyonelleşme mahalle sakinlerinin tercihinden çok, kentteki ekonomik koşulların baskısı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mahallede kentleşmeden dolayı, bazı geleneksel yapıların meşruluğunun zayıflaması, etnik ve inanç kimliklerinin kentte kırdaki kadar değerli olmaması, rasyonel birey olmanın modernitenin birçok yapısı ve aracı tarafından desteklenmesi gibi nedenler, mahalle sakinlerinin ekonomik ilişkilerinde mantıklı tutum ve davranışlar geliştirmelerine sebep olduğu söylenebilir.

2.7. Kentleşme Sürecinin Mahalle Sakinlerinin Sosyal İlişkilerine Etkisi

Sosyal ilişki, iki veya daha fazla insanın kendi aralarında karşılıklı olarak sürdürdükleri kısa ve uzun süreli anlamlı etkileşimler olarak tanımlanabilir.¹¹⁸ Kentleşme sürecinde Yıldızbağları Mahallesi’nde, bireylerin sosyal ilişkilerinde dönüşümler meydana gelmektedir. Ayrıca kent yaşamı, mahalle sakinlerinin birbirleriyle, mahalle dışındaki birey ve gruplar ile münasebetlerinde yeni içerikler getirmiştir. Kentleşme ile meydana gelen sosyal ve kültürel dönüşümler, mahalle sakinlerinin değer ve normlarında da anomik değişimlere ve aşınmalara neden olmuştur.

Sosyal yaşamda bireyler sosyal ilişkiler ağında yaşamlarını sürdürdüler. Fertler içinde buldukları toplumun normlarını, kimlikleri, algılarını sosyal ilişkiler vasıtasıyla yürütür. Weber, sosyal ilişkiyi, “ tarafların bir anlam etrafında, birbirine

¹¹⁸ Kızılçelik Sezgin ve Erjem Yaşar : Ag.e, s. 376.

göre uyarlanmış ve o anlama yönelmiş davranışlar sergilemesi olarak” tanımlamaktadır. Weber’e göre, toplumsal ilişki, tamamıyla ve yalnızca belirli bir manalı tarz içinde, *toplumsal davranış sergileme ihtimalinden* ibarettir.¹¹⁹ Bu ilişkinin kapsamı, kavga, düşmanlık, aşk, dostluk, sadakat, alışveriş, bir sözleşmenin yerine getirilmesi veya iptali, ekonomik, cinsel veya başka türlü rekabet; sınıfsal veya milli dayanışma olabilir.

Sosyal ilişkiler oldukça karmaşıktır. Bu ilişkilerin içeriğini, daha çok sosyal ilişkilerin amacı, ilişkide bulunan fertlerin ilişkiye yükledikleri ayrı manalar ve mekan belirleyebilir. Toplumsal ilişki, geçici ya da sürekli olabilir.¹²⁰ Toplumsal ilişkiler, toplumun bütünüyle maruz kaldığı dönüşümlerden etkilenir. Kentleşme süreçleri, kent yaşamı, ekonomik yapı ve durum gibi etmenler sosyal ilişkilerin, sınırlarını, derecelerini, türlerini belirler. Kırsal yaşamında sürdürülen birincil ilişkilerin sınırları, kentlerde daralır ve belirli ve bireyin kendine yakın olarak tarif ettiği kişiler çerçevesinde gelişir. Wirth’e göre kentli insan, “şizofrenik karakterli” bir kişiliğe sahiptir.¹²¹ Birincil ilişkilere yer vermeyen kentte, insanlar birbirlerine karşı ve yaşadığı ortama karşı sorumluluklarını kaybedip, bencilleşmiştir.¹²² Yine Wirth’e göre kentliler kentlerin heterojen toplumsal yapısı içinde, birbirleriyle ileri mertebede bölünmüş roller içinde karşılaşır ve bu içerikte samimi ilişkiler yerine ikincil ilişkiler hakimdir. Her ne kadar münasebetler yüz yüze olsa da; ilişkiler, kişisel ve samimi algılanmaz, ilişkiler yüzeysel, geçici ve parçalanmıştır. Kısaca Wirth, kent mekanlarında fiziksel olarak bireylerin birbirine yakın, ancak sosyal olarak birbirlerine uzak olduğunu savunur.¹²³

Geleneksel toplumsallık biçimiyle modern toplumsallık biçimi arasında keskin ayrımlar yapmaya çalışan Simmel, kentlerde, birincil, duygusal ve karşılıksız toplumsal ilişkilerin modern-kapitalist-rasyonel kentlerde zemin bulamayacağını

¹¹⁹ Weber, Max: *Sosyolojinin Temel Kavramları*, Çev.M. Beyaztaş, Bakış yay. İstanbul, 2002, s. 49-53.

¹²⁰ Bozkurt, Veysel: *Değişen Dünyada Sosyolojiye: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2010, s. 7.

¹²¹ Wirth, Louis: *Urbanism as a Way of Life*, **The American Journal of Sociology**, Vol. 44, N. 1, 1-24, 1938, s. 12.

¹²² Özyurt, Cevat: A.g.m, s. 117.

¹²³ Wirth, Louis, A.g.m, s. 12.

düşünmüştür.¹²⁴ Ancak kentlerin bütün alanları, homojen ve tek tip değildir. Bu durumdan dolayı, kentli birey, kentleşme sürecinde birincil ilişkilerine belli bir sınır getirmiş olsa bile tümüyle terk etmez. Bauman, bireylerin, kentlerde yabancılarla birincil ilişki ve dostluk kurmadığını savunur. Yabancı, kentsel yaşamın zorunlu mekânları olan kamusal mekânlarda birlikte yaşamak zorunda olduğumuz insandır Kentlerde, bireyin, belirli içeriklerde “yabancılar” ile fiziksel yakınlık da olmasına karşın manevi bir yakınlık oluşturulmaz.¹²⁵

Sosyal ilişkiler bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarına göre de değişmektedir. Adam Smith, fertlerin kendi yoksunlukları nedeniyle toplumda ilişki kurarken zorlandıklarını vurgulamaktadır. Bireylerin sahip oldukları iş ve aile ve akraba ilişkileri arasında bağlantıyı ortaya çıkarmaya çalışan bir araştırmaya¹²⁶ göre, işsiz kalan erkeklerin, aileden daha fazla sosyal destek alan kadınlara göre aile ve sosyal ilişkilerinin daha çok zayıfladığını tespit edilmiştir. Araştırmasında gelirden yoksun olanların aynı zamanda evliliklerinde sorunlar yaşadıklarını, aile ve arkadaşları ile ilişkilerinin azaldığını ve kendilerini sosyal olarak niteliksiz hissettiklerini tespit etmiştir.¹²⁷ Ekonomik durum ve gelir, kentlerde önemli bir değişkendir. Fertlerin düşük gelirlili olmaları, Yıldızbağları gibi şehrin kenarında konumlanmış mahallerde, daha çok sosyal dayanışmayı doğurabilir. Yoksulluk, mahallede birincil ilişkilerin, kırdaki kadar olmazsa da, sürmesine imkan vermiştir. Fakat bireyler, kendi mahallerinde birincil ilişkileri nispeten sürdürmelerine rağmen, dışarıdakiler ile ikincil ilişkiler sürdürmek zorundadırlar. Çalıştıkları işyerlerinde patronlar, alışveriş yaptıkları esnaflar, kamu kurumlarındaki memurlar ile daha yapılandırılmış, samimi olmayan çerçevesi belli ilişkiler sürdürmek zorundadırlar.

Kentleşme sosyal ilişkileri şekil ve içerik bakımından değiştirildiği gibi, bireylerin sosyal ilişkilerinde temel aldığı normları, değerleri, ülküleri de dönüştürür. Kentleşme ile birlikte fertlerde değer ve anlam aşınması meydana gelir. Bir toplumun

¹²⁴ Özyurt, Cevat: A.g.m, s. 116.

¹²⁵ Bauman, Zygmunt: *Sosyolojik Düşünmek* (Çev: A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı, 2011, s. 65-83.

¹²⁶ Paugam, Serge: “The Spiral of Precariousness”, (Ed.) G. Room, *Beyond The Threshold*, The Policy Press, Bristol, 1995.

¹²⁷ De Haan, Arjan, “*Social Exclusion: Towards an Holistic Understanding of Deprivation*”, Department for International Development, London, 1999, s. 4.

kendi varlığının devamını sağlayabilmesi ve sürdürebilmesi için bazı temel değerlere; bu temel değerlerin özel durumlara uygulanışının ayrıntılarını içeren özel normlara ve bu değer ve normların işlerliğini ve geçerliğini örgütleyen ve düzenleyen bir mekanizmaya ihtiyaç duyar.¹²⁸ Kentlerde bireyler, birçok olaya karşı duyarsız ve kanıksar kanıksar hale gelmiştir. Yine normal diye kabul edilenin ölçüsü kentlerde değişmiştir. Bu değerler değişmesi ve normlardaki anlam kayması kentlerin anomik durumuna işaret eder. Anomi, ” toplumda ya da bireyde ölçü ve değerlerin bozulması ya da amaç ve ülkü yoksunluğu sonucunda oluşan dengesizlik durumu olarak en genel anlamında tanımlanmaktadır.¹²⁹

Anomi, hızlı toplumsal dönüşüm evrelerinde değerler sistemi ve normatif yapının; toplumsal yapı ile ilişki ve uyumunun bozulması ile ortaya çıkar.¹³⁰ Kentleşme ile birlik, kırdaki sürdürülen dar mekanlı bir cemaat hayatından, geniş mekanlı bir cemiyet hayatına geçiş gerçekleşmiştir. Bu durum, daha önce belirtilen yeni sosyal ilişkiler içerikleri oluşturmuş ve birey kentin karmaşık yapısında her gün yeni kuralların olduğu alanlarda yaşamayı sürdürmek zorundadır. Bu süreçlerin hızlı yaşanması, bireyler için daha önce belirleyici olan sosyal-kültürel yapıların normlarının aşınmasına şehirlerde anomik durumların yaşanmasına neden olmuştur. Elazığ Yıldızbağları Mahallesi, Alevilik ile ilgili dini içerikte normların ve kırdaki sosyal düzeni sağlayan ananevi değerlerin kente aşınması, nesilden nesle taşınmaması mahallede anomik bir durumu işaret etmektedir.

Kent yaşamı, sosyal ve ekonomik olarak birbirinden farklı birçok insanı bazı ortak alanlarda bir araya getirip belirli sınırlarda sosyal ilişkilerin doğmasına sebep olur. Mahallede sosyal ilişkiler aile, akraba, musahip, kirve, arkadaş gibi kavramlar ve mahalle dışındaki birey ve gruplar ile gerçekleşmektedir. Birinin “bildik” “ bilinen, tanış” olması sosyal ilişkinin türünü ve yoğunluğunu belirlemektedir. Mahalle sakinleri, özellikle evlerine yakın muhitte, yüz yüze samimi birincil ilişkiler kurmaktadır. Bu bağlamda, komşuluk anlamında, kırdaki kadar olmazsa da, dayanışmaya dayanan, samimi sosyal ilişkiler devam etmektedir. Ancak, gençlerde

¹²⁸ Erdoğmuş, Zeki: Sosyal İlişkilere Analitik Bakış, Elazığ, 1989 s. 115.

¹²⁹ Kızılcılık Sezgin ve Erjem Yaşar : Ag.e, s. 30-31.

¹³⁰ Tolan, Barlas; Çağdaş Toplumun Bunalımı - Anomi ve Yabancılaşma, Ankara, 1981, s. 171.

bu birincil ilişkilerin dozunun yaşı ilerlemiş mahalle sakinlerine oranla azalmış olduğu tespit edilmiştir..

Yıldızbağları Mahallesi, Elazığ'ın kuzey kesiminde, izole bir Tunceli iklimi yaratsa da, mahalle sakinleri kentin ortak mekânlarında diğer kültür ve sosyal içeriğe sahip insanlar ile ilişkiler geliştirebilmektedir. İş hayatı, pazar market alışverişleri, bürokratik işler, konserler gibi aktiviteler, okul, dersane, hastane işleri gibi mekân ve faaliyetler, kentte birbirlerine fiziksel ve sosyal olarak uzak olan mahalleleri bir araya getirebilmektedir. Bu ortak mekân ve faaliyetler Tuncelili Aleviler ile Sünni Elazıglıları bir araya getiren birbirine tanıtan ilk noktalar olmuşlardır.

Yıldızbağları Mahallesindeki Tunceli Alevileri, Sünniler ile ilgili iki farklı değerlendirme yapmaktadırlar. Bu değerlendirme aslında değerlendirdikleri Sünni gruplar ile gerçekleşmiş ilişkilerin mesafesi ve yoğunluğuna göre şekillenmektedir. Örneğin katılımcıların, kendi mahallelerinde yaşayan ve daha önce yaşamış Harputlu Sünniler ile çok olumlu kanı, anı ve değerlendirmeleri bulunmasına karşın kentin diğer alanlarındaki Sünniler ile ilgili çok olumsuz değerlendirmeleri mevcuttur.¹³¹ Harputlu Sünniler ile sürdürdükleri komşuluk ilişkilerinde inanç ve etnik farklılıkların hiçbir zaman sorun olmadığını belirten katılımcılar, Harputlu Sünni komşuları ile çok samimi ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Bu yakın ilişkiler, 1980 öncesi Alevi-Sünni gerginliğinden etkilenmiştir. Bu gerginlik birçok Harputlu Sünni ailenin aşağı mahallelere göç etmelerine neden olmuştur.

Mahalle sakinlerinin, yakın ilişki kurmadıkları Sünni gruplara dair önyargılara sahip oldukları görülür. Bu önyargıların bir kısmı siyasi temele dayanırken, önemli bir kısmı yaşanmış olduğu iddia edilen hikâyelere dayanmaktadır. Bu önyargılar mahalle sakinlerinin Elazığ'daki alanlarını da kısıtlamıştır. Kendi alanları olarak tarif edilen kent alanları dışında kendilerini güvende hissedememe, kimliklerini açıkça söyleyememe, bu hikâyelerin yaratmış olduğu toplumsal psikolojiden kaynaklanmaktadır. Örneğin üniversitede çok samimi arkadaşına bile Tuncelili ve Alevi olduğunu söyleyemeyenlerin sayısının oldukça

¹³¹ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi

fazla olduğu katılımcılar tarafından özellikle ifade edilmiştir. Kimliğini ifade edenlerin dışlandığı, ötekileştirildiği, etiketlendiği hikâyeleri, kimliklerin gizlenmesinin en önemli nedenlerindedir. Ayrıca 1980 öncesi Alevi-Sünni olayları Elazığ'da çok ciddi çatışmalara neden olmasa da, kentte iki tarafta düşmanlık içeren algıların oluşmasına neden olmuştur. Bu kutuplaşma, Tuncelili Alevilerin kendi mahallelerinde izole ve yoğun dayanışma içerisinde kendilerini koruma refleksine dönüşmüştür. Bu dönüşüm yine deneyimlenen kutuplaşma ile beraber siyasi kimliklerin de şekillenmesine neden olmuştur. Karşı kutbun Sağ-muhafazakâr olması, Mahallede Sol ideolojiyi güçlendirmiştir. Mahalle sol için bir kale konumuna gelmiş ve dışarıdan, kendilerinden olmayanın kolay kolay giremeyeceği kurtarılmış bir bölge haline dönüşmüştür. Bu süreçte mahalleye siyasi suçlardan dolayı birçok kez polis baskını gerçekleşmiştir. Katılımcılar son 10 yılda mahallede gerçekleşen en önemli değişikliğin, polisin gerçekleştirdiği ev baskınlarındaki sıklığındaki düşüş olduğunu ifade etmişlerdir¹³².

Yıllar içerisinde mahalle kentle, her gün biraz daha fazla bütünleşmektedir. Alevi-Sünni gerginliğinin bitmesi, şehirdeki kutuplaşmanın sona ermesine neden olmuştur. Bu gelişmelere ek olarak Alevi-Sünni bireylerin daha çok bir araya gelmeleri, birbirlerini tanımları, olumsuz önyargıların kırılmasına neden olmuştur. İnanç ve etnik kimliklerin politize edilmediği ve bu kimliklerin birbirini iten unsurlarının ön plana çıkarılmadığı durumlarda Alevi ve Sünni bireylerin birbirleriyle iyi ilişkiler kurabildikleri görülmüştür. Bu iyi ilişkiler bazen evlilikler ile sağlanmaktadır.

Mahalle sakinlerinin, Alevi olmayan biriyle evlenmeleri veya çocuklarının Sünni biriyle evlenmesi ile ilgili değerlendirmeleri değişiklik göstermektedir. Mülakatlara katılan 40 kişiden sadece 5 kişi kesinlikle Alevi-Sünni evliliklerine karşı olduğunu, kendisinin veya çocuklarının bu şekilde bir evlilik yapmalarını

¹³² Munzur KESER, 29 yaş, Satış Elamanı; Hıdır AĞGÜL, 53 yaş, Emekli işçi; Çağdaş YETİŞ, 36 yaş, Garson; İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen; Ferhat GÖKTAŞ, 37 yaş, İşletmeci.

istemediklerini belirtmiştir¹³³. Sünni biri ile evliliğin ileride sorunlar yaratacağını düşünen bu kişiler, özellikle Sünnilerin din yönünden baskı uygulayabileceğini düşünmektedirler. Gelin almanın kendileri için önemli bir sorun olmadığını ifade eden katılımcılar, özellikle Sünni ile evlenen kadınlara başlarını örtmeleri yönünde baskıların olduğunu ifade etmişlerdir.¹³⁴

Bu tür evliliklere karşı olmadıklarını belirtenlerin oranının bir hayli yüksek olduğunu mülakatlarda tespit etmekteyiz. Ancak bu durumun bir tercihten çok bir zorunluk olduğunu belirtmişlerdir. Bir başka deyişle kendilerinin veya çocuklarının Alevi birisiyle evlenmeleri kendilerinin temennisi ve tercihidir. Sünni biri ile evlilik tercih etmedikleri ama zorunlu halde kabul ettikleri bir durumdur. Gençler Sünni biri ile evleneceklerse bile evleneceği kişinin “solcu” olması gerektiğini belirtmektedir. Bu evliliklerde yaşanabilecek olası dini baskının olmaması için kızlarını, muhafazakâr veya “Ülkücü” biriyle evlendirmek istemediklerini belirten ebeveynler yine bazı durumlarda bu durumun önüne geçemeyeceklerini dile getirmişlerdir.¹³⁵ Mahallede son zamanlarda il dışında üniversite okuyan gençlerin Sünniler ile evlendikleri belirtilmiştir. Ancak bu evliliklerde herhangi bir problemin olmadığı ve inanç farklılıklarının ilişkilerini etkilemediği vurgulanmıştır. Mahallede ikamet eden Sünni bir gelin ile yapılan mülakatta, Sünni gelinin kendi dini inançlarını devam ettirdiği ayrıca Aleviliğe sempati duyduğu için cemlere katıldığını belirtmiştir. Çocuklara her iki inancın anlatıldığı ve her iki inancın birbirinden farklı olmadığı ifade edilmiştir.¹³⁶

Mahalle sakinleri ile gerçekleşen görüşmelerde mahallede zaman içinde bazı değerlerin unutulduğu ifade edilmiştir.¹³⁷ Bu değerler genellikle Alevi inancı ile ilgili kural ve kaideler olduğu görülmüştür. Mahallede özellikle sol ideolojinin ve evrensel bazı değerlerin, Alevilik değerleri ve geleneksel ananeler yerine önemli

¹³³ İsmi vermek istemedi, 35 yaş, Esnaf-Kahveci; İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi; Hüseyin TAŞ, 46 yaş, İşsiz, Fatma KARA, 51 yaş, Ev Hanımı; Gülsüm DAĞ, 32 yaş, Hasta Bakıcı

¹³⁴ Duygu Yalçın, 21 Yaş, Öğrenci

¹³⁵ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen; Hıdır AĞGÜL, 53 yaş, Emekli İşçi

¹³⁶ İsmi vermek istemedi, 38 yaş, Ev hanımı, Diyarbakırlı, Sünni Gelin.

¹³⁷ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi (Mahallenin eski muhtarı ayrıca); Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen; Fatma KARA, 51 yaş, Ev Hanımı

kılınması, fertlerde kafa karışıklığı yarattığı gözlemlenmiştir. Kentleşme ile birlikte bireylerin öğrendikleri rasyonelleşme bazı değerleri itibarsızlaştırmaktadır. Ancak itibarsızlaşan bu değerler yerine bireyler, yeni toplumsal değerler üretmemişlerdir. Bazı katılımcılar, bazı geleneksel ve dini değerler şehirde zayıfladığını ancak, insanların kendilerini köylerde olduklarından daha mutlu hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Komşuluk, akrabalık, musahiplik, kirvelik ilişkilerinin zayıflaması, bu ilişkilerin dayandığı temellerin anlamsızlaşması, bireyleri ayrıca yalnızlaştırmaktadır. Mahalle sakinlerinin günlerini çalışarak geçirip, mahalleye, alilerine, değerlerine yabancılaştıkları ayrıca ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, kentleşme sürecinde, bireylerin kırdaki sürdürmüş oldukları sosyal ilişkileri kentlerde devam ettirdikleri söylenemez. Ancak bazı sosyologların belirttiği gibi, kenttin, bütün alan ve yapıları ile kentleşme sürecinde etkilenerek, kırdaki geleneksel sosyal ilişkilerin terkedildiği alanlar olduğu söylenemez. Kentleşme sürecinde, kırdaki geleneksel sosyal ilişkiler dönüşmektedir. Ancak bu dönüşüm, zamanla gerçekleşmekte ve kenttin her mekanında bu dönüşüm aynı hızda olmamaktadır. Elazığ Yıldızbağları gibi, etnik ve inanç gruplarının oluşturduğu yoksul mahallerde, kırsal yaşam sadece sosyal ilişkilerde değil, sosyal, kültürel ve ekonomik diğer yapılarda da kısmi olarak devam etmektedir. Mahalle sakinleri mahalle içinde daha geleneksel samimi ilişkilerini sürdürmekte, mahalle dışında ikincil ilişkiler kurmaktadır. Mahalle sakinlerinin, Sünniler ile ilişkileri ve tutumları, sosyal ilişkinin yoğunluğuna göre şekillenmektedir. Yakın ilişkide olduğu Sünniler ile ilgili olumlu tutum ve samimi ilişkiler mevcutken, tanımadığı, bilmediği Sünniler ile ilgili olumlu görüşleri bulunmamaktadır. Yeni bir akrabalık anlamına gelen Sünniler ile evlilik hususunda, mahalle sakinleri bireylerin tercihlerine saygı göstereceklerini belirtmişlerdir. Ancak, dini baskıdan korktukları için, Sünni ile evlilik, özellikle kız vermede tercih sebebi değildir. Mahalle kentleşme ile bazı değerlerin dönüşmesi, aşınması, bireysel olarak bazı mahalle sakinlerinde, “yalnızlaşma” , “yabancılaşma” gibi anomik durumların görülmesine neden olmuştur. Bu anomik durumu, modernitenin rasyonelleşme nosyonunu içselleştiren bireylerde daha çok olduğu görülmüştür.

2.8. Mahalle Sakinlerinin Belediye Hizmetleri ile İlgili Algıları

Belediye, Fransa’da municipalite, İngiltere’de municipality ve eski terim olarak da şehremaneti olarak kullanılan bir kavramdır. Bugün kullanılan anlamı ile belediye, “kent niteliği taşıyan bir yerleşim yerinde yaşayanların ortak yerel gereksinimlerini karşılamakla görevli, kamu tüzel kişiliğine sahip ve karar organları halk tarafından seçimle oluşturulmuş yerel yönetim birimi” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Modern belediyeçilik açısından değerlendirildiğinde; belediyenin mevcudiyeti için yerleşik bir topluluk olmalı, kent topluluğu olmalı, belediye merkezi yönetimden ayrı bir yönetim örgütü olarak değerlendirilmelidir.¹³⁹ Kanunlar çerçevesinde, 5393 sayılı “Belediye Kanunu”nda belediye kavramını tanımlanmıştır. 5393 sayılı kanuna göre belediye; “Belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişisi” dir.

Sosyolojik anlamda, toplumun bazı kamusal hizmetlerin sunulması ve dağıtılmasında ve ulaştırılmasında görevli, toplumsal işlevler bakımında topluma en yakın kamusal kurum belediyelerdir. Belediyeler, kent ile ilgili planlamalar yapmaları, kent ile ilgili bazı politikalar belirlemeleri, yerel kimliğin oluşmasına yönelik faaliyetleri ve bazı toplumsal görevler üstlenmesi hasebiyle, kentleşme sürecinde önemli bir unsurdur. Bu nedenle belediyeler ve belediye hizmetleri ile ilgili algı, çalışmamıza konu olmuştur. Bu noktada, belediyenin işlev ve içeriğine göre yapılan tanımların, yerine getirdiği görevlerin, düzenlediği faaliyetlerin toplumsal algı açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Belediye hizmetlerinin topluma dağıtılması ve ulaştırılmasında, en önemli kaide eşitlik ve nesnellik ilkesidir. Eşitlik ilkesi, benzer vasıf ve koşullara sahip kişi ve yapılar arasında ayırım yapmadan, aynı şekilde hizmetlerden yararlanmasına imkan tanıyan bir ilkedir. Bu anlamda, hizmetleri dağıtanlar, bu konularda, herhangi

¹³⁸ Bozkurt, Ömer; Ergun Turgay: **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Editör. Seriyi Sezen, 2.Baskı, TODAİE Yayınları, Ankara, 2008, s. 31.

¹³⁹ Uyar, Hakkı : “Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, **Aydınlanma 1923**, Yıl 8, sayı 51, Kış 2004, ss. 1-8, s. 1.

bir düşünce ile hiç kimseye bir ayrıcalık sağlayamaz.¹⁴⁰ Nesnellik ilkesi ise kişilere hak vermekten ziyade, idareye ödev yüklemektedir. İdare, kamu hizmetini yürütürken belirli kişi veya kişi grupları arasında, onların siyasal düşünceleri, etnik kökenleri, dinsel inanışları nedenleriyle ayırım yapamaz. Kamu hizmetini yürüten personel de tarafsız olmak zorundadır.¹⁴¹ Kanunlar çerçevesinde belirtilen hususların, toplum tarafından nasıl algılandığı, kanunların pratiğini göstermesi anlamında ayrıca önemlidir. Yine kanunların içeriğinden çok işleyişi, toplumsal algıyı daha çok etkilemektedir.

Elazığ Yıldızbağları Mahallesi sakinleri, sahip oldukları bazı kimliklerden dolayı sürekli ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşünmektedirler. Mahallenin Alevi olması, siyasal olarak, kentin diğer mahallerinden farklı olması, etnik kökenlerinin farklı olması gibi gerekçeler ile mahalle sakinleri kamusal hizmetlerin kendilerine eşit ve nesnel bir şekilde dağıtılmadığı yönünde tutumlara sahiptirler. Mahallenin belediye ile ilgili algı ve tutumları ve belediyenin mahalle ile ilgili faaliyetleri bu başlık altında irdelenecektir.

“Belediye hizmetlerinden memnun musunuz” sorusuna katılımcıların istisnasız hepsi olumsuz yanıt vermiştir. Belediyenin kendi mahallelerine hemen hemen hiçbir hizmet getirmediğini belirten katılımcılar, bu durumun mahalleye bakınca hemen anlaşılabileceğini ifade etmektedirler. Mahallenin yollarının, kaldırımlarının çok kötü durumda olduğu ve belediyenin buralara herhangi bir çözüm üretmediği iddia edilmiştir. Son 10 yılda mahallede sadece 1 parkın yapıldığı, mahallenin imar ile ilgili sorununun çözüm beklediği ayrıca mahalle sakinlerince dile getirilmiştir. Mahalle 2010 yılından beri mahalleye doğalgaz bağlanmasını beklemektedir. Mahallenin bazı sokaklarına gelen doğalgaz henüz bütün mahalleye gelmemiştir.¹⁴²

¹⁴⁰ Tuncil, Veysel : “Kamu Hizmeti”, 2005 http://www.turkhukuksitesi.com/makale_199.htm, Erişim: 11.01.2014

¹⁴¹ Gözler, Kemal : İdare Hukuku Dersleri, 5. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa., 2007, s.521.

¹⁴² Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi (Mahallenin eski muhtarı ayrıca)

Belediyenin yıllık faaliyet raporlarına bakıldığında Yıldızbağları Mahallesi ibaresinin çok az geçmekte olduğu görülmüştür. 2008 Elazığ Belediyesi Yıllık Faaliyet raporunda “Yıldızbağları Mahallesi” ismi sadece iki kez geçmiştir. Aynı raporda Sürüsürü 14, Abdullahpaşa 13, Hilalkent Mahallesi 14 kez geçmektedir. 2009 ve 2010 Yılı Faaliyet raporunda mahalle ile ilgili bir faaliyet bulunmamaktadır. 2011 yılında Yıldızbağları Muhtarlık binasının yapıldığına dair faaliyet yer almaktadır. Ayrıca mahalle sakinleri, belediye tarafından yapılan etkinliklerin hepsinin Sünnilere hitap ettiğini ve Alevilere yönelik herhangi bir etkinliğin belediye tarafından düzenlenmediğini belirtmişlerdir. Cemevinin açılışı sırasında belediyenin kendilerine yardımcı olduğunu belirtmiş ve her yıl Muharrem ayında düzenlemiş oldukları Aşure gününe belediye başkanın katıldığını Cemevi yetkilileri tarafından ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, mahalle sakinleri Belediye hizmetlerinden memnun olmadıklarını ve mahalleye hizmet getirilmemesinin ana sebebinin Alevi olmalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Elazığ’ın diğer göç alan mahalleri ile karşılaştırıldığında, mahallenin Alevi olmasının hizmet almamasında en önemli etken olmadığı anlaşılmaktadır. Yıldızbağları gibi, sosyolojik olarak gecekodu mahallesi içeriğinde olan, göç alan diğer Sünni mahallelerde de, önemli bir hizmet farkı bulunmadığı görülmüştür. Mahalle, gelişmekte olan mahalleler ile karşılaştırıldığında belediye hizmetlerinde geri, kendisi gibi diğer göç alan mahalleler ile karşılaştırıldığında fark olmadığı görülmüştür. Belediye hizmetlerinin az gelmesinin sebebinin Alevi, Tuncelili, Kürt olmalarına bağlamaları sadece bir algıdır. Ancak toplum doğrusunu, gerçekler değil, belirli yorumlara dayanan algılar belirlemektedir. Bu bağlamda belediyenin, özellikle sosyal anlamda, zayıf kaldığı mahallede, bu algıya yönelik müspet faaliyetler planlamalıdır.

3. KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK

3.1. Alevilik ile İlgili Bazı Kavramların Tahlili

3.1.1. Alevilik Tanımları

Sözlük anlamına göre Alevi, Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olan kimse demektir. Arapça dil kaidesine göre, Hz. Ali'yi sevmek ve saymak, "Alevîyet", "Alevîlik" kelimeleri ile ifade edilmiştir. Bu duyguları normal ve makul ölçüde benimsenin yanında, Hz. Ali'yi tanrılık mertebesinde tahayyül etme noktasına kadar marjinal şekilleri de mevcuttur.¹⁴³ Ayrıca sözcük anlamının dışında Hz. Ali'yi en üst sahabe olarak görmek Hz. Muhammed'den sonra gelmesinin savunmakla da "Şia" ile eş anlamlı kullanılmıştır. Bu sevgi ve saygı, birçok durumda, "Ehl-i Beyt" sevgi ve saygısı ile bir arada yürümektedir.¹⁴⁴ Bunlara bağlı olarak Alevi, "mezhepler tarihinde Hz. Ali'yi en üstün vasıfların sahibi olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra, O'nun Allah'ın ve Hz. Muhammed'in tayini ile halife olması gerektiğini kabul edenler anlamında kullanılmıştır."¹⁴⁵ Alevilik ise genel olarak Hz. Ali'yi sevmek ve onun soyunun yani Ehli Beyt'in yolundan gitmek olarak tanımlanabilir. Ancak bugün için dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan farklı Alevi grupların her biri için Alevi ve Alevilik sözcüklerinin ifade ettiği anlamlar da farklı olmaktadır.¹⁴⁶

Sosyolojik olarak, Alevilik inancının Türkiye'deki içeriği incelendiğinde, Anadolu dışında kalan diğer yörelerin Alevilik içeriğinden farklılıklar arz ettiği görülür. Türkiye Aleviliğinde bu farklılıkları oluşturan en önemli etken Alevilik kurumlarıdır. Bu nedenle Aleviliği sosyolojik tahlilinin doğru yapılabilmesi için, Aleviliğin sahip olduğu kurumlar ve Aleviliğin tarihsel süreçte merkez dışında dinamik olarak kendini sürdürmesi göz önüne alınmalıdır. Tarih boyunca inanç sistemini genellikle güçlü bir sözlü edebiyata dayandıran Alevilik, coğrafi uzaklıklar, etkileşimde bulunduğu diğer kültürlere göre yöreden yöreye farklı uygulama ve

¹⁴³ Dönmez, Mehmet: A.g.e, s. 15.

¹⁴⁴ Eröz, Mehmet: Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara, 1990, s. 33.

¹⁴⁵ Fırlı, Ethem Ruhi: Türkiye de Alevilik-Bektaşilik, Selçuk Yay. , Ankara, 2006, s. 7.

¹⁴⁶ Bozgeyik, Burhan: Oniki İmam ve Alevilik, TürDav Yay. , İstanbul, 2000, s. 179.

tanımlar içermektedir. Bu farklılıklar coğrafi ve sosyal nedenlere dayandığı gibi, günün koşullarına, politik yapısına ve kendilerinin bulunduğu zamanda iktidar yapıları içerisinde buldukları konuma ile ayrıca açıklanabilir. Hollandalı sosyolog Martin Van Bruinessen, “Alevi” kavramını, gerçekte inanış ve ritüelleri birbirinden bir hayli farklı merkezin dışında kalan toplulukları tanımlamak için kullanılan bir kavram olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁷ Yine “Alevîlik” kavramına yüklenen mana ve Alevîlikten ne anlaşıldığı kavramın tanımlanması için önemli bir husustur. Kavramın farklı şekillerde tanımlanmasının sebebi, kavramdan mı kaynaklanmaktadır, yoksa kavramı tanımlayan kişilerin idrak tarzından mı kaynaklanıyor olması, Alevilik tanımının yapılması için zaruri noktalardandır.¹⁴⁸

Hollandalı sosyolog Martin Van Bruinessen ise “Alevi” kavramını gerçekte inanışları ve ritüelleri birbirlerinden hayli farklı toplulukları tanımlamak için kullanılan bir üst kavram olarak tanımlar. Dilsel olarak dört ayrı grubun varlığından söz eden Bruinessen, bunların ilkinin Kars’ın doğusunda yaşayan, Azeri Türkçesi konuşan ve Alevilikleri modern İran’daki Ortodoks “Oniki İmam Şiiliğinden” çok az farklı Alevilerdir. Türkiye’nin güneyinde (özellikle Adana ve Hatay’da) yaşayan ve Arapça konuşan alevi topluluğu Suriye Alevilerinin (Nusayriler) bir parçasıdır ve diğer Alevi gruplarıyla tarihsel bağları yoktur. İlk grup gibi, onların da sayıları çok azdır. Türkiye için önemli Alevi grupları Türkçe ve Kürtçe (Zazaca) konuşanlardır. Her iki grup da Safeviler ile yakın ilişkide bulunmuş asi aşiretlerin torunlarıdır. Bir dereceye kadar İslamlaşmış olan bu Alevilerin inancı Sünni İslam’dan önemli oranda ayrılır. Birçok Alevi topluluk namaz, oruç, Hac, zekât gibi ibadetleri reddeder. Bu ibadetlerin yerine, kalıtımsal bir ruhban sınıfa dâhil “kutsal insanlar” (dede, baba, pir vb.) tarafında yönetilen kendi dini törenleri (cem) vardır, bu törenlerde çoğu zaman Türkçe olarak dini şiirler (nefesler) söylenir ve Alevi toplumların bir kısmında erkekler ve kadınlar törensel danslar(semah) icra ederler. Diğer Şia toplumlarında olduğu gibi Hz. Ali ve Şah İsmail tanrılaştırılır veya en azından üstün insanlar olarak tasavvur edilir. İslam öncesi Türk ve İran dinlerinin

¹⁴⁷ Bruinessen, Martin Van: A.g.e. , s. 117-118.

¹⁴⁸ Dönmez Mehmet: “Hatay Yöresi Aleviliğinde Kadın”, *Sosyoloji Konferansları*, 43. Kitap, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 5044, s. 265-278, İstanbul, 2011 s. 267.

birçok unsuru Sünni Müslümanlardan olduğundan daha çok yaygındır; kutsal pınarlara ve dağlara hacca gitmek özellikle bunların arasında sayılabilir. Aleviler şeriata bağlılık yerine bir dizi ahlak kuralına bağlılık inancına sahiptirler; dinin dışsal (zahir) taleplerinden ziyade, içsel (batın) anlamına uygun yaşadıkları iddiasındadırlar.¹⁴⁹ Türk Alevileri, her bölgede bulunmalarına karşın, özellikle Orta Anadolu'da yoğunlaşmışlardır, fakat Akdeniz, Ege sahillerinde ve Türkiye'nin Balkanlar kısmında da önemli miktarda Alevi-Bektaşî köyü mevcuttur.

Kökeni sözlü kaynaklara dayanan Alevilik bulunduğu bölgelerde merkezi iktidarlar için çevrede konumlanmıştır. Bu durum, Alevilik inancının dini anlayışının ve pratiklerinin yöreden yöreye farklılaşmasının en önemli nedenidir. Sonuç olarak en genel anlamda Aleviliği, farklı inanç ve kültürlerden etkilenerek, bir yapı kazanan; fakat hayat tarzları sebebiyle simgesel bir İslami görünümle yaşanan, bir inançlar bütünü olarak tanımlayabiliriz.

Mülakatlarda Aleviliğin bir yaşam felsefesi olduğuna yönelik tanımlar sıklıkla görülmektedir. Katılımcılar, Aleviliğin bir yaşam felsefesi olarak, insanın zayıf ve güçlü yönlerini bildiğini ve insanı anladığını belirtmişlerdir. 47 yaşındaki Cafer Kaya, Aleviliğin bir felsefe olduğunu ve bu felsefenin en önemli unsurunun insan olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁰ Bu felsefenin merkezinde bulunan insanın yüce bir ahlaka sahip olması gerekmektedir. Yıldızbağları Cemevi dedesi Cafer YEŞİL, Alevi bireyin dürüst, ilkeli ve insan-ı kamil olması gerektiğini ifade etmiştir. Cafer YEŞİL iyi bir Alevinin, inancın özünü kendisinde, hakkın varlığını Adem'de bulması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵¹ Toplumsal düzenin de sağlayıcısı olan bu felsefenin yine önemli bir bileşeni vicdandır. **Hak Yolu** veya Tunceli'deki deyişle "**Ra Hak**" şeklinde adlandırılan süreç ile birey bu yaşam felsefesi ile hakka doğru yürümektedir. Alevi yaşam felsefesinin yürütülmesinin 3 koşulu vardır, bu koşullar Hacı Bektaş-ı Veli'nin belirttiği; Eline, Diline, Beline, hâkim olmaktan geçmektedir. Çalışmaya katılan katılımcılar, özellikle Alevilik ahlakının ve yaşam felsefesinin

¹⁴⁹ Bruniessen, Martin Van: Türklük Kürtlük Alevilik – Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri, İstanbul: İletişim Yayınları. 2009, s. 116-118.

¹⁵⁰ Cafer KAYA, 42 yaş, İnşaat Ustası

¹⁵¹ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi

sürdürülebilirliğini bu üç kaide tarafından sağlanabileceğini belirlemekte ve dar anlamda Aleviliği bu üç şart çerçevesinde tanımlamaktadır.

Politik görüş Alevilik tanımlarını etkilemektedir. Kendilerini ideolojik olarak tanımlayan katılımcılar, Aleviliği daha farklı kavramlar kullanarak tanımlamışlardır. “Evrensel”, “Materyalist”, “Zerdüştlük”, “Ezidilik (Yezidilik)”, “Anadolu Aleviliği”, “Eşitlik”, “ Özgürlük”, “Yobazlık” gibi kavramlar, bu gruba dâhil bireyler tarafından Alevilik tanımlarında kullanılmıştır. Katılımcılardan Birdal ORAN, Aleviliğin tamamen İslam içinde olmayan ancak İslam dahil olmak üzere bütün dinleri içinde barındıran bir inanç sistemi olarak tarif etmiştir.¹⁵² İsmi vermek istemeyen bir rehber öğretmen, Aleviliğin Şiiliğin Anadolu’daki uygulaması olarak tanımlamıştır.¹⁵³ İşçi emeklisi, Hıdır AĞGÜL, Aleviliğin Zerdüştlüğe dayandığını ve insan sevgisi, hoşgörü ve kadın-erkek eşitliğinin esas alındığını ifade etmiştir.¹⁵⁴

Alevilik ile İslam arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yönelik sorulan “Alevilik İslam’ın neresindedir?” sorusuna muhtelif cevaplar verilmiştir. “Alevilik İslam’ın özüdür,” “gerçek İslam’dır,” “Asıl İslam Aleviliktir,” “Sünnilik İslam’ın bozulmuş halidir yani gerçek İslam Aleviliktir” gibi cevapların yanı sıra, Aleviliğin İslam’ın içinde olan bir inanç bütünü olduğuna dair cevaplar da verilmiştir¹⁵⁵. Buna karşın, Aleviliğin İslam ile ilgisi olmayan ayrı bir din olduğunu iddia eden görüşler de mevcuttur.¹⁵⁶

Aleviliğin bireysel özelliklere göre farklı algılandığı ve bunun farklı tanımlar getirdiği sonucu çalışmada elde edilen en kritik bulgulardan biridir. Yaşı ilerlemiş erkek ve kadınlar, Aleviliğin geleneksel kurumları, türbeler, efsaneler,

¹⁵² Birdal ORAN, 24 yaş, İşsiz

¹⁵³ İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Rehber Öğretmen

¹⁵⁴ Hıdır AĞGÜL, 53 yaş, İşçi Emeklisi

¹⁵⁵ Cafer KAYA, yaş 47, İnşaat Ustası; Öner BULUT, yaş 36, Lokantacı; İsmi vermek istemedi, Erkek, yaş 28, Öğretmen; Önder KARADUMAN, yaş 31, Esnaf; Veli YILMAZ, yaş 27, İşçi; Oktay AKTAÇ, yaş 27, Tekniker; İsmi vermek istemedi, yaş 28, Erkek, Memur; Sultan ORTUN, yaş 60, Ev hanımı; Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi

¹⁵⁶ Metin GELMEZ, 25 yaş öğrenci; Birdal ORAN, yaş 24, İşsiz; Hıdır AĞGÜL, yaş 53, İşçi Emeklisi; İsmi vermek istemedi, yaş 29, Erkek, Rehber Öğretmen; Hüseyin TAŞ, yaş 46, işsiz; Munzur KESER, yaş 29, Satış Elemanı; Murat KARATAŞ, yaş 22, Öğrenci.

menkıbeler esasında Aleviliği tanımlamaktadırlar. Tanımlarında Hz. Ali kadar Hz Muhammed de önemli bir figürdür. Bu grup, 12 İmam Orucu, Hızır Orucu gibi ritüelleri Alevi tanımlarında kullanmaktadır. Yine kardeşlik, “inancın özünü insanda bulma”, “hakkın varlığını Âdem’de bulma”, gibi sözler ile inancın temel esas ve ölçüsünün insan olduğu vurgulanmaktadır.

Çalışmada, Alevilik algısını öğrenmeye yönelik sorulan soru, yine bireylerin yaşına, cinsiyetine, dünya görüşüne, hayat tarzına, politik görüşlerine göre değişkenlik göstermektedir. Ayrıca yapılan değerlendirmelerde, bireylerin gelenek ile dini ritüeller arasında ayırım yapamadıkları görülmüştür. Sözlü edebiyatın Aleviliğin en önemli kaynağı olmasından dolayı bu ayırımın özellikle yöresel farkları ortaya çıkardığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bireylerin Alevilik tanımlarının ortak noktasında, Alevilik öğretisinin insanı merkeze aldığı ve insanı önemseydiği noktası ön plana çıkmaktadır. Özellikle Yunus Emre’nin Hümanizminden esinlenen bu görüşler, insanın yeryüzündeki en önemli gerçek olduğunu savunmakta ve Tanrıyı kendi içinde taşıdığı kavramdan başlayarak manevi yaşantının kalıplaşmış dine üstün olduğu iddia etmektedir. Yunus Emre’nin şiirlerindeki temaya paralel sevginin ve barışın en güçlü ahlakı yarattığı, insan değerine ve haysiyetine bel bağlamak gerektiği, bütün dinleri ve bütün ulusları bir tutmak ve bağdaştırmak ülküsünün en dürüst ilke olduğu gibi temel insani olgular, görüştüğümüz katılımcıların ortak cevapları arasında yer almaktadır. İnsani değerler, şekillen ibadet yerine Allah sevgisi, bütün dinlere saygı, bütün insanları sevme ve hoşgörü katılımcıların Alevilik tanımlarında öne çıkan ortak kavramlardır.

3.1.2. Aleviliğin Tarihsel Gelişimi

Aleviliğin inanç kökeni genel olarak Hz. Muhammed’in vefatı sonrasında yaşanan gelişmelere götürülebilmektedir. Ancak Anadolu Aleviliği ele alınırken İslam öncesi ve sonrası birçok farklı dinsel ve kültürel unsuru da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Öncelikle Aleviliğin doğuşuna yol açan gelişmeler ele alınırsa Hz. Muhammed’in vefatı sonrasında ortaya çıkan kimin halife olacağına dair sorun, Alevi-Sünni ayrışmasının ortaya çıktığı ilk olaydır. Hz. Muhammed’in soyunun kızı Fatma’dan ve onun eşi olan Ali’den devam etmesi; Hz. Muhammed’in vefatından

sonra Ali'nin halife olması beklentisini yaratmıştı. Peygamberin vefatıyla birlikte Hz. Ali yerine, Hz. Ebu Bekir'in halifelğe getirilmesi, Ali'nin halifeliğini bekleyenleri hayal kırıklığına uğratmış ve İslam tarihinde ilk kırılmalardan biri yaşanmıştır. Hz. Ebu Bekir'in halifeliğinden sonra, sırasıyla Hz. Ömer ve Hz. Osman halife olmuşlardır. Sonuç olarak ilk üç halifenin Peygamberin Ehli Beytine rağmen gerçekleşmiş olduğunu iddia eden Aleviler, İslam Devletinin ilk üç halifesine saygı ile bakmamaktadırlar. Alevi-Sünni dikotomisinin ilk ortaya çıkışı özetlemeye çalıştığımız bu halifelik meselesine dayanır. Yine Alevi inancına göre Ehli Beytin başına gelenler ki bunlardan en önemlisi “Kerbela Olayı”dır. Kerbela Olayının tarihsel olarak Alevilik inancının siyasal ve mental olarak daha da olgunlaşmasına ve Araplar dışındaki diğer ulusların arasında da yayılmasına neden olduğunu savunan görüşler mevcuttur¹⁵⁷

Hz. Osman'ın Halifelik dönemi (644-656), daha önce tohumları ekilmiş bulunan bölünmelerin, problemlerin su yüzüne çıktığı bir dönem olmuştur. Halife Osman'ın yönetiminde akrabalarına, yani Emevi ailesine gösterdiği aşırı yakınlık ve valiliklere onları tayin ettiği iddiası ve diğer suiistimaller, ona karşı Irak, Mısır, Hicaz ve Suriye'de yoğun bir hoşnutsuzluk duyulmasına yol açmıştır. Hz. Osman'ın, kendinden önce gelen iki halife de olduğu gibi, cahiliye döneminden kalma yönetim ve devlet adamlığı gibi deneyimi bulunmamaktaydı. Yine Hz. Osman İslami dönemde de pek idari görev almamıştı¹⁵⁸. Valileri atadığı yerlerde, tayin edilen valilerin halka kötü davranmaları sonucu Mısır, Basra ve Kufe'den yola çıkan gruplar Halife Osman'ın evini kuşatarak Hz. Osman'ı şehit etmişlerdi (656). Üçüncü halife Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrası Hz. Ali halifelğe getirilmiştir. Bu süreçten sonra Cemel Vakası ve Sıffin Savaşı Hz. Osman'dan sonra son halife olan Hz. Ali zamanında gerçekleşmiştir. Hz. Osman Döneminde başlayan çözülme Hz. Ali

¹⁵⁷ Yaman, Ali : Alevilik nasıl Doğdu,

http://www.alevibektasi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=61
: Erişim 20.11.13.

Yaman Mehmet; <http://www.solhan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=2292> Erişim: 20.11.2013.

¹⁵⁸ Dönmez Mehmet: A.g.e. , s. 86.

zamanında gerçekleşen Hakem Olayı ile derinleşmiştir ¹⁵⁹. Hz. Ali, Hz. Osman döneminden çok büyük, siyasî, iktisadi, toplumsal ve İslâm öncesi Arap dünyasındaki çekişme halini bir çile şeklinde, âdeta miras olarak devralmıştır¹⁶⁰. Dördüncü halife olan Hz. Ali'ye, Hz. Osman döneminden çok büyük, siyasî, iktisadi, toplumsal ve İslâm öncesi Arap dünyasındaki çekişme hali bir çile şeklinde, âdeta miras olarak bırakılmıştır.

Hz. Ali'nin vefatı sonrası Şam ve Mısır dışında bütün eyaletler Hz. Hasan'a biat etmişlerdi. Muaviye kendi iktidarı için tehlikeli saydığı Hz. Hasan'ı zehirleterek öldürdüğü iddia edilmektedir. Bu olaylardan sonra Emevi iktidarına biat etmeyenler Hz. Hüseyin liderliğinde yeniden toparlanmaya çalışmışlardır. Emevi sultanı Yezid'e biat etmeyen Kufelilerin Kufe'ye davet ettiği Hz. Hüseyin ve yanındakilerin yolda Yezid ordusu tarafından katledilmeleri Müslümanlar arasında başlayan bu ayrılığı zirveye çıkarmıştır. 10 Ekim 680 (Hicri 10 Muharrem 61) günü Kerbela'da gerçekleşen ve Kerbela Vakası olarak İslam Tarihine geçen kıyım yüzyıllara damgasını vurmuş bir tarihsel olaydır. Kerbela Olayı İran ve Hicaz'da duyulunca halkta Emevilere karşı büyük bir kin oluştu ve isyan hareketleri baş gösterdi. Özet olarak, Hz. Hasan'ın daha sonra peygamberin soyunun devam ettiği Hz. Hüseyin'in acımasızca öldürülmeleri, Emevi Hanedanına karşı muhalif bir düşünel ve siyasal temeli olan bir harekete yol açtı. Bu harekete Hz. Ali yandaşlığı veya Aleviliğin toplumsallaşmasına ve ta o zamanda merkezi devletten gizli örgütlenip muhalif bir boyut kazanmasının en önemli tarihi gerekçesidir.

Kerbela Olayı, Şiiliği siyasi bir hareket olarak daha belirgin bir hale getirmiştir. Özellikle 684 yılında fiilen ortaya çıkarak Hz. Hüseyin'in intikamını almak üzere toplanan ve onun yardımına gelmedikleri için dövünerek tövbe edenlerin oluşturduğu hareket, Şia'nın siyasi olarak kitleselleşmesine neden olmuştur. Nitekim bu tarihe kadar Müslümanlar arasında Şia ve Sünni gibi gruplar

¹⁵⁹ Köksal, Cemil, "Kentleşme Sürecinde Dinsel Kimliklerin Dönüşümü: Ankara Örneği", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 9-10.

¹⁶⁰ Dönmez Mehmet: A.g.e. , s. 87.

belirgin bir şekilde mevcut değildi.¹⁶¹ Hz. Ali'ye uymak, yandaş olmak anlamına gelen Şia ya da Şiilik ile Aleviliğin kökeninde Ali yandaşlığı olmasına karşın kimi önemli ayrımlar vardır. Kerbela Olayından sonra Şiiliğin Araplar dışındaki etnik toplumlar içinde de yer alması, bu inanış biçimini diğer etnik grupların kültürel potasında eritmiş ve yeni Alevilik formlarının filizlenmesine neden olmuştur.¹⁶² Alevilik daha sonra Şiilikten ayrılarak giderek “özgür düşünme biçiminde bir düşün düzeni olarak gelişmiş ve katı Sünni düşünceden kaçanların sığınağı durumuna gelmiştir.

Aleviliğin nasıl ortaya çıktığına dair soruya katılımcıların çeşitli cevaplar verdiği görülür. Ancak katılımcıların önemli bir kısmı, Aleviliğin tarihsel süreci ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmıştır. Aleviliğin tarihsel sürecinin başlaması ile ilgili verilen cevaplar, Aleviliğin Sünni İslam'dan nasıl ve hangi sebeple koptuğuna dair bilgiler de içermektedir. Ayrıca Alevilik ve Sünnilik ayrışması yine dini ritüel ayrımı üzerinden tarihsel bir zeminde açıklanmaya çalışılmıştır. Alevilik ile ilgili diğer sorularda olduğu gibi, Aleviliğin doğuşu ve gelişimi ile ilgili soruya verilen cevapların bir kısmı, Alevilik, etnik temellere dayandırılarak, İslam'dan ayrı ama İslam'ın içinde gizlenmiş bir din olarak tarif edilmiştir.¹⁶³

Hz. Ali'nin ilk halife seçilmemesi, Hz. Ali'nin namaz esnasında öldürülmesi, Kerbela Olayı, gibi gelişmeler, Aleviliğin ortaya çıktığı ilk olay olarak katılımcılar tarafından belirtilmiştir.¹⁶⁴ Ancak Aleviliğin ilk insanın ortaya çıkışıyla başladığını savunan görüşlerin yanı sıra tanrısı “Hızır” olan başka bir Ortadoğu dini olduğu iddia eden farklı cevaplar da verilmiştir.¹⁶⁵ Aleviliğin tarihsel gelişimi ile ilgili ortak görüş, Alevilerin tarihin her döneminde neredeyse iktidar olmadıkları ve

¹⁶¹ Fırlı, Ethem Ruhi: a. g. e. , s.119.

¹⁶² Bozkurt, Fuat: Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik, İstanbul, 2005, s. 6.

¹⁶³ Hıdr AĞGÜL, 53 yaş , İşçi Emeklisi; Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci; İsmi vermek istemedi , yaş 29, Erkek, Rehber öğretmen; Hüseyin TAŞ, 46 yaş, işsiz; Munzur KESER, yaş 29, Satış Elemanı

¹⁶⁴ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi; Sevdâ AY, yaş 27, Bankacı, Duygu YALÇIN, yaş 21, Üniversite Öğrencisi, Cafer KAYA, yaş 47, İnşaat Ustası

¹⁶⁵ Serap KAYA, yaş 23, Üniversite Öğrencisi; Birdal ORAN, yaş 24, işsiz; Metin GELMEZ, 25 yaş öğrenci; İsmi vermek istemedi, yaş 29, Rehber öğretmen

her zaman muhalefet oldukları yönündedir.¹⁶⁶ Bu bağlamda, baskı ve zulmün Aleviliği güçlü kıldığını ve bugünlere getirdiğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Yine Kerbela Vakasından sonra, baskı ve zulümden kaçan Şiiilerin, Araplar dışındaki milletlere İslam'ı yaydıkları ve Arap olmayan Alevilerin Şii öğretisi içinde kendi örf ve kültürlerine uyanı alıp, kendilerinden de başka şeyler katarak Aleviliği geliştirdikleri ayrıca Aleviliğin gelişimi ile ilgili verilen cevaplar arasındadır.¹⁶⁷

3.1.3. Anadolu Aleviliği

Alevilik, Anadolu'da toplumsal olayların ortaya çıkardığı, Orta Asya'dan Ön Asya'ya değin birçok dinlerin izlerini taşıyan bir Anadolu dini olarak tanımlanabilir. İsmail Selçuk İslam'ın Aleviliğin üzerine çekilmiş bir örtüden öteye gidemediğini söyleyerek, aslında Aleviliğin temel çatısı İslam olan farklı inanışların aynı bünyede toplanması olduğuna işaret eder,¹⁶⁸ Anadolu'da Alevilik Babai eylemiyle derlenmiş, Bektaşilikle kurumlaşmış ve sistemleşmiştir. Sah İsmail'in ortaya çıkışı ve Anadolu Aleviliğiyle bağ kuruşuyla Anadolu'dan İran'a kadar yaygınlık göstermiştir.¹⁶⁹

Aleviliğinin tarihsel seyrini Kerbela Olayı değiştirmiştir ve Şiiiliğin bu olaydan sonra Arapların dışında diğer etnik gruplarla tanışması, Alevilik teolojinin farklı coğrafyalarda farklı inanışların etkisine bırakarak, Aleviliği Şii unsurlardan başkalaşmış bir inanış yapısına dönüştürmüştür. Anadolu Aleviliği de Türklerin Şii unsurlarla karşılaşp, Aleviliği inancını benimsemeleri ve kendilerinde önceden olan bazı kültürel ve geleneksel öğeleri Aleviliğe eklemeleriyle oluşmaya başlamıştır. Anadolu Aleviliği için ileri sürülen genel kanı, göçebe hayatını sürdüren Türkmenlerin, Müslümanlığı benimsemesiyle birlikte, daha önceki bazı inanç ve geleneksel ritüellerini, İslam dini ile birleştirmeleri esasında ortaya çıktığıdır. Yani Müslümanlığı kabul etmeden önce benimsenmiş olan inanç ve gelenekler, süreç

¹⁶⁶ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş Öğretmen; Metin GELMEZ, 25 yaş Öğrenci

¹⁶⁷ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş Öğretmen; Deniz ÇELİK, yaş 27, Anaokulu öğretmeni; İsmi vermek istemedi, yaş 35, kahvehane işletmecisi; İsmi vermek istemedi, yaş 28, Erkek, Öğretmen

¹⁶⁸ Selçuk, İsmail: Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik (İstanbul, 1991, s. 119.

¹⁶⁹ Öz, Baki: Alevilik Tarihinden İzler, Can Yay. , İstanbul, 1997, s. 37-39.

içerisinde İslami bir görünümle içselleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan Anadolu Aleviliği hususunda, evrimleşme sürecinde Manicilik, Budacılık, ve Musevilik gibi büyük dinlerin çoğunu tanımış bulunan Türk-Moğol uluslarına has bir hoşgörü ve henüz güçlü kültür geleneği kazanmamış, genç uluslarda görülen bir benimseme yeteneği sayesinde, yüzyıllar boyunca bir çok inancı, hatta yerli sapkın mezhepleri içinde eritmiş gerçek bir dinler karışması demek mümkündür.¹⁷⁰ Ayrıca, Ahmet Yaşar Ocak Aleviliğin inanç yapısının temelinde Orta Asya Şamanizm’i kadar özellikle Budizm gibi uzak doğu ve Zerdüştilik, Mazdekizm; fakat özellikle Maniheizm gibi antik dinlerin de çok önemli katkısının bulunduğunu, hatta önemli bir ölçüde Hıristiyanlık ve Musevilik etkilerinin ve doğal olarak antik Anadolu ve Mezopotamya mitolojisinin payını da unutmamak gerektiğini işaret etmektedir.¹⁷¹ Anadolu’da bugün yaygın bir şekilde Alevi olarak adlandırılan kitleler için kaynaklarda birçok ismin kullanıldığını söyleyebiliriz. Anadolu’daki Alevi kitleleri nitelikle üzere kaynaklarda Kızılbaş, Rafizi, ısıklı, mülhid ve torlak gibi adların kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan en çok kullanılanı Kızılbaş adı olmuştur. Anadolu Alevileri kendileri için çok anlamlı Kızılbaş adını, Osmanlı yönetiminin ahlak dışı anlamlar yükleyerek, Sünni kitlelere aşılıyarak bir psikolojik savaş aracı olarak kullanması sonucunda bırakmak zorunda kalmışlardır¹⁷².

Mülhaklarda katılımcıların Anadolu Aleviliği ile ilgili görüşleri değişmektedir. Aleviliği ideolojik olarak algılayan bireylerin, Anadolu Aleviliğini “Türk Aleviliği”, “Merkezi iktidarın kendilerine zorla empoze etmeye çalıştığı Alevilik”, olarak algıladıkları görülmüştür.¹⁷³ Bu görüşü savunanlar, Tunceli Aleviliğinin Anadolu Aleviliğinden farklı inanç ve uygulamalarının olduğunu belirterek, bazı farklılıkları Kürt etniğine ve sol ideolojilerin evrensel sloganlarına dayandırdıkları görülmüştür. Alevilik inançlarının “Türk Tasavvuf Anlayışına”

¹⁷⁰ Melikoff, İrene: Uyarı İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, İstanbul, 1994, s. 107.

¹⁷¹ Ocak, Ahmet Yaşar: Alevi Bektaşî İnançlarının, İslam Öncesi Temelleri, İstanbul, 2000, s. 16.

¹⁷² Gürer, Yunus: Kuluncak’ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008, s. 20.

¹⁷³ Hıdr AĞGÜL, 53 yaş, İşçi Emeklisi; Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci; İsmi vermek istemedi, yaş 29, Erkek, Rehber öğretmen; Hüseyin TAŞ, 46 yaş, işsiz; Munzur KESER, yaş 29, Satış Elemanı

dayan dayanmadığı ile ilgili soruya, bu grupta yer alan bireylerin, Tasavvuf anlayışının Alevilikte önemli olduğunu, ancak kendilerinin Aleviliklerini tamamen açıklamadıklarını belirtmişlerdir. Tunceli'deki Aleviliğin “pir-mürşit-rehber” döngüsü ve seyitlerin ocak geleneğinden önemli bir şekilde etkilendikleri belirtilmektedir. Ayrıca Tunceli’de “Zazaca” ibadet yapıldığını belirten katılımcılar, Anadolu Aleviliğinden kullanılan dil bağlamından da ayrıldıklarını belirtmişlerdir.

Bu şekilde ifadelerin, mahallede sürdürülen Alevilik inanç ve uygulamalarında etkili olmadığı görülmüştür. Mahallede bulunan cem evinde Türkçe deyişlerin okunduğu, ibadetlerin ve duaların Türkçe ve bazen Arapça uygulandığı belirtilmiştir.¹⁷⁴ Aleviliği ideolojik olarak idrak eden bireylerin tutum olarak ideolojik Aleviliğinden etkilendikleri ancak davranış ve uygulamada mahallede sürdürülen ve her geçen gün Tunceli Aleviliğinden kültürel olarak uzaklaşan Alevilik uygulamalarını takip ettikleri anlaşılmaktadır. Aleviliği geleneksel olarak idrak eden bireylerin, kendilerini Anadolu’nun diğer coğrafyalarındaki Alevilere yakın gördükleri tespit edilmiştir. Bu bireyler için Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana, Somuncu Baba, gibi kutsal zatlar, önemli ve belirleyicidir. Ayrıca bu bireyler, siyasi olarak kendilerini diğer Anadolu Alevileri kadar dışlandıklarını belirtmekte ve sorunlarının aynı olduğunu ileri sürmektedirler. Özellikle cemevlerinin resmi statüsü, din dersi sorunu ve Aleviliğin devlet tarafından sahiplenilmediği fikri bu bireylerin diğer Anadolu Alevileri ile paylaştıkları konulardır.

Kısaca, tarihsel ve sosyolojik olarak, kendisini özgün bir biçimde konumlayan Anadolu Aleviliği, sahip olduğu sosyal kurumları ile uzun zamanlar Anadolu kırılarında önemli bir kitleye nüfuz ettiği söylenebilir. Mahallede kentleşme nedeniyle bireylerin Tunceli ile münasebetleri azalmaktadır. Bu durum, mahallede Tunceli Aleviliğinde kırdaki uygulanan farklı bazı uygulamaların terk edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, kentleşme mahallede Tunceli Alevilerini, Anadolu Aleviliği çatısı altına getirmiştir. Aleviliği ideolojik olarak idrak eden kişiler,

¹⁷⁴ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi; Sevda AY, yaş 27, Bankacı, Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş Öğretmen, Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı, Sultan ERTUN, 60 yaş, Ev Hanımı.

Anadolu Aleviliğini kabul etmeyip, Anadolu Aleviliğini bir ideolojik proje olarak görmelerine rağmen, kendilerinin Aleviliğin manevi tarafıyla ilgili alternatif bir söylem geliştirememişlerdir. Bu nedenle mahallede, söylem ve tutum olarak özellikle gençlerde Anadolu Aleviliğine karşı bir yaklaşım gelişse de, bu yönelişi uygulamalarda görmek mümkün değildir. İdeolojik Alevilik, kentlerde Aleviliği olumsuz etkilemekte ve Alevilik kurumlarının itibarsızlaşmasının önemli bir nedeni olmaktadır. Bu nedenle mahalledeki ideolojik Alevilik sadece Anadolu Aleviliğine etki etmemektedir. Bu tür yaklaşımlar, aslında, tümüyle mahallede Aleviliğin bir sonraki nesillere nakledilmesini olumsuz etkilemektedir.

3.1.4. Bektaşilik

Genel olarak Alevilik ile özdeş olarak algılanan Bektaşilik, Hacı Bektaş-ı Veli'nin görüşleri ve ahlak felsefesine binaen oluşmuştur. Bektaşilik yaygın olarak itibar edilmiş bir Türk tarikatıdır ve köklerini Hoca Ahmet Yesevi'den alır. Tarikatın sosyal tabanı Türkmen babaları oluşturur.¹⁷⁵ Anadolu Aleviliğinin en önemli tarikatıdır ve bu nedenle Anadolu'da Bektaşilik ve Alevilik nerdeyse eş anlamlı olarak algılanıp, birbirinin yerine kullanılır.

Bektaşilerin coğrafi olarak etkin oldukları alan, Orta Anadolu'dan batıya doğru başlar. Macaristan'daki Gül Baba Tekkesi'ni de içine alır. Bektaşiliğin merkezi ise, müze halinde kullanıma açık bulunan Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhını sınırları içinde barındıran Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesidir.¹⁷⁶

Bektaşilik XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş'ı Veli ananeleri etrafında ortaya çıkan bir tarikattir. Hz Ali, On İki İmam ve Ehli Beyt sevgisi, tevella ve teberrâ gibi Aleviliğin temel esaslarına bağlı bir özellik taşımasından dolayı, Bektaşiliğe Alevilik de denilebilir ve aralarında yakın bağlantılar kurulabilir. Anadolu'daki Türklerin İslam olgusunun en önemli kapsayıcı olguları olan Aleviliği ve Bektaşiliği, bu anlamda da ayırmak çok güçtür. Bektaşilik her şeyden önce Türk

¹⁷⁵ Ocak, Ahmet Yaşar: Türk Sufiliğine Bakışlar, İstanbul 1996, s. 19, 20; Öz, A. g. e, s. 87 -90.

¹⁷⁶ Temren, Belkız: Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu, Ankara 1995, s. 97.

halk dinidir. Bektaşilik Hacı Bektaş'ı Veli'nin ismi etrafında belirginleşmiş bir öğretilerdir.¹⁷⁷

Bu bağlamda bu iki zümre arasında temel inanç ve ibadet esasları bağlamında benzerlik olması yanında; farklılığı teşkil eden neden sosyal sınıflardaki zümrelere mensubiyetleridir. Aleviler yüzyıllardan beri kırsal alanda yaşayan zümreler olmasının yanında; Bektaşiler, şehir merkezlerinde yaşayan daha çok eğitilmiş kimselerin oluşturmuş olduğu bir yapıya sahiptir.¹⁷⁸ Genellikle Aleviler aşiret sosyal örgütlenmesi içinde kırdaki yaşarken, Bektaşiler şehir merkezlerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir ve eğitilmiş oldukları için devlette önemli konumlarda bulunmuşlardır. Alevilik ile Bektaşilik arasındaki önemli ayrımlardan biri de, Aleviliğin soya, Bektaşiliğin ise şahsın isteğine bağlı oluşudur. Alevi olmak için Alevi ana babadan doğmak şart iken, Bektaşilikte ise “nasip” (Bektaşî dergâhı tarafından kabul edilmek) almak yeterlidir.¹⁷⁹

Mahallede Bektaşilik ile ilgili bilgilerinin çok az olduğu görülmektedir. Bektaşilik genel olarak Hacı Bektaş-ı Veli'nin din anlayışı bağlamında anlaşılmaktadır. Alevilik ile Bektaşiliği birbirinden sosyolojik olarak farklılaştıran yaklaşımlar hakkında mahallenin bilgisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Mülakatlarda, katılımcıların din tanımlarında Hacı Bektaş-ı Veli'nin belirttiği;” Eline, Diline, Beline”, hâkim olmanın önemi bazı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcılar, özellikle Alevilik ahlakının ve yaşam felsefesinin sürdürülebilirliğini bu üç kaide tarafından sağlanabileceğini belirlemekte ve dar anlamda Aleviliği bu üç şart çerçevesinde tanımladıkları görülmüştür. Katılımcıların Hacı Bektaş-ı Veli ile görüşleri değişmektedir. Kimi katılımcılar Hacı Bektaş-ı Veli'yi bir filozof gibi algılamakta ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin görüşlerini bir yaşam felsefesi gibi algılamaktadır. Diğer taraftan bazı katılımcılar, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Alevilik için en önemli din âlimlerinden biri olarak algılamaktadır. Hatta bir katılımcı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendileri için çok önemli olduğunu, onun pir-i

¹⁷⁷ Melikoff, İrene: "Alevi Bektaşiliğinin Tarihi Kökenleri", Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler ve Nusayriler, 2004, s. 17.

¹⁷⁸ Yıldız, Harun: Anadolu Aleviliği, İstanbul, 2004, s. 23.

¹⁷⁹ Fırlı, Ethem Ruhi: Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, A.g.e. , s. 9.

piran¹⁸⁰ olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcı, Tunceli'deki Ağuçan ve Bama Mansur gibi ocakların Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolunun devamı olduğunu ifade etmiştir. Yine Tunceli'de seyit ocaklarının hocası Hac Bektaş-ı Veli olduğu belirtilmiştir.¹⁸¹

Sonuç olarak mahallede, özellikle cemevinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğretileri, anlayışı ve felsefesi daha fazla yer almaktadır. Mahalle sakinleri gerek din alimi olarak gerekse kendilerinin kabul ettiği bir yaşam felsefesini oluşturan bir filozof olarak Hacı Bektaş-ı Veli'ye saygı duymakta ve inanç ve görüşlerinde temel almaktadır. Sosyolojik olarak Bektaşilik oluşu ile ilgili bilgiye sahip olmayan mahalle sakinlerinin, Bektaşiliği, Hacı Bektaş-ı Veli'nin görüşleri çerçevesinde algıladıkları görülmüştür.

3.1.5. Tunceli Aleviliği Kavramının İzahı

Tunceli ilinin coğrafi özellikleri ve ilde bu coğrafi konumundan kaynaklı oluşmuş sosyal, kültürel ve iktisadi yapılar, Anadolu'daki Aleviliğin, ilde farklı bir şekilde uygulanmasına neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı ilde idrak edilen Alevilik, Dersim Aleviliği veya Tunceli Aleviliği¹⁸² olarak bazı araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Tunceli Aleviliği, genel hatları ile Anadolu Aleviliğine benzemektedir. Anadolu'da daha önce belirtildiği gibi farklı yörelerde Aleviliği benimsemiş topluluklar, bazı dini pratik ve inanışları farklı uygulamaktadır. Bundan dolayı, aynen Tunceli Alevilerinde olduğu gibi, bazı geleneklerin ve inanç ritüellerinin işleyişleri bakımından farklı uygulamaların görüldüğü birtakım Alevi grupları, ayrı adlar ile anılabilmektedir. Bu duruma verilebilecek en uygun örnek Güney Toroslarda yaşayan ve genellikle ormancılık ile yaşamlarını sürdüren Tahtacı Alevileridir.

Tunceli Aleviliği ya da Tunceli Alevileri öncelikle kullandıkları dil hasebiyle, tek olma özelliği taşımaktadırlar. Etnik unsur olarak veya bir dili konuşan topluluk boyutunda Zazalar, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına özgü bir topluluktur.

¹⁸⁰ Pirlerin piri anlamındadır.

¹⁸¹ Hıdır GÜLERDOĞAN; 62 yaş, Emekli Öğretmen

¹⁸² Aksoy, Gürdal: Anadolu Aleviliğinden Dersim'e; Alevilik Tarihine Bir Giriş, Dipnot Yay. , Ankara, 2009, s. 7-19.

Coğrafik olarak dışarı ile bağlantısı zor olan Dersim gibi yörelerde, eski inançlarının yeni dini öğreti içinde yer bulmasının ve sürdürülmesinin daha kolay olduğu söylenebilir. Tunceli’de, yöreye has birçok gelenek, Alevilik öğretisi içinde yer bulmuş ve Alevilik ritüel ve inanışları ile iç içe geçmiştir.¹⁸³ Bu durum, Tunceli Aleviliğinin sosyal ve kültürel yapılarını, tarihi siyasal duruşunu, ildeki halkın Alevilik algılarını ve pratiklerini farklılaştırmıştır. Kimi sosyal bilimci bu farklılıkları tabii görüp, Anadolu Aleviliğinden farklı bir kategori olarak değerlendirmese de; Tunceli’de birçok kişinin, kendini birçok açıdan farklı algıladığı ve Tunceli Aleviliğini farklı kategorize ettiği söylenebilir.

Son zamanlara kadar kır nüfusunun kent nüfusundan fazla olması; Tunceli Aleviliğini tarihsel olarak bir kırsal örgütlenme ağı oluşturmasına neden olmuştur. Genel olarak Anadolu Aleviliği ile paralel olan bu ağ, kullanılan dil ve dinsel algı boyutlarında Anadolu Aleviliğinden ayrılır. Tunceli Toplumunu oluşturan öğelerin en alt yapısından en üst yapısına doğru Aşiret ve Alevi öğretisinin belirlediği bir örgütlenme mevcuttur. İldeki aşiretlerin bir kısmı kendi köklerini dini olarak mukaddes kurumlara dayandırır. Bu kutsal kurum seyitliktir. Bazı aşiretler seyit aşireti olarak kabul edilir ve bu mertebe sosyal olarak aşiretler arasında bir hiyerarşinin oluşmasına neden olur.¹⁸⁴

Tunceli’de Aleviliğin fertler üzerindeki örgütlenmesi, pir, mürşit, rehber¹⁸⁵, talip ilişkisi ile oluşur.¹⁸⁶ Rehber, Pir ve Mürşit üçlüsü derece ve anlam olarak birbirinden farklıdır. Bu örgütlenmede, hiyerarşik olarak aralarında düzey farkı bulunmaktadır. En alt düzeyde rehber bulunur. Bunu sırasıyla Pir ve Mürşit takip eder. En üst düzeyde Pir’i Piran yani pirlerin piri bulunur. Bu tarikatta en yüksek aşamadır. Bu aşamada Hacı Bektaş Veli ve daha birçok ermiş kişi bulunur.¹⁸⁷

Tunceli Aleviliği, tarihi Dersim’in aşiret düzeni ile dini kurumların paralelliği bakımından Anadolu Aleviliğinden ayrılır. Tunceli Aleviliğinin tanrı

¹⁸³ Aksoy, Gürdal,: A.g.e. , s. 8-10.

¹⁸⁴ Gültekin, Ahmet Kerim: A.g.e., s. 80-85.

¹⁸⁵ Tunceli’de rehber “ rayver olarak bilinir.

¹⁸⁶ Öztürk, Hıdır: A.g.e., s. 1-11.

¹⁸⁷ <http://www.alevibektasi.org/sezai1.htm> Erişim: 16.03.2013

anlayışı, Hızır inancı¹⁸⁸, İslam öncesi dini öğelerin kutsallığı, kutlanan bayram ve günler (Gağan Bayramı), ilde kutsal kabul edilen bazı ziyaret ve türbeler, doğa ile bütünleşmiş bir inanç yapısı, Tunceli Aleviliğini Anadolu Aleviliğinden ayıran diğer temel öğeler olarak sıralanabilir.¹⁸⁹

Ayrıca Tunceli'deki kutsal mekanlara dair inanç ve ritüeller, Tunceli Aleviliğini oluşturan önemli özelliklerden olduğu iddia edilir.¹⁹⁰ Güneş doğarken Munzur kayalıklarından akan kutsal sudan içme ve bu suda yaşayan balıklara kutsallık affetme gibi inanç ve uygulamalarla farklı bir Alevilik yorumu sunmaktadırlar.¹⁹¹ Yörede Ziyaret olarak adlandırılan türbeler, Tuncelili Aleviler tarafından kutsal sayılmaktadır. Bu türbelerde geçmişte yaşadığı varsayılan ve “baba”, “sultan”, “seyit”, “dede” gibi kutsiyet atfedilmiş şahsiyetlerin kabirleri bulunmaktadır. Ayrıca Tunceli'de, bazı ırmaklar, çeşmeler, mekanlar, hayvanlar, ağaçlar kutsanmıştır¹⁹². Tunceli yöresinde tabiat ile ilgili birçok kült¹⁹³ ve inanışları, panteizme bağlayan görüşler mevcuttur¹⁹⁴.

Tarihi Dersim coğrafyası gibi dağlık bölgelerde ve ticaret yollarının teğet geçtiği alanlarda din anlayışı, ovalar ve şehirlerdeki din anlayışının aksine, katı doğmalara sahip olmayan, daha çok bir takım ritüellerle ibadet edilen sözlü bir forma bürünür. Tarihçi Lucien Febre ve bazı sosyal bilimciler denizden yükseklik artıka, dinin bağlayıcılık derecesinin düştüğünü iddia eder. Yüksek dağların, derin vadilerin bulunduğu Tunceli, yıllar yılı etrafındaki toplumsal yapılardan kopuk yaşamıştır. Bu bakımdan, ilin coğrafyası, ildeki Alevilik inanışının diğer yörelerdeki Alevilikten

¹⁸⁸ Tunceli'deki Hızır inancı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: , Daimi Cengiz: **Dersim Halk Anlatılarında Hızır İnancı**, <http://www.saasure.info/index.php/itiqat/21-raa-heqi/42-dersim-halk-anlatilarinda-hizir-inanci>

¹⁸⁹ Munzuroğlu, Doğan: *Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Aleviliği*, Fam Yayınları, İstanbul, 2013, s. 9-44.

¹⁹⁰ Gültekin, Ahmet Kerim: A.g.e., s. 90.

¹⁹¹ Sevgen, Nazmi: *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara, 1999 , s. 185.

¹⁹² Buyer Ana, Munzur Gözeler, Gola Çeto gibi mekanlar ayrıca Dağ Keçisi yörede kutsal sayılmaktadır.

¹⁹³ Tunceli kültüründe önemli olan bazı gelenek, kült ve inanış hakkında ayrıntılı bilgi için İsmail Onarlı: *Dersim'de Bazı Gelenekler ve İnanç Motifleri*, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/375>

¹⁹⁴ Çakmak, Yalçın, *Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşılık (Tarih-İnanç ve Doktrin-Ritüel)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2012, s. 62-71.

farklılaşmasının en önemli nedeni olarak gösterilebilir.¹⁹⁵ Bu ayrımın Tunceli Aleviliğinin ayrı bir başlıkta incelenmesini gerektirip gerektirmeyeceği tartışma konusudur.¹⁹⁶ Tunceli ile ilgili diğer şeylerde olduğu gibi bu tartışma da tamamen siyasallaşmıştır. Tartışma bilimsellikten çıkıp etnik milliyetçiliğin tarihi ve kültürel alt yapısını oluşturmaya yönelmiştir. Ancak tarihi Dersim sınırları topluma doğal bir içe kapanma alanı sağladığı için, zamanla Dersim dışındaki Alevilerle etkileşimleri azalmıştır. Bu durum onların kendi sosyal örgütlenmeleri içinde farklı ritüeller kazanmalarında etkili olmuş olabilir.

Mülakatlara katılanların hemen hepsi Tunceli'deki ziyaretlere en az bir kez gittiklerini ifade etmiştir. Bu ziyaretlerin dini anlamları ve kutsallıkları mahallede hâlâ yoğun olarak algılansa da katılımcılar eskiye nazaran ziyaretlere olan inançların gitgide azaldığını ifade etmiştir¹⁹⁷. Ziyaretler, adak kurbanlarının kesimi, dilek ve dualar ve bazı hastalıklar için şifa temennisi için başvuru yapıları olduğu ancak sağlık imkânların artması ve hayatın gittikçe maddeleşmesi ziyaretlerin medet dile(n)me işlevini zayıflatmıştır.¹⁹⁸ Türbelere yapılan ziyaretler; memleket özlemi giderme, hafta sonu boş zaman etkinliği, piknik, akraba ziyareti gibi amaçlara dönüşmekte olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Tunceli'deki türbelerden en çok “Düzgün Baba Türbesi” “Munzur Baba”, “Baba Mansur”, “Sultan Hıdır”, “Sarı Saltık”, “Ana Fatma” gibi türbeler en çok ziyaret edilmektedir. Bireyler genellikle kendi köylerine yakın ve bilgi sahibi oldukları türbeleri ziyaret ettikleri görülür¹⁹⁹.

Tunceli çevresi köylerinde bazı dini ve ananevi etkinlikleri içeren Gağan Bayramı Aralık ayının son haftasında kutlanır. Bir dizi sosyal işlev etkinliğinin yanında, 3 gün tutulan Gağan orucu, Gağan Bayramının dini motifler içerdiğini de

¹⁹⁵ Aksoy, Gürdal, A.g.e, s. 53-55.

¹⁹⁶ Gültekin, Ahmet Kerim: A.g.e. , s. 9-20.

¹⁹⁷ Çağdaş YETİŞ, 36 yaş, Garson; Hıdır GÜLERDOĞAN; 62 yaş, Emekli Öğretmen; Sevda AY, 27 yaş, Bankacı; Cafer YEŞİL, 42, Yıldızbağları Dedesi; Erdal EMRE, 43, Zanaatkâr; Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen; İsmi vermek istemedi, 51 yaş, Ev Hanımı; Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi

¹⁹⁸ Deniz ÇELİK, 27 yaş, Anaokulu Öğretmeni

¹⁹⁹ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi; Ferhat GÖKTAŞ, 37 yaş, İşletmeci; Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi; İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen; Sevda AY, 27 yaş, Bankacı

gösterir. Gağan Orucu, Hızır Orucunda olduğu gibi aşiretlerin sırayla oruca başladığı iddia edilir.²⁰⁰ Tunceli’de hala geleneksel olarak kutlanan, Gağan Bayramı, Elazığ Yıldızbağları Mahallesi’nde kutlanmamaktadır. Gağan Bayramını, görüşmelere katılanların sadece 4’ü hiç duymadığını belirtmiştir. Katılımcılardan 36’sı Gağan Bayramını duyduklarını belirtmişlerdir. Gağan ile ilgili bilgilerin çoğu köyleri ile ilgili geçmiş anılarda oluşmaktadır. Bir kısmı Gağan ile ilgili bilgilerin bir kısmını internetten öğrendiklerini belirtmişlerdir. Gağan Bayramı ile ilgili bilinen etkinlikleri (özel yemekler özellikle) sadece 5 kişi eskiden evlerinde yapıldığını belirtmiştir²⁰¹. Tunceli’den Elazığ’a göç, Tunceli köylerinde uygulanan, bazı inanç ve ritüelin zamanla unutulmasına neden olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, mahalle sakinlerinin köylerinden kopmaları ve bu oranda şehirde çok çeşitli kültürel münasebetler kurmaları olarak belirtilebilir. Ayrıca mahalle sakinlerinin köylerini ziyaret etme sıklığı neredeyse yılda bir defadır. Özellikle 1990’lı yıllardaki terör olaylarından dolayı, köylerine uzun zaman gidemedikleri mülakatlarda ifade edilmiştir. Yine mahallede ideoloji çoğu zaman dini inanışların önüne geçmiştir. Tunceli’nin siyasal kimliği, kültürel unsurlardan daha çok takip edilmiş ve model alınmıştır.

Tunceli Aleviliğinin genel çerçevede Anadolu Aleviliğinden farklı bir Alevilik olduğunu iddia edenlerin önemli bir kısmı, Aleviliği ideolojik boyutta algılayan bireylerden oluştuğu ayrıca görülmüştür. Bu fikri benimseyenler, Tunceli Aleviliğinin, Dersim’in ulaşılması zor ve dış baskılara kapılı coğrafyasında, özgün inanç ve kurumlar ile geliştiğini iddia etmektedir. Özellikle Aleviliği Kürt etniğine dayandırmaya çalışan ideoloji, Dersim’in kendine has fiziki coğrafyasında, Zerdüştlük, Mazdeizm ve Ezidilik’ten kaynaklı eski Kürt inanışlarının Alevilik içinde devam ettiğini savunmaktadır. Bu nedenle bazı katılımcılara göre Tunceli

²⁰⁰ <http://www.tunceliemek.com.tr/haberdetay.asp?bolun=3720&uyeid=0>; Erişim: 02.01.2013, <http://www.dersimdersim.com/eskiden-gagan-nasil-kutlanirdi-sakine-aktas>, Erişim: 02.01.2013,

²⁰¹ Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı; Hıdır GÜLERDOĞAN; 62 yaş, Emekli Öğretmen; İsmi vermek istemedi, 51 yaş, Ev Hanımı; Murat SERT, 35 yaş, Esnaf-kahveci; Sultan ERTUN, 60 yaş, Ev Hanımı, İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Kadın, Öğretmen

Aleviliği aslında bir “Dersim Dini” veya inancıdır.²⁰²Bu bağlamda Aleviliği Kürt etniğine dayandıran ideoloji için, Dersim coğrafyası sembolik bir anlam kazanmıştır. Ayrıca Kürt Etniği ideolojisi, Kürtler arasındaki Alevi-Sünni karşıtlığını gidermeye uğraşmaktadır. Sol ve etnik ideolojide önemli bir coğrafya olan Dersim’in, Sünni toplulukla olan kötü tecrübeleri, Kürt hareketi için önemli bir engel olarak görülmektedir. Bu nedenle, Dersim coğrafyası, sadece dini motifler ile önemli kılınmaz, Dersim coğrafyası ayrıca etnik bazı kültürel unsurların orijinal olarak devam ettiği coğrafya olarak yansıtılır. Böylece Dersim Aleviliği yerine Dersim İnancı kavramının kullanılmakta ve zihinlerde bir Alevi-Sünni ayrışması oluşmamaktadır.²⁰³ Kısaca Tunceli Aleviliği, ideolojik gruplarda daha çok ön plana çıkarılmakta ve Tunceli Aleviliği ayrı bir inanç olarak Kürtlerin eski inançlarına bağlanmaktadır

Mahallede Tunceli Aleviliğine özgü olduğu iddia edilen bazı inanış ve ritüelin bırakılmasının bir başka nedeni ise, kutsal olarak addedilen mekanlara insanların uzak olması söylenebilir. Yeni nesil bu mekanlar ile, anlatılan hikayeler dışında, herhangi bir tecrübeye sahip değildir. Bu nedenle, gençlerin bu mekanlar ile ilgili mistik manayı hissetmedikleri görülmüştür. Tunceli’de yaptığımız sohbetlerde, insanların günlük hayatta en sık kullandıkları yeminin “Düzgün Baba Olsun ki” olduğu görülmüştür. İlde herhangi birinin bu yemini kullanması, kesin doğru söyleme anlamına geldiği ifade edilir. Mahallede, Düzgün Baba’ya yapılan ziyaretler dini içerikte olsa da; zamanla hasret giderme, piknik yapma gibi işlevleri de kapsadığı ifade edilmiştir. Yine mahallede, Munzur Gözeler, Buyer Ana gibi yerler, dini içerikten çok doğası ve manzarası güzel yerler olarak algılanmakta ve bu sebepler ile ziyaret edilmektedir.

Sonuç olarak kentleşme sürecinden dolayı, pır-mürşit-rehber-talip döngüsü mahallede sekteye uğramıştır. Bu döngüde yer alan yapılar kentlere göç nedeniyle farklı illere dağılmış olabilmektedirler. Daha önce belirtildiği gibi, Tunceli

²⁰² İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Esnaf, Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci, Çakmak, Hüseyin, **Dersim İnancı**, <http://www.dersiminsiyatifi.org/alevlik-rea-haq.html>, Erişim: 03.01.2014

²⁰³ Çem Munzur: Dersim Merkezli Kürt Aleviliği : Etnisite Dini İnanç Kültür ve Direniş, Vate Yayınevi, 2009, s. 9-36

Aleviliğinde mürşit-pir, rehber düzeni aşiret yapısından da etkilenmiştir. Yıldızbağları Mahallesi, zamanla insanlar arasında aşiretlerin öneminin azaldığı ifade edilmiştir.²⁰⁴ Bu aşiret kimliği yerine, kent hayatında edinilen yeni kimlikler, mahalle için önemli olmaya başlamıştır. Ayrıca herhangi birinin bir aşiretten referansı ile tanıtılması yerine artık, fertlerin geldikleri ilçeler ve köyler referansında tanıtılmaktadır. Dedelere genel olarak belli aşiretlerden geldikleri için olumsuz ifadeler kullanılsa da, mahallede bir aşiretin diğer bir aşiretin müridi olma durumu neredeyse kaybolmuştur. Bu bakımdan mahalledeki Alevilik Tunceli köylerinde oluşmuş düzenden farklılaşmaya başladığı söylenebilir. Tunceli Aleviliğini, özellikle Tunceli'nin kendine has coğrafyasında, bir özgün inanış sistemi olarak tarif ediliyor olsa da; mahallede bu farklılaşma ve özgünlüğün tam olarak karşılığı belirgin değildir. Mahallede çoğunlukla, Tunceli'deki köylerinde hatırladıkları bazı ritüelleri yad eden ama uygulamayan bireyler bulunmaktadır. Mahalle sakinlerinin, Alevilik inanç ve uygulamalarında genellikle Anadolu Aleviliğinden farklı olan uygulamaları terk ettikleri görülmüştür. Sonuç olarak, Tunceli'ye özgü bazı inanış, ritüel, kült ve sosyal düzenin oluşturduğu iddia edilen Tunceli Aleviliği mahallede Anadolu'nun diğer yerlerinde idrak edilen Anadolu Aleviliğine yaklaştığı ifade edilebilir.

3.2. KENTLEŞME SÜRECİNDE ALEVİLİK İNANIŞININ BAZI TEMEL DİNİ KURUMLARI VE UYGULAMALARI

3.2.1. Alevilik-Bektaşilikte Cem Kavramı

Toplumlarda belirli bir gereksinimi karşılama noktasında meşru olarak ortaya çıkan toplumsal kurumlar; toplumun sahip olduğu değerlerin sürekliliğini sağlama, nesilden nesle aktarma, işbirliği ve bütünleşmeyi temin etme işlevlerine sahiptirler. Bu işlevler, bireylerin toplumsal değer ve inançları öğrenmesinde ve toplumun kültürel içeriğini özümsemesinde de önemli roller üstlenirler. Dini ayinler ve törenler toplumsal kurumlar olarak, toplumsal değer ve inanç sistemlerinin uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Dini ayin ve törenler her ne kadar dini

²⁰⁴ Hıdır GÜLERDOĞAN; 62 yaş, Emekli Öğretmen, Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen, Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi

pratikler olarak değerlendirilse de; toplumsal düzenin sağlanması hususunda önemli toplumsal görevleri vardır. İnsanların bu ayin ve törenlerde belli aralıklar ile bir araya gelmesi, toplumsal düzenin istikrarının devam etmesine imkân tanımaktadır.²⁰⁵

“Cem” Alevilik inancının temel kültürel kurumlarından bir tanesidir. Kavram olarak Cem, Arapça bir kelime olup toplanma, birikme, bir araya gelme manasına gelmektedir²⁰⁶. Birtakım İran kökenli araştırmacı ve teologlar “cem” kavramının “Ayin-i Cemşit”den geldiğini iddia ederler. Yıllık belirli dönemlerinde belirli sayılarda yapılan Cem törenlerinin değişik biçimleri bulunmaktadır. Cem’in yapıldığı döneme ve üstlendiği işleve göre bir çeşitlenme sınıflanma mevcuttur. “Görgü cemi, Muhabbet cemi, Abdal Musa cemi, Nevruz cemi, Koldan Kopan cemi” bu çeşitlenmeye örnek gösterilebilir. Alevilik inanç sisteminde daha çok Görgü cemi ve Musahiplik cemi öne çıkmaktadır. Zira düşkün ilan edilmiş kişiler bu cemlere giremezler.²⁰⁷

Aleviler “Cem’i” “Hak Muhammet-Ali Divanı” olarak adlandırmaktadırlar.²⁰⁸ Ayrıca bazı kaynaklar cem törenini efsanevi bir şekilde Kırklar meclisine dayandırmaktadır. Cem töreninin ayrıca İç Asya kökenli olduğuna dair belirtiler vardır. Törenin, ilk izleri Oğuzlar döneminde saptanan Türk şölenlerinin, Göktürk, Uygur geleneğini izleyerek günümüze kadar taşınmış bir örneği olduğu savunulmaktadır.²⁰⁹

Alevi bireylerin mutlaka yılda en az bir kez Cem törenine katılması gerekmektedir. Alevi birey, ceme katılarak Allah’ın vekili olarak kabul ettiği pirin karşısına geçip, kabirde, mahşerde sorulacak sorulara cevap vermek zorundadır. Bu bakımdan ceme katılan birey her türlü sorguya kendini hazır tutmak mecburiyetindedir.²¹⁰

²⁰⁵ Dönmez, Mehmet: Bulgaristan Türklerinde Alevilik-Bektaşılık Akkadınlar ilçesi Örneği, Gazi Kitapevi Yay. , Ankara, 2012, s 83-85.

²⁰⁶ Korkmaz, Esat: Ansiklopedik Alevi Bektaşi Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1993, s. 70.

²⁰⁷ Zelyut, Rıza: Aleviler Ne Yapmalı: Şehirdeki Alevilerin Sorunları ve Çözümleri, İstanbul, 1993.

²⁰⁸ Dönmez, Mehmet: A.g.e, s 83-85.

²⁰⁹ Eröz, Mehmet: Türkiye’de Alevilik ve Bektaşılık, Ankara, 1990, s. 97-99.

²¹⁰ Dönmez, Mehmet: A.g.e. , s. 87.

Görgü ve yol kardeşliği cemleri Alevilik inanç sistemi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Kimi bölgelerde sadece evli ve düşkün olmayanların katılabildiği bu cemler, yöreden yöreye farklılaşmakla birlikte, benzerlikler taşırlar.²¹¹ Bu iki cemde görünen ortak özellik her iki cemin de sorgu cemi olmasıdır. Birinde ceme gelen bütün cemaat sorgulanırken, musahip ceminde musahip olmaya aday olanlar sorgulanır. Bu sorgulamada cemaat içinde birbirinden hoşnutsuz olanlar bu hoşnutsuzluklarını dile getirirler.

Cem törenleri On iki hizmet kapsamında düzenlenir. On iki hizmet bir anlamda, Cemin örgütlenmesi ve yürütülmesinden sorumlu kişileri belirler. On İki Hizmet şu görevlerden oluşmaktadır; 1. Cemin yönetimi: Dedelik, 2. Görgüye çıkana ya da musahip adaylarına yardım ve aydınlatma hizmeti: rehberlik. 3. Cemin iç düzen ve sükunetinin sağlanması: gözcülük, 4. Cemevinin aydınlatılması ve zamanı geldiğinde çerağın yakılması: çerağcılık, 5. Deyişlerin söylenip sazların çalınması: zakirlik 6. Cemevinin temizliği ve süpürülmesi: ferraşlık, 7. Suyun sunulması: sakka ya da ibrikarlık, 8. yemegin ve kurban isinin düzenlenmesi: sofracılık, 9. semaha kalkılması: pervanelik, 10. Cemin ilgililere duyurulması: peyiklik, 11. Cemevinin cem dışında bakımından sorumluluk: İznikçilik, 12. Cemin ve cemevine gelenlerin evlerinin güvenliğinin sağlanması: bekçilik.²¹² Cemlerde bu on iki hizmet sırasıyla üstlenilir ve bütün hizmet sahipleri sırayla dedeye niyaz ederler. Cem töreninin dayandığı esas rızalık olgusudur. Hem ceme girebilmek için, hem de cemden ayrılabilmek için mutlaka topluluğun rızası alınmalıdır.

Cem töreninin önemli toplumsal işlevleri vardır. En önemli işlevlerinden bir tanesi, bireylerin sosyalleşmesini sağlamasına yöneliktir. Ayrıca cem töreni, toplumsal düzene önemli katkıları bulunmaktadır. Cem törenlerinde önemli bir sosyal kontrol mekanizması mevcuttur. Cem törenlerindeki sorgulamalar, hakikatten önce toplumsal alanda bireyin rıza görmesinin gerektiğini vurgular. Adeta hakikate giden yolun toplumsal alanın hakkını vermekten geçtiği mesajı verilmektedir. Ayrıca Cem töreni yine Aleviler arasında sosyal ilişkilerin yoğun olarak yaşanması ve

²¹¹ Sapolyo, Enver Benhan: Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, 1964, s. 259.

²¹² Yaman, Mehmet: Alevilikte Cem, İstanbul, 1998, s. 87.

dayanışmanın sağlanması için önemli bir vasıta olmuştur.²¹³ Ancak kentleşme ile birlikte cem töreni anlam kaybına uğramakta, yerini folklorik gösterilere bırakmaktadır²¹⁴. Bu dönüşüm, cemlerin sosyal işlevlerinden çok, hasret giderme, bir araya gelme gibi sosyal bir faaliyete evirildiğini göstermektedir. Sonuç olarak cem törenleri Alevileri içinde sorunların çözüldüğü, tartışıldığı, gelenek ve göreneklerin yaşatıldığı, Alevilik inanç sistemi ve kurumlarının önem arz ettiği konuların bireylere ulaştırıldığı bir ritüeldir. Bu ritüel kentleşme ile birlikte işlev ve işleyişinde bazı değişikliklere uğrasa bile, sosyolojik olarak Alevi toplumunun sosyal, kültürel yapılarının devamlılığını sağlayan en önemli araçlardan bir tanesidir.

Mahallede 2006 yılında yapımı tamamlanıp hizmete açılan bir cemevi mevcuttur. Cemevi, ibadethane olarak kullanılmasına rağmen resmi olarak dernek statüsündedir. Cemevi çalışanları ve yöneticileri, cemevinin devlet tarafından ibadethane olarak kabul edilmesini istemektedirler. Buna karşın mahallede çalışmaya katılan bazı kişiler ise cemevinin ibadethane olmasına ve dedelerin devletin din görevlisi olarak atanmasına karşı çıkmaktadırlar.²¹⁵ Bu şekilde bir yapılanma ile Aleviliğin devlet müdahalesine açık bir hale geleceğini ve dedelerin devletin emrine gireceği iddia edilmektedir. Devletin Aleviliği istediği forma koyma gayretinin her zaman mevcut olduğunu ve dedelerin ve cemevinin bunun için önemli bir araç olduğunu savunan katılımcılar, Aleviliğin bağımsız dernekleri ile özgünlüğünü koruyacağını ifade etmişlerdir. Ancak bu görüşü savunanlar devletin cemevinin giderlerine ödenek ayırmak zorunda olduğunu, kendi vergileri ile camilerin yapılıp giderlerinin karşılandığını ve bu durumun haksızlık olduğunu belirtmişlerdir. Cemevi görevlileri, cemevlerinin ibadethane olarak kullanıldığını ve bunun aksinin düşünülmesinin Alevileri aşağılamak olduğunu ifade ederek; cemevlerinin Aleviliğin öğretilmesinde önemli rolü olduğunu belirtmişlerdir.²¹⁶

²¹³ Dönmez, Mehmet: A.g.e. , s 89.

²¹⁴ Dönmez, Mehmet: Kentleşme Sürecinde Dedelik Kurumunun İşlevsel Krizi, *Toplumsal Yapı*, Ed. Y. Kaya, Turan Yayıncılık, İstanbul, 2005, 263-285, s. 281

²¹⁵ Hüseyin TAŞ, 46 yaş, İşsiz; Munzur KESER, 29 yaş, Satış Elamanı; Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci; Hıdır AGGÜL, 53 yaş, Emekli İşçi.

²¹⁶ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi; İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi.

Çalışmaya katılanların önemli bir kısmı en az bir kere cemevine gidip, ceme katıldığını belirtmiştir. Mahallede haftada bir kez cem yapılmakta ve edinilen bilgiye göre ceme katılanların sayısı her geçen gün artmakta olduğu belirtilmiştir.²¹⁷ Ancak ceme katılanların çoğu orta yaşlıdır. Gençlerin cem törenine katılımları her geçen gün azalmaktadır. Ceme katılımının artıyor olmasının sebebi, cemevinin kurumsallaşması ve mahalledeki ve mahalle dışındaki Alevilere ulaşabilmesidir. Ceme katılmayanların, katılmama sebebi genellikle zaman ayıramama olmaktadır. Ayrıca cemevinin mahallenin sosyal sorunları ile yeterince ilgilenmediğini savunanların cemevine gitmediklerini, ceme katılmaktansa başka örgütlü işler yeğledikleri görülür.²¹⁸ Cafer YEŞİL, siyaset, kentleşme, bireyselleşme ve modernleşme nedenlerinden ötürü “cem” kurumunun artık işlevini yitirdiğini savunmaktadır. Cem törenleri hafta içi mesaisinden dolayı, hafta sonu yapılabilmektedir.²¹⁹

Kırsal alandaki cem tutma kurumunun daha güçlü olduğunu ve cem işlevi için köylerde cemevi olarak belirlenen bir yapının olmadığı görülür. Cem ibadeti, Pir, Rehberlerin köyleri ziyaretlerinde, köydeki müsait bir evde gerçekleştiği anlatılmıştır. Cafer YEŞİL köydeki cem ibadetini şu sözler ile anlatmaktadır; *“Köyümüze belli zamanlarda pir gelirdi. Herkes piri evinde misafir etmek isterdi. Ayin-i Cem'e gelenler ikişer, dörder cemevinin kapısından içeri girerlerdi, gelirlerken de her grubun elinde niyaz²²⁰ vardır; pirin huzuruna çıkarlar. Pirin huzuruna gelen kişiler, eli kuru boş, abdestsiz, taharetsiz ve bedhuy ile gelmezlerdi. Gelenler ellerini bağlayıp nazarda dururlardı. Pirin gülbenk duasından sonra, gelen kişi, pirin elini öperek gösterilen yere otururdu. Bütün cemaat toplandıktan sonra mürşit veya pir tarafından 12 hizmetçi tutulur. Hizmetçilerin her birine ayrı ayrı gülbenkle dua edilerek görevler verilir. Sonra lokmalar dağıtılırdı ve Pir bir gülbent okurdu;*

²¹⁷ Fatma KARA, 56 yaş, Ev Hanımı; Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi; İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi

²¹⁸ Munzur KESER, 29 yaş, Satış Elamanı; Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci; Hıdır AĞGÜL, 53 yaş, Emekli İşçi

²¹⁹ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları cemevi Dedesi

²²⁰ Niyaz, genelde tereyağı ile pişirilen bir börek veya meyve, çörek, kuruyemiş gibi yiyecekler

Allah Allah!...

Muradımız hasıl ola.

Dileğimiz kabul ola.

Yüzünüz ak ola.

Hak- Muhammed -Ali sırrını sıfat eyleyesiniz,

hayırlı hizmetinizde şefaata bulasınız.

Emeklerimiz zaya gitmeye.

Pir divanında utanmayasınız.

Darından, didarından, cemalinden ayrılmayasınız.

Gönüldeki muratlarınız Şah-ı Merdan Ali'dir.

Yarabbi borçlarımızı ihsan adaletler eyle.

Hastalarımıza şifalar eyle.

Dertlerimize derman eyle.

Abdestimiz alınmış ola.

Namazımız kılınmış ola.

Kabe-yi Şerifi Beytullah yazılmış ola.

Cemi cümleyi hürmetine bağışla yarabbi!"²²¹

Pir rehber gibi kurumların kırsal alandaki güçlü sosyal ve dini rollerine paralel olarak ceme katılım ve yüklenen manaların daha derin olduğu anlaşılmıştır. Devlet, Sünni köylere camii inşa edip imam atamadan önce, Elazığ ve Tunceli'nin Sünni birçok köyünde ibadetler Alevi köylerindeki gibi müsait bir evde yapılmıştır. Cenazeler ve diğer dini ritüeller devletin belirlemediği ama toplumun meşru olarak

²²¹ Cafer YEŞİL, 42, Yıldızbağları Dedesi

din adamı olarak kabul ettiği kişiler tarafından yürütülmüştür. Kırdaki Alevi kurumları ve pratikleri devletten bağımsız yürümüş olduğu için cem evleri dernekler tarafından kentlerde ve köylerde yapılmıştır²²².

Genel olarak kentler dini kimlikleri ve dini pratikleri dönüştürür. Bu anlamda Alevi toplumu kendi deyişleri ile “Aleviler Sünnilerden daha çağdaş” oldukları için değişime daha açıktırlar.²²³ Köylerde ceme katılmak için olmazsa olmaz kuralların kentte esnetildiği görülür.²²⁴ Ayrıca köylere göre kentlerde yaşayan bireylerin kendilerine benzemeyen ve kendilerinden farklı inanç ve ideolojilere sahip kişilerle münasebet kurma ihtimalleri daha yüksektir. Bu ilişkiler karşılıklı etkileşme ve dolayısıyla farklılaşma getirir. Yıldızbağları Mahallesi bu anlamda, her ne kadar, Elazığ’ın birçok alanına kapalı bir alan olsa da yine bu etkileşimlerden etkilenmektedir. Mahallede birçok geleneksel ve dini ritüelin kırdaki yaşamlara göre daha az yapıldığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

3.2.2. Musahiplik

Alevilik inancının önemli sosyal kurumlarından biri Musahipliktir. Kan bağına bağlı olmadan sosyal olarak edinilen bir akrabalık algısı olan musahiplik; dini bir ritüel olmasının yanı sıra Alevilik inancına bağlı insanların sosyal ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Alevilikte talibin, rehberin önderliğinde, dede ve topluluk huzurunda ikrar verilmesi töreninden geçilmesi şeklinde adım atılan “musahiplik” toplumsal işlevleri nedeniyle Aleviliğin temel toplumsal kurumlarından biridir.²²⁵

Alevi toplumunun gerçek bir üyesi olabilmek ve sosyal bir mevki sağlayabilmek için musahip olmak gerekmektedir. Bunun için her aile çiftinin, bir musahip tutması gerekir. Bu dört kişilik iki aile, Alevi cemaatinin çekirdeğini oluşturur. Bunlar birbirlerine kardeş sayılırlar, buna ahiret kardeşliği, yol kardeşliği,

²²² Cafer YEŞİL, 42, Yıldızbağları Dedesi

²²³ Murat KARATAŞ, 22 yaş, Öğrenci

²²⁴ İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi

²²⁵ Kaygusuz, İsmail: Musahiplik İstanbul, 1991 .s. 13.

nasip kardeşliği, can kardeşliği gibi isimler verilmektedir.²²⁶ Arapça kökenli musahip sözcüğü “birbiriyle sohbette bulunan konuşan anlamına gelir.²²⁷ Daha önce belirtildiği gibi, Musahiplik kan bağı haricinde sonradan kurulan bir akrabalık türüdür.²²⁸ “Alevilerde ergenlik çağına gelen iki erkek birbirini beğenip beraberce tarikata girerler. Bunlar birbirine musahip olur. Musahiplik şartı hususunda yöreler arasında farklılıklar görülmektedir. Bazı yörelerde musahiplik şarttır.²²⁹ Bazı yörelerde ise musahiplik şartı aranmamaktadır.²³⁰ Nitekim Tahtacılar da musahip olacaklarda evlilik şartı aranırken diğer Alevi gruplarında böyle bir evlilik şartı yoktur. Bektaşilikte de böyle bir şarta rastlanmamaktadır.

Musahiplik bağı ilişkinin her iki tarafı içinde bazı yükümlülükleri içermektedir. Musahiplik kurumunun sosyal işlevi çok önemli olup, musahipler bütün yaşamları boyunca karşılıklı yardımlaşmakla yükümlüdürler. Bu bağı gereği olarak “Biri mal varlığını yitirse hayvanları ölse, ürünü zarar görse musahibi hemen öbürünün yardımına koşar. Gücüne göre ona yardım eder. Yol kardeşleri birbirlerinin gidişlerini çocuklarının durumlarını da izlerler. Gençlerin Alevi erkânından sapmaması için onlara göz kulak olurlar.²³¹

Bir kişi musahibinin evine davetsiz girebilir, rahatlıkla sofrasına oturabilir. Ellerindeki “namus dışında” her şeyi paylaşmaları gerekir. Birbirlerine karşı hiçbir kötülükte bulunulmamalıdır. Musahiplerin çocukları, kardeş veya bacı çocukları sayıldığından birbirleriyle evlenemezler. Bu bağ ölünceye kadar sürer. Bir musahip evlenmek istediği zaman, Ahiret kardeşi ona yardımcı olmalıdır. Bu sosyal yükümlülükler Alevi toplumsalının oluşumuna önemli katkıları bulunmaktadır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan aleviler için önemli bir toplumsal dayanışma

²²⁶ Keskin, Yahya Mustafa: Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği -Elazığ Sün Köy Örneği-, Ankara 2004, s. 44.

²²⁷ Pakalın, Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C III, İstanbul, 1993, s. 583.

²²⁸ Bal, Hüseyin: Alevi-Bektaşî Köylerinde Temel Toplumsal Kurumlar, İstanbul, 1997, s. 142.

²²⁹ Öztelli, Cahit: Pir Sultan Abdal, İstanbul, 1978, s. 462.

²³⁰ Bal, Hüseyin: Alevi-Bektaşî Sosyolojisi, Isparta, 2002, s. 93.

²³¹ Bozkurt, Fuat: A. g. e. , s. 162.

kaynağı olan musahiplik, kan bağıyla edinilmiş akrabalık dışında alternatif olma özeliği ile kırsalda sosyal yaşantıyı kolaylaştırmaktadır ²³².

Tunceli’de her Alevinin mutlak surette bir musahibi olmalıdır. Çünkü musahiplik, kişinin doğumla birlikte kazandığı tarikat ilişkilerinin gerçek anlamda vücut bulduğu bir başka süreci işaret eder. Sadece bu amaç için düzenlenen cemler²³³ vardır ve tam manası ile bir geçiş törenidir.²³⁴ Tunceli Aleviliğinde musahip olmanın ana şartı evli olmaktır. Her ne kadar ergen olmak musahiplik için yeterli olsa da bir anlamda toplumsal olarak tam anlamıyla musahiplik evli çiftler arasında gerçekleşir. Ancak musahiplik kurumu kentleşme ile birlikte Alevilik inancının diğer sosyal kurumları gibi işlevsizleşmekte ve terkedilmektedir. Musahipliğin ağır şartlarının olması kente yaşayanların bu şartları yerine getirecek ekonomik sosyal imkânlarının bulunmaması bu kurumun işlevsizleşmesinin önemli nedenlerindedir.

Musahiplik mahallede varlığını hâlâ sürdüren bir kurumdur. Mülakatlara katılanların hepsi, kendilerinin veya ailelerinin musahibi olduğunu belirtmişlerdir. Fakat kentte musahibin görev ve işlevlerinde değişiklikler olduğu ayrıca belirtilmiştir. Kan bağı olmadan, sonradan kazanılan akrabalıklardan olan musahiplik kurumu kentteki farklı toplumsal ve ekonomik yapılardan dolayı dönüşmüştür. Katılımcılar, musahipliğin neredeyse sadece sağdıçlık içeriğinde yaşandığını ifade etmişlerdir. Mahalle Tunceli kültüründe olmasına karşın kentteki geçim zorlukları, kentin diğer sosyal ağlarına dâhil olma durumları ve musahiplerin bazen ayrı şehirlerde ikamet etmeleri bu dönüşümü kendiliğinden getirmiştir.

²³² Kala, Arif: “Sorgulama, Tepki, Uzlaş” Elazığ Alevileri Üzerine Alan Araştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2007, s. 119; Gültekin, Ahmet Kerim: “Tunceli’de Sünni Olmak: Ulusal ve Yerel Kimlik Öğelerinin Tunceli – Pertek’te Etnolojik Tetkiki”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Etnoloji Ana Bilim Dalı, 2007) Ankara, s. 180-189.

²³³ Öztürk, Hıdır: Tunceli’de Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul, 1972, s. 69-73.

²³⁴ Gültekin, Ahmet Kerim: Tunceli’de Sünni Olmak: Ulusal ve Yerel Kimlik Öğelerinin Tunceli – Pertek’te Etnolojik Tetkiki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 186.

3.2.3. Dedelik

Kırsal kesimde yaşayan toplumlarda, devlet otoritesinin tam olarak meşruluk kazanmadığı veya otoritenin tam anlamıyla işlemediği yerlerde sosyal düzeni sağlayan başka toplumsal kurumlar ortaya çıkabilir. Dedelik kırdaki yaşayan Alevi toplumlar için sosyal düzen ve örgütlenme açısından önemli bir kurumdur. Ancak Dedelik kurumunun kentleşme ve kentlileşme süreciyle anlam kaybına uğradığı ve sembolik hale geldiği hususunda birçok araştırmacı hem fikirdir²³⁵. Kentleşme ile birlikte, değişen, dönüşen ve bazı işlevlerini yitiren Dedelik Kurumu; Alevilerin dini lideri ve inançlar açısından en belirleyici ve sosyal hayatı meşrulaştırıcı kurumdur. Bu kurum belli kurallar içeriğinde şekillenir.

Anadolu Alevileri inanç liderlerini ve cemaatlerinin önderlerini “Dede” olarak adlandırmışlardır. Dedelik kurumunun köklerini, eski Türklerde kamlarda görmek mümkündür. Kamlık, Dedelik gibi soydan gelme birer dini mesleklerdir²³⁶. Dedelik kurumu, sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunurlar. Dedelerin sahip olduğu yetkiler ve yaptırım güçleri, cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güçtür.²³⁷ Yarı kutsal olarak algılanan dedeler, dini önderliklerinin yanı sıra, toplumsal yaşamda da önemli roller üstlenmiş durumdadır: Taliplerini, Alevi-Bektaşî töresine göre terbiye eder, onları eğitir ve aydınlatırlar. Dedeler üç kategoriye ayrılabilir: Çelebiler, Ocakzâdeler, Babalar veya yol evlatları.²³⁸

Anadolu Aleviliğinde dedelik kurumu üçlü bir hiyerarşik yapıya sahiptir. Bunlar: Pir, Mürşit ve Rehberdir. Rehber Pir’e, Pir de Mürşide bağlıdır. Bu düzende, Mürşit dini-sosyal hiyerarşinin en üst makamında yer almaktadır. Dede, talibe mürşitlik eder, onun mürebbisidir. Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güç olmuştur. Dedelik kurumunun oluşmasına bakılacak olursa, Alevi inancına göre Dedelik makamı, belli bir gelişim ve pratik süreç sonucunda ulaşılan bir makam olmayıp, soya bağlı olarak

²³⁵ Dönmez, Mehmet: “Kentleşme Sürecinde Dedelik Kurumunun İşlevsel Krizi”, *Toplumsal Yapı*, Ed. Y. Kaya, Turan Yayıncılık, İstanbul, 2005, 263-285, s. 268.

²³⁶ Dönmez Mehmet, A.g.m. , s. 269-270

²³⁷ Yaman, Ali: *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*, İstanbul, 2001, s. 47

²³⁸ Korkmaz, Esat: *Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, s. 90; Yaman, Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi, s. 230–231.

kazanılır. Bu sebeple de dedeler Anadolu’da Ocakzadeler olarak anılırlar ve Seyyid; yani Hz. Muhammed’in kızı Hz. Fatma ve Hz. Ali’nin soyundan geldiğine inanılır.²³⁹ Bundan dolayı kendilerine Ocakzade veya Ocakoğlu denilir. Ocakzade dedelerin Peygamber soyundan geldikleri yani evladı resul oldukları kabul edilir ve bu nedenle “Seyyid” adı ile de anılırlar.²⁴⁰

Alevi toplumuna liderlik ederek önder olan dedeler ve dede soyundan gelen aile bireyleri, Aleviler arasında çok büyük itibar görürler. Dedeler Alevi toplumunun hem dini hem de toplumsal liderleridir. Bu bağlamda kentleşme sürecinde bazı Alevi dedelerinin bu konumu, Alevi topluluklarının siyasal tercihlerinde de önemli olmuştur. Alevi inancının bilgisini ve kerametini elinde bulundurduğuna inanılan dedeler, Alevilerce Evlad-ı Resul olduğuna inanılır ve dedelerin soyu dolaylı olarak Hz Ali’ye kadar gider. Dede bu topluluk arasında en bilge olan kimsedir. Bilgiyi elinde bulunduran ve bilgiyi tekeline alan yegâne güçtür. Tüm bu nitelikleriyle taliplerin sorunlarına her türlü çözümü getirebilirler. Alevilerin nezdinde Dedenin nüfuzu her daim çok kuvvetli olmuştur. Alevi dedeleri dinsel ve ahlaki ritüellerle ilgili bilgi verirken, geçmişe ilişkin sembollere atıfta bulunarak, topluluğu aydınlatırlar.

Ancak dedelik kentleşme ile birlikte nüfuzunu kaybetmeye başlamıştır. Köylerde kente gelen taliplerin, dedeleri ile ilişkilerini ve bağlantılarını kaybetmeleri, Dedelerin bu süreçte işlevlerini yitirmelerinin en önemli sebeplerinden bir olmuştur²⁴¹. Aleviliğin diğer kurumlarında olduğu gibi dedelik de kent koşullarında meşruluğunu kaybetmiş ve Alevi topluluklar tarafından işlevsiz kabul edilmektedir. Ayrıca, 1960’lı yıllardan sonra kentlere göç eden Alevi kimliğini taşıyanlar içinde yaygınlaşan sol ideolojiler Aleviliğin birçok kurumu gibi dedelik kurumunu da yoğun olarak eleştirmiştir. Özellikle sol ideolojiyi benimseyen Aleviler, dedeliği bir sömürü aracı olarak görmüş ve bu kurumun işlevsiz olduğunu iddia etmişlerdir.²⁴²

²³⁹ Yaman, Ali: A. g. e. , s. 51.

²⁴⁰ <http://www.cemvakfi.org.tr/doc-dr-ali-yaman/anadolu-aleviliginde-ocak-sistemi-ve-dedelik-kurumu-2/> Erişim: 10. 12. 2012

²⁴¹ Dönmez, Mehmet: A.g.m. , s. 278.

²⁴² Dönmez, Mehmet: A.g.e. s, 130.

Alevilik örgütlenmesinin en önemli kurumlarından olan Dedelik, Rehber, Talip kurumları, kentlerde işlev ve sosyal konumlanma ve itibar hususlarında kırsal alanda farklılaştıkları görülür. Bu kurumlar kentte mevcut sosyal ağlar ve yeni ilişkiler çerçevesinde bir dönüşüme maruz kalmaktadırlar. Özellikle ikinci ve üçüncü nesil, bu kurumların kırsal alandaki işlevlerini sadece hikâyelerde dinlemektedir. Kırsal alanda mevcut birçok sosyal münasebetin ölçüsü olan bu kurumlar, şehirde bu rollerini kaybetmeye başladıkları söylenebilir. Kırsaldaki sosyal düzen formel birçok yapıdan yoksun olduğu için, bu boşluğu Alevilik kurumları doldurmuşlardır. Bu kurumlar, kimi zaman köydeki adaleti sağlayıcı hukuki kurumlar olurken, kimi zaman da köylerdeki hekim veya sosyal dayanışma kurumu rollerini üstlenmektedirler. Kentlerde bu rollerin eylemlerinin çoğunu devlet kurumları yerine getirmektedir.²⁴³

Yıldızbağları Mahallesinde, Dedelik (Pir), Mürşit, Rehber (Rayver), Talip, musahip, kirvelik gibi kurumların kırsaldaki bazı işlevlerini devam ettiremedikleri görülür. Dede, Mürşit ve Rehberlerin talipleri ziyaret sıklıklarının kentte zamanla azaldığı ve son zamanlarda, bu ziyaretlerin gerçekleşmediği görülür.²⁴⁴ Dedelerin sosyal düzen ile alakalı rolleri kentte gitgide kaybolmuş ve Dedelik sadece dini bir figür haline gelmiştir²⁴⁵. Dedeler, cenaze törenlerinde, lokmalarda, Dede Nikâhında çağrılan ve dini olarak saygı duyulan bir konuma gelmiştir. Dedelerin sosyal itibarları mahallede zayıflamıştır.

Mülakatlarda katılımcılar, Dedelerin sosyal itibarlarının mahallede zayıfladığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar, Dedelerin soylarından dolayı kazandıkları bu rollerini, kendi özel amaçları için kullandıklarını savunarak, onların

²⁴³ Murat KARATAŞ, yaş 22, Üniversite Öğrencisi; Munzur KESER, yaş 29, Satış Elamanı; Ferhat MENGÜÇ, yaş 32, öğretmen.

²⁴⁴ Sevda AY, 27 yaş, Bankacı; Veli YILMAZ, 27 yaş, İşçi; Sultan ERTUN, 60 yaş, Ev Hanımı; Ferhat GÖKTAŞ, 37 yaş, İşletmeci; Hıdır GÜLERDOĞAN, 62 yaş, Emekli Öğretmen; Murat SERT, 35 yaş, Esnaf-Kahveci; Deniz ÇELİK, 27 yaş, Anaokulu Öğretmeni

²⁴⁵ İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen; Birdal ORAN, 24 yaş, İşsiz; Hıdır AĞGÜL, 53 yaş, Emekli işçi; Önder KARADUMAN, 31 yaş, Esnaf; Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci; Murat SERT, 35 yaş, Esnaf-Kahveci; Gülsüm DAĞ, 32 yaş, Hasta Bakıcı, İsmi vermek istemedi, 26 yaş, esnaf

kutsal kişiliklerine olan inançlarını kaybettiklerini belirtmişlerdir²⁴⁶. Örneğin Hıdır GÜLERDOĞAN, bugünkü dedeleri çok fazla kutsal göremediğini belirtmiş ve dedelerin eskisi gibi keramet sahibi olmadıklarını belirtmiştir.²⁴⁷ Dedelerin kentlerde özellikle gençler arasında sosyal lider misyonları ve sosyal olaylardaki belirleyici rolleri zayıflamıştır. Özellikle dedeliğin babadan oğula geçmesinin, bir aşiretin kutsal kabul edilmesinin doğru olmadığını ifade eden katılımcılar, Hz. Ali'nin halifeliği soydan dolayı değil hak ettiği için aldığını vurgulamışlardır.²⁴⁸ Aynı katılımcı dedenin devletin kolu gibi değil gerçek bir din alimi gibi davranması gerektiğini belirtmiştir.

Dedeler, mahalledeki cemevinde, dini ritüellerin yerine getirilmesinde vazife alan bir konuma gelmiştir. Dede imgesi, katılımcıların kırsal ile ilgili hafızalarında daha güçlü ve itibarlı iken; kentte dini ritüellerin uygulayıcısı durumuna gerilmiştir. Kırsaldaki dede, algı ve işlev bakımından Sünnilerdeki “Şeyh” yapısına benzerken, kentte camilerde görevli imam algısına doğru gitmektedir. Bilindiği üzere, Anadolu Aleviliğinin en önemli ayırt edici unsuru Aleviliğin sosyal kurumlarıdır. Bu kurumlar kentlerde varlıklarını devam ettirebilseler de; bu sosyal kurumların bazı işlevleri kaybolmuş ve bazı işlevlerinde dönüşümler meydana gelmiştir.

3.2.4. Düşkünlük

Alevi-Kızılbaş inanışının toplumsal düzeni sağlamaya yarayan en önemli kurumlarından biri “Düşkünlük”tür. Her toplumsal düzen, kendi kural ve kaidelerini gerçekleştirmek için değişik müeyyidelere başvurabilir. Alevi-Kızılbaş toplumsalında toplumsal düzen, inanışın ve cemaatin belirlediği kaidelere karşı olası sapmaları, bireyi cemaatin her türlü faaliyetinde men ederek önlemeye çalışır. Düşkünlük, yol terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse anlamına gelir. Alevi – Kızılbaş yoluna ters davranışlarda bulunan suçlu kimselere düşkün denir. Suçluluk haline de düşkünlük denilir. Talib, Dede, Mürşid olan kişiler kendilerini

²⁴⁶ Ferhat GÖKTAŞ, 37 yaş, İşletmeci; Serap KAYA, 23 yaş, Üniversite Öğrencisi,

²⁴⁷ Hıdır GÜLERDUMAN, 62 yaş, Emekli Öğretmen

²⁴⁸ Murat KARATAŞ, 22 yaş, Öğrenci

kötülüklerden irade ve istekleriyle sakındırmalıdır. Eğer kişi kendisine bu kötülüklerden uzak tutamamışsa, o kişi düşkün sayılır. Düşkünlük, bir cezadan çok caydırıcı ve ibret verici sosyal ve toplumsal bir tedbir özelliğindedir. Sosyolojik olarak “Düşkünlük” kurumu ile grup içi sosyal sapsmaları önlemek, fertlerin sosyal çözülmeye yol açacak davranışlarını kontrol etmek amaçlanır ve bu sosyal kontrolün uygulamaları ile sosyal çözümlenin ve sosyal çatışmanın doğması engellenmeye çalışılır.²⁴⁹

Haksız yere eşini boşamış, bir adam öldürmüş veya toplumsal kurallardan birini ihlal etmiş kişi, kanuni cezanın dışında, Alevi toplumunun dışına atılarak toplumdan soyutlanır. Düşkün olan kişi ile kimse selamlaşmaz, evine gidip gelmez. Ayinlere katılamaz, kurban eti yiyemez. Ailesi, düşkün olan kişiyi evinden dışarı atmadıkça, düşkün kimseyle aynı kazandan yemek yiyenlere de düşkün gözüyle bakılır. Düşkün kişinin musahibi musahiplik bağını koparmak zorundadır. Aksi takdirde musahibine de aynı muamele yapılır.²⁵⁰

Düşkünlük kurumu Alevi toplumsal hayatını düzenleme ve toplumsal sapsmaları kontrol etme işlevinde bir sosyal mahkeme konumundadır. Dolayısıyla, Düşkünlük ve buna yol açan görgü, dar süreci suç ve ceza mantığıyla sınırlı kalınıp, toplumsal işleviyle ele alınırsa, kolayca bir tür yargılama süreci, bir mahkeme gibi değerlendirilebilir. Ancak “Düşkünlük”, görgü ve dar süreci kapsamında ele alınırsa, bir toplumsal yargılama ötesinde, kişinin kendi nefsiyle kurduğu ilişkiyi sorgulamasına yarayan bir araç olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca Düşkünlüğe toplumsal barışı temin eden önemli bir kontrol mekanizması da diyebiliriz. Nitekim düşkün haline gelen birey, toplumdan soyutlanmış ve onunla her türlü ilişki yasaklanmış, tabiri caizse toplumdan tecrit edilmiştir.²⁵¹ Kentleşme sürecinde düşkünlük kurumunun güç kaybettiği görülür. Kentlerde, dedelerin toplumsal işlevlerinin zayıflamasına paralel olarak, düşkünlük kurumunun da kent mahallerinde unutulmuş bir kurum olduğu söylenebilir.

²⁴⁹ Dönmez Mehmet: A. g. e, s. 141.

²⁵⁰ Keskin, Yahya Mustafa: Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği -Elazığ Sün Köy Örneği-, Ankara 2004, s. 47-48.

²⁵¹ Atalay, Besim: Bektaşilik ve Edebiyatı, And Yay. , İstanbul, 1991, s. 34.

Mülakatlarda katılımcıların “düşkünlük” ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar, katılımcının yaşına göre değişiklik arz etmektedir. Katılımcıların yaşları küçüldükçe, düşkünlük ile ilgili bilgileri de azalmaktadır. Yirmili yaşlarda olan bazı katılımcılar, düşkünlük kurumunu ilk defa duyduklarını ifade etmişlerdir. Buna karşın, otuz yaş üzere bütün katılımcılar düşkünlük ile ilgili bilgileri oldukları görülmüştür. Bazı katılımcılar, eskiden pirin köylerde, birilerini düşkün ilan ettiğini duyduklarını ifade etmişlerdir²⁵². Mahallede dedenin her hangi bir mahalleliyi düşkün ilan edip etmediği ile ilgili soruya muhtelif cevaplar verilmiştir. Mahallede yüz kızartıcı bir suç işlediği iddia edilen bir kişinin düşkün ilan edildiği ile ilgili ifadeler kullanılmıştır. Ancak bu cevabı veren katılımcıların, olay ile ilgili hafızalarının çok net olmadığı görülmüştür.

Düşkünlük kurumu, dedelerin köylerde sosyal düzeni tesis için kullandıkları önemli bir enstrüman iken, kentte bu kurum, değişik nedenler ile işlevsiz hale gelmiştir. Kentte düşkünlük kurumunun yerine getirdiği işlevlerin modern kurumlar tarafından gerçekleştirilmesi, düşkünlük kurumunun köylerdeki meşruluğunun kentlerde devam ettirilememesi, dedelerin sosyal ve kültürel olarak itibar kaybetmesi gibi nedenleri düşkünlük kurumunu kentlerde zayıflatmıştır.

3.2.5. Oruç İbadetinin İdrak Ediliş Tarzı

Günümüz Aleviliğinde inanç sisteminin unsurlarının kaynakları tam belirgin değildir. Alevilikle ilgili bilgiler genellikle sözlü anlatıma dayandığı için; kökenleri veya kökeni tarihin derinliklerinde olan sorunları, teorik bir sistematığe oturtmak, oldukça zordur.²⁵³ Alevilik, inanç sistemi olmakla birlikte, bu inanç sisteminin oluşturduğu kendine has sosyo-kültürel bir yapı olduğu söylenebilir. Söz konusu inanç sistemi, sosyo-kültürel yapıyı hem denetlemekte, hem de yönlendirmektedir.²⁵⁴ Bu nedenle inanç sisteminin etkinliği ile Alevi toplulukları çevresindeki topluluklardan ayrı bir konuma gelmişlerdir. Çevre toplumlardan Alevi toplumlarının farklı konumlanması veya soyutlanmış topluluk özelliği; çevrelerinin bu toplulukları

²⁵² Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı, Sultan ERTUN, 60 yaş, Ev Hanımı

²⁵³ Soyzer, Yılmaz: Alevi Bektaşî Geleneği, Seyran Yay., İstanbul 1996, s. 89.

²⁵⁴ Engin, İsmail: A.g.e, s. 3.

kendilerinden saymayarak onları dışlamalarıdır. Bir diğer şekli ise bu toplulukların, çevreyi kendisinden saymayarak, kendi içine dönmesi ve bir “kültür adacığı” meydana getirmeleridir. Soyutlanmış olmak her iki açıdan da inanç temellidir.²⁵⁵ Ancak, Kentleşme süreci çoğu yerde bu soyutlanmışlık özelliğine imkan vermemektedir..²⁵⁶ Ancak Elazığ Yıldızbağları Mahallesi, Tunceli Aleviliği için diğer alanlarında ayrı ve müstakil bir alan olduğu için, bahsi geçen soyutlanmanın kentte devam ettiği söylenebilir.

Aleviler İslami olarak belirtilen bazı dini ritüellere bağlılık yerine bir dizi ahlak kuralına bağlılık inancına sahiptirler; dinin dışsal (zahir) taleplerinden ziyade, içsel (batın) anlamına uygun yaşadıkları iddiasındadırlar²⁵⁷ Ancak Alevilerin belirli periyotlarda bazı ibadetleri yerine getirdikleri görülür. Bu ibadetler, Anadolu’da yöreden yöreye farklılık gösterebilir. Yıldızbağlar Mahallesi, kentleşmenin bazı dini ibadet ve inanışlarında yapmış olduğu etkiyi görebilmek için, köylerde daha önceden gerçekleştirilen bazı dini ibadetler tespit edildi ve bu ibadet ve törenlerin mahallede uygulanışları ile ilgili sorular soruldu.

Elde edilen ön bilgiler ışığında, Tunceli köylerinde, Muharem Orucu, Hızır orucu, Ana Fatma Orucu tutulmakta ve bu ibadetlerin uygulandığı günlere özel ritüellerin gerçekleştiği belirtilmektedir. Mahallede Muharrem orucu, Hızır Orucu, Ana Fatma Orucu gibi ritüeller hemen herkes tarafında bilinmektedir.

Muharrem Orucu matem orucudur. Kerbela’da Yezit tarafından şehit edilen Hz. Hüseyin ve yoldaşları ile empati kurmak ve onlar gibi aç ve susuz kalmak, zalimlere karşı direngen bir ruhla karşı koymak, Yezitlere boyun eğmemek anlamlarında bu ibadet Aleviler tarafından eda edilir. Muharrem orucunun süresi konusunda da Türkiye’deki Aleviler arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Antalya Tekke Köyü Alevileri Muharrem orucunu dokuz gün oruç tutmaktadırlar. Çepni ve Tahtacılar ise Muharrem Orucunu 11 gün tutar ve 12. günde

²⁵⁵ Engin, İsmail: A.g.e, s. 3.

²⁵⁶ Yılmaz, Hulusi: Kentleşme sürecinde Alevilik-Bektaşılık. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, 1998, s. 35

²⁵⁷ Bruinessen,, A.g.e, s. 16-118

bozarlar²⁵⁸ Oysa yukarıda söz konusu edildiği gibi, Çubuk Alevîleri, 9 gün oruç tutup, 10.gün orucu açarak aşure pişirip kurban kesmektedirler. Bu ayda Aleviler yas tutarlar, her türlü zevkten ve eğlenceden uzak durmaya çalışırlar. Bu ayda düğünler yapılmaz. Mümkün olduğu müddetçe dışarı çıkılmaz, banyo yapılmaz, süs ve makyajdan uzak durulur. Bu ayda aynaya bile bakılmaz, aynalar ters çevrilir. Muharrem Ayında hiçbir canlıya zarar verilmez, yerdeki ot ve ağaçtaki dal koparılmaz, kesinlikle hayvan kesilmez ve et, yumurta gibi hayvansal gıdalardan uzak durulur. Genel olarak bu ayda hem yas tutulur hem de nefis ıslahı gerçekleşir. Nefsi ıslah etmek demek, Allah'ın rızasını, sevgisini kazanmak, Allah'a şükür ve şükranlığı ifade etmek, arzu edilen bir dileğin ilahi bir yardımla yerine gelmesi, görünür görünmez kazadan beladan korunmak, bilmeyerek yapılan hatalardan dolayı Allah'tan af dilemek anlamına gelir.²⁵⁹

Hızır orucu Alevîler arasında genel olarak olarak üç gün oruç tutulur. Son günü Perşembe gününe gelmek kaydıyla Şubat ayının ikinci haftasında başlar.²⁶⁰ Son zamanlarda Aleviler için önemli günleri gösteren takvimde, 13-14-15 Şubat Hızır orucu günü için belirtilir.²⁶¹ Anafatma Orucu Muharrem orucunun 13. günü, sadece kadınlar tarafında tutulan bir oruçtur.

Orta yaş ve üzeri kişiler bu ibadetlerin uygulanmasının özellikle gençler arasında azaldığını ifade etmişlerdir. Bu ibadetler arasında Muharrem Orucunun veya mateminin ayrı bir önemi vardır. Muharrem Orucunun tutulduğu günlerde mahallede somut olarak hissedilmektedir. Ancak Muharrem günlerindeki oruçlu gün sayısı gittikçe düşmektedir. Özellikler gençler 12 günün yarısını veya sadece 3 günü oruçlu geçirmektedir. İbadetlerin uygulanmasının zayıflamasının en önemli etkeni, Alevilerin ibadet hususunda toplumsal baskı uygulamamalarıdır. Sünniler arasında özellikle oruç tutma ibadeti Elazığ'da toplumsal kabul için çok önemlidir. Bu

²⁵⁸ Türkdoğan, Orhan: Alevî-Bektaşî Kimliği, Timaş Yayınları,1995, s. 138.

²⁵⁹ Kaptan, Remzi: Kerbela, İmam Hüseyin, Muharrem Orucu, Aşure, s. 2-7, http://www.alevitentum.de/Kerbela__Imam_Huseyin__Muharrem_Orucu__Asure..pdf, Erişim: 13.01.2014

²⁶⁰ Yıldırım, Rıza: *Kıştım Marı: Dersim Yöresi Kızılbaş Ocaklarını Hacı Bektaş Evlâdına Bağlama Girişimi ve Sonuçları*, **Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt 1, Sayı 1, Güz , ss. 1-20, 2012, s. 3

²⁶¹ <http://www.alevitakvimi.com/>, Erişim: 13.01.2014

ibadetin din boyutunu geçerek toplumsal bir içerik kazanmasına neden olmuştur. Oruçlu olmayan bir kişi, toplumda bu ibadeti yerine getir(e)mediğini gizlemektedir. Bu toplumsal kontrol dini ibadetleri bazen gelenekselleştirmekte ve sürdürülebilirliğini toplumsal kodlar vasıtasıyla sağlamaktadır.

Hızır Orucu ve Anafatma Orucu, gençlerin önemli bir kısmı tarafından duyulmamıştır. Bazı gençler bu ibadetleri, aileden çok, internetten duyduğunu belirtmişlerdir. Gençlerin, Alevilik inanışına dair internetteki arayışları, Alevilik inancının ibadet ve ritüellerini uygulamaktan çok, bir kimlik arayışıdır. Bu arayış ve Alevilik ile ilgili bilgilerin sistemsiz kazanılması, Alevilik ile ilgili bilgi kirliliğinin, tutarsızlıkların sürdürülmesine neden olmaktadır. Aileler Alevilik inançları ile ilgili yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu bilgi ihtiyacı, mahallede bulunan dedeler tarafından giderilmeye uğraşmaktadır. Ancak, gençlerin dede ile sıklıkla sosyal temas kurmadıklarından, dedeleri eskisi kadar bilgili görmemeleri ve yeterince öğrenme motivasyona sahip olmayışları Aleviliğin doğru olarak gençlere aktarılmasını engelleyen nedenler olarak görülebilir.

Mahallede, ibadetleri uygulayan ve uygulamayana karşı herhangi bir toplumsal ödül veya ceza bulunmamaktadır. Bu durum, ibadetlerin uygulanma sıklığını düşürmekte ve inanın yeni formlara girmesini kolaylaştırmaktadır. Mahallede, ibadetler ile ilgili bilgilerin yeni nesle aktarılmasının yanında, dini ritüel ve inanışlara yönelik sosyal kontrol ve baskının bulunmaması, bazı ibadetleri kentlerde neredeyse terk edilme noktasına getirmiştir. Bu ibadetlerin uygulanması, bazı ritüellerin devam ettirilmemesi, mahalleyi Tunceli ve Tunceli Aleviliğinden uzaklaştırmaktadır. Tunceli kırlarında göç ile gelen mahalle sakinleri, görece, kentin diğer alanlarında soyutlanmış bir alanda konumlanmalarına rağmen, kentleşme sürecinden etkilenmiş ve bazı dini uygulama ve ritüelleri terk etmiştir. Mahalle sakinleri bu süreçte Tunceli Aleviliğinden inanış ve pratik olarak uzaklaşmakta ancak kimlik olarak, Tunceli Aleviliği yoğun olarak mahallede önemini korumaktadır.

3.3. Geleneksel Alevilik

Kentleşme sürecini, birçok boyutta Alevi topluluklar üzerinde gözlemlemek olanaklıdır. Kentleşme ile birlikte köylerini terk eden Aleviler, zamanla köyde kalan Alevilerden dini idrak bakımından farklılaşmaya başlamıştır. Bir taraftan kent kültürünün etkileri, farklı dinî kimliklere sahip gruplarla temas, diğer taraftan okuryazarlığın artışı şehirlerdeki Alevilik algısını etkilemiştir.²⁶² Hz. Ali ve Ehl-i Beyt temelli bir algıya sahip olan geleneksel Alevi inanç, pratik ve kurumları, kentleşmenin etkisi ile dönüşmeye başlamıştır. Kentleşme bireyci anomik bir dünya yaratmış, ailenin öneminin aşınması dinî kurumları daha az ihtiyaç duyulan bir konuma düşürmüştü; teknoloji özellikle gençler arasında meşru bir bilgi kaynağı olarak algılanmıştır. Bu sebeple, kentleşme süreci dini idrak edilmişinde önemli bir etkiye sahiptir. Aleviliği, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi bağlamında idrak eden, temel İslami inançları benimseyip bunları “Hakk-Muhammed-Ali” üçlemesiyle benimseyen, Alevilik idrak tarzı, bu başlık altında değerlendirilecektir. Öncelikle “gelenek” kavramının sosyolojik anlamları, değişik bakış açılana göre açıklandıktan sonra, “Geleneksel Alevilik İdrak Tarzı” araştırmada elde edilen veriler ışığında tahlil edilecektir.

3.3.1. Gelenek Kavramının izahı

Gelenek, belli bir yolu takip etme, belli bir çerçevede hareket etme veya daha önceden birisinin ortaya koyarak gelenekselleştirdiği şeyi devam ettirme olarak tanımlanmaktadır. Konuşma dilinde geleneğin en popüler kullanımı, örf, adet ve töre anlamında kullanılmaktadır.²⁶³ Kavram, bir toplulukta kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlar²⁶⁴ olarak da tarif edilmektedir.

Gelenek kavramı, sosyal bilimlerde yoğun kullanılan ama üzerinde sistemli bir çalışma yapılmamış bir kavramdır. Günlük dilde genel olarak, geçmişe ait pratik ve değerleri tanımlamak için kullanılan bir kelimedir. Fakat gelenek yalnızca

²⁶² Alperen, Abdullah: *Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler*, Dem Dergi, Yıl 2, Sayı 6, İstanbul, Mart-Ağustos, 2009, ss. 76-82, s. 76-79

²⁶³ Armağan, Mustafa: *Gelenek*, Ağaç Yay., İstanbul, 1990, s. 11.

²⁶⁴ Örnek, Sedat, Veyis: *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara 1970, s. 94.

geçmişle değil bugün ve gelecekle de alakalıdır²⁶⁵ Bu kavram, sosyal bilimciler tarafından, dinamik olmadığı ve toplumun değişen yapısını ifade etmediği gerekleri ile ihmal edilmiştir. Ancak gelenek önce, geçmişi ve durağanlığı anımsatsa da esasen dinamik bir kavramdır ve bugüne ve geleceğe ilişkindir. Geleneği tanımlarken yaşanan sorun, kavramı belli bir zaman dizgesine yerleştirirken fazla tutarlılık aramaktan kaynaklanır. Bir davranış ya da düşünce belli sayıdaki kuşakları gerektirmeden de gelenek sayılabilir. Buna karşın daha fazla kuşağın bildiği ve bir şekilde gelenek olduğu konusunda mutabakata varılan bir şey de gelene olarak kabul edilmeyebilir. Zira toplumların uzun bir geçmişe dayandığını sandığı ve gelenek olarak gördüğü pek çok pratik aslında görece olarak yakın dönemlere aittir.²⁶⁶

Gelenek kavramı, temel olarak, intikal etme, aktarma anlamlarında kullanılır. Bunun sebebi kavramın etimolojik manasının geçmişle olan bağlantıyı ifade etmesidir. Kelimenin İngilizcede karşılığı “tradition” nakletme manasına gelir. Nakletme, bilgiyi uygulamayı, teknikleri, hukukları, şekilleri, sözlü ve yazılı iletişim gibi birçok diğer özelliği kapsamaktadır. Gelenek canlı bir varlık gibidir, iz bırakır ancak bıraktığı bu izler geleneği bütünüyle açıklamak için kafi değildir. Dolayısıyla gelenek geçmişten ibaret değildir. Bunun gibi o geçmişe özlemden ibaret de değildir.²⁶⁷ Bu kavram, en genel anlamıyla folklorik veya toplumsal boyutlarıyla bir sürekliliğe işaret etmektedir. Gelenek var olduğu toplumda süreklilik özelliğine sahiptir. Dolayısıyla kavram, daha önce belirtildiği gibi, gelecek olan nesillere aktarılma özelliğine sahiptir. Bu bakımdan Gordon Marshall geleneği “belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi”²⁶⁸ olarak tanımlamaktadır.

²⁶⁵ Glassie, Henri: Turkish Traditional Art Today, Ankara: Ministry of Culture of the Turkish Republic-Indiana University Press, 2002, s. 8-9.

²⁶⁶ Gökalp, Emre (Editör): Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 9.

²⁶⁷ Tatar, Taner: “Gelenek ve Gelecek”, Sosyoloji Konferansları, 26. Kitap, İstanbul, 2000, s. 199.

²⁶⁸ Marshall, Gordon: Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. O. Akınhan - D. Kömürcü), Ankara, 1999, sh.258-259.

Gelenek, en sade ifade ile geçmişten günümüze aktarılan ya da miras bırakılan her hangi bir şeydir. Fakat bu geçmişten aktarılan şeyin ne olduğu ile ilgili pek açıklayıcı bilgiye ulaşamayabiliriz. Yani bu, nesne mi yoksa kültürel bir yapı mı olduğu hususunda hiç bir şey söylemez, yazılı ya da sözlü olarak mı miras alınmış bunu da söylemez. Geleneğin kesin kriteri insan eylemlerinin, düşünce ve muhayyile aracılığıyla yaratılmış olması ve bir kuşaktan diğerine aktarılmasıdır.²⁶⁹ Kuşaktan kuşağa aktarılırken, gelenek her seferinde canlılığını muhafaza edebilmektedir.

Gelenek kavramı örf ve adetler denkliğinde açıklanamaz. Örf ve adet denkliğinde yapılan gelenek tanımı kapsayıcı bir tanım olmanın uzağında kalacaktır. Gelenek kavramı örf ve adetleri de kapsayan, içine alır. Bir başka deyişle, gelenek milletin hayatındaki ortak inanç ve pratiklerin düzenlenme biçimleridir²⁷⁰. Diğer tanımlardan da anlaşılacağı gibi, gelenek yalnızca kalıplardan meydana gelmez. Esas itibariyle gelenek ayrıca bir ruha da sahiptir.²⁷¹

Geleneğin, geçmiş ile olan ilişkilerde ve geçmişin izlerini günümüze taşımada bir vasıta olmasına dikkat çeken Antony Giddens, kavramın, “bir şeyi saklaması için bir başkasına iletme ya da verme” manasına gelen “tradere”²⁷² kelimesinden türediğini belirtmektedir. Yukarıda verdiğimiz tanımlamalarda dikkati çeken husus, geleneğin, maziyle olan ilişkisi, kuşaklara aktarılması ve toplumdaki herşeyin, bir geleneğinin olduğunun ortaya çıkması gerçeğidir. Bu gerçek şöyle ifade edilmektedir: “Biz, kendi kendimizi inceleme süreci yoluyla anlamadan önce, kendimizi çok açık bir şekilde yaşadığımız aile, toplum ve devletle anlarız...”.²⁷³ Diğer bir deyişle geleneği olan bir toplumda başlayan yaşantımız, geleneği olan bir toplumda sona ermektedir.

²⁶⁹ Shils, Edward: “Gelenek”, İnsan Bilimlerine Prolegomena, Dil, Gelenek ve Yorum, (Çev. Der. Hüsamettin Arslan), İstanbul, 2002, s. 156-157.

²⁷⁰ Gürsel, Deniz: Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme, Ankara, 1995, s. 91.

²⁷¹ Tatar, Taner: A.g.m, s. 199.

²⁷² Giddens, Anthony: Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çev:Osman Akınhay), Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2010, s. 52.

²⁷³ Mısgell, Dieter: “Gadamerin Hermeneutiği Üzerine” Hermeneutik ve Hümoniter Disiplinler, (Çev. Der. Hüsamettin Arslan), İstanbul, 2002, s. 79

Gelenek ve kültür geleceğe uzanma ve kendi unsurlarını geleceğe aktarma bakımından ortak özellikler taşır. Gelenek bir bakıma kültürü geleceğe aktaran en önemli vasıta. Nitekim geleneksiz bilimden, sanattan, istikrarlı bir toplum hayatından bahsetmek olanaklı görünmemektedir. Geleneğin geçmişe olan ilişkilerine bakarak, onu, donmuş olarak görmek olanaklı değildir. Gelenek, geçmişin değil, bugünün hayatı, düşüncesi, duyusudur. Geleceğin değişen kültürü, geleneğin içinden çıkar. Gelenek olmazsa, kültüre yapılan değerli katkılar durur; kültür ilgisiz öğelerin rast gele değişen, fakat geleceğe hiçbir değerli katkı yapmayan yığılından ibaret olurdu. Oysa, bugün geleneğin; toplumda etkili, geçerli ve ruhları saran bir varlığı varsa bu sosyolojik bir olgu olduğu ifade edilebilir. Yaşayan bir geleneğin değişme gücü vardır.²⁷⁴ Fakat bu değişim rastgele olmaz. Değişimin olması için, bunun ihtiyaç olarak belirmesi gerekir. Yani cemiyet hayatında mevcut olan bir kültür unsurunun, fertlerin ihtiyacına cevap vermemesi halinde değişimden söz edebiliriz.²⁷⁵

Gelenek sadece kültürle değil, onu gelecek kuşaklara aktaracak bireyler de yakın münasebet içindedir. Geleneğin, geleceği açısından birey de önemlidir. Geleneklerde söz konusu kurallar, geleneğin felsefesi içerisinde, sosyalleşme sürecinde insanlara verilir; neyin bilinip neyin bilinemeyeceği, neyin iyi, neyin kötü olduğu ve neye itaat edip neye edilmeyeceği vs. hep bu süreç içerisinde ferde aşılır. Çözümler geleneğin içerisinde verilir. Böylece fert, gelenek varlığını ve sıhhatini koruduğu müddetçe, geleneğin dışında bir çözüm arama lüzumunu hissetmez ve geleneğin gücünü kabul etmeye devam eder. Gelenek, meydana getirdiği yapıya, bu yapının gereklerine, kurallarına kayıtsız şartsız uyum ister. Zaten gelenek bu itaat olmadan var olmayacağı gibi, varlığını da sürdürmez. Bu itaat zoraki, dayatılmış bir boyun eğme tavrı değildir. Aslında yumuşak ideolojilerin özelliği olan içselleştirilmiş bir itaat söz konusudur.²⁷⁶

Sonuç olarak gelenek toplumun sosyal ve kültürel birçok unsurunu geçmişten, şimdiye ve geleceğe taşıyan en önemli sosyal işleyiştir. Bu nedenle her

²⁷⁴ Özakpınar, Yılmaz: İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü, İstanbul, 1997, s. 115

²⁷⁵ Dönmez, Mehmet: A.g.e, s.37-38.

²⁷⁶ Armağan, Mustafa: a.g.e., s. 20-21.

hangi bir toplum kendine has sosyal normları, refleksleri ve içeriklerini gelenekler ile güncel tutar. Ancak gelenek toplumun tecrübe ettiği dönüşümlere yeni vaziyetler alabilir ve etki alanında gerilemeler mümkün olabilir. Fakat bütün toplumlar, her gelen “yeni” ile dönüşse de, mutlaka geleneklere sahiptir. Bu gelenekler sosyalleşme vasıtası ile bireylere aktarılır ve gelecek nesillere nakledilir. Ancak kentleşme ile birlikte, modern kurumların etkisi altına giren cemiyetlerde geleneğin etki alanı daralmaktadır. Gelenek, eski ve şehir hayatına uymayan olarak algılanmakta, geleneğin yerine her geçen gün modern öğeler ikame edilmektedir.

3.3.2. Aleviliğin Geleneksel Olarak İdrak Ediliş Tarzı

Geleneksel Alevîlik, neredeyse bütün algı ve dini kavrayışlarını tasavvuf-tarikat hayatı biçimlerinde anlamlandırmıştır. Geleneksel Alevilik ’deki ibadet idraki ve tarzı göz önüne alındığında, bu durum daha net ortaya çıkacaktır.²⁷⁷ Çalışmada Geleneksel Alevilik kavramı, kent hayatında, modern yapılardan etkilenmeden ya da daha az etkilenerek, Aleviliği geleneksel referanslar ile açıklayan Alevilik idrak tarzı olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Geleneksel Alevilik kavramı, Alevilik algısında, bireylerin modern yapılardan etkilenmeden, ideolojilerin etkisiyle şekillenen idrak tarzları dışında kalan ve köyde sürdürülen Aleviliğe benzer unsurlar içeren şekliyle anlaşılmaktadır.

Geleneksel Alevilik yaklaşımında, Alevilik ve Alevi tanımı, Hz. Ali’ye ve O’nun soyuna, candan gönülden bağlı olma olarak belirtilmektedir. Bu idrak tarzında, Hz. Peygamberden sonra Hz. Ali’nin halifeliğini ve imamlığını tanıma, Allah’ı, Hz. Peygamber’i ve Hz. Ali’yi beraber sevmek vardır. Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin, Allah’ın nurundan meydana geldiği inancının yanı sıra, Oniki İmama bağlılık belirleyici olmaktadır. “Hakk-Muhammed-Ali”, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Kur’an, Ehl-i Beyt, tecellî ve evliyâ kültü vb. inançlar; dört kapı-kırk makam ve üç sünnet-yedi farz gibi âdâb ve erkân; eline-diline-beline sahip olmak, döktüğünü doldurmak, ağlattığını güldürmek, aç doyurmak, açık giydirmek, başkalarını kendi

²⁷⁷ Cenksu Üçer: “Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslami İbadetlere Yaklaşımları”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt V, sayı 2, Nisan/Mayıs/Haziran 2005, www.dinbilimleri.com., ss. 161-189, s. 161.

nefsine tercih etmek²⁷⁸ gibi unsurlar Geleneksel Alevilik için belirleyici olarak öne çıkan unsurlar ve kavramlardır.

Hak-Muhammed-Ali söylemi, Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinin birbirinden ayrı tutulamayacağını veya tutulmaması manalarını taşımaktadır. Osman Eğri, ““Hak” kelimesi tevhîdin kaynağı olan Allahu Teâlâ’yı, “Muhammed” tevhîd anlayışının tebliğcisi ve uygulayıcısı olan Hazret-i Peygamber’i ve “Ali” de tevhîd inancını asırlar ve mekanlar ötesine taşıyan Peygamber mirası Hânedân-ı Ehl-i Beyt’i anlatmakta olduğunu ifade eder. Nitekim “Hak-Muhammed –Ali” söylemi, Dinî/tasavvufî kültür ve geleneğimizde genel olarak benimsenmiş olan, özelde ise Alevî-Bektâşî geleneğinde deyimleşmiş olduğu söylenebilir. Osman Eğri Hak-Muhammed-Ali söylemi ile ayrıca Allah’a inanmanın ötesinde O’na sevgiyle bağlanarak, âşık ve sâdık makamına yükselen mü’minler O’nun Habîb’i (çok sevdiği) olan Peygamber’ini ve Ehl-i Beyt’ini birbirinden ayırmadıkları anlamına geldiğini belirtir.²⁷⁹

Anadolu’da şekillenen ve maya tutan geleneksel Alevîlik, Hacı Bektaşî Veli vasıtasıyla Yesevi, Kalenderi, Haydari, Ahilik gibi Türk tasavvuf kurumları ile Vahdeti Vücut inancı yanında, eski Türk geleneklerinden etkilenecek bugüne geldiği söylenebilir.²⁸⁰ Dolayısıyla, Alevîler, Türk geleneği, Türk Halk Şiiri, Türk Halk sazı ile yaşayan bir mümin Müslüman topluluğudur.²⁸¹ Geleneksel anlayıştaki Alevîliğin temelinde, Allah inancı, Hz. Muhammed’e bağlılık, Hz. Ali ve Ehl-i Beyte karşı muhabbet vardır.

Yıldızbağları Mahallesi’nde, mülakatlarda elde edilen en somut çıkarım, yaşı ilerlemiş bireylerin Alevilik algılarının ve uygulamalarının gençlere nazaran daha geleneksel olduğudur. Yaşı ilerlemiş kadın ve erkek katılımcıların, Alevilik tanımlarında belirtildiği gibi, Aleviliği Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi üzerine

²⁷⁸ Cenksu, Üçer: Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2005, s. 34-38

²⁷⁹ Eğri, Osman: “Alevî-Bektâşî Geleneğinde Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Bahar 2006 (213-239), s. 213.

²⁸⁰ Dönmez, Mehmet: A.g.e, s. 40.

²⁸¹ Noyan, Bedri: Bektaşîlik-Alevilik Nedir., Any-Can Yay., İstanbul, 1995, s. 17.

anlamlandırdıkları görülmüştür. Bu yaş grubunun modern ideolojilerden ve yeni iletişim araçlarının neşrettiği bilgilerden uzak olması, bu idrak tarzının en önemli sebebidir. Yıldızbağları Cemevi Dedesi Cafer YEŞİL, Alevilik algısının mahallede özellikle gençler arasında değiştiğini belirterek, bunun en temel nedenini, Aleviliği bir bütün olarak, bütün kurum ve uygulamalarıyla, gelenekleriyle gelecek nesle aktaracak bir mekanizmanın bulunmamasına bağlamıştır. Cemevleri ve dernekler bu işlevi üstlenmeye çalışsalar da, kentlerde ailelerin yeni nesle gelenekler noktasında noksan kaldığı belirtilmiştir.²⁸²

Alevilik ile İslam arasındaki ilişki ve Aleviliğin kaynağı ile ilgili sorular, ayrıca Geleneksel Alevilik ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır. Aleviliği, başka bir dine veya ideolojiye dayandırma kaygısı gütmeyen, cemlerde ve dedelerden elde edilen bilgiler ışığında verilen cevaplar; Alevilik İslam'ın özü olarak idrak edilmektedir. Ayrıca bu görüşte olan katılımcıların, Hz. Ali'yi sevmelerinin gerekçesi olarak, Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in ölümünden sonra hak ettiği halifelik alamaması ve haksızlığa uğramasına bağlamaktadır. Yine Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in en sevdiği kulu olduğu ve peygamberin onun soyundan yürümesini de Hz. Ali sevgisine gerekçe olarak gösterilir. Aleviliğin kaynağını bu şekilde açıklayanların, Hz. Muhammed'i kutsal kabul ettiklerini ve kendilerinin de peygamberi olduğunu özellikle belirtmişlerdir.²⁸³

Aleviliğin geleneksel idrak tarzı ayrıca Alevilik kurumlarına olan bakış açısında da ortaya çıkar. Aleviliği ideolojik olarak algılayan kişilerin, Alevilik kurumlarının yerine başka ideolojik unsurlar ikame ederken ve anlamsız kılarken, geleneksel Aleviliği benimseyen kişiler için bu kurumlar hala itibarlı konumdadır. Dedelik, musahiplik, cem ve bazı ibadetler bu insanlar tarafından en köyde buldukları zamanki kadar kıymetlidir.

Mahallede sosyal kontrol mekanizması kentleşme nedeniyle zayıfladığı için, gerek inanç öğelerine olan bağlılık gerekse geleneklerin önemi azalmaktadır. Aile büyükleri, geleneksel Alevilik ritüel ve işleyişlerini uygulamada, gençlere sadece

²⁸² Hıdır GÜLERDUMAN, 62 yaş, Emekli Öğretmen

²⁸³ Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı, Sultan ERTUN, 60 yaş, Ev Hanımı

model olabildiklerini belirtmişlerdir. Geleneğin terkedilmesi veya uygulanmasının herhangi bir sosyal kontrolü olmadığı için, bazı gelenekler canlılığını yitirmektedir. Bu duruma kentleşme ve kentteki ekonomik koşullarda etkili olmaktadır. Bu durum ölümlerde sonra verilen lokma geleneğinden, evlilikteki bazı ananevi uygulamalarda, musahip ilişkisinde, pir-mürşit-rehber ziyaretlerinde en çok kendisini göstermektedir. Sosyal kontrol mekanizmasının yeterince işlememesi, geleneksel idrak tarzının her geçen gün mahallede zayıflamasına neden olmakta olduğu görülmüştür.

Bu idrak tarzında Hz. Ali ve Hz. Muhammed sevgisinin yanı sıra Hızır inancının da önemli bir unsur olduğu görülmüştür. Buradaki Hızır inancı ve algısı ideolojik Alevilikteki anlayıştan oldukça farklı olduğu görülmüştür. Geleneksel idrak tarzında, Hızır Allah'ın vazifelendirdiği bir kurtarıcı konumundadır. Bu nedenle, her zora düşüldüğünde “ yetiş ya Hızır” diye çağırılır.²⁸⁴ Düşmüşlere, açlara yardım eder. İdeolojik Alevilik Hızır'ı bir tanrı gibi algılarken ve o şekilde lanse ederken, geleneksel idrak tarzında olan mahalle sakinleri, Allah'ın “insanlara her daim zora düştüğünde yardım etmesi için gönderdiği bir zat” olarak algılar.

Kentleşme ve modernleşme ile birlikte, geleneksel olarak idrak edilen dinin yeri ve rolü önemli ölçüde değişikliğe uğramaktadır. Bu çerçevede, geleneksel toplumdaki dinî birlik, bütünlük yerine, modern toplumlarda dinî çoğulculuk, geleneksel ve kurumsal dindarlıkta gevşeme, ilgisizlik, geleneksel din ve dindarlığa karşı tenkit ve hatta inançsızlık gibi özelliklerin öne çıktığı bir yapı görülmektedir.²⁸⁵ Yıldızbağları Mahallesiinde geleneksel Alevilik idrak tarzı, kentleşme nedeniyle zayıflamaktadır. Özellikle yeni nesiller ve mahallede doğmuş bireyler, modern yapıları daha çok referans almaları, sosyalleşme sürecinde geleneksel yapılardan daha fazla etkilenmeleri, köyde yaşamadıkları için geleneksel Alevilik hafızalarının bulunmaması gibi nedenlerden ötürü, geleneksel Alevilik idrak tarzından uzaktırlar. Yaşı ilerlemiş bireylerin, sosyalleşme süreçlerini geleneksel yapılar nezaretinde tamamlamaları, onları kentte geleneksel Alevilik idrak tarzını devam ettirmelerine neden olan en önemli etkidir.

²⁸⁴ Fatma KARA, 56 yaş, Ev Hanımı, Hızır GÜLERDUMAN, 62 yaş, Emekli Öğretmen

²⁸⁵ Alperen, Abdullah: A.g.m, s. 78.

Bu idrak tarzında, Hz. Ali, Hz. Muhammed, Ehl-i Beyt, Hacı Bektaş-ı Veli ve Hızır, sevgi ve saygı gören en önemli zatlardır. Ayrıca geleneksel idrak tarzında, Dedelik, musahiplik, cem gibi Alevilik kurumları hala önemli rol ve işlevlere sahip, muteber yapılardır. Sonuç olarak, kentleşme ile birlikte ekonomik, siyasal ve sosyal etkenler Alevilik idrak tarzlarını etkilemektedir. Bu etkenler, kentlerde Alevi gruplarını bazı ideolojik oluşumların içine eklemekte ve Alevilik algıları bir muhalefet aracı olarak, bazı ideolojilere dayandırılmaya çalışılmaktadır.

3.4. Muhalefet Aracı Olarak Alevilik

Alevilik temel kurum ve yapılarıyla irdelendikten sonra, Yıldızbağları Mahallesi'nde Aleviliğin merkezi iktidarlara karşı duruşun muhalefet aracı olarak idrak edilişi ile ilgili sosyolojik bir değerlendirme yapmak gerekir. Şerif Mardin, “muhalefetin; bir tutum ve davranışa karşı olma, uymama başka türlü olma, karşıtlık gibi kavramlar ile açıklanabileceği gibi, mutlak gücü sınırlama ve alternatifler önerme işlevlerine sahip bir mekanizma” olarak da tanımlanabileceğini ifade etmektedir.²⁸⁶ Muhalefet en küçük birim olan aileden başlamak üzere toplumun her katmanında ortaya çıkabilir.²⁸⁷ Tunceli Alevilerinin, yaşadıkları coğrafyadan dolayı, uzun zamanlardır, merkezi iktidarların dışında kalan bir alanda konumlandığı ve bu özeliği ile merkezi iktidara sürekli bir muhalefet içeriğinde yer aldığı, iddia edilmektedir.²⁸⁸ Bu muhalefet olma durumu bazen, Alevilik inancı ile birlikte gitmiştir. Modern çağın getirdiği ideolojiler, Alevilik ile yoğrulup, yeni Alevilik tanımları ve algıları oluşmuştur. Ayrıca, Aleviliğin 19. yüzyılda yayılan ideolojilerle yorumlanması, hatta birebir aynılaştırma çabası ve bu çabaların Aleviliğin inanç boyutuna muhalefet etmek amacıyla bir muhalefet aracı olarak Alevilik isminin kullanıldığı söylenebilir.²⁸⁹ Aleviliğin, muhalefet aracı olarak kullanılması, geleneksel Alevilik anlayışının ve pratiklerinin sürdürüldüğü kır alanlarından çok, kentlerde oluşmuş toplumsal yapılarda görmek mümkündür. Bu sebeple, kentleşme

²⁸⁶ Mardin, Şerif: **Türk Modernleşmesi (Makaleler 4)**, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1992, s. 179.

²⁸⁷ İslamoğlu, Abdullah: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Siyasal Muhalefet(1908-1913), Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2004, s. 19.

²⁸⁸ Aksoy, Gürdal: A.g.e, s. 72-89.

²⁸⁹ Dönmez, Mehmet: A.g.e, s.42

süreci, geleneksel yapılara uygulamış olduğu baskıdan dolayı, Alevilik algılarını, ideolojik Alevilik algısına dönüşmesine imkân tanımaktadır. Tüm bunların ışığında, muhalefet aracı olarak Alevilik, ideoloji kavramı ve ideolojik Alevilik kavramları ile birlikte değerlendirilecektir.

3.4.1. İdeoloji Kavramının İzahı

İdeoloji kavramı, günlük sosyal, politik ve akademik alanlarda en çok kullanılan kavramlardan biridir. Kavram, döneme ve kullanımına göre farklılık göstermekte ve değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Bu kavramın etimolojik anlamı üzerinde bir fikir birliği olmasına karşın herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanım bulunmamaktadır. Kavramı ilk defa Fransız filozofu Destutt de Tracy, fikirleri, düşünceleri inceleyen bilim olarak kullanmıştır. Fakat kısa bir süre sonra kavram ilk manasından uzaklaşarak, dünyaya, topluma ve insana yönelik duygular, tutumlar ve düşünceler sisteminin bütünü anlamında kullanılmaya başlanmıştır.²⁹⁰ Kavram değişik anlamlarda kullanılmasına karşın, ideoloji, “genel olarak bir siyasi partinin inançlarını, değerlerini, temel ilkelerini ifade eden bir politik bir anlamda kullanıldığı gibi, bir ölçüde tutarlı inançlar kümesi; siyasi ve toplumsal eylemi yönlendiren düşünce, inanç ve görüşler sistemi; bir toplumsal durumu yansıtan düşünceler dizgesi; insanların kendi varoluş koşulları ve ilişkilerinden doğan yaşam tarzlarıyla ilgili tasarımların tümü”²⁹¹ olarak da tanımlanmaktadır.

Kimi düşünürler, ideolojinin, mevcut siyasi ideallere ters, ayrı bir çeşit inanç sistemi, statükonun devamıyla özdeşleşmiş veya tersine onu değiştirmeye kalkan fikir yapıları olduğunu iddia eder. Bilgi sosyologları ve kimi Marksistlere bütün düşüncelerin ideolojik olduğunu savunur.²⁹² İdeolojide, bilimsellik iddiası mevcuttur. Bu iddia bilimin tartışılmaz gerçek olma özelliğinden yararlanmak amacıyla kaynaklandığı ifade edilebilir. Fakat, bilim ideal olarak formel işlemlerden meydana gelmiş bir metoda sahiptir. İdeoloji, bilimden ayrı olarak, belirli doğruları olmasına rağmen, kesin ve değişmeyen doğrulardan ziyade, sürekli

²⁹⁰ Kızılcıkelik, Sezgin-Erjem, Yaşar: A.g.e, s. 213.

²⁹¹ Cevizci, Ahmet: Felsefe Ansiklopedisi, Paradigma yayınları, İstanbul 2002, s. 533.

²⁹² Dönmez, Mehmet: A.g.e, s. 42.

bir arayış mantığını kapsar.²⁹³ İlk zamanlar felsefî bir kategori olan ideoloji süreç içinde tam bir kavramsal karışıklığa düşmüş ve herhangi bir düşünceyi ifade etmek için kullanılmaz hale geldiği söylenebilir.²⁹⁴

Sabri ÜLGNER, İdeolojiyi, “grup, sınıf, mezhep, meslek vs. gibi belli bir toplum kesiminin, statüleri ile uyum halinde ve yerine göre davranışlarını haklı ve meşru göstermek üzere, paylaştıkları ortak düşünceler, mitoslar ve değer yargıları toplamı” olarak tanımlar. Grup temelli yapılan bu tanımlamada, belli bir toplumsal grubun kendi varlığı ile ilgili değerler, tutumlar ve meşruiyet refleksleri önem kazanır. Kavramsallaştırması oldukça güç olan ideoloji kavramını en temelde özne ile nesne arasındaki ilişkide, özne açısından bir “anlamlar sistemi” inşa etme ve yerleştirme süreci olarak da ifade edilebilir. Özne ile nesne arasında anlam inşası, bireyin algı süzgecinde gerçekleşmektedir. Ancak bireyin algısının da toplumsal bir inşa olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, ideoloji sürecini, toplumsal etkenler içerisinde özne olmaya itildikleri toplumsal evreni anlamlandırma ve bunu muhtelif göstergeler, işaretler, değerler, ilgi ve çıkarlar aracılığıyla ortaya koyma süreci olarak görmek mümkündür.²⁹⁵ Marx’ın, toplumsal bilincin bir tarzı olarak ideoloji üzerinde yürüttüğü tartışmaların önemli bir kısmı, onun idealist ve materyalist felsefî yaklaşımlar arasında çizmeye çalıştığı sınır çabalarından kaynaklanır.

Karl Marx ideolojiyi, görünüşte mantıklı olan, fakat gerçekte bir toplumdaki egemen sınıfın çıkarlarını haklılaştırmaya yarayan fikirler sistemi olarak tanımlar. Tanımdan da anlaşılacağı gibi Marks, ideolojiye olumlu bir yaklaşım göstermez. Marks’ın aksine Lenin, ideolojiye daha olumlu yaklaşır. Lenin için ideoloji, işçi sınıfının sınıfsal ilgilerinin bir ifadesi olarak halk ideolojisinin aksine, bilimsel sosyalizmin sonuçlarının stratejik ve bilinçli bir şekilde uygulanmasına imkan sağlayan bir aracı konumundadır.²⁹⁶ Lenin bu anlamda, ideolojiyi bir stratejik

²⁹³ Mardin, Şerif: İdeoloji. 16. Baskı. İletişim Yay. Ankara, 2013, s. 16.

²⁹⁴ Türköne, Mümtazer: “ideolojik İslâm”, Türkiye Günlüğü Dergisi, sayı 16 Güz, 1991, s. 59-60.

²⁹⁵ Çeğin, G, Arlı, A : İdeoloji“ Kavramının Aşınması ve Bourdieu”nün Kuramsal Seçenekleri, Doğu Batı dergisi, 2004/sayı:28.

²⁹⁶ Topakkaya, Arslan: “İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış”, EÜHFD, C. XI, S. 1-2 , 163-180, 2007, s. 167-168

anlamlar yükleyerek olumlar ve gaye için önemli bir araç olarak kabul eder. Marx'ın, toplumsal bilincin bir tarzı olarak ideoloji üzerinde yürüttüğü tartışmaların önemli bir kısmı, onun idealist ve materyalist felsefi yaklaşımlar arasında çizmeye çalıştığı sınır çabalarından kaynaklanır. Marx'ın ideoloji tasavvuru, dönemin idealist-materyalist felsefe farklılaşması polemiklerinin izini taşır.²⁹⁷

Yine Marks'ın en önemli yorumcularından olan Althusser, ideolojini yanlış bilinç olmadığını, ideolojiyi öznel nitelikte zihinsel bir kurgu olduğunu ifade eder. Althusser için ideoloji; kendine göre bir mantığı olan, belli bir toplum içerisinde tarihi bir varlığı ve tarihi bir görevi bulunan bir tasavvurlar, imajlar, mitler, fikir ve kavramlar, bütünü olarak tarif eder. Althusser ideolojinin temel işlevini, iktidarlar tarafından zor kullanmadan, mevcut toplumsal formasyonu sürdürmek olarak görür. Bu bağlamda ideoloji, egemenler tarafından yığınları kontrol etmek için kullanılan bir aygıttır.²⁹⁸

Karl Mannheim ideolojiyi, tarihin belirli bir anında bir sosyal sınıfın çıkarlarının az çok aldatici olarak evrenselleştirmesi olarak tanımlamaktadır.²⁹⁹ Mannheim, ideolojiyi birey ve yaşanan zaman, tarihsel süreçler temelinde “kısmi” ve “bütüncül” ideoloji diye iki şekilde tanımlar. Kısmi ideolojiyi, bireylerin psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve karşı tarafın belirli düşüncelerine inanılmaması gereğine işaret eden ve gerçeğin bilinçli veya bilinçsiz şekilde saklanması olarak tanımlar. Bütüncül ideolojisi ise çağdan veya tarihsel toplumsal bir çerçevede somut olarak tanımlanan grubun bütüncül bilinçlerine göre tanımlar.³⁰⁰

Cemil Meriç, ideolojiyi, şuurumuza giydirilen deli gömlekleri olarak ifade eder. Yine ideolojileri “hakikatleri” gölgeleyen, çarpıtan fikir kapıları olarak belirten Meriç, ideolojilerin hakikati barındırmasına karşın, esas olarak hakikate bir

²⁹⁷ Üşür, Serpil Sancar: *İdeolojinin Serüvenleri*, İmge Kitabevi, Ank., 1977, s. 11.

²⁹⁸ Güngör, Süleyman: “Althusser’de İdeoloji Kavramı, Süleyman Demirel Üniversitesi”, *İİBF Dergisi*, C 6, S 2, s. 221-231, 2001, Isparta, s. 222-230

²⁹⁹ Kızılcılık, Sezgin, Erjem, Yaşar: A.g.e, s. 213.

³⁰⁰ Tatar, Taner: *Kutsalın Siyasallaşması ve Alevilik*”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.45, Kış 2008, s.117.

başkaldırı olduğunu savunur.³⁰¹ İdeolojiyi kutsallık mefhumu ile karşılaştırarak ifade eden bir sosyolog, İdeolojinin bizzat kendisinin kutsallık iddiasında olduğu için; kutsal olanı beşeri doğrulara indirgediğini iddia eder. Kutsalın kendisini mefhumlarla ifade ettiğini belirten, ideolojinin ise mefhumlarla yüklü olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı kutsalda anlam bütünlüğü ve zenginliği, ideolojilerde ise vehimlerin olduğu savunulmuştur. Kutsalın takipçisi olan insan, fehmederek yaşarken, ideolojinin takipçisi vehmederek hayatını sürdürmeye çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca kutsal ve ideoloji içerdiği mana bakımından da ayrılır. Kutsal olan “aşk”ı içerirken ideoloji “hırsı” içerir. Bu içerik aslında ideolojinin daha maddi, kutsal ise daha manevi olduğunu belirtmesi açısından önemlidir. Bahsi geçen doğruların aslında ideolojilerde olduğu vurgulanır. Bu ayrıca, ideolojilerin, toplum ya da insanlık adına ortaya çıkmakla birlikte, belirli bir grup, elit, sınıf ya da devletlerin amaçlarına hizmet ettiğini belirtir.³⁰²

İdeoloji kavramı, insanın sosyal, siyasal ve ekonomik yaşantısında önemli bir yer kaplamaktadır. Diğer bir deyişle, ideoloji fertlerin dünya görüşlerinin oluşmasından ziyade; fertlerin toplumla, tarihle ve diğer sosyal kurumlarla olan ilişkisinin belirlenmesinde de oldukça etkindir. İdeolojiler bireylerin yaşam pratiklerine yön verir ve sadece bireyin zihinsel dünyasında olup biten bir olgu değildir. Birey yaşadığı toplumdaki bütün ilişkilerinde, toplumsal kurum ve yapılar içinde bunu öğrenir ve toplumsal meseleleri edindiği bu bilinç durumuyla değerlendirir. Dolayısıyla bir çok düşünürün de belirttiği gibi, bireylerin ideolojilerini şekillendirmek veya belirlemek, toplumu dizayn etmek için en önemli araç olacaktır. Bu araç, gerçekte tecrübe etmediği ve günlük yaşamda karşılığı olmayan, tutumların bireylerde oluşmasına neden olabilir. Birey, medya, edebiyat, mitler, efsaneler, anlatılar ile oluşturulan ideoloji ile bir gruba dahil olup, diğer gruptan nefret edebilir. Bu nokta, kentleşme ile birlikte, birey yeni dâhil olduğu, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik kent alanlarında, sürekli bir algı dönüşümü içerisindedir. Bu dönüşümler, bireyin, sosyal ve kültürel olarak kentte konumlandığı ve karşı durduğu yapılara göre şekillenebilen ve yapılandırılan ideolojiler ile hızlanır. Bu süreç bir taraftan

³⁰¹ Meriç, Cemil: Bu Ülke. (Yay. Haz. M. A. MERİÇ). İletişim Yay. İstanbul, 1992, s. 174.

³⁰² Tatar, Taner: A.g.e, , s. 116-117.

geleneğin yerine ikame edilen yeni yapıları ve kurumları oluşturur. Elazığ Yıldızbağların Mahallesi, kentleşme ile birlikte dönüşüme uğrayan geleneksel Alevilik yerine gelişen ideolojik Alevilik, bu duruma somut bir örnek olarak verilebilir.

3.4.2. Aleviliğin İdeolojik Olarak İdrak Ediliş Tarzı

Kentleşme, Alevilik idrak ediliş tarzında önemli dönüşümlere ve değişikliklere neden olmaktadır. Kentleşme, ideolojik Aleviliğin oluşmasında tek başına açıklayıcı bir etken olmazsa da, gerek çalışmamızın ana değişkenlerinden bir olması; gerekse diğer etkenlerin toplumsallaşması ve bireye iletilmesinde taşıdığı rol hasebiyle, ideolojik Aleviliğin irdelenmesinde ana eksen olarak değerlendirilecektir. Ocak kültürü ve kırsal sosyal düzen içerisinde varlığını sürdüren Alevilerin, kentin zor yaşam koşulları ve zamanın politik atmosferinin tesiriyle, dini algılarında ideolojik kaymalar oluşmuştur. Kentlerde yaşayan fertlerin, dünya görüşleri, doğruları, değerleri ve hayta tarzları ideolojik aygıtlar marifetiyle bir dönüşüm sürecine girmiştir. Kentleşmenin etkisiyle, muhtelif sosyal ve siyasal etkenler nedeniyle gelişen İdeolojik, Alevilik, Yıldızbağları Mahallesi'nin içeriği düşünülerek, “Sol” ve Etnik ideolojik Alevilik boyutlarında değerlendirilecektir.

Genel olarak kırdan yaşamını sürdüren Aleviler, 1960'lı yıllardan itibaren yoğunlaşan göçler ile birlikte kentlerin kenarında yer alan mahallere yerleşmeye başlamışlardır. Bu süreçte, Alevi bireyler, kırsal yaşamının sosyal ve kültürel düzeninden, kenttin, sosyal ve kültürel olarak kendine has yapıları ile sosyal münasebetler kurmuşlardır. Bu münasebetler sonucunda, bireylerin dünya görüşlerinde, değerlerinde, .din algılarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Modernitenin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıları refakatinde kurumsallaşan günümüz kentlerinde, sosyal ilişkiler, değerler, sosyal düzeni tanzim eden sosyal mekanizmalar, bireylerin referans olarak aldığı yapılar kırdan önemli farklılıklar arz etmektedir. Modernite, bireyin mana âlemine etkide bulunup, ananevi yapılar yerine modern hukuku, dinin yerine bilimi, aşkın yerine akı temel alan bir anlayış getirmektedir.

Kentleşme ile Alevilik, yeniden örgütlenme modelleri arayışına girmiştir. Sol ideolojisi temelli Alevilik algısı, kentlerde Aleviliğin yeniden örgütlenmesi, Alevilik kurumlarının işlevlerinin yeniden belirlenmesi sürecinde, özellikle genç ve eğitilmiş kuşak içinde yayımlanmıştır. Sol ideolojilerin, Aleviliği nasıl algıladığını anlayabilmek için öncelikle Marksizm'in dine yönelik bakış açısını irdelemek gerekir. Marksizm, dini bir bakış açısı ile ele alır. Marksizme göre toplumsal hayatı belirleyen temel unsurlar, ekonomik elemanlar, ekonomik üretim biçimi ve üretim ilişkileridir. Diğer anlamda ekonomi bir alt yapı kurumudur. Üst yapı kurumları alt yapıdaki değişime göre değişir ve şekillenir. Din de, bir üst yapı kurumu olması sebebi ile ekonomik üretim biçimine tabidir.³⁰³ Yine tanrının insan tarafından yaratıldığını ve insanın tasavvurunun ürünü olduğunu iddia eder. Tanrı imgesine işlevsel bir bakış açısı ile yaklaşan Marksizm, tanrıyı dünyevileştirmektedir. Tanrıya karşı duyulan maneviyatın, dünyevi duygusallıklar ile ikame edileceğini savuna görüş, duanın yerine iş veya çalışma alınca, dinin insan hayatı için bir ihtiyaç olmaktan çıkacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, tahayyül edilen sosyalist düzende, dine gerek duyulmaz.³⁰⁴

Kentleşme ile birlikte kentlere göç eden Aleviler, Marksizm'den beslenen Sol ideolojilerden önemli bir oranda etkilenmişlerdir. 1960'lı yıllar ile itibaren Türkiye'de önemli, sosyal ve siyasal hareketlenmeler cereyan etmiştir. Bu yıllarda, kentlere göç eden Alevilerin genç kuşaklarının yükseköğretim kurumlarıyla ve sendikalarla tanışmaları, bu kurumlar aracılığı ile özellikle eşitlikçi-devrimci ideolojilerle temas girmelerine neden olmuştur.³⁰⁵ Alevilerin özellikle 1960'lardan sonra büyük bir hızla sol ideolojilere yöneldiği söylenebilir.³⁰⁶ Alevi gençliği arasında var olan iktidarlara yönelik olarak hoşnutsuzluk, eğitim ve deneyimleri itibarıyla da siyasal süreçten beklentilerinin artması, o yıllarda iktidar sağ partilerin Alevi gençler tarafından Sünnilere hizmet eden oluşumlar olarak algılanması gibi

³⁰³ İnce, Abdullah: *Çatışma Kuramı Bağlamında Din: Çetin Özek Örneği*, **International Journal of Social Science**, Volume 6, Issue 2, p. 613-628, February 2013, s. 614-616.

³⁰⁴ Dönmezer, Sulhi: *Sosyoloji*, Savaş Yay., Ankara, 1984 s. 260-261.

³⁰⁵ Güler, Sabır: *Bir İnanç Sistemi Olarak Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi Deneyimi (TBP)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 48.

³⁰⁶ Çamuroğlu, Reha: *Değişen koşullarda Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 200, s.90.

nedenler, Alevi gençliğini Sol ideolojilere kaymalarına neden olduğu söylenebilir. Bu noktada, orta ve yaşlı kuşak, Anti-Alevi hareketlerden kendilerine yönelik olacak dışlanma, aşağılanma gibi tehlikelere karşı korunmanın yolu olarak Kemalist laiklik anlayışa benimserken, genç kuşaklar daha çok sosyalist parti ve örgütlerde aktif olarak yer almışlardır.³⁰⁷

Bu süreçte, geleneksel Alevilikten, kentlerdeki sol ideolojilere yaklaşan Alevilik temayülünü meşrulaştırılmak için, ideolojik Aleviliğin bir yazını ortaya çıkmıştır. Bu yazın, Aleviliğin insanı merkeze alan bir anlayışa sahip olduğunu, Alevilikte insanların eşitliğinin ve özgürlüğünün kıymetli olduğunu savunur. Bu görüşlerin Alevilik ve sol ideoloji için ortak olduğunu ispat etmeye uğraşır. Yine Aleviliğin ve Sol ideolojinin temel referans olarak akli ve bilimi esas aldığı gibi çıkarımlar ile Alevilik ve sol ideoloji, bu yazın ile aynılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çabalar, Aleviliğin özünün manevi itikattan ve aşktan çıkarıp dünyevi evrensel değerlere indirgemeye uğraşan bir içeriktedir. Bu idrak tarzına göre, Alevîlik, sol hareketinin ilk nüvesi olarak kabul edilmektedir.³⁰⁸

Sol ideolojik Alevilik daha önce de belirtildiği gibi inanca ait özü maddî olarak temellendirme çabasıdır. Örnek olarak, ideolojik Alevilik, Alevîlik-Bektaşilikteki dört kapıdan, üçüncüsü olan marifet kapısını üfürükçülük değil, maddenin bilime şekil vermesi, diğer bir deyişle düşüncenin üretime dönüşmesi olarak algılamaktadır. Alevîliğin Cennet, Cehennem, Huri, Gılmanla ilgisinin olmadığını belirten bu ideoloji, Alevîlik kimilerinin ileri sürdüğü gibi İslâm'ın özü olmadığını savunur. Zira Alevilikteki tanrı ve kitap inancının ve ibadet biçimlerinin İslâm'dan çok farklı olduğu bu yargı için kanıt olarak gösterilmektedir.³⁰⁹

1960'lı yıllarda başlayan ideolojik Alevilik, özellikle kentlerde adeta “ bir moda gibi” Aleviler arasında yayılmıştır. 1970'li yıllarda Türkiye'de devrimci sol kendini tarihsel bir temele oturtabilmek için, Hacı Bektaş-ı Veli ile meşrulaştırmaya çalışmıştır. Zira Türkiye'de kendisi için tarihsel konumdan gelen yapısı sebebiyle

³⁰⁷ Güler, Sabır: A.g.e, s. 48.

³⁰⁸ Dönemez, Mehmet: A.g.e, s. 48.

³⁰⁹ Üzüm, İlyas: Günümüz Aleviliği, İslam Yay., İst., 1997, s. 155-156.

hazır potansiyel sosyal taban olan Alevî-Bektaşî kesimi, kendisine referans olarak Hacı Bektaş-ı Veli'yi göstermekteydi. Bu süreçte, Hacı Bektaş-ı Veli, ilk defa keşfediliyor gibi, isyankâr, haksızlığa direnen ve İslami hayat tarzı olmayan, hümanist mesajlar veren bir kişi olarak tarif edilmiştir.³¹⁰ Şöyle ki, Hacı Bektaş-ı Veli üzerine 1970'lerden şimdiye değin Türkiye'de yayımlanan kitapların önemli bir kısmı, Alevî-Bektaşî kökenli olup, devrimci sol ideolojiye angaje olmuş kesime aittir.³¹¹ Bütün bu çabalar ideolojilerin “değer istismarcısı” olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü ideolojiler, kendilerine, her zaman istismar edecek bir takım değerler bularak, önce onların içini boşaltır, sonra da birer slogan haline getirerek, âdeta öldürürler.

1960'lı ve 1970'li yıllarda orta ve genç kuşak Alevilerin içinde yer aldıkları sol ve sosyalist hareketlerin 1980'li yılların sonundan itibaren gerilemesi ve bu hareketlere dair hayal kırıklığı oluşmasına neden olmuştur. Hayal kırıklığına uğrayanlar, özellikle eğitim görmüş, entelektüel kesimden bireylerden oluşur. Bu kesimin, sol, sosyalist hareketlerin gerilemesiyle, bu kimliklerini ikinci plana iterek Aleviliklerine sahip çıkmaya başlamış oldukları ifade edilebilir. Aleviliğin sol ideoloji tarzında idraki, bu algıyı oluşturan sosyal ortamın değişmesi, devletin Alevileri sistemin içene alma gayretleri, siyasal kimliklerin eskisi kadar rağbet görmemesi gibi nedenlerden dolayı, Alevi idrak tarzında sol ideolojilerin etkisi zamanla azalmaktadır. Ancak bu azalma, Tunceli gibi sürekli siyasi muhalifliğini dinamik tutan yerlerde, diğer kentlerdeki kadar dramatik bir şekilde görülmemektedir.

Aleviliğin ideolojik olarak idrak edilmesinin bir başka tarzı Aleviliğin köken ve temel olarak belli bir etniğe dayandırma ideolojisidir. Bu algı, sistematik olarak belirli amaçlara hizmet etmekte ve Aleviliğin bir etnik gruba ait bir din olduğuna dair önermeler oluşturmaktadır. Geleneksel olarak kırlarda sürdürülen Alevilik algısının tersine, etnik ideoloji, Aleviliğin tarihsel gelişimi ile ilgili de farklı yargıları doğrulamaya uğraşmaktadır.

³¹⁰ Dönmez, Mehmet: A.g.e, s. 48-50

³¹¹ Ocak, Ahmet Yaşar: Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim Yay., İst., 2000, s. 150-151.

Alevîliğin etnik bir kimlik olduğunu iddia eden veya Alevilik inancına etnik bir kimlik kazandırmak isteyen bu yaklaşımın, Alevîliği tanımlaması da farklı olmuştur. Bu yaklaşımda Alevîlik etnik bir temel üzerine oturtulmakta ve eski Kürt dini olarak kabul edilen Zerdüştlüğün bir devamı şeklinde kabul görmektedir.³¹² Cemşit BENDER, Alevilik kelimesinin etimolojik kökenine dair bazı çıkarımlarda bulunarak, Alevilik kelimesinin kökeni Kürtçe olduğunu iddia ettiği, ateş ışığı anlamına gelen “Alav” kelimesine bağlamaktadır. Yine ateş, ocak gibi kavramların Zerdüştlükte kutsal olduğunu belirten yazar, bu şekilde bir çıkarımla, Alevîliği, köken olarak Zerdüştlüğe dayandırır.³¹³ Alevîliğe etnisite bağlamında yaklaşanlar, onun geleneksel olan bütün unsurlarını da tıpkı sol ideolojik idrak tarzında olduğu gibi, görmezden gelmekte ve işlevsiz kılmaktadırlar. Alevilik inancını özgün kılan sosyal ve kültürel kurumlar, bazı ritüeller, dualar, deyişler, Ehlibeyt gibi unsurlar, bu anlatımda, ihmal edilmekte ve yok sayılmaktadır.

Bu anlatım, Kürt etniğini Mezopotamya’dan köklendiğini iddia ederek, aynı şekilde, Alevîliğin bir Mezopotamya dini olduğunu savunmaktadırlar. Bu anlatım, Alevîliğin İslamiyet öncesine dayandığını iddia ederek, Hz. Ali’yi ve Ehlibeyt inancını yok sayar. Alevîliğin, gerek felsefi yönden, gerek kültürel, sosyal inanç yapılarında kutsadığı değerler bakımından büyük oranda Mazdeizm³¹⁴ inancı ve Zerdüşst öğretisinin bir devamı olduğu, öz ve anlam itibarıyla her bu üç inanç sistemi arasında büyük bir aynılık veya çok büyük bir yaklaşım benzerliği olduğu iddia edilmektedir. Ahmet Yaşar OCAK, gerek Zerdüştlük gerekse Mazdekizm, Türkler içinde geniş bir taraftarlar kitlesi elde ettiğini iddia ederek, İslamiyet’in kabulünden

³¹² Dönmez, Mehmet: A.g.e, s.50

³¹³ Bender Cemşid: 12 İmam ve Alevilik, Berfin Yay., İst., 1993, s. 93.

³¹⁴ Mazdek (ölümü 524 veya 528) Sasani İmparatorluğu’nda Şah I. Kavat döneminde, iktidara karşı isyan etmiştir. İsyanın dayandığı sebeplerde proto-sosyalist görüşlerin bulunduğu iddia edilir. Mazdek’in ileri sürdüğü fikirler, daha sonra Mazdekçilik, Mazdekizm gibi bir akıma dönüşmüştür. Taraftarları düalist kozmolojiyi/teolojiyi Maniheizm ile paylaşırlar. Mazdek öğretisinde, dini formalitelerin azaltılmasını ve Zerdüşst din adamlarının güçlü pozisyonunun tartışılması, bu din adamlarının bulunduğu güçlü konumun ezilen Pers halkını daha da yoksullaştırdığını Mazdek’in ileri sürdüğü fikirler birçok yönüyle bir sosyal devrim olarak ve erken komünizm örneği olarak değerlendirilir, daha fazla bilgi için bakınız, Can, Cahit: Zerdüşstçülük, Zerdüşst ve Hukuk (Avesta), I.Bölüm, s.274-288, Kızıltunç, Recai, **Halfelik ve Harezmi Halfeleri**, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Taed] 47, Erzurum, 2012, s. 197-210, Yıldırım, Nimet. “Ahura Mazda”, Fars Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006.

sonra da göçebe kabileler arasında hala kalıntıları bulunan Zerdüştî ve Mazdekist etkilerini, Mazdeizm daha önce kabul etmiş Oğuzlara bağlar.³¹⁵ Ayrıca yazar, Alevî ve Bektaşî inançlarının yalnızca belli bir etnik veya dini köken ve kültürün ürünü olmadığını bilakis Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyanın ürünü olduğunu göstermeye çalışır.

Alevîliği Mezopotamya kökenli etnik bir temele dayandırmaya çalışan ideolojik akımlar, Alevîliği Türklüğe bağlayan açıklamalara karşı fikirler geliştirir. Bu ideolojik yaklaşım, Alevîliği Orta Asya kökenli bir yorum ve Türklerin eski inançlarının devamı gibi açıklayan görüşlere tepki olarak geliştirilmiştir. Yine Kürt etniğine dayalı Alevîliğin ideolojik yorumu, ülkedeki Kürt etniğinin politik faaliyetlerine paralellik göstermektedir. Alevîliği Kürtlüğe bağlama çabaları, 1980 sonrası döneme denk gelir.³¹⁶ Bu dönem Marksist ideolojilerin Alevî kitler üzerinde etkilerinin azaldığı dönemlerdir. Marksist ideolojinin Alevîler üzerindeki etkisinin gevşemesi, Kürt etnikçiliğinin Alevîlere olan ilgilerin artması, Alevîliğin Kürt etniği temelinde ideolojik idrak tarzının gelişmesine vesile olan önemli etkenler olarak sayılabilir.

Kürt Alevîliği, ilk zamanlarından beri, Türkiye Cumhuriyeti ile barışık olmadığı gibi, bu anlayışın sol partilere yönelişi de, Türk Alevîlerinin sol partilere yöneliş motivasyonlarından farklı olduğu görülür.³¹⁷ Özellikle 1980 yıllarından sonra, Kürt hareketinin, Kürt kökenli Alevîlere yaklaşmasından sonra, Türk Alevîler ile Kürt Alevîlerin sol partilere yöneliş içeriklerindeki farklılığı artırmıştır. Alevîliğin, İslami motiflerden ziyade, İslamiyet öncesi, motifleri ön plana çıkarılmaya çalışılmış, bu motifler ayrıca Kürt Alevîler ile Türk Alevîleri algıda birbirine çok uzak tarif etmiştir. Oysa Alevîliğin geleneksel idrakinde, kurum ve yapılarında, ritüellerinde, hemen hemen aynı olan Kürt ve Türk Alevîler; Etnik ideolojik Alevîliğin çabaları ile birbirinden koparılmaya çalışılmıştır. Kemal Atatürk'e ve sol partilere yönelik olumlu algıları olan Kürt Alevîlerinin bir kısmı; bu süreçte, bu algılarını

³¹⁵ Ocak, Ahmet Yaşar: Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 4-5.

³¹⁶ Güler, Sabır: A.g.e, s. 13.

³¹⁷ Aktay Yasin: Türk Dinin Sosyolojik İmkânı, İletişim Yay., İst., 1999, s. 71.

kaybetmişlerdir. Ancak, özellikle laiklik anlayışından dolayı, Kürt Alevilerinin Kemal Atatürk'e ve sol partilere hala büyük sempaticileri bulunmaktadır.

İdeolojik Alevilik ile ilgili genel bir değerlendirme yapılırsa ideolojik Alevilik ile geleneksel Aleviliğin idrak tarzlarındaki farklılıkları ortaya koymak gerekir. İdeolojik Alevilik, Hz.Muhammet, Hz.Ali ve Ehlibeyt yerine ideolojik liderleri ve ideolojileştirilmiş Ehlibeyti önemli şahsiyet olarak algılamaktadır. Geleneksel Alevilik, Allah inancı, manevi teslimiyet ile Alevilik inancını idrak ederken; ideolojik Alevilikte, bu manevi değerlerin yerini pozitivist bağlılık almıştır. İdeolojik Alevilikte, “hoşgörüyü” karşı “çatışma”, “deyişlere” karşı “sloganlar”, “ibadet” yerine “eylem” gibi algılar ve uygulamalar gelişmiştir. İdeolojik Alevilikte, “insanı kamil olma” ile çerçevesi çizilen ideal toplum yerine, pozitivist değerler ve rasyonel davranışların getireceği eşitlik ve özgürlük tahayyüllerinin hakim olduğu mükemmel toplum tasavvur edilmektedir. Bu noktada, kentleşme ile birlikte geleneksel Alevilik, özellikle Alevi gençlerde, Alevilik kurum ve değerlere olan inancı azaltmaktadır.³¹⁸ Bu yöneliş, Alevi gençlik içerisinde bir değersizleşmeye ve kimliksizleşmeye neden olmakta, kent Alevileri için her geçen gün ciddileşen bir anomi habercisi olarak değerlendirilebilir.

Kısaca, kentleşme ideolojik Aleviliğinin gelişmesinde en önemli etkidir. Kentleşme ile birlikte, kırdan kopan bireylerin, çeşitli sosyal, ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı, geleneksel Alevilik kurumları ile ilişkilerinde azalmalar olmakta, Alevilik, eğitim, bazı yayınlar, dernekler, siyasi partiler vasıtasıyla ideolojik olarak yorumlanmaktadır. Çoğu yoksul olan Alevi göçmenleri, yerleştikleri kenar mahallerde, sosyal ve iktisadi söylemler içeren sol ideolojilere yönelmiş ve bu ideolojiler ile Alevilik arasında paralellik kurulmaya çalışılmıştır. Bu uğraşlar, sol ideolojiye dayalı bir Alevilik idrakinin kentlerde oluşmasına neden olmuştur. Yine Kürt etniğine dayalı ideolojik Alevilik; Aleviliği Türklük ile açıklamaya çalışan akıma tepki olarak geliştiği söylenebilir. Bu tepkiyi, bu akımın geliştirdiği kavram ve iddialarda görmek mümkündür. Aleviliğin İslamiyet'ten önceki Türk örfünden etkilendiğini iddia eden akımın köken olarak gösterdiği Orta Asya coğrafyasına

³¹⁸ Tatar, Taner: A.g.e, s. 130-131.

karşın Mezopotamya coğrafyası; Şamanizm ve Gök tanrı inançlarına karşı, Zerdüştlük ve Mazdeizm, kavramları ve yorumları geliştirilmiştir. Burada asıl dikkati çeken nokta, gerek sol ideolojiye dayanan Alevilik anlayışında gerekse de Kürt etniğine dayalı yorumlarda, Hz. Ali'den başlayan tarihsel süreç hesaba katılmadan, Aleviliğin aslını oluşturan, değer ve kurumlarının ihmal eden çıkarımların hakim olmasıdır. Bir diğer noktada ise, İslamiyet öncesi, insanların sahip olduğu, din anlayışlarının bazı unsurlarının tümüyle terkedilmediği, İslamiyet'ten sonra İslam ile tamamen çatışmayan bazı unsurların, gelenek olarak sürdürüldüğüdür. Bu nedenle farklı etnik kökene sahip olan toplumların idrak ettikleri eski dinlerinin, Alevilik inancı içerisine girmesi veya gelenek olarak devam etmesi, Aleviliğin tümüyle o etnik grubun belirlediği, yapılandığı ve köken olarak o etnik gruba ait olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Bu iddia bilimsellikten uzak, ideolojik bir bakış açısı le şekillenmiştir. Son söz olarak, gelenekselden moderne geçişte, Alevilik de dönemin getirdiği dönüşmelerden etkilenmiş ve modern çağın düşünme kalıbı olan ideolojiler ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilendirilmiştir.

3.4.3. Yıldızbağları Mahaltesinde İdeolojik Alevilik Algısı

Elazığ Yıldızbağları Mahallesi, Sosyolojik olarak “Tuncelili” ve “Alevi” kimliklerinin yanında, ideolojik içerik bakımında da Elazığ'da farklı bir mahalle konumundadır. Elazığ'da Yıldızbağları dışında ikamet eden diğer bireyler ile yapılan görüşmelerde, Yıldızbağlarını tanımlamalarında, Tuncelili, Alevi ve Sol, Kürtçü, Sosyalist vs. gibi kavramların kullanıldığını gördük.³¹⁹ Mahalle dışındaki kişilerin hepsi, mahalleyi, öncelikli olarak Alevi ve Tuncelili kavramları ile tanımladıktan sonra, ideolojik kavramlar kullandıkları görüldü. Mahalleli ile yapılan derinlemesine mülakatlarda, bireylerde, geleneksel, sol ve etnik ideolojilere dayalı Alevilik idrak tarzının olduğu görüldü.

Mahallede, yaşı ilerlemiş kadın ve erkelerin, cem evi dedesi ve çalışanlarının ve de genel olarak kadın katılımcıların, Aleviliği daha geleneksel

³¹⁹ Mahalle dışındaki farklı yaş ve meslekten 10 kişiye, sohbet içeriğinde, “Yıldızbağları nasıl bir mahalle, Yıldızbağları Mahaltesini nasıl biliyorsunuz?” gibi sorular soruldu. Burada temel amaç mahallenin, dışardaki algısının elde edilmesiydi.

unsurlara dayalı, tanımladıkları görülmüştür. Ayrıca bu grupta yer alan katılımcılar, Aleviliğin tarihsel sürecini, kökenini, İslamiyet ile olan ilişkilerini, geleneksel Alevilik içeriğinde ve ideolojik yaklaşımların ötesinde açıkladıkları tespit edilmiştir. Yine Alevilik kurumlarına, cem kurumuna ve Alevilik ile ilgili bazı ritüellere bakış açılarının müspet olduğu görülmüştür. Alevilik kurum ve ritüellerin mahallede zamanla kaybolmaya başlaması, bu idrak tarzını benimseyen fertler tarafından bir kötü gidişat olarak nitelendirilmektedir. Yıldızbağları Cemevi Dedesi, Aleviliğin ideolojik olarak algılanmasının, Aleviliğe çok zarar verdiğini ve bu durumun çoğu insan tarafından fark edilmediğini belirtmiştir.³²⁰ Aleviliğin tarihsel olarak Hz. Ali'nin katledilmesi ile başladığını ve Kербela Olayının Aleviliğin olgunlaşmasını sağladığını, Hacı Bektaş-ı Veli'nin ve seyitlerin bunu kendilerine yaydığını ve öğrettiğini belirtmektedir. Yaşı ilerlemiş kadınların, Alevilik ile ilgili bilgilerinin sınırlı olduğu, ancak geleneksel Alevilik kurumlarına saygılarının oldukça yoğun olduğu görülmüştür.

Aleviliği ideolojik yaklaşımların uzağında idrak eden bu kişiler, gençlerin mahallenin ve Tunceli'nin etkisinde kalarak, Aleviliklerini yaşamadıklarını ve kendileri için hala kutsal olan, türbe ziyaretleri, kurban kesme gibi ibadetlere itibar etmediklerini ifade etmişlerdir. Alevilik İslam'ın neresindedir sorusuna, genel olarak, Alevilik İslam'ın özüdür, kendisidir, aslıdır gibi cevaplar verilmiştir. Ayrıca bu gruptaki bireylerin, Hz. Muhammed'in kendileri için önemli olduğunu özellikle belirttikleri tespit edilmiştir.

Mahallede, Sol ideolojiler, özellikle gençler tarafından, oldukça yaygın olarak benimsenmektedir. Bu ideolojileri benimseyenlerin Alevilik algısı, sol ideolojilerin temel kavramları çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Ayrıca geleneksel Alevilik algısını benimseyen insanlar, Alevilik ile ilgili bir şeyler anlatırken, dedelerin sözlerinden örnekler verirken, sol ideolojisine dayalı Alevilik algısında olan bireylerin, “ okuduğum ... kitabın dediği gibi” veya doğrudan yazar veya düşünür ismi vererek açıklamalar yaptıkları görülmüştür. Alevilik, eşitlik, insan

³²⁰ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi

sevgisi, evrensel, özgürlük, emeğe saygı, kadın ve erkeği eşit sayan, gibi kavramlar ile açıklanmaktadır.

Sol ideolojiyi benimseyenlerin, “Alevilik İslam’ın nesrinde” sorusuna muhtelif cevaplar verdiği görülmüştür. Verilen cevaplara genelleyeceğimiz yargı, Alevilik içinde İslami öğeler bulunmakta ama Alevilik İslam’ı da kapsayan, daha geniş bir inanç sistemi olduğu görüşüdür. Mahallede sol Aleviliği ve Kürt etniğini esas alan Alevilik anlayışını benimseyen kişiler arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir. Mahalledeki hemen hemen bütün gençlerin sol ideolojilere sempati duyduğu belirtilmiştir. Yine Kürt etnikçiliğini benimseyenlerin hepsi ayrıca sol ideolojiyi benimsemektedir.³²¹ Ancak sol ideolojiyi benimseyen herkesin, Kürt Etnikçiliğini benimsediği söylenemez. Bu iki grup arasındaki en önemli fark, kendilerine Türk-Sünnileri, Kürt-Sünnilerden daha yakın görme derecelerine göre ortaya çıkmaktadır. Sol Aleviliği benimseyenler, Sünni Türklerin, Sünni Kürtlere oranla daha laik ve çağdaş olmalarından dolayı, kendilerine daha yakın olarak belirtmişlerdir.³²²

Kürt etnikçiliği sempatzanı bireyler, Aleviliği Kürt etniğine dayandırmaya yönelik tanımlamalar yapmaktadır. Ayrıca Tunceli Aleviliğini, Anadolu Aleviliği dışında, özgün bir inanç bütünü olarak tanımlayan bu grup; eski Kürt inançlarının İslam içerisinde Dersim Aleviliği ile hüküm sürdüğünü iddia etmektedirler. Bu gruptaki bireyler, Aleviliği, Mezopotamya kökenli bir din olduğunu, ancak siyasi baskılardan dolayı, İslam’ın kabul etmek zorunda kaldıkları için, Alevilik adı altında dinlerini sürdürdüklerini belirtmişlerdir.³²³ Bu bağlamda, sabah güneşe dua etmeler ve bazı totemeler bu görüşe kanıt olarak gösterilmiştir. Yine Zerdüştlük inancının Alevilik ile sürdüğünü ifade eden katılımcılar, hâlâ yaşlı insanların ateşe doğrudan su dökmediklerini buna kanıt olarak göstermektedir. Ayrıca kadın-erkek eşitliği, tek eşli evlilik gibi yapıların Zerdüştlükten kaynaklandığı yönündeki iddialar bu katılımcılar tarafından belirtilen diğer hususlardır. Bununla ilgili internette yapılan araştırmada

³²¹ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen; İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen

³²² İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Esnaf, Selcan SARI, 19 yaş, Öğrenci, İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Erkek, Öğretmen, İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Hemşire

³²³ Serap KAYA, yaş 23, Üniversite Öğrencisi; Birdal ORAN, yaş 24, işsiz; Metin GELMEZ, 25 yaş öğrenci; İsmi vermek istemedi, yaş 29, Rehber öğretmen

“Zerdüştlük ve Alevilik” kelimeleri arama motorunda tarandığında yaklaşık 1690 sonucun bulunduğu görülecektir. Bu şekildeki yazın ve iddialar, Aleviliğin eski Türk inançlarına bağlanmasına karşın çıkan bir literatür olarak değerlendirilebilir.

Alevilik tanımlarını ideolojik olarak yapan katılımcılar; ayrıca Aleviliği “Arap olmayanların Müslümanlığı”³²⁴ olarak tanımlamaktadır. Gerek Aleviliği Kürt etniğine dayalı olarak algılayan bireyler, gerekse Aleviliği Sol ideoloji temelli algılayanlar ortak noktası, Aleviliğin İslamiyet’in yerel motifler ile birlikte tekrar yorumlanması veya yeni bir form haline gelmesi olarak nitelenmektedirler. Bu nitelendirmelerin altında Alevilerin, Türkiye’de siyasi olarak hangi konumda olması gerektiği ile ilgilidir. Bu konum hangi tarafta olursa olsun, Sünni İslam’ın kendilerini baskı altında tutacağı endişesi, bütün ideolojik algılarda mevcuttur. Bu nedenle Aleviler, öncelikle, kendi hayat tarzlarını ve dini hürriyetlerinin güvence altına alabilecekleri bir sisteme taraf olmayı yeğlemektedir. Bu sistemin en önemli dinamiği laikliktir. Bu yüzden Yıldızbağları Alevileri, 1938 yıllarındaki olaylara rağmen, laiklik kaygısından dolayı, siyaseten hiçbir zaman Atatürk’ten ve CHP’den uzaklaşmamışlardır.

Alevilik kurumlarının, İdeolojik Alevilik algısındaki bireylerde, itibarlarının zayıfladığı tespit edilmiştir. Sol ve etnik ideolojiye dayalı Alevilik algısında özellikle “dedeler”, iktidarın istediklerini tatbik eden kişi(ler) olarak tanımlanmaktadır.³²⁵ Kırsalda, birçok açıdan duru olan dedelerin, siyaset, sosyal prestij, ekonomik nedenler ile iktidarın Alevilere ulaşma aracına dönüştüğü ifade edilmiştir. Yine Düşkünlük, Musahiplik, Kirvelik gibi kurumların nostajik köy öğeleri gibi algılandığı ve anlatıldığı ifade edilmiştir. Bu kurumların, sosyal düzen ve sosyal dayanışma açısından işlevleri, dini içeriklerinden daha öncelikli ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, Yıldızbağları Mahallesi, çeşitli sebeplerden dolayı, ideolojilerin önemli bir oranda rağbet gördüğü bir mekandır. Bu nedenle, insanların

³²⁴ İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Öğretmen, İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen, Hüseyin TAŞ, 46 yaş, İşsiz

³²⁵ Anıl FIRAT, 25 yaş, Öğrenci

zihni ve manevi olarak çevresinde olanları algılaması, kendisini yaşadığı toplumda konumlandırması, ideolojilerden önemli bir oranda etkilememektedir. İdeolojiler kentleşme sürecinde, kentleşen Tuncelili Alevilerinin, Alevilik algılarında önemli değişimlere sebep olmaktadır. Bu dönüşümler, ideolojilerden daha çok etkilendikleri için özellikle gençlerde daha fazla görülmektedir. Kentleşme sürecinde Aleviliği ve kurumları en fazla etkileyen ve bunlara en fazla zarar veren olgu ideolojik algılamalardır. Netice itibarı ile, ideoloji ile kentlerde ayar çekilen ve belirli formata gerileyen Alevilik, her geçen gün dünyevileşen beşeri bir sisteme dönüşme riski ile karşı karşıyadır.

5. KENTLEŞME SÜRECİNDE YILDIZBAĞLARI MAHALLESİ'NDE BAZI KAVRAMLARIN İDRAK EDİLİŞ TARZLARI

5.1. Aidiyet ve Kimlik Algılamaları

Kimlik; kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır. Nuri Bilgin ise kimliği *bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlanması* olarak tanımlıyor.³²⁶ Bu tanım ve diğer tanımların hepsinin ortak özeliği, kimliği bireyin toplumsal olanı, kendisinin toplumda sosyalleşme ile kazandığı her şeyi hesaba katarak, yaptığı bir anlam ve algılama süreci olarak değerlendirmeleridir. Birey tecrübe ettiği her şeyi toplumsal şemaları ile kategorize eder. Bu işlem, bireyin toplumdaki konumunu kendisine yakın ve uzak hissettikleri üzerinden konumlandırmasını sağlar. Birey, kime rakip, kime yandaş, kime dost kime düşman olduğunu, kendisini tanımladığı kimliğin verdiği kalıplar ile yapar. Bu anlamda, kimlik bir yönüyle benzerlikleri, diğer yönüyle de farklılıkları ifade eder. Zira bizi ötekilerden ayıran nitelik ve özelliklerden çok, bazılarıyla ortak olduğumuz değer ve ilişkilere yer ve öncelik veririz. Ancak bilerek veya bilmeyerek kimlerden

³²⁶ Bilgin, Nuri: Kimlik İnşası, İzmir, Aşına Yayınları, 2007, s. 7.

olduğumuzu belirlerken aynı zamanda kimlerden olmadığımızı da söylemiş oluruz.³²⁷

Aidiyet ve kimlik, bireylerin kendilerini, öğrenmiş oldukları sosyal ve kültürel yapıları esas alarak, toplumsal algı haritaları oluşturmaları sonucu oluşurlar. Bu iki kavramı birey, sosyal mesafeler ile sosyal ve kültürel yapıları uzak veya yakın olarak algılayabilir. Yine birey, her yapıyı sosyalleşme süreçlerinde edindikleri etiketlere göre sınıflandırır. Bu mesafelenme ve etiketlemede bireyin kendini konumlandırması, bireyin kimliğini ve aidiyetini meydana getirir. Bireyin bu algılama durumları birçok şeyden etkilenebilir ve çelişkilerle doludur. Bu tanımlar bireyin içerdiği, olumlu olarak kapsadığı referanslar ile açıklanırken, diğer yandan birey olmadıkları, kendini tarif etmeyen, kendisine uzak “değiller” ile de açıklanabilir. Birey kendisine yakın olarak algıladığı her şeyi esas alarak; kendisini sıfır noktası olarak kabul ederek sıralarsa, kendisine en yakın olanları “Biz” ya da “iç grup” olarak kategorize edecektir. Kendisine en uzaklar, haklarında en az şey bildiklerinden oluşmaktadır ve bu grup “onlar” diye adlandırılır.³²⁸ İçinde bulunduğu grubun norm ve değerlerini kabul eden birey, kendisini bu iç gruba ait hisseder. Bu noktada kimliğin tarifindeki ilk önemli madde nasıl bireyin kendisini “tanımlaması” ve “tanınması” ise, ikinci en önemli maddesi “aidiyet”tir. Zira iç grubun üyesi ya da “onlardan olmayan, kendisini gruba ait hissettiği gibi, grup üyeleri ile olan münasebetleri olabildiğince birincildir. Dolayısıyla grup içinde dayanışma, ortak duygular etrafında toplanma, ortak düşmandan nefret etme gibi birlik ve beraberliği arttırıcı sosyal değerler mevcuttur. Bu bağlamda kimlikler taşıyıcısına bazı hakları tanıdığı gibi bazı ödevler de yükler. Bu ödevlerden en önemlisi belki de karşı grubu homojen olarak görme ve bazı sıfatları grubun bütün üyeleri için kullanmadır. Ancak kendi iç grubu, dış grubun tersine, heterojendir ve grubu oluşturan öğelerin hepsi neredeyse birbirinden farklıdır.

Kimlikler taşıyıcısına bazı hakları tanıdığı gibi bazı ödevlerde yükler. Bu noktada kimlikler, bireyin iradi seçimine kalmadan edindiği “temel Kimlikler” ve

³²⁷ Güvenç, Bozkurt: Türk Kimliği, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1997, s. 10-45.

³²⁸ Bauman, Zygmunt: A.g.e, s. 30-41.

bireyin sosyal ekonomik durumu sonucu edindiği “Yapılandırılmış kimlikler” diye ikiye ayırabiliriz. Temel kimlikler arasında aile-aşiret-soy ve din esaslarından kaynaklanan kimlikler basta gelir. Sonradan yaratılmış kimlikler arasında millet, sosyal sınıf, kral ve imparator tebaası, vatandaşlık gibi birçok sosyo-politik kimlikler yer alır ve bu her iki kimlik de durmadan değişmektedir.³²⁹ Temel veya yapılandırılmış kimliklerin her ikisi için de en önemli ortak nokta, bu bireylerin bu oluşum ve yapılara kendilerini ait hissetmeleri ve de mutlak veya gevşek bağlılıklarla bu grupların referanslarında kendilerini tanımlamalarıdır

Görüşmeye katılanların aidiyet tarifleri ve kimlik tanımlarını öğrenmeye yönelik olarak sorulan “kendinizi tanıtır mısınız?” sorusuna çeşitli kavramlar kullanılarak cevap verilmiştir. Katılımcılar kendilerini etnik kimlik, dünya görüşü, din, boş zaman etkinlikleri, karakter, politik görüş, eğitim durumu, medeni durum gibi yapılara göre tanımlamış oldukları görülmektedir. Bu tanımlama kimi zaman iç-grup kavramına uygun olarak yapılırken, kim zaman “değiller”³³⁰ üzerine oluşmuştur. Katılımcılar kendilerini; sosyal, Dersimli, Vatansever, Ailesine bağlı, yardımsever, apolitik, Alevi, mutsuz, umutsuz, memleket hasreti çeken, demokrat, laik, insancıl, hümanist, barışçıl, saygılı, gelenekçi, muhalif, öteki, Kürt-Alevisi, emek yanlısı, solcu, Anne, Allaha inanan, dindar, eşitlikçi, Hıristiyanlığa daha yakın, Türk, ateist, sosyalist, bağlama çalan, sporcu, insan, Tunceli milliyetçisi, Zerdüşt, BDP’li, Kızılbaz, TKP’li, Atatürk’ü sevmeyen, müziği ve içkiyi seven, gibi kavramlar ile tanımlamaktadırlar. Ayrıca mahalleden hiçbiri, kendini herhangi bir şekilde “sağ” bir politik görüş ile tanımlamamıştır. İsmi vermek istemeyen 26 yaşındaki hemşire, kendisini bir taraftan eğlenmeyi ve mesleğini seven biri olarak tanıtırken diğer taraftan politik olduğunu ve solcu olduğunu belirtmektedir.³³¹

Katılımcıların çoğu kendilerini, çağdaş, insan haklarına saygılı, özellikle din, mezhep ve etnik kökenleri önemsemeyen insanlara sevgi temelli yaklaşıtlarını

³²⁹ Karpat, Kemal : “Kimlik Sorununun Türkiye’deki Tarihi, Sosyal İdeolojik Gelişmesi”, *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Hazırlayan: Sabahattin Sen, Bağlam Yay, İstanbul, 1995, s. 23.

³³⁰ Örneğin Elazığlı değilim, yobaz değilim, tutucu ve baskıcı değilim gibi.

³³¹ İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Hemşire

ifade etmişlerdir. Ancak bu saygı söyleminin altında esasen kendi etnik ve inanç kimliklerine saygı bekledikleri görülmektedir. 43 yaşındaki esnaf Erdal Emre, kendisinin dindar olmadığını ancak demokrat ve hümanist olduğunu ve bütün din ve inançlara saygılı olduğunu ifade etmiştir.³³² Bu söylem, diğer yandan kendi hayat tarzlarını ancak kendi alanlarına sıkışarak ve kentin sınırlı alanlarında gerçekleştirebildikleri sonucunu da ortaya çıkarır. Kendilerinin kendilerine benzemeyen, farklı inanç, politik görüş ve etnik kimlikteki insanlara tahammüllerinin kendilerine de gösterilmediği vurgusu katılımcıların söylemlerinden ayrıca çıkarılacak başka bir sonuçtur. Fakat bu söylemlerin çoğunun ayrıca mahalledeki politik ortamın sloganları olduğu ve çoğunun anlamı hakkında birçoğunun aynı cümleleri kurdukları tespit edilmiştir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe, mahalle dışında da tecrübe edilmiş kötü anılar bu söylemleri somut bir zeminde açıklamakta ve farklı kavramlar kullanılarak izah edilmektedir. Bu kavramların en önemlisi “öteki” kavramıdır. Örneğin katılımcılardan Ferhat Mengüç, kendisini Elazığ’da “öteki” olarak gördüğünü ve kentin her alanında kendisini rahatça ifade edemediğini belirtmiştir.³³³ Bu kavramın Elazığ’da veya diğer illerde Tuncelili kimliklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte deneyimlendiği birçok katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı birçok katılımcının, birçok ortamda kimliklerini gizlemek durumunda kaldıkları ve en güvendikleri kişilere bile kimliklerini ifşa etmekten çekindikleri ifade edilmiştir.³³⁴

Görüşmeye katılanların, örnek veya yaşantısı ile kendilerine model olan kişiler ile ilgili soruya verdikleri cevaplar, cinsiyet, siyasi görüş, dindarlık derecesi, meslek, yaş gibi değişkenlere göre farklılaşmaktadır. Yaşı ilerlemiş kadınlar soruyu anlamakta önemli oranda zorlanırken; genellikle “eşim”, “mürşidim”, “rehberim” gibi cevapları verdikleri görülmüştür.³³⁵ Yine bu gruptaki kadınlar türbeleri kendilerine model şahsiyet olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Kadın ve

³³² Erdal EMRE, 43 yaş, Esnaf

³³³ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen

³³⁴ Serap KAYA, 23 yaş, öğrenci, İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen, İsmi vermek istemedi, Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi, Sevda AY, 27 yaş, Bankacı

³³⁵ Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev hanımı; Sultan ORTUN, 60 yaş, Ev hanımı

erkeklerin model aldıkları kişilerin hemen hepsinin erkek şahsiyetler olması dikkat çekiciydi. Sadece bir kadın, kendisine Ece TEMELKURAN'ı örnek aldığını belirtmiştir.³³⁶ Dindar ve gelenekçi olan kişiler, kendilerine model olarak Aleviliğin kutsal şahsiyetlerini alırlarken, sol görüşlü kişiler Karl MARKS, Frederich ENGELS, Yılmaz GÜNEY, Stalin, Lenin, Mahir ÇAYAN, İbrahim KAYPAKKAYA, Deniz GEZMİŞ gibi kişileri model şahsiyet olarak belirtmişlerdir. Kürt etnikçiliğine yakın olan kişiler, Selahattin DEMİRTAŞ, Sırrı Süreyya ÖNDER, Ahmet KAYA, Seyit Rıza, Ali Şer gibi kişileri örnek aldıklarını ifade etmişlerdir. Esnaf olan mahalle sakinleri, Orakçioğlu, Zeki ZORLU, Bill Gates gibi başarılı iş adamlarını örnek aldıklarını beyan etmişlerdir. İleri yaştaki erkekler, Atatürk, Yaşar Nuri ÖZTÜRK, Bülent ECEVİT, İzzettin DOĞAN gibi kişileri örnek aldıklarını ifade etmişlerdir.

³³⁶ İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Erkek, Öğretmen

Tablo 1: Mahallenin Model Şahsiyet Olarak Kabul Ettiği Kişilerin Listesi

Model Alınan Şahıs	Cevap
Hz. Ali	11
Ahmet KAYA	9
Dede, Mürşit	7
Atatürk	5
İmam Hüseyin	4
Deniz GEZMİŞ	4
Hacı Bektaş-ı Veli	4
Yunus Emre	4
Seyit Rıza	4
Mevlana	4
Pir Sultan Abdal	4
Ehlibeyt	3
Yılmaz GÜNEY	3
Hz. Hasan	3
Sırrı Süreyya ÖNDER	3
Mahir ÇAYAN	3
Şeyh Bedrettin	2
Marks, Stalin, Lenin	2
Selahattin DEMİRTAŞ	2
Hz. Muhammet	1
İbrahim KAYPAKKAYA	1
Ferhat TUNÇ	1
İzzetin DOĞAN	1
Yaşar Nuri ÖZTÜRK	1
Orakçioğlu, Bill GATES, Zeki	1
Ufuk URAS	1
Ece TEMELKURAN	1
Bülent ECEVİT	1
Cevap yok	6

Mahalle sakinlerinin kimlik ve aidiyet tanımları, bireylerin yaşına, cinsiyetini, dünya görüşlerine göre değişmektedir. Bireylerin rol model veya model şahsiyet olarak kabul ettiği kişiler ile ilgili değerlendirmede ise, bireylerin politik görüşleri, yaşları ve sosyal ve ekonomik olarak hedefleri etkili olmaktadır. Mahalle sakinleri, ayrıca aidiyetlerini dış grup ve iç grup tanımlarına göre oluşturdukları görülmüştür. Tuncelili Alevileri biz kabul eden mahalle sakinleri, Sünnileri “ onlar” yani dış grup olarak algılar. Mahalle sakinleri, genel olarak dış gruptan dışlandığı, baskı gördüğünü ve kendini öteki olarak algıladığı için, kendi kimliğini dış gruptan beklentilerini içeren kavramlar temelinde tanımlar. Kısaca mahalle sakinleri, dış-grubun baskısına uğradıklarını hissettikleri için “barış” kelimesini; “Sünnileştirilme” uygulamaları için “çağdaşlık ve laikliği”, haksızlığa uğradıklarına olan inançları nedeniyle “demokratlığı, eşitliği ve adaleti”, ayrımcılığa uğradıklarını düşündükleri için “önce insan olmayı” kendilerini tanımlarken ön plana çıkarmaktadırlar. Katılımcılar bu görüşleri ile aslında diğer insanlardan bekledikleri her şeyi, bu şekilde ifade etmektedirler. Dış grubu her şeyiyle kabul etmelerinin altında aynı şekilde kabul edilme ve müdahale edilmeme arzusu yatmaktadır.

5.2. Etnik Kimlik Alguları

Etnik kavramı, günümüzde sosyal bilimler literatüründe sıklıkla tartışılan ve sosyolojik olarak tanımlanması güç bir kavramdır. Etnik kelimesi ise İngilizcede 14. yüzyıldan beri kullanılan bir terim olup Yunanca *ethnikos*'dan gelmektedir. İngilizcede 19. yüzyıla kadar “barbar, dinsiz” manalarında kullanılmış; 19. Yüzyıldan sonra bu anlamların yerini “ırksal” anlamlar almaya başlamıştır.³³⁷ Kavram, bilimsel ırkçılığın ortadan kalkmaya başlamasıyla birlikte, “etnik grup” terimi içinde, “biyolojik ırklardan ziyade “biyolojik gruplardan bahsetmek için kullanılmış ve daha sonraları daha büyük ulus-devletler içindeki azınlık gruplarından bahsetmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır³³⁸. Etnik grup kavramı oldukça geniş anlamlarda kullanılabilen, bazen “Milliyet” kavramı ile denk anlamda ifade

³³⁷ Boz, Erdoğan: Çerkez Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akralılık, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s. 5.

³³⁸ Wade, Peter: Race and Etnicity in Latin America, Pluto Press, London, 1997, s. 16.

edilmektedir. Ancak etnik grubun bir sosyal grup olma özeliği ve daha çok kültürel öğeleri içerip, ortak geçmiş ve siyasal bazı yapıları içermemesi, milliyeti etnik gruptan daha geniş bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır³³⁹. Ortak soy ve kültür, dil ve akrabalık bağları, doğuştan kazanılan özellikler, geleneklerin nesilden nesle aktarılması gibi unsurlar etnik grubu tanımlarken kullanılan değişkenler olmuştur.³⁴⁰

Kimlik bir özelliğin, bir niteliğin belirtisi oluşuna ya da bir aidiyet duygusuna atıf yapar ve bu işlem, farklılıkları ortaya koyar³⁴¹. Diğer bir ifadeyle kimlik sosyal bir olgudur ve aynı zamanda ortak kimlik ya da biz kimliği, bu “biz”i kuran ve taşıyan bireylerin dışında yoktur.³⁴² Bütün kimlikler bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde meydana gelir ve bu bağlamda etnik kimlik de kolektif kimliğin özgül bir biçimidir³⁴³. Etnik kimlik, bireyin kendisini bir gruba ait hissetmesi, kendisini tanımlarken etnik kimliğini referans göstermesi ve bu etnik grubun bir üyesi olduğunu idrak etmesi olarak da ifade edilebilir. Ayrıca bireylerin bazı kültürel kod ve simgelere kendilerini özdeşleştirmeleri ve inşa etmeleri, yeniden üretimleri, dış grup ile kendilerini çoğu zaman farklılaştırmaları, öznel olmaları, etnik kimliğin ortak unsurları olarak söylenebilir³⁴⁴.

Etnik kimlik tanımlarında mahallede alınan cevaplarda tutarsızlıklar olduğu gözlemlenmiştir. Etnik kimliği politize edenlerin, etnik kimlik tanımları ve aidiyet tanımları, daha tutarlı ve açıktır. Bu grup, kendini öncelikle Kürt olarak tarif etmekte ve daha sonra Alevi olarak görmektedir. Yine bu grup kendilerini diğer Sünni Kürtlere yakın hissetmektedir. Buna karşın bazı bireyler Aleviliği bir inanç bütünden ayrı olarak, etnik kimlik olarak da algılamaktadır. Bu grup Alevilerin öncelikle Alevilere yakın olması gerektiğini savunmakta, Sünni Kürtleri, Sünni Türklerden

³³⁹ Dönmez, Mehmet: A.g.e. , s. 54-55.

³⁴⁰ Boz, Erdoğan: A.g.e. , s. 5-9.

³⁴¹ Güvenç, Bozkurt: Türk Kimliği, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997, s. 3-4.

³⁴² Assmann, Jan, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 131.

³⁴³ Marley, David. ve Robins, Kevin: *Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar* (Çev. E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997, s. 74.

³⁴⁴ Cohen, Paul, Anthony: *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (Çev. M. Küçük). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999, s. 12.

daha tehlikeli olarak algılamaktadır. Bu nedenle Tunceli Alevilerinin öncelikle Alevilere sonra “çağdaş” olarak adlandırdıkları Türklere yakın olarak değerlendirilmektedir. İsmi vermek istemeyen 26 yaş, esnaf kendisine her zaman Alevileri yakın bulduğunu belirtmiştir. İnsanın etnik kökeninin çok önemli olmadığını belirten katılımcı, Ehli Beyt sevgisine sahip olan kişilerin herkese saygılı olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı *“ben 2 sene önce Balıkesir’e çalışmaya gitmişim, orada Sünni-Türkler ile çalıştım. Onlar buradaki Sünni-Kürtlerden çok farklı. Beni Aleviyim diye aşağılamadılar, ayrımcılık yapmadılar. Buradakiler kadar dindar da değillerdi. Elazığ’daki Sünni-Kürtler Alevileri hiç sevmiyor; onları bir kaşık suda boğmak istiyor. Ben bu gördüklerimden sonra Diyarbakırlı Kürt yerine Batıdaki Türk’ü tercih ederim. Önemli olan insanların biraz çağdaş olması, laik olması, ama bu buradaki Sünni Kürtlerde yok.”*³⁴⁵ Katılımcının anlattığı hikâye ve söyledikleri Tuncelili Alevilerin siyasi olarak kendilerini konumlandırmada yaşadıkları en önemli çelişkiye işaret etmektedir.

Bu değerlendirmeler, tarihi hafızanın kendilerine hatırlattığı bazı deneyimler sonucu oluşan güven duygusu ile ilintilidir. Aleviler kendi inanç ve gelenekleri bakımından kendilerini en fazla güvende hissedebilecekleri kategorilere kendilerini daha yakın hissetmektedirler. Kendilerine yakın ve uzağı güvene göre şekillendiren bu grup, devlet tarafından daha çok dışlanmamak için kendilerini Zaza, Horasanlı Türk, Arap etnikleri ile özdeşleştirmekte, çelişkileri içerse de, bazıları hiçbir şekilde Kürt olmayı kabul etmemektedirler. Onlar için kendi kimliklerinin en önemli tarifi Sünni olmayan herhangi bir gruptur³⁴⁶. Kürt etnikçiliğinden etkilenen bireyler için en önemli kimlik referansı “Kürtlük” tür.

³⁴⁵ İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Esnaf

³⁴⁶ Selcan SARI, 19 yaş, Üniversite Öğrencisi; İsmi vermek istemedi, yaş 42, İnşaat İşçisi; Hıdır GÜLERDUMAN, yaş 62, Emekli Öğretmen; ismini vermek istemedi, 28 yaş, Erkek, Öğretmen; Önder KARADUMAN, 31 yaş, Esnaf, Çağdaş YETİŞ, yaş 36, Garson, Cengiz KAYA, 43, Şoför

5. 3. Siyasi Kimlikleri Algılayış Tarzları

İdeoloji, ferдин dünyayı tanımamasına, anlamlandırmasına ve algılamasına yardımcı olan yaşam haritasıdır. Bu haritanın belirlenmesinde yaratılan toplumsal semboller önemli rol oynar. Bir başka deyişle, ideoloji fertlerin kendisini toplumsal ve siyasi rol kategorileri içerisinde tanımlamasına yardımcı olur. Bu bağlamda “siyasal kimlik”, ulusal kimliğin bünyesinde bulunan ideolojik sembollerin zamanla kişiselleştirilmesi ve içselleştirilmesi neticesinde ortaya çıkan olgudur³⁴⁷. “Siyasal kimlik”, siyasi bir ideolojinin kimlik düzeyinde yansıması olmasının yanında aynı zamanda sosyal ilişkiler ağını da belirler. Siyasal kimlik aracılığı ile birey toplumsal ve siyasi sistem içerisinde kendisine bir konum elde eder, statü kazanır. Siyasal kimlik zamanla sosyal bir boyut elde ederek milli kimlik haline dönüşebilir.³⁴⁸ Siyasi kimlik ayrıca politik görüşler, tutum ve davranışlarla ilgili nitelikleri, siyasi planda aidiyeti, insanın neyle ve nasıl özdeşleştiğini ifade eder.³⁴⁹

Mahalle, Kürt etnikçiliği ve Türk solunun değişik fraksiyonlarından etkilenmiştir. Görüşmeye katılanların hemen hepsi kendilerini politik olarak solcu diye nitelemiştir. Sağ ideolojinin Sünni İslam referansı Alevilerin kendilerini “Sağ’ın “değili” ile konumlandırmalarına neden olmuştur. Bu durum, Aleviliğin kendisini İslam’ın içinden bir inanç olarak tanımlamasından uzaklaştırıcı bir etken olmuştur. Din olgusunun belirleyici sosyal yapı olmaktan çıkarılması ve devletin belirleyici kaideleri arasında çıkması savı; sol ideolojinin Aleviler için Sünni İslam ile yıllardır süren savaşlarında yeni bir enstrüman olmasına neden olmuştur. Mahallenin siyasi temayüllü genellikle marjinal olarak addedilen sol partilere yönelik olmasına rağmen mahallede en çok Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) oylarının çıkması; partinin laikliği esas alması ve iktidar olma umudunun olmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar siyasi temayüllerinde en önemli etkenin Alevilere tanınacak hak ve özgürlükler olduğunu belirtmektedir. Cemevi dedesi Cafer YEŞİL, cemevlerinin devlet

³⁴⁷ Nişancı, Şükrü ve Işık, Cemal: “Etnisite Algısının Siyasal Tercihler Üzerine Etkisi: Kars İli Kağızman İlçesi Üzerine Bir Çalışma”, *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu* 1-2 Ekim 2012, s. 112.

³⁴⁸ Çetin, Halis: *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s. 19-20.

³⁴⁹ Okumuş, Ejder: “Geleneksel Siyasal Kimliğin Çözülmesinde Tanzimat“ (1839-1856), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V/4, 2005, s. 9-36, s. 13.

tarafından resmi statüye alınması, din dersi zorunluğunun kalkması, Aleviliğin gelecek nesillere aktarılmasında devletin de rol almasının gerektiğini belirtmiştir.³⁵⁰ Ev hanımı Sultan ORTUN ve Sevim MENGÜÇ, birlik beraberliğin önemli olduğunu ve Alevilerin de en az Sünniler kadar haklarının olmasının gerektiğini ifade etmişlerdir.³⁵¹ Mahallede bir diğer güçlü ideoloji Kürtçülük veya Kürt etnikçiliği olarak nitelenen görüşlerdir. Bu ideolojiyi benimseyen katılımcılar, gerek kimlik tanımlarında gerekse Alevilik tanımlarında Kürt geleneklerini ana referans noktası olarak almışlardır.

Mahalle sakinleri, kendilerinin siyasi olarak bazı parti ve dernekler tarafından kullanıldıklarını iddia etmektedirler. Elazığ'da mahallenin siyasi olarak kullanılması iki şekilde olmaktadır. Mahalle sakinleri, siyasi olarak kullanılmanın ilk şeklinin laiklik siyaseti olduğunu belirtmişlerdir. Mahallenin Alevilerden oluşmasından dolayı, laiklik vurgusu ile mahalleden oy kazanmaya çalışan partiler bulunmaktadır. Mahalle bu içerikte olan partilerin kitlesel oy deposu olarak görülmektedir. Katılımcılara göre bu partiler için mahalle “çantada keklik” olarak görülmekte ve ezberledikleri “üç-beş slogan” dışında mahalleye bir faydaları bulunmamaktadır.³⁵² İkinci yol ise; mahalle sakinlerine göre, sağ partiler Elazığ'da diğer mahallelerde oylarını arttırmak için Alevileri kullanmaktadırlar³⁵³. Bu görüşe göre, bu partiler, Alevileri eleştirerek ve onlarla ilgili olumsuz ifadeler kullanarak oylarını artırmayı hedeflemektedirler.

Bu parti ve gruplar tarafından Tuncelili Aleviler marjinalleştirilerek, devlet ve millet düşmanı olarak gösterilip kendi iç-gruplarına bir düşman oluşturdukları ve böylece kendi gruplarını daha iyi yönlendirebildikleri katılımcılar tarafından iddia edilmiştir³⁵⁴. Ayrıca genel olarak Alevilik ile ilgili son zamanlarda yapılan açıklamalar olumlu karşılanırsa da bu açıklamaların yeterli ve samimi olmadığı görüşü hâkimdir³⁵⁵.

³⁵⁰ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Yıldızbağları Cemevi Dedesi

³⁵¹ Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı; Sultan ORTUN, 60 yaş, Ev Hanımı

³⁵² İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen

³⁵³ Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen

³⁵⁴ Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci, Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen

³⁵⁵ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi; Serap KAYA, 23 yaş, Öğrenci; Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi

Bu tür gelişmelerin, hiç oy alamadıkları mahallelerinde oy almaya yönelik göstermelik uygulamalar olduğu yönünde kanaatler daha ağır basmaktadır. Bu duruma, Muharrem ayındaki Aşure Günü etkinliklerini örnek olarak göstermektedirler. Aşure gününde siyasilerin ve bürokratların Cemevine geldiklerini ve basına Aleviler ile ilgilendikleri izlenimi verdikleri katılımcılar tarafından savunulmaktadır. Bu etkinlikler ayrıca devletin Aleviliği Sünniliğe yaklaştırma politikalarından biri olarak da değerlendirilmektedir.

Alevilik ile devlet ilişkisi bakımından mahalle sakinlerinin kafası karışıktır. Devletin Alevi kurumlar ile mevcut mesafeli ilişkisi eleştirilirken, devletin bu kurumlar ile oluşturmaya çalıştığı yakın ilişkiler ise Aleviliğin devletin resmi ideolojine dönüştürülme amacı dolayısıyla eleştirilmektedir³⁵⁶. Bu çelişkinin ana sebebi Alevilerin devlete olan güvensizlik duygusundan kaynaklanmaktadır. Diyanetin, Sünni kurumların resmi koordinasyonunu sağlayan bir kurum olarak, Sünni kurumların finansal kaynağını sağlaması ve dini devletin resmi organı olarak şekillendirmesi, Alevileri her türlü dışarıda bırakan bir uygulamadır. Bu sebeple cemevi yöneticileri, bu durumu eleştirmekte ve kendilerine de kaynak aktarılmasını talep etmektedir³⁵⁷. Ancak cemevlerinin resmi statü kazanması sonrası devlet denetimine girmesi, Tuncelili Aleviler için istenen bir durum değildir. Fakat devletin eğitim kurumlarında ve dini kurumlarında sadece Sünnilik ile ilgili bilgilerin aktarılması Aleviliğin gelecek nesillere aktarılması noktasında olumsuz olarak görülmektedir.

Yıldızbağları Mahallesi, geçmişten bugüne önemli ölçüde siyasileşmiş kimlikleri barındıran bir mahalle olmuştur. Bu siyasi kimlikler, Elazığ'ın diğer mahallelerinin sahip oldukları ideolojilerin karşıtı olmuştur. Elazığ'ın diğer mahalleleri genellikle, muhafazakar sağ ağırlıkta olup; merkez sağ partilere ve MHP ve Milli Görüşüş çizgisindeki partilere sempati ile bakarken; Yıldızbağları Mahallesi,

³⁵⁶ Birdal ORAN, 24 yaş, İşsiz; Murat KARATAŞ, 22 yaş, Öğrenci; Metin GELMEZ, 25 yaş öğrenci; İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Erkek, Öğretmen; İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Esnaf

³⁵⁷ Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi; İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi; Hıdır GÜLERDUMAN, 62 yaş, Emekli Öğretmen

marjinal olarak değerlendirilen sol partiler çoğunlukta olmak üzere, BDP ve CHP'ye sempati duymaktadırlar. Bu nedenle Elazığ'da siyasi katılım olarak da özellikle yerel seçimlerde azınlık konumuna gelen mahalle hemen hemen hiç bir dönemde iktidara yakın olamamıştır. Mahalle sakinlerinin siyasal katılım temayüllerini sosyal ve siyasal kimlikleri oluşturduğu için; diğer partilerin Yıldızbağları Mahallesinden oy alma umutları ve kaygıları bulunmamaktadır. Bir başka deyişle hizmete göre mahalleden oy alabileceklerine inanmayan sağ partiler, mahalleye hizmet noktasında çok çabalamamaktadırlar. Ayrıca mahalleye yapılacak hizmetlerin diğer mahallelerden tepki görme ihtimali de mevcuttur. Bu sebeple siyasiler mahalle ile ilişkilerini belli bir düzeyde yürütmek zorundadır. Bu durum mahalle tarafından bilinmektedir.

Sonuç olarak mahalle, başta devlet ve kurumları olmak üzere, büyük partilere, ulusal çapta faaliyetlerini yürüten Alevi Derneklerine güven duymamaktadır. Siyasi kararlarının merkezinde laiklik ve çağdaşlık vurgusu mevcuttur. Laiklik ve çağdaşlık, Alevi kimliklerinin sosyal olarak ortaya konulmasının ve Sünniliğe uymayan hayat tarzlarının korunmasının en önemli aracı olarak görmektedirler. Yine Aleviliğin devlet denetiminde devlet kurumlarına entegre edilmesine karşı çıkan Aleviler, Aleviliğin bir sonraki nesillere aktarılması hususlarında, devletin kendilerine imkan tanımasını istemektedirler. Etnik ve inanç olarak devletin belirlediği millet tanımına en uzak olduklarını düşünen mahalle sakinleri, bu sebeple en dezavantajlı kimliğe sahip olduklarını iddia etmektedir. Marjinal sol partiler dışında hiçbir partinin kendilerini samimi olarak kabul etmediklerini, özellikle Alevi kimliklerinden dolayı her zaman ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşünmektedirler. Güvenmedikleri partiler arasında Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) de bulunmaktadır. Sünni Kürtlerin geçmişte kendilerine baskı uyguladıkları ve laiklik ve çağdaşlık bakımından ayrıca Sünni Türklerden daha kötü oldukları kanısı mahallede mevcuttur. Tüm bunlara rağmen mahallede eskiye nazaran diğer partilere ve devlete olan endişede ve güvensizlikte azalma olduğu 5.2. Memleket Algıları

5.4. Memleket Algıları

Türkiye’de kentleşme göç olgusuna göre şekillenen bir süreçtir. Bu süreçte, memleketlerini, çeşitli nedenler ile terk edenler, yeni bir kente (gurbete) yeni sosyal ve kültürel kurum ve yapılar ile tanışmaktadırlar. Bu yeni mekânda, birey kendisi ile aynı geçmiş ve kültürü taşıyan bireyler aracılığıyla yeni mekana alışmaya çalışır. Memleket dışında ortaya çıkan bu sosyal ilişki ağı hemşeriliktir. Hemşeri, genellikle aynı köyden, aynı ilçeden, aynı ilden, aynı bölgeden hatta bazı zaman aynı ülkeden insanları tanımlamak için kullanılmaktadır.

Hemşerilik kimliği, fertlerin gerçek memleketlerinde ortaya çıkan bir kavram değildir. Çünkü memleketlerinde insanların birbirlerini yaşadıkları ilişkiler genellikle akrabalık, arkadaşlık gibi bağlar ile tanımlanırken, memleket dışında aynı coğrafya, kültür ve sosyal içerikten gelmek önemli bir sosyal bağ olarak algılanır. Bu bakımdan, hemşerilik gibi bir ilişki biçiminin oluşması ve kurumlaşması, doğdukları yerler dışında yaşayan, aynı yerlerden gelmiş olan ve bir aidiyet duygusunu paylaşan nüfusun varlığını ve yoğunluğunu ifade etmektedir.

Genel olarak, geleneksel, dayanışmacı, cemaat ilişkilerine dayanan hemşerilik ilişkileri, kırdan göç eden nüfusun kente yerleşmesini kolaylaştıran bir sosyal ağ sağlamaktadır. Bu ilişkiler ayrıca, kente yerleşmenin ön bilgilerini üretmekle kalmayarak, kentte erimenin, kaybolmanın, ezilmenin önünü alarak geleneksel dayanışma örüntülerini kente taşıyarak yeniden yapılandırmıştır. Örnek olarak kent topraklarına semt semt, mahalle mahalle Sivashlılar, Erzurumlular, Emirdağlılar, Trabzonlular, Tuncelililer vb. tarafından yerleşilmiştir. Kendi evlerini ve iş yerlerini inşa etmişler, dahası hemşeri dernekleri kurmuşlardır. Bazı enformel-formel iş alanlarını ele geçirerek kentte söz sahibi olmuşlardır. Özellikle büyük kentlerde, büyük kente göç edenler açtıkları işyerlerine kendi köylerinin, ilçelerinin ismini vermişlerdir. Bu bireyler, kentleşme sürecinde, sosyal ve kültürel olarak sosyal bir dönüşüm sürecine girmiş olsalar bile, kendilerini çoğu zaman köken olarak geldikleri ilçeli, köylü, şehirli, ülkeli hissederler.

Araştırmaya katılanların hemen hepsi, kendilerini “Tuncelili” hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu soru doğrudan Elazığ kentleşmesinin mahallede uzun

süre ikamet eden kişileri sosyal, kültürel olarak dönüştürmediği anlamına gelmemektedir. Bu soru daha çok “memleketin neresi” anlamında anlaşılmaktadır. Katılımcılara sorulan “kendinizi Tuncelilerden farklı görüyor musunuz”; ya da “Tunceliler sizi kendilerinden farklı görüyor mu” sorularına verilen cevaplar, Elazığ kentindeki Tuncelili Alevilerin bir dönüşüm içinde olduklarını göstermektedir. Bu sorulara verilen en ilginç yanıt bir katılımcının “Tunceli’de Elazıglıyız, Elazığ’da Tuncelili” cevabı olmuştur. Mahallede yaşayan Tunceliler, Elazığ’daki etkileşimlerden dolayı, aksan, şiveleri Elazığ şivesine dönmeye başlamıştır. Esnaflık yapan bireylerde kent ile bütünleşmenin daha yoğun olduğu görülmektedir. Öner BULUT, Ferhat GÖKTAŞ ve İsmiini vermeyen bir kahveci, Elazıglılar ile birçok ticari ilişkilerinin olduğunu ve birçok müşterilerinin Elazıglı olması kendilerini dil ve tavır yönünden etkilediğini belirtmişlerdir.

Üniversite öğrencisi olan fertlerin, kent ile bütünleşmelerinin daha zor olduğu görülmüştür. Mahalleden Elazığ’daki üniversiteye devam edenlerin Elazıglı kimliğini kendilerine daha uzak gördükleri tespit edilmiştir. İl dışında üniversite okuyanların il dışında zaman zaman kendilerinin Elazıglı olarak tanıttıkları ifade edilmiştir. Kimi gençlerin Tunceli kimliklerini özellikle ön plana çıkarmalarının en önemli nedeni Aleviliktir. Ayrıca politik görüşler ve farklı hayat tarzları da Tunceli aidiyetini Elazıglı olmaktan ayır. Tuncelili aidiyeti güçlü olan gençler, kentin belli mekanlarını tükettikleri görülmüştür. Özellikle Hozat Garajı, Tuncelili aidiyet duygusu güçlü olan gençlerin en önemli bir mekanıdır.

Üniversite öğrencileri kent ile bütünleşmelerinin daha zor olduğunu belirtmişlerdir. Bunun en önemli nedeni olarak, inanç farklılığı ve politik görüşleri gösteren üniversite öğrencileri; ayrıca onlar gibi olmadan Elazıglı olunmayacağı görüşünü savunmaktadırlar. Katılımcılardan Fırat Üniversitesi öğrencisi Serap KAYA, “kendimi Dersimli hissediyorum, sadece Elazığ’da yaşıyorum, Elazıglılar ile yaşam tarzımız farklı, politik olarak onlardan çok farklıyız”, diyerek Elazıglı olmanın farklı hayat tarzlarından dolayı mümkün olmadığını ifade etmiştir. Yine 21 yaşındaki öğrenci Duygu YALÇIN, “Elazığ’ı sevmiyorum, yobaz bir şehir, Alevilere dinsiz gibi bakıyorlar, ben bu yüzden her şekilde Dersimliyim.” Elazığ’da yaşamasına rağmen Elazıglı gibi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar, “Elazıglı”

olmayı “muhafazakâr, Türk milliyetçisi, köktendinci, faşist, kendilerine ön yargı besleyen, Sünni”, kavramları ile tanımlamaktadır. Bu bağlamda, siyasi kimliklerini belirli ideolojilere dayandıran bireylerin, Elazığ’da kent ile bütünleşmesi ve ortak bir kent kimliği oluşturması çok zor görünmektedir.

“Nereli hissediyorsunuz?” sorusuna “Tunceliliyim” yerine “Dersimliyim” cevabını verenlerin sayısı da oldukça fazladır. Tunceli ismini devlet söylemi olarak algılayanların genellikle kullandığı “Dersim” adlandırması, ayrıca bir politik duruş anlamına da gelmektedir. Katılımcılardan Munzur KESER, kendisinin Dersimli olduğunu, Tunceli isminin devlet tarafından yaşadıkları coğrafyaya verildiğini ifade ederek; bu adlandırmayı sevmediğini belirtmiştir. Bu soruya “Dersimliyim” cevabını verenlerin Elazığ kentleşmesine uyumu, yine kentin toplumsalına adaptasyonu, “Tunceliliyim” cevabını verenlerden daha zor olmaktadır. Dersimli cevabını verenlerin, ayrımcılığa daha çok maruz kaldıklarını, kendilerini kentin sınırlı alanlarında daha rahat hissettiklerini ve Elazığlı imajını daha homojen tanımladıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, çeşitli sebeplerden dolayı köylerini terk eden insanlar, kentlerde kendileri ile benzer geçmiş ve kültüre sahip insanların buldukları alanlarda kümeleşirler. Elazığ Yıldızbağları Mahallesi, bu şekilde oluşan sosyal ve kültürel kümeleşme sonucu oluşmuştur. Mahalle sakinleri, Elazığ’ın farklı mahalleri yerine, kendi hemşerilerinin yerleştiği Yıldızbağları Mahallesine yerleşmeyi uygun bulmuşlardır. Mahalle, Tunceli’den göç eden bireyler için kente sosyal, ekonomik ve kültürel uyum için geçiş mekanı olmuştur. Bireylerin mahallede geçirdikleri zaman, bireylerin meslekleri, politik görüşleri bireylerin memleket algılarını şekillendiren etkenlerdir. Mahalle sakinleri, kendilerini Tuncelili olarak algılamaktadır. Ancak mahallede geçirdikleri zaman, kendilerini Tuncelililerden, kültürel olarak farklılaştırmaktadır. Konuştukları aksan özellikle Tuncelililerden önemli bir oranda ayrılmıştır. Diğer yandan, bireylerin inanç ve kültürel özellikleri Elazıglılardan farklıdır. Sonuç olarak mahalle sakinleri, Elazığ’da Tuncelili, Tunceli’de Elazıglı olarak algılanmaktadırlar.

SONUÇ

Araştırmada, Elazığ Yıldızbağları Mahallesi örneğinde, kentleşmenin Aleviliğe etkisi, mahalle sakinlerinin Alevilik algıları, Alevilik kurumlarının işlev değişimleri ve mahallenin Elazığ kentleşmesindeki durumu, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve tarihi olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Mahallede ikamet eden kişiler ile yapılan derinlemesine mülakat, mahalleli ile yapılan görüşmeler ve mahalle ile ilgili yapılan doküman taramaları yöntemleri ile araştırmanın konusu ve amacı izah edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mahallenin, Elazığ ve Tunceli'deki algısının tespiti için mahalle dışındaki kişiler ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan tüm çalışmalar ve değerlendirmeler neticesinde, elde edilen en önemli bulgu; kentleşmenin Alevi cemaati tarafından içselleştirme derecesinin, Aleviliğin kurumsal işlevleri ve pratiklerine etki etmekte olduğudur. Ayrıca kentleşme ile birlikte mahallede sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasal dönüşümler meydana gelmekte ve bu dönüşümlerin oluşturduğu yeni sosyal alanda, Alevilik algısı ve kurumlarının işlevleri yeniden tanımlanmaktadır. Yine yapılan çalışma ile mahallenin dışarıdan yapılan değerlendirmelerden daha ayrıntılı dinamiklere sahip olduğudur. Mahalle dışarıdan homojen sosyal ve kültürel özelliklere sahip görünmektedir. Ancak mahallede yapılan görüşmeler neticesinde, mahallenin heterojen sosyal, kültürel eğilim ve özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Mahallede, kentleşmenin etkisiyle Alevilik kurumlarının bazı rolleri değişmeye başlamıştır. Bu kurumların kırsalda sürdürdükleri bazı sosyal ve kültürel işlevler, kentte bu işlevleri yürüten başka kurumların mevcudiyetinden dolayı kaybolmuştur. Kentte yaşayan bireyin yaşamı, kentin karmaşık yapısı ve hayat koşullarının farklılığı nedeniyle kırsal kesimde yaşayan bireyin yaşamına göre önemli dönüşümlere maruz kalmıştır. Bu dönüşümler bireylerin Alevilik kurumları algısını da değiştirmiş ve başkalaştırmıştır. Her kurumun daha net sosyal alana sahip olduğu kentlerde, Alevilik kurumları kırsal etkili olduğu geniş ve belirsiz alanlar yerine, daha belirli ve sınırlı bir sosyal alanda etkinliğini sürdürmektedir. Dedelik

kurumu, köylerdeki sosyal düzeni sağlayan önemli bir kurum iken kentlerde dini rollere sahip bir konuma gelmiştir. Bu dönüşüm, bu kurumlara olan inanç ve kurumlara duyulan itibarda da değişikliklere neden olmuştur. Kentte dedelerin itibarları azalırken, musahiplik neredeyse kaybolma noktasına gelmiştir.

Kentlerde bilginin kaynağı ve dağıtıcıları, teknolojinin gelişmesiyle birlikte önemli bir biçimde değişmiştir. Daha önceki zamanlarda bilginin yegâne sahibi olan kültürel yapılara ve bilginin dağıtımını gerçekleştirenlere ihtiyaç kalmamıştır. Bilgi artık internetten öğrenilmekte ve herkes doğru bilgiye kısa zamanda erişebilme imkânına sahip olmaktadır. Bilginin tedarikinin kolaylaşması, pirlere(dede), rehber ve mürşitleri zorlamaktadır. Bilgi sahibi olması durumundan dolayı toplumsal prestij sahibi olan bu kurumlar, bilginin bu kadar kolay herkes tarafından elde edilmesi nedeniyle, bu statülerini kaybetmişlerdir. Ayrıca özellikle kendisini akademik olarak yetiştirmeyen, geleneksel yöntemlerle dedeliğini sürdüren kişilerin sahip olduğu bazı çelişkili bilgiler, dedelerin bilgisiz olduğu kanısını yaygınlaştırmaktadır. Bu kanı dedeleri, kentte dini ibadetleri uygulayan ve cemeviyle sınırlı bir alanı olan bir konuma getirmiştir. Tüm bu gelişmeler kentte geleneksel Alevilik kurumlarının otorite ve meşruiyetlerinin zayıfladığını göstermektedir.

Mahallede homojen bir Alevilik algısı bulunmamaktadır. Değişen teknoloji ile gelişen iletişim imkânları, izole toplumların değişimini diğer toplumlara göre daha hızlandırmıştır. Özellikle iletişim araçlarını kullanabilen gençler birçok açıdan değişime daha çok açıktır. Kentleşme ve kentlileşmenin de etkisi ile sosyal ilişkilerde değişiklikler meydana gelmiştir. Kent alanlarında, değişik bilgi kaynaklarında beslenen fertlerin Alevilik idraklerinde, modern ideolojilerinde etkisiyle, farklılıklar oluşmuştur. Bu farklılıklar, mahallede bir birinden farklı Alevilik idrakleri oluşmasına neden olmuştur. Bu değişim, Elazığ'da Yıldızbağları Mahallesinde görüldüğü kadar Alevi olmayan gençler üzerinde de etkilidir. Değişiminin görüldüğü en somut nokta sosyal algıdır. Daha önce çok kutsal anlamlar yüklenen yapılar, gençler arasında kutsal olarak idrak edilmemektedir. Orta ve daha yaşlı bireylerce saygı duyulan dedeler, ocaklar, türbeler, gençler için anlamsız şeyler olarak algılanabilmektedir. Algıdaki bu değişim, düşmanlık, korku, endişe, güven duygularında da görülmektedir. Dış grup ile daha çok iletişime geçen

gençler, daha önceki algılarda düşman olarak algılanan bir gruba, sahici bir düşmanlık hissetmeyip, onları görünce endişelenmeyebilir. Mahalledeki üçüncü nesil, ikinci ve birinci nesle nazaran, Elazığ'ın diğer mekânlarında ikamet eden kişilere karşı daha az güvensizlik hissi taşımaktadır.

Siyaset toplumsal algıyı etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Mahallede kitle iletişim araçlarının gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması, şehrin büyümesi insanların birbirlerini daha çok tanımasına neden olmuştur. Bu ilişkiler daha önce bahsedildiği üzere, Alevilik kurumlarını zayıflatmış ve mahallenin Elazığ'daki Sünnilere olan bakış açılarında değişikliklere neden olmuştur. Ancak bu sosyal dönüşümlerin sosyal bir bütünleşmeye neden olmamasının önündeki en önemli engel siyaset kurumudur. Siyasi faaliyetler geçmişteki olumsuzlukları canlı tutmakta, grupların birbirlerine karşı olan önyargılarını güçlendirmektedir. Sosyal ve kültürel olarak farklı olan bu gruplar, bu farklılıklarını siyasi olarak öne çıkarmaktadır. Bu farklılıkların toplumsal düzende bir hiyerarşisinin olduğu düşünülmektedir. Özellikle kimliklerde kendisini var eden bu siyasi oluşum, özellikle gençler arasında yaygındır. Aleviliği ve Tuncelili olma kimliğini yeniden tanımlayan bu siyasi kurumlar, mahallede yeni sosyal algılar oluşturmuştur. Bu gruplar mahallede var olan korkuyu, dış-gruba olan güvensizliği, farklılıklarını politize etmektedir. Son zamanlarda gevşeyen bütünleşmeyi ret eden bu algı, zaman içinde esnekleşme eğilimindedir.

Siyasi kimliklerin mahallede baskın olması, fertlerin Alevilik algısını da şekillenen ideolojik Alevilik algıları mevcuttur. İdeolojik Alevilik algısı, fertler tarafından bir muhalefet aracı olarak, kentleşme sürecinde gelişen bir idrak tarzıdır. İdrak Mahallede iki grup ideolojik Alevilik tarzı görülmektedir. Alevilik algısını sol ideolojinin, evrensel ve modern değerleri temelinde tanımlayan sol ideolojik idrak tarzı, Aleviliği, insanı merkeze alan ve eşitlik, özgürlük, dünyevilik, hak ve adalet temalarına göre tanımlar. Bu tanım Aleviliği bir dini inanıştan çok bir yaşam felsefesi olarak görür. Aleviliğin sosyal ve manevi kurumlarına aynen diğer dini kurumlara karşı olduğu gibi mesafeli yaklaşır. Diğer bir ideolojik Alevilik algısı, Kürt etnik temelli Alevilik algısıdır. Bu yaklaşım, Aleviliği ve Kürtlerin kültürel özelliklerini ortak bir köke dayandırmaya uğraşır. Kürtlerin eski dinlerinin Alevilik

ile birlikte günümüze kadar geldiği, Aleviliğin geçmişinin Hz. Ali'den daha eski zamanlara dayandığı, Aleviliğin bir Mezopotamya dini olduğu gibi görüşler ileri sürülür. İdeolojik Alevilik yaklaşımın ortak noktası, Alevilik tanımlanırken, Aleviliğin sosyal kurum ve uygulamalarının hesaba katılmaması ve Hz. Ali'nin yok sayılarak Aleviliğe bir tarihsel süreç belirlenmesidir. Kentleşme süreci, Alevilerin kentlerde tecrübe ettiği, iktisadi, sosyal ve siyasi tecrübeler, geleneksel Alevilik algısından ideolojik Alevilik algısına olan dönüşümün en önemli sebebidir.

Kentleşme sürecinde bir muhalefet aracı olarak Kürt etniğine dayalı ideolojik Aleviliği benimseyen fertler; Anadolu Aleviliği kavramının kendilerini kapsamadığını belirtmişlerdir. Anadolu Aleviliği kavramının, ideolojik olarak devlet tarafından icat edildiğini düşün bu grup, kendilerinin “Tunceli” veya “Dersim Alevi'si” olduklarını ifade etmişlerdir. Tunceli Aleviliğinin, ilin sahip olduğu fiziki coğrafyadan kaynaklı bazı farklı inanış, ritüel ve kültürleri içerdiği iddia edilmektedir. Ayrıca Tunceli Aleviliğinde önemli bir yere sahip olan aşiret yapısının, pir-rehber-mürşit-talip döngüsündeki belirleyici rolü, Tunceli Aleviliğini farklı kılan bir diğer önemli husus olarak ileri sürülmektedir. Ancak Tunceli ile ilişkilerinin azalması, Tunceli Aleviliğinin farklı özellikleri olarak kabul edilen, türbe ve ziyaretlerin, ayrıca kutsal kabul edilen bazı yerlerin Tunceli'de bulunması, Gağan Bayramı gibi özel günlerin unutulması gibi etkenler, Elazığ Yıldızbağları Mahallesi sakinlerinin Alevilik inanç ve uygulamalarında Tunceli Aleviliğinin etkisinin zayıflamasına neden olmuştur.

Yıldızbağları Mahallesi sakinleri, kendi mahallelerini diğer mahallelerden farklı görmektedirler. Bu farkın en önemli unsuru, mahallenin, Tuncelili Alevilerden müteşekkil bir mahalle olmasıdır. Ayrıca mahallenin yoksul bir mahalle olması ve mahalle sakinlerinin hemen hepsinin aynı gelir grubunda yer alması mahalledeki sosyal ilişkilerin nispeten birincil münasebetlere dayanması, sosyal dayanışmanın zamanla azalmasına rağmen kentin diğer bazı mahallerine nazaran sürdürülmesi, mahalleyi Elazığ'ın diğer mahallelerinden farklı kılmaktadır. Ayrıca mahalle siyasi kimlikler ve hâkim ideolojiler bakımından da Elazığ'ın diğer mahallelerinden ayrılmaktadır. Mahallede, Kürt etniğine dayanan ideolojilerin yanında sol ideolojiler baskındır. Kentleşme artıkça mahalleyi farklı kılan birçok özelliğinin kaybolacağını

öngörmekteyiz. Zira mahalleyi diğer mahallelerden farklı kılan hususların, zamanla azaldığı, kentin ekonomik ve sosyal koşullarının mahalledeki sosyal ilişkilere tesir ettiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Mahallenin gençlerinde, mahalleyi ayrı kılan sosyal davranışların sergilenmediği gözlemlenmiştir. Ancak gençlerde, mahallenin siyasi içerik olarak farklılığı, diğer farklılıklardan ayrı tutularak algılandığı ve sürdürüldüğü tespit edilmiştir.

Yıldızbağları Mahallesi, ekonomik olarak düşük gelirli insanların yaşadığı bir mekândır. Mahalle sakinlerinin önemli bir kısmını, Ovacık ve Hozat'ın köylerinde 1990'lı yıllarda köylerini boşaltmak durumunda kalanlar oluşturmaktadır. Mahalleye yerleşen bu insanlar, kentteki düşük gelirli grubun içerisine dâhil olarak yaşamlarını sürdürmüştür. Mahalle sakinleri kenti, köylerinin karşıtlığında, tanımladıkları görülmüştür. Yine mahalledeki kent tanımı, sosyal yaşam, ekonomik zorluklar, heterojenlik, yabancılaşma kavramlarının ışığında tanımladıkları görülmüştür. Mahallede, yukarı doğru sosyal hareketliliğin tek yolunun eğitim olduğu algısı baskındır. Bu sebeple, mahalle eğitim öğretim bakımından Elazığ'ın göç ile oluşan diğer mahallelerinden çok daha ileri durumdadır. Bu durumun diğer bir sebebi ise Aleviliğin kültürel olarak kadınlara da sosyal imkânlar tanınması ve kadınların sosyal alanlarını kısıtlamamasıdır.

Mahalle sakinleri, kendi mahallelerinde hiçbir şekilde insanlara sosyal baskının olmadığını dile getirmişlerdir. Bu baskının olmaması özellikle kadınları rahatlatmaktadır. Kadınların Elazığ'ın diğer alanlarında hayat tarzlarından dolayı zorluklar yaşadığı ifade edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı Elazığ'ın başka mahallelerinde daha modern konutların yapılıyor olmasına karşın kendi mahallelerinden başka mahalleye hiçbir koşulda gitmek istemeyen kadınların oranı oldukça yüksektir. Yine Sünni biriyle evlenme hususundaki en büyük kaygı, evlilik sonrası yaşanacak olası sosyal baskıdır.

Aleviliğin bireyler üzerinde önemli bir toplumsal kontrolünün olmaması, olan toplumsal kontrollerin kentte zayıflaması; Aleviliğin birçok ritüelinin kentte yok olmasına veya daha az yapılmasına neden olmaktadır. Kentleşme ve kentlileşme oranı artıkça, fertlere yönelik sosyal kontrol ve sosyal baskı o derece azalmaktadır.

Yıldızbağları Mahaltesinde, kentleşme ile birlikte toplumsal kontrolün azalmakta olduğu görölr. Mahalle sakinleri, Alevilik inanının kentte özellikle gençler arasında manevi olarak zayıflaması, Alevilik ritüel ve uygulamalarına yönelik gençlerin ilgisinin zayıflamasını, kentteki sosyal kontrolün olmamasına bağladıkları görölr. Ayrıca, sosyal kontrolün azalması, kentleşmenin yanında Alevi cemaatin, fertler üzerine sosyal baskı oluşturmaya yönelik reflekslere sahip olmaması ile de açıklanabilir. Aleviliklerin hayat tarzlarına müdahale etmeme düsturları, Aleviliğin sosyal kontrol bakımından reflekslerinin azaltmıştır. Bu durum Alevilik öğretilerinin nesilden nesle aktarılmasına da neden olmaktadır. Bu durumun farkında olan mahalle sakinleri, Sünnilerin sosyal kontrolden mekanizmasını daha işlettiklerini ve bundan dolayı, dinlerini daha iyi koruyabildikleri ifade edilmiştir.

Sosyal kontrolün azalması, özellikle gençlerin cem törenine katılım sıklıklarını ve sayılarını olumsuz olarak etkilemektedir. Mahallede doğmuş bireylerin cem törenlerine daha az katıldıkları ayrıca belirtilmiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birinin, kentlerde Aleviliği bir sonraki nesle aktaracak kurumların ve mekanizmaların kentleşme sürecinde işlevlerini kaybetmesi olduğu söylenebilir. Yine gençler arasında Oniki İmam orucu, Hızır orucu, Ana Fatma Orucu, türbe ziyaretleri, kurban kesme gibi dini ritüelleri uygulayanların sayısı gittikçe azalmaktadır.

Kentin belli sosyal mekânları Tuncelili Aleviler tarafından daha çok kullanılmaktadır. Kentteki Tuncelilerin sıklıkla kullandıkları alanlar, Elazığ'da farklı hayat tarzına sahip olan kişilerinde tüketim mekânlarıdır. Bu mekânlar, Sünni toplumsal baskıdan uzaklaşmak isteyen Elazıglılar için bir özgürlük mekânıdır. Özellikle Ramazan ayında Hozat Garajı, oruç tutmayanlar için ihtiyaçlarını gidermede önemli rol oynamaktadır. Yine Hozat garajı etrafındaki kafeler, şehre farklı sanatsal aktiviteler getirmektedir. Bu kafelerde dinlenen müzikler Elazığ'daki diğer kafe ve kahvehanelerden farklıdır. Bu mekânlar Elazığ içerisinde farklı bir iklim oluşturmuş ve adeta Elazığ içinde küçük bir Tunceli yaşanmasına imkân tanımıştır.

Mahalle sakinleri alışverişlerinde şehir merkezini tercih ettiklerini ve mal sahibinin Alevi olmasına dikkat etmediklerini belirtmiştir. Alışverişlerinde, kalite ve fiyata dikkat eden mahalle sakinleri, alışverişlerinde Alevi oldukları için herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak, Elazığ kent merkezinin kuzey tarafına konumlanmış ve sosyal ve siyasi olarak Elazığ'ın genelinden oldukça farklı bir içerikte olan mahalle; kentleşme ve diğer gelişmelere paralel olarak değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşümler, kitle iletişim araçları, teknolojik gelişmeler, eğitim gibi etkenlerden dolayı insanlar arasındaki farklılıkları azaltmakta ve insanları mekâna bağımsız olarak birbirine benzeştirmektedir. Birbirlerini tanımadan ve sosyal ilişkiler ile oluşmayan düşmanlık ve kardeşlik algıları modern birçok vasıta dolayısıyla değişmektedir. Bu değişimler Elazığ'da Tuncelili Alevilerde olduğu kadar Sünnilerde de görülmekte; daha önce birbirlerine karşı oluşmuş önyargı ve endişeler azalmaktadır. Bu süreç kentleşmenin etkisiyle kitleselleşmektedir. Kentleşme artıkça insanlar fiziksel ve sosyal olarak birbirine daha çok temas etmekte ve bu, insanların tecrübe etmeden edindiği yargılarını sorgulamalarına neden olmaktadır. Ayrıca kentin dokusunda yer alan hareketli yaşam ve iktisadi koşullar, kültürel ayrılıklarının öneminin yitilmesi ile sonuçlanmaktadır. Tüm bunların ışığında birçok sosyal dinamiği olan Yıldızbağları Mahallesi, Elazığ Kentleşmesi ile birlikte kentin birçok alanına açık hale gelmiştir. Kentleşme olgusu, Alevi cemaati üyelerince ne kadar içselleştirilirse; Aleviliğin kurumsal işlevleri ve pratikleri o kadar zayıflamış olacaktır. Kentleşme ile birlikte, mahallede sürdürülen Alevilik, kurum ve yapıları kente adapte olmuş işlevlere gerilemektedir.

KAYNAKLAR

A-YAZILI KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKSOY, Gürdal, *Anadolu Aleviliğinden Dersim'e; Alevilik Tarihine Bir Giriş*, Dipnot Yay. , Ankara, 2009.
- AKTAY Yasin: *Türk Dinin Sosyolojik İmkani*, İletişim Yay., İstanbul, 1999.
- ARMAĞAN, Mustafa: *Gelenek*, Ağaç Yay., İstanbul, 1990
- ARSLANTÜRK, Zeki: *Araştırma Metod ve Teknikleri*, M.Ü.İ.F.Yay., İstanbul 1995.
- ASSMANN, Jan, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- ATALAY, Besim: *Bektaşilik ve Edebiyatı*, And Yay. İstanbul, 1991.
- BAL, Hüseyin: *Alevi-Bektaşî Köylerinde Temel Toplumsal Kurumlar*, İstanbul, 1997.
- BAL, Hüseyin: *Alevi-Bektaşî Sosyolojisi*, Isparta, 2002.
- BAL, Hüseyin: *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No: 20, Fen Edebiyat Fakültesi, Isparta, 2001.
- BENDER Cemşid: *12 İmam ve Alevilik*, Berfin Yay., İst., 1993.
- BİLGİN, Nuri, *Kimlik İnşası* , İzmir, Aşina Yayınları, 2007.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan: *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1982.
- BOZGEYİK, Burhan: *Oniki İmam ve Alevilik*, TürDav Yay. , İstanbul, 2000.
- BOZKURT, Fuat: *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000.
- BOZKURT, Veysel: *Değişen Dünyada Sosyolojiye: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2010.
- BRUNİESSEN, Martin Van. . *Türklük Kürtlük Alevilik – Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*, İletişim Yayınları. İstanbul, 2010.

- ÇETİN, Halis, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Orion Kitabevi, Ankara, 2007.
- COHEN, Paul, Anthony: *Topluluğun Simgesel Kuruluşu* (Çev. M. Küçük). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.
- DALGIÇ, Duygu, *Kentleşme Sürecinde Gecekondular, Aliğa Örneği*, İstanbul, 1996.
- DE Walt: *Participant Observation Guide for Fieldworkers*. Alta Mira Pu b. 2001.
- DE HAAN, Arjan, “*Social Exclusion: Towards an Holistic Understanding of Deprivation*”, Department for International Development, London, 1999.
- DÖNMEZ, Mehmet, *Bulgaristan Türklerinde Alevilik-Bektaşilik Akkadınlar İlçesi Örneği*, Gazi Kitabevi Yay. , Ankara, 2012.
- ERDER, Sema: *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- ERDOĞMUŞ, Zeki: *Sosyal İlişkilere Analitik Bakış*, Elazığ, 1989.
- ERKAN, Rüstem, *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilim Adamı Yayınları, Ankara 2010.
- ERÖZ, Mehmet: *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bak. Yay. , Ankara, 1990
- FİĞLALI, Ethem Ruhi: *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Selçuk Yay. , Ankara, 2006.
- GIDDENS, Anthony: *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (Çev:Osman Akınhay), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2010.
- GIDDENS, Anthony: *Sociology*, PolityPress, Cambridge, 1996.
- GLASSİE, Henri: *Turkish Traditional Art Today*, Ankara: Ministry of Culture of the Turkish Republic-Indiana Universty Pres, 2002.
- GÖKALP, Emre (Editör): *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012.
- GÖKÇE, Birsen, *Gecekonduların Gençliği*, Hacettepe Üniv. Yay. , Ankara 1977.
- GÖNÇ, Temmuz, *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1609, Eskişehir, 2012.
- GÜNEŞ, Fatma (Editör): *Kent Sosyolojisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2978, Eskişehir, 2013.
- GÜRSAKAL, Necmi: *Bursa’nın Tarihi Mahalleleri II, Hocataşkın, Kurtoğlu, Meydancık, Namazgah, Yeşil*, Editör: Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu , Prof. Dr.

- Necmi Gürsakal , Aziz Elbas, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2011.
- GÜRSEL, Deniz: *Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme*, Ankara, 1995.
- GÜVENÇ, Bozkurt, *Türk Kimliği*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997.
- FELDMAN, Robert S. : *Elements Of Psychology , International Edition*, Mc Graw-Hill Book Comany, Amherst, 1992.
- İSLAMOĞLU, Abdullah: *II. Meşrutiyet Dönemi 'nde Siyasal Muhalefet (1908-1913)*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul, 2004.
- İSPİR, Eyüp, *Şehirleşme ve Meseleleri*, Ocak Yay. , Ankara, 1986.
- KARPAT, H. Kemal, *Türkiye 'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, (Çev: Abdülkerim Sönmez), Ankara, İmge Kitabevi, 2003.
- KARPAT, H, Kemal, *Kimlik Sorunu'nun Türkiye'deki Tarihi, Sosyal İdeolojik Gelişmesi, Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Hazırlayan: Sabahattin Sen, Bağlam Yay, İstanbul, 1995.
- KAYGUSUZ, İsmail, *Musahiplik*, İstanbul, 1991, 13.
- KELES, Ruşen, Artun Ünsal, *Kent ve Siyasal Şiddet*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 507, Ankara, 1982.
- KELES, Ruşen, , *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- KIRAY, Mübeccel, *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara, 1982.
- KORKMAZ, Abdullah, *Kent Sosyolojisi Ders Notları*, Malatya, 1998.
- KURTOĞLU, Ayça: *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, (Editörler: Yıldız Ecevit, Nadide Kırkner), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, Eskişehir, 2011.
- LABORIT, Henri , *İnsan ve Kent*, (Çev: Onaran, Bartan), Paye Yayınevi, İstanbul, 1990.
- MARDİN, Şerif: *Türk Modernleşmesi (Makaleler 4)*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1992.
- MARDİN, Şerif: *İdeoloji*. 16. Baskı. İletişim Yay. Ankara, 2013.

- MARLEY, David. ve ROBINS, Kevin, *Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar* (Çev. E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.
- MERİÇ, Cemil: *Bu Ülke* (Yay. Haz. M. A. MERİÇ). İletişim Yay. İstanbul, 1992.
- MELİKOFF, Irene: *Uyur İdik Uyardılar* (Çev: T. Alptekin), Cem Yay. , İstanbul, 1994.
- : *Hacı Bektaş, Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
- MISGELL, Dieter: “*Gadamerin Hermeneutiği Üzerine*” *Hermeneutik ve Hümoniter Disiplinler*, (Çev. Der. Hüsametin Arslan), İstanbul, 2002.
- MUNZUROĞLU, Doğan, *Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Aleviliği*, Fam Yay., İstanbul, 2013.
- NOYAN, Bedri: *Bektaşilik-Alevilik Nedir*, Any-Can Yay., İstanbul, 1995.
- OCAK, Ahmet Yaşar: *Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yay. , İstanbul, 1999
- : *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yay. , İstanbul, 2000
- ONAT Ümit, *Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*, T. C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara, 1993
- ÖZ, Baki, *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yay. , İstanbul, 1997.
- ÖZAKPINAR, Yılmaz: *İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü*, İstanbul, 1997.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Pir Sultan Abdal*, İstanbul, 1978.
- PARK, Robert E: *Human Communities*, Glencoe, The Free Press, 1952.
- PAUGAM, Serge: “*The Spiral of Precariousness*”, (Ed.) G. Room, *Beyond The Threshold*, The Policy Press, Bristol, 1995.
- PIRENE, Henri, *Ortaçağ Kentleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- SAPOLYO, ENVER Benhan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964.
- SANDELOWSKI, M, *Qualitative Reasearch*. İçinde: L. Beck. A. Bryman ve L. T. Futing, *The Encyloedia of Social Science Research Methods*, Sage Puplication, 2004.
- SELÇUK, İsmail, *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, İstanbul, 1999.
- SEZAL, İhsan, *Şehirleşme*, İstanbul, 1992.

- SHILS, Edward: “*Gelenek*”, *İnsan Bilimlerine Prolegomena, Dil, Gelenek ve Yorum*, (Çev. Der. Hüsamettin Arslan) , İstanbul, 2002
- SOYYER, Yılmaz: *Alevi Bektaşî Geleneği*, Seyran Yay., İstanbul 1996.
- SUBGURLUOĞLU, İshak, *Harput Yollarında*, C. 2. İstanbul, 1961.
- ÜLGENER, Sabri: *Zihniyet ve Din*, İstanbul: Der Yayınları, 1991, İstanbul, 1991.
- ÜNVER Günay: *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÜŞÜR, Serpil Sancar: *İdeolojinin Serüvenleri*, İmge Kitabevi, Ank., 1977.
- ÜZÜM, İlyas: *Günümüz Aleviliği*, İslam Yay., İst., 1997.
- TATAR, CANBAY, Hüsniye, *Nuh’un Gemisindekiler ve Dini Cemaatleşme*, Turan Yay. , İstanbul, 1999.
- TATLIDİL, Ercan: “*Hızlı Kentleşmenin Eğitim Politikalarına Etkisi*”, *Toplum ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, T. C. Başbakanlık D. İ. E Yay. , Ankara, 1997.
- TEKŞEN, Adnan, *Kentleşme sürecinde bir tampon mekanizma olarak hemşehricilik: Ankara’daki Malatyalılar örneği*, Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2003.
- TEKELİ, İlhan, *Türkiye’de Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitabevi, Ankara 1982.
- TEMREN, Belkıs: *Bektaşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*, Kültür Bakanlığı Yay. , No. 1678, Ankara, 1994.
- TOLAN, Barlas: *Çağdaş Toplumun Bunalımı - Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara, 1981.
- TURHAN, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2010.
- TÜRKDOĞAN, Orhan: *Alevî-Bektaşî Kimliği*, Timaş Yayınları,1995.
- TÜRKDOĞAN, Orhan: *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.
- TÜRKDOĞAN, Orhan: *Bilimsel Araştırmalar Metodolojisi*, İstanbul, 2000.
- TÜRKDOĞAN, Orhan: *Yoksulluk Kültürü: Gecekonducuların Toplumsal Yapısı*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1974.
- WADE, Peter: *Race and Ethnicity in Latin America*, Pluto Press, London, 1997.
- YAMAN, Ali, *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*, İstanbul, 2001.

- YAMAN, Mehmet: *Alevilikte Cem*, İstanbul, 1998.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan: *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin, 2005.
- YILDIZ, Harun, *Anadolu Aleviliği*, İstanbul, 2004.
- YÖRÜKAN, Ayda: *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 2005.
- WEBER, Max: *Sosyolojinin Temel Kavramları*, Çev. M. Beyaztaş, Bakış yay. İstanbul, 2002.
- WIRTH, Louis: *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti İçinde*, (Der. ve Çev. Bülent DURU/ Ayten ALKAN) , İmge Kitapevi, Ankara, 2002.
- ZELYUT, Rıza: *Aleviler Ne Yapmalı: Şehirdeki Alevilerin Sorunları ve Çözümleri*, İstanbul, 1993.

MAKALELER

- AÇIKGÖZ, Özkan: “Şehir, Şehir Toplumu ve Şehir Sosyolojisi”, *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 35. Sayı, s. 57-83, 2007.
- ALPEREN, Abdullah: “Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler”, *Dem Dergi*, Yıl 2, Sayı 6, İstanbul, Mart-Ağustos, 2009
- AKALIN, Kürşat Haldun: “Ekonomik Rasyonalizmin Dinsel Güdüsü Dünyevi Asketikizmden Bireysel Seçim Mantığı Çıkar Uyumuna ve En Yüksek Faydaya Geçiş”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 62, sayı 2, ss. 305-354, İstanbul, 2012.
- AKYÜZ, Niyazi, GÜRSOY, Şahin, ÇAPCIOĞLU, İhsan: “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, (2006-2009), 1-3, (1-6).
- CENKSU Üçer: “Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslami İbadetlere Yaklaşımları”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt V, sayı 2, Nisan/Mayıs/Haziran 2005, www.dinbilimleri.com., ss. 161-189.
- ÇEĞİN, G, ARLI, A : “İdeoloji Kavramının Aşınması ve Bourdieu’nün Kuramsal Seçenekleri”, *Doğu Batı Dergisi*, 2004/ sayı:28.
- DEMİR, Erol: “Banliyöleşme ve Kent İçi Göç”, *Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kong.*, Mersin, 1996.

- DÖNMEZ, Mehmet , “Kentleşme Sürecinde Dedelik Kurumunun İşlevsel Krizi” , *Toplumsal Yapı*, Ed. Y. Kaya, Turan Yayıncılık, İstanbul, 2005, 263-285.
- DÖNMEZ, Mehmet, “Hatay Yöresi Aleviliğinde Kadın”, *Sosyoloji Konferansları*, 43. Kitap, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 5044, s. 265-278, İstanbul, 2011.
- EROL, Metin, “Kentsel Bütünleşme Üzerine Köy-Kent Farklılaşması ve Aile Kurumunun Etkileri: Sivas Örneği”, *Toplum ve Göç*, II. Ulusal, Sosyoloji Kongresi, T. C. Başbakanlık D. İ. E. Yay. , Ankara, 1997.
- EĞRİ, Osman: “Alevî-Bektâşî Geleneğinde Allah, Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Bahar 2006 (213-239).
- GÜNGÖR, Süleyman: “Althusser’de İdeoloji Kavramı”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *İİBF Dergisi*, C 6, S 2, s. 221-231, Isparta, 2001.
- İNCE, Abdullah: “Çatışma Kuramı Bağlamında Din: Çetin Özek Örneği”, *International Journal of Social Science*, Volume 6, Issue 2, p. 613-628, February 2013.
- KALAYCIOĞLU, Sibel, DUDUHACIOĞLU, Başak, KARAÇALI, Halil, BEYAZ, Dilek: “Mekanda Değişimin Algılanması: Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşümü”, *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009, “Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar”*, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 2009.
- KARAKAŞ, Erdal, “Elazığ Kentinin Gelişimi” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 9, Sayı. 1, Elazığ, 1999.
- KARAKAŞ, Erdal, “Şehir Nüfusunun Dağılımında Sosyal ve Ekonomik Faktörlerin Etkisi, Elazığ Örneği. ” *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2010, V. 5, N. 3, P. 240-254, 2010.
- KARAKAŞ, Erdal, “Elazığ Şehrinde Hırsızlık Suç Dağılışı Ve Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science* Cilt: 14, Sayı: 1, Sayfa: 19-37, ELAZIĞ, 2004.
- KESKİNOK, H. Çağatay: “Kentsel Mekan Yaklaşımlarına Bir Örnek : Castell”, *ODTÜ MFD*, (8:1) 67-75, Ankara, 1988.
- KURTOĞLU, Ayça, Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler, *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue N°2 - Hometown Organisations in Turkey, 2005.

- LİM, W. S. , “Planlı Bir Kentsel Çevreye Doğru, Yerleşim ve Çevre Bilim Sorunları, Kuram ve Uygulama”, *Uluslararası Sos. Bir. Der. Seçmeler iki, Türk Sos. Bil. Der.* Ankara, 1984.
- NİŞANCI, Şükrü ve IŞIK, Cemal, *Etnisite Algısının Siyasal Tercihler Üzerine Etkisi: Kars İli Kağızman İlçesi Üzerine Bir Çalışma*, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012.
- OKUMUŞ, Ejder, *Geleneksel Siyasal Kimliğin Çözülmesinde Tanzimat (1839-1856)*, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V/4, 2005.
- ÖZYURT, Cevat: “Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 10 Sayı 18 Aralık 2007 ss.111-126, Balıkesir, 2007.
- ŞAHİN, Musa, IŞIK, Esra: “Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30. Sayı, s. 221-230, Kütahya, 2011.
- TATLIDİL, Ercan, “Hızlı Kentleşmenin Eğitim Politikalarına Etkisi”, *Toplum ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, T. C. Başbakanlık D. İ. E Yay. , Ankara, 1997.
- TATAR, Taner: “Kutsalın Siyasallaşması ve Alevilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 45, Kış 2008.
- TATAR, Taner: “Gelenek ve Gelecek”, *Sosyoloji Konferansları*, 26. Kitap, İstanbul, 2000.
- TOPAKKAYA, Arslan: “İdeoloji Kavramının Tarihsel Gelişim Sürecine Kısa Bir Bakış”, *EÜHFD*, C. XI, S. 1-2, 163-180, Erzincan, 2007.
- TOPAL, Kadir: “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.1, s.276-294, Isparta, 2004.
- TORUN, İshak: “Max Weber’e Göre İktisadi Zihniyetin Rasyonalizasyonu”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 15-34, Konya, 2008. ,
- TUNÇİL, Veysel: “Kamu Hizmeti”, 2005, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_199.htm, Erişim: 10.01.2013
- TÜRKÖNE, Mümtazer: “ideolojik İslâm”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, sayı 16 Güz, İstanbul, 1991.
- UYAR, Hakkı : “Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, *Aydınlanma 1923*, Yıl 8, sayı 51, Kış 2004.

YANIK, Celalettin (2011), “Kent Sosyolojisi Alanında Yapılan Tezlerin Değerlendirilmesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, 2(1): s, 93-107

YAŞAR, M. Ruhat “Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Fırat University Journal of Social Science Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 249-264, ELAZIĞ-2009.

YILDIRIM, Rıza: “Kışım Marı: Dersim Yöresi Kızılbaş Ocaklarını Hacı Bektaş Evlâdına Bağlama Girişimi ve Sonuçları”, *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt 1, Sayı 1, Güz , ss. 1-20, Tunceli, 2012.

WIRTH, Louis: “Urbanism as a Way of Life”, *The American Journal of Sociology*, Vol. 44, N. 1, 1-24, 1938.

SÖZLÜKLER

BOZKURT, Ömer; ERGUN Turgay: *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Editör. Seriyeye Sezen, 2.Baskı, TODAİE Yayınları, Ankara, 2008.

CEVİZCİ, Ahmet: *Felsefe Ansiklopedisi*, Paradigma yayınları, İstanbul 2002.

KELES, Ruşen, *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.

KIZILÇELİK, Sezgin, ERJEM, Yaşar (Haz.): *Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1994.

KORKMAZ, Esat, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993.

MARSHALL, Gordan: *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. O. Akınhan – D. Kömürücü), Ankara, 1999.

OZANKAYA, Özer (Haz.), *Toplumbilim Terimler Sözlüğü*, T. D. K. Yayınları, Ankara, 1975.

OZANKAYA, Özer: *Toplumbilim Terimler Sözlüğü*, T. D. K. Yayınları, Ankara, 1975.

ÖRNEK, Sedat, Veyis: *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara 1970.

PAKALIN, Zeki (Haz.), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C III*, İstanbul, 1993.

YEL, A. M. ve KÜÇÜKAŞÇI M. S: “Mahalle”. *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 27, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2003.

RAPORLAR VE YILLIKLAR

DPT, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı.

Elazığ İl Yıllığı, Ankara, 1992.

TUİK, 2012 ADNKS Verileri.

TEZLER

ADİYAMAN, Kadriye, “Kentleşme Sürecinde Türkiye ve Kent Kimliği,”
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya, 2008.

BOZ, Erdoğan, “Çerkez Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık”,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2010.

CANBAY, Tatar, Hüsnüye: “Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme Münasebeti (Malatya
Uygulaması)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya, 1996.

CANPOLAT Hasan, “Türk Belediye Sisteminde Ölçek ve Model Sorunu”,
Yayımlanmış Doktora Tezi, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri
Derneği, yayın No:17, Ankara, 2002.

ÇAKMAK, Yalçın: “Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşilik
(Tarih-İnanç ve Doktrin-Ritüel)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi.
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2012.

DEMİRCİ Bekir: “Türkiye’de Kentleşmenin Kentsel Kültürel Mirasa Etkileri”,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Afyon, 2008 .

DÖNMEZ, Mehmet: “Sosyal Bütünleşme Açısından Alevilik: Malatya
Uygulaması”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Danışman Hüsnüye Canbay
Tatar, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı,
Malatya, 2003.

ENGİN, İsmail: “Akçeniş Tahtacılarında Dinin ve Dini Örgütlenmenin Günlük
Yaşama Etkisi” , H.Ü. Sos.Bil.Enst., Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara,
1993.

- ER, Mine: Elazığ'da Nazar ile İlgili İşlemlerin Sosyolojik Tetkiki, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Elazığ, 2005.
- GÜLER, Sabır: “Bir İnanç Sistemi Olarak Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Türkiye Birlik Partisi Deneyimi (TBP)”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Ankara, 2007.
- GÜLTEKİN, Ahmet Kerim, “Tunceli’de Sünni Olmak: Ulusal ve Yerel Kimlik Ögelerinin Tunceli – Pertek’te Etnolojik Tetkiki”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Etnoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007.
- GÜRER, Yunus, “Kuluncak’ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 2008.
- KALA, Arif, “Sorgulama, Tepki, Uzlaş” Elazığ Alevileri Üzerine Alan Araştırması, , Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya, 2007.
- KORKMAZ, Abdullah, “Şehirleşme ve Suç”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988.
- KOÇKÖPRÜ, Ahmet, “Elazığ İlinin Cumhuriyet Döneminde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişimi ve Bu Gelişimde Mülki İdare Amirlerinin Rolü” ,Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Elazığ, 2005.
- KÖKSAL, Cemil, “Kentleşme Sürecinde Dinsel Kimliklerin Dönüşümü: Ankara Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, 2006.
- ÖZTÜRK, Hıdır. “Tunceli’de Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Deneme”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul, 1972.
- CENKSU, Üçer: Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2005.
- YILDIRIM, Aziz, Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2004.

YILMAZ, Hulusi: “Kentleşme sürecinde Alevilik-Bektaşilik”. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Isparta, 1998.

B- İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.urbandictionary.com/define.php?term=suburb>

Erişim: 26.05.2011

<http://www.elazig.gov.tr/dn-content/download/Sayilarla-elazig-mart-2012.pdf>

Erişim: 11.01.2013

http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/elazig_yatirim_firsatlari.pdf,

Erişim: 20.01.2013

http://kuzka.gov.tr/ContentDownload/HP8R2Cazibe_Merkezleri_Raporu.pdf,

Erişim: 22.01.2013

<http://www.aleviform.com/showthread.php/45327-Elaz%C4%B1%C4%9F-Alevi-K%C3%B6yleri-listesi>

Erişim: 11.02.2013

www.sahibinden.com , Erişim: 23.01.2013.

<http://www.elaldidernegi.com/alevilik.html> Erişim: 12.11.2012.

<http://www.cemvakfi.org.tr/doc-dr-ali-yaman/anadolu-aleviliginde-ocak-sistemi-ve-dedelik-kurumu-2/>, Erişim: 10.12.2012.

<https://www.google.com.tr/#q=y%C4%B1ld%C4%B1zba%C4%9Flar%C4%B1+mahallesi>, Erişim: 11.06.2013.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=842>, Erişim: 20.09.2012.

http://www.alevibektasi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=61: Erişim 20.11.2013.

<http://www.solhan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=2292>,

Erişim: 20.11.2013.

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/guler_harput.pdf, Erişim: 16.12.2012.

<https://www.google.com.tr/#q=y%C4%B1ld%C4%B1zba%C4%9Flar%C4%B1+ma hallesi>, Erişim: 11.06. 2013.

Yaman, Ali: “Alevilik Nasıl Doğdu”,

http://www.alevibektasi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=61: Erişim 20.11.13;

Yaman Mehmet:

<http://www.solhan.net/modules.php?name=News&file=print&sid=2292>, Erişim: 20.11.2013

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatmecmua/article/view/21664/20415>, Erişim: 09/ 01/ 2014

<http://www.alevibektasi.org/sezai1.htm>, Erişim: 16.03.2013

<http://www.tunceliemek.com.tr/haberdetay.asp?bolum=3720&uyeid=0>;Erişim: 02.01.2013, <http://www.dersimdersim.com/eskiden-gagan-nasil-kutlanirdi-sakine-aktas>, Erişim: 02.01.2013,

<http://www.dersiminiyatifi.org/alevilk-rea-haq.html> , Erişim: 03.01.2014

Kaptan, Remzi: “Kerbela, İmam Hüseyin, Muharrem Orucu, Aşure”, s. 2-7, http://www.alevitentum.de/Kerbela__Imam_Huseyin__Muharrem_Orucu__Asure..pdf , Erişim: 13.01.2014

<http://www.alevitakvimi.com/>, Erişim: 13.01.2014

C- SÖZLÜ KAYNAKÇA

Murat KARATAŞ, 22 yaş, Öğrenci

Munzur KESER, 29 yaş, Satış Elamanı

Veli YILMAZ, 27 yaş, İşçi

Birdal ORAN, 24 yaş, İşsiz

Metin GELMEZ, 25 yaş, Öğrenci

Oktay AKTAŞ, 27 yaş, Tekniker

Anıl FIRAT, 25 yaş, Öğrenci

Duygu YALÇIN, 21 yaş, Öğrenci

Hüseyin TAŞ, 46 yaş, İşsiz

Cafer YEŞİL, 42 yaş, Elazığ Yıldızbağları Cemevi Dedesi

Sevda AY, 27 yaş, Bankacı

Serap KAYA, 23 yaş, Öğrenci

Sultan ERTUN, 60 yaş, Ev Hanımı

Sevim MENGÜÇ, 61 yaş, Ev Hanımı

Erdal EMRE, 43, Zanaatkar

Cafer KAYA, 47 yaş, İnşaat Ustası

Hıdır AĞGÜL, 53 yaş, Emekli İşçi

Hıdır GÜLERDOĞAN; 62 yaş, Emekli Öğretmen

Ferhat MENGÜÇ, 32 yaş, Öğretmen

Ferhat GÖKTAŞ, 37 yaş, İşletmeci.

Öner BULUT, 36 yaş, Lokanta Sahibi.

Önder KARADUMAN, 31 yaş, Serbest Meslek

Cemal, 21 yaş, Öğrenci

Çağdaş YETİŞ, 36 yaş, Garson

Cengiz KAYA, 43, Şoför

Selcan SARI, 19 yaş, Öğrenci

Fatma KARA, 56 yaş, Ev Hanımı

Deniz ÇELİK, 27 yaş, Anaokulu Öğretmeni

Gülsüm DAĞ, 32 yaş, Hasta Bakıcı

Özgür GÜLMEZ, 35 yaş, Ticari Taksi İşletmecisi

Murat SERT, 35 yaş, Esnaf-Kahveci

İsmi vermek istemedi, 44 yaş, Cemevi Yöneticisi

İsmi vermek istemedi, 51 yaş, Ev Hanımı

İsmi vermek istemedi, 38 yaş, Ev Hanımı, Diyarbakırlı, Sünni Gelin

İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Kadın, Öğretmen

İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Hemşire

İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Erkek, Memur

İsmi vermek istemedi, 28 yaş, Erkek, Öğretmen

İsmi vermek istemedi, 26 yaş, Erkek, Esnaf,

İsmi vermek istemedi, 29 yaş, Erkek, Rehber Öğretmen

EK-1: GÖRÜŞME SORULARI**Kentleşme Sürecinde Alevilik: Elazığ Yıldızbağları Mahallesi Örneği****Ad soyad:****Meslek:****Yaş:****Cinsiyet:**

1. Elazığ Yıldızbağları Mahallesi'nde kaç yıldır oturuyorsunuz?
2. Kendinizi tanıtabilir misiniz?
3. Kendinizi nereli hissediyorsunuz?
4. Alevilik kelimesi sizce neyi ifade ediyor ve Aleviliğin nasıl ortaya çıktığını anlatır mısınız?
5. Ceme katıldınız mı, bağlı olduğunuz dede, rehber ve musahibiniz var mı?
6. Alevilikle ilgili bilgileri kimden ve nereden öğrendiniz?
7. Aleviliğin kaynağı olarak kimi veya neyi kabul ediyorsunuz?
8. Aleviliği inanç olarak İslam'ın neresinde görüyorsunuz?
9. Size göre Aleviliğin cemevine mi yoksa derneğe mi ihtiyacı vardır?
10. Aleviliği Türklerin Tasavvuf anlayışı olarak görüyor musunuz?
11. Köyünüze gidip geliyor musunuz?
12. Genç kuşaklarla, yaşlı kuşakların, Aleviliğe bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?
13. Kendinizi köyünüzdekilerle farklı görüyor musunuz?
14. Köydeki Alevilikle kentteki Alevilik farklı mı?
15. Kendinize model şahsiyet olarak kimi alıyorsunuz?
16. Elazığ'da sadece Alevilerin gittiği kafeler, eğlence yerleri var mı? Bunu neye bağlıyorsunuz?

17. Tunceli'deki Alevilerle kendi mahallenizdeki Alevileri karşılaştırabilir misiniz?
18. Kente dedelerin fonksiyonu var mı?
19. Dede nikâhı gerekli mi ve düşkünlük kurumu kentte gerekli ve hâlâ işliyor mu?
20. Sünni biriyle evlenir misiniz? Aileniz buna nasıl bakar
21. Alışveriş yaparken mal sahibinin Alevi olması sizin için önemli mi?
22. Hozat Garajını nasıl görüyorsunuz?
23. Yeni bir ev alsanız hangi mahallede olmasını tercih edersiniz?
24. Yıldızbağları Mahallesi diğer mahallelerden farklı mı? Hangi yönlerden?
25. Belediyenin hizmetlerinden memnun musunuz?
26. Son 10-20 yıllık değerlendirirseniz mahallenizde ne gibi değişiklikler oldu?
27. Sünni Türk, Sünni-Kürt, Alevi Türk, Alevi-Kürt, Tunceli Alevisi, Tuncelili-Sünni Türk bunlardan hangisi size daha uzak ve hangisi en yakın?
28. Alevilik sizin Elazığ'daki alanınızı kısıtlıyor mu?
29. Tunceli'deki hangi türbeler sizin için önemli?
30. Harput'taki türbeler sizin için önemli mi?
31. Gağan Bayramını biliyor musunuz?
32. Alevilik inanışınızı değiştirmeniz mümkün mü? Örneğin sünni veya başka bir inancı benimseyebilir misiniz?
33. Elazığ'da Alevilik inancı gitgide kayboluyor diye düşünüyor musunuz, bunların sebebi nelerdir?
34. Aleviliğin siyasi araç olarak kullanıldığına inanıyor musunuz?